

Oskar Krejčí

KOMENTÁŘE A ROZHOVORY

DÍL 4.

! argument

Oskar Krejčí

KOMENTÁŘE A ROZHOVORY

Díl 4.

! argument

Praha

Oskar Krejčí

KOMENTÁŘE A ROZHOVORY

Díl 4.

© Oskar Krejčí, 2023

Edition © !Argument, 2023

1. vydání

ISBN 978-80-907365-8-0

Obsah

Předmluva Veroniky Sušové-Salminen 7

1. Globální chaos

Nejlepší z možných světů?	9
OSN - dítě války	15
Jaderný Damoklův meč	21
Velká válka	29
Tahák pro prezidenta: Eurasie	33
Fanatismus a globální dav	39
Evropská unie bez příkras	45
Netolerantní liberalismus	50
Virtuální demokracie	56
Nejen parlamentní kretenismus	63

2. Válka

Ukrajinské drama	70
Mír Ukrajině!	76
Jak uškrtnit Rusko	84
Kremelský politický realismus	90
Ruské červené linie	98
První, nebo poslední válka?	108
150 dní války	115
Ukrajina, aneb když dva dělají totéž...	121
Válka je vůl!	128
Věčná válka	134
Hloupost coby zákon	139

3. Podivné Spojené státy

USA, aneb churavý hegemon	144
Jedna kapka krve	151
USA – náš vzor!	157
Trumpův říjnový zázrak	163
Hrrr na Kongres! ...?	168
Pane prezidentě...	176
Blíží se apokalypsa?	183
USA versus Čína	189
Pod vlajkou NATO?	197

4. Obrození Říše Středu

Strategie 24 znaků	203
Proč se Západ bojí Číny	209
Západ versus Čína: tři strategie	216
Čína aneb Chceš-li mír	221
Čína je singulár	227
Tahák pro prezidenta: Taiwan	233
Čínská cesta na Měsíc	239
Rudá Čína	246

5. Česko v epoše chaosu

Zánik ČSFR: Poznámky k chronologii	255
Ať žije republika...	261
Pozor, dezinformace!	267
Rusofobie	272
Politická pravda	278
Hra o trůn	284
Prezident/ka a klovací pořádek	289
Čeští janičáři	294
Kdy svrhnout vládu	300

Předmluva

Nabízíme dnes čtenářům další (už čtvrtý!) díl analytických textů a komentářů pro !Argument z pera českého politologa Oskara Krejčího. Jde o výběr textů z oblasti mezinárodních vztahů, politiky a geopolitiky, ve kterém čtenář najde téměř padesát statí vydaných v rozmezí let 2020 až 2023. Jako vždy, i v tomto výběru se jedná o velmi aktuální témata „s dlouhým trváním“, protože vydávané texty jen nekomentují či neanalyzují určité krátkodobé události či výroky, nýbrž se snaží postihnout a vysvětlit procesy a změny současného světa, které jsou těmito konkrétními událostmi pouze nasvětleny. Právě na významu dlouhých procesů je tato nová elektronická publikace postavena.

Ve čtyřech částech nové elektronické knihy se čtenáři nabízí pohled na současnou chaotizaci mezinárodních vztahů a na válku na Ukrajině, která je nepochybně jedním ze symptomů chaosu v mezinárodní a bezpečnostní politice nejen v Evropě. V dalších dvou částech Oskar Krejčí sleduje dvě současné světové velmoci prvního řádu: Spojené státy a Čínu. Nejen rostoucí politické napětí mezi nimi, ale i rozdíly v jejich domácím vývoji představují klíč k pochopení dynamiky dnešního chaotického světa. Poslední část nové knihy se dívá na Česko a na to, jak naše země a její lídři úspěšně či neúspěšně proplouvají současným bouřlivým světem.

Nová kniha, a také práce našeho média, stojí na podpoře zdola a na sdílení znalostí a informací jako společných statků, které vnímáme jako významnou součást demokracie a jejího fungování, proto je opět k dispozici ke stažení zdarma. Demokratická společnost se neobejde bez informací a bez vzdělávání a osvěty, ale neobejde se ani bez svobodné a kultivované výměny různých názorů a argumentací. Tyto principy jsou pro !Argument a jeho práci stále nejdůležitější – a to jak z hlediska jejich realizace na našich stránkách, tak z hlediska jejich obrany v časech chaosu.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat našim přispěvatelům a dárcům, kteří se významně podílejí na této naší misi a svojí podporou nám umožňují, aby časopis mohl opravdu systematicky a skoro každodenně vycházet. Poděkování patří také autorovi této knížky, Oskaru Krejčímu, jenž se s námi všemi pravidelně a velkoryse dělí o svoje znalosti a myšlenky.

Veronika Sušová-Salminen

1. GLOBÁLNÍ CHAOS

Nejlepší z možných světů?

Stalo se, že Česko ví, koho bude mít za prezidenta. Až trochu opadnou emoce a do mediálního hrobu zmizí předvolební kletby a sliby, možná si někdo postaví otázku: v jaké době bude nový prezident sedět na trůně? Vždyť vlastně nezáleží na tom, kde v minulosti byl a co kdy prohlásil. Důležité se ukáže, jak se zachová tvář v tvář problémům, které příští léta přinesou. Už teď je možné zkusit diskutovat, jaké problémy to budou. Před více než deseti lety spatřila světlo světa prazvláštní matice – obdélníkové schéma čtyř možných variant budoucí podoby světa ve střednědobém horizontu.

Scénáře globálního vývoje

	neplatí mezinárodní právo	platí mezinárodní právo
výhodné pro ČR a SR	hegemonie USA	efektivní multilateralismus
nevýhodné pro ČR a SR	chaos	paralelní světy

Scénář č. 1: hegemonie USA

Výchozí scénář předpokládá, že výjimečné postavení Spojených států dané vítězstvím ve studené válce bude zachováno. To by znamenalo, že by neplatilo mezinárodní právo coby normy stanovené na základě mezinárodní dohody, ale pravidla určená Washingtonem. Tento přístup se zhmotnil při bombardování Jugoslávie, útoku na Afghánistán či Irák, ale také v barevných revolucích. Tato vize byla zabudována do řady vládních dokumentů USA i Severoatlantické aliance, nejsrozumitelněji do [Strategické koncepce](#) NATO z roku 1999, kterou tehdy osouhlasilo i Česko. Pro Prahu a Bratislavu se udržení či obnova

hegemonie USA jeví jako výhodná, i když je spojena s omezenou suverenitou: politické elity činí z Česka a Slovenska oddané spojence USA, čímž vytvářejí podmínky pro získávání některých výhod plynoucích z privilegovaného postavení hegemonu. V případě velkých chyb Washingtonu ale může hodnota tributu snadno převýšit vazalův zisk.

Svět jedné supervelmoci je však nereálný: žádný stát nemá potenciál řídit osud všech ostatních zemí. K naplnění role hegemonu nestačí mít nejsilnější armádu se základnami po celém světě. Je nutné také zachování role USA jako věrohodného zdroje zdůvodnění oprávněnosti daného uspořádání. Aby to tak bylo, musí zůstat americký způsob života ideálem – tedy neměla by se v USA zkracovat průměrná délka dožití, neměly by se rozvírat sociální nůžky, nemělo by tam být rostoucí politické napětí, masová střelba na denním pořádku, nesmí tam být nejvíce vězňů na světě... Nemluvě o potřebě zbavit se arogance moci. To vše je dlouhodobě možné jen za předpokladu, že Spojené státy budou i nadále největší ekonomikou a nejvýznamnějším inovačním ohniskem. Jenže tuto roli přisoudil osud jiné zemi. Podle aktualizovaných údajů Mezinárodního měnového fondu čínský hrubý domácí produkt měřený pomocí parity kupní síly převýšil americký v roce 2016. Odbor ekonomických a sociálních záležitostí OSN ve své nejnovější zprávě [Světová ekonomická situace a vyhlídka 2023](#) uvádí, že by si Čína měla i nadále zachovat větší ekonomickou dynamiku než Západ a Japonsko.

Růst HDP, změny v procentech

	2021	2022	2023	2024
svět	5,8	3,0	1,9	2,7
Čína	8,1	3,0	4,8	4,5
USA	5,7	1,8	0,4	1,7
EU	5,3	3,3	0,2	1,6
Japonsko	1,7	1,6	1,5	1,3

Zdroj: World Economic Situation and Prospects 2023, New York: UN DESA, 2023, s. 7.

Scénář č. 2: efektivní multilateralismus

Název tohoto scénáře „efektivní multilateralismus“ pochází ze zapomenuté strategie Evropské unie [Bezpečná Evropa v lepším světě](#) z roku 2003. Výchozím předpokladem naplnění tohoto scénáře je, že nejdůležitější rozhodnutí ve světové politice budou přijímána a prováděna po dohodě mocností. To zároveň vyžaduje růst významu a další rozvoj mezinárodního práva, ale také modernizaci mezinárodních organizací, které se pokoušejí regulovat globální rozvoj – a to vše na základě vzájemného porozumění a důvěry. Místo obhajoby privilegií by měla nastoupit strategie vzájemných výhod, a to i v takových otázkách, jako je nová, obecně uznávaná světová měna. Pouze při naplnění tohoto scénáře je možné jaderné odzbrojení. Tento scénář by byl nejvýhodnější variantou budoucnosti pro Česko i Slovensko, neboť bezpečnosti a rozvoji malých zemí prospívá posilování mezinárodního práva a růst vzájemné důvěry.

Mezi nejvýznamnější podněty, které by mohly vést k systému založenému na efektivním multilateralismu, patří globální problémy. Světové vlny recesí a ekonomických krizí, klimatické změny, ekologické hrozby či pandemie, ale i případné katastrofické činy mezinárodního terorizmu, mohou posílit vědomí společného osudu všech lidí. Tímto směrem může působit i růst vzájemné hospodářské závislosti. Také hrozba vyčerpání některých zdrojů ekonomického rozvoje, například limity zásob fosilních paliv či nedostatek pitné vody, mohou posilovat vědomí potřeby spolupráce. Uvedené faktory však mohou také působit opačným směrem – k posilování nedůvěry a vyostřování konfrontace.

Testem připravenosti Západu postupovat podle zásad efektivního multilateralismu se stal zápas s pandemií COVID-19. Server [Worldometer](#) uvádí, že od ledna 2020 zemřelo na nákladu COVID-19 více než 6,7 milionů lidí, zaznamenáno bylo přes 674 milionů případů onemocnění. Ani při pohledu na tuto vraždící pandemii se lidstvo nedokázalo sjednotit. Naopak, celé roky byla na Západě vidět snaha ostrakizovat vakcíny z východu. Zároveň probíhal bezohledný souboj o očkovací látky jak mezi

jindy spolupracujícími státy, tak mezi farmaceutickými firmami. V těžké době také nejrůznější sankce ze strany Západu názorně ukázaly, že geopolitické předsudky jsou silnější než vzájemná hospodářská závislost.

Scénář č. 3: chaos

Prohlubování chaosu ve smyslu nekontrolovatelného a často protikladného chování aktérů světové politiky je dnes dáno z jedné strany živelným rozměňováním role hegemonu, z druhé pak snahou obnovit hegemonii USA a nadřazenosti Západu obecně. Další narůstání entropie ve světovém politickém systému může být spojeno s rozpadem států, masovou migrací, šířením zbraní hromadného ničení, posilováním mezinárodního terorizmu a kriminality. Vnímání vlastního postavení jako všeovládajícího hegemonu nepřivedlo USA jen do války v Afghánistánu, ale také proměnilo vojenské vítězství bez realistické koncepce budování míru v prohru. Někteří autoři se domnívají, že snahu naplnit roli hegemonu může Washington spojit s vytvářením regionálního chaosu v oblastech, které nedokáže přímo spravovat.

Prvky chaosu ve světovém politickém systému jsou zvláště patrné v souvislosti s nebezpečím šíření zbraní hromadného ničení. Od srpna 1995, kdy NATO bez mandátu OSN bombardovalo pozice Armády Srbské republiky v Bosně a Hercegovině, tři státy – Pákistán, Indie a Severní Korea – odzkoušely jaderné zbraně; iránský jaderný program se stal nečitelný. Americké bomby, které dopadly na velvyslanectví Číny v Bělehradě, odstartovaly reformu čínské armády. Postupná ztráta důvěry vedla k tomu, že Moskva vývoz vysoce obohaceného uranu do USA nahradila modernizací jaderného arzenálu; zpravidla se uvádí, že rovnováha v oblasti strategických zbraní mezi USA a Ruskem byla obnovena přibližně v roce 2014 – tedy v době, kdy došlo k převratu v Kyjevě a vpředvečer ruské vojenské intervence v Sýrii.

V případě malých států „nové Evropy“ je narůstající zmatek spojen s prostoduchým přesvědčením, že hegemonie USA je věčná. Situace chaosu, kdy se každý stát musí postarat sám

o sebe, je ale nejméně výhodná varianta budoucnosti pro malé státy, jako je Česko či Slovensko. Podle údajů [Stockholmského institutu pro výzkum míru](#) ↷ už v roce 2021 globální vojenské výdaje poprvé překročily dva biliony dolarů. Omezená válka na Ukrajině, která je nejvýraznější, nikoliv však jedinou ukázkou narůstání chaosu, přešla do úrovně nebezpečného balancování na okraji velké, možná i jaderné války.

Scénář č. 4: paralelní světy

Vytváření multipolárního světa nemusí vyústit do efektivního multilateralismu – může vést ke vzniku „neefektivního multilateralismu“, tedy pluralitního světa s malou kooperací i malou důvěrou mezi bloky. Jedná se o vytváření paralelních světů s odlišnými koncepcemi globalizace. Tomu mohou napomáhat nejen ekonomické, ale i demografické a vojenské faktory. Vznik paralelních světů se v současné době jeví jako nejpravděpodobnější alternativa prohlubování chaosu. Základem tohoto posunu je fakt, že Západ nechce přijmout důsledky rostoucí moci nových ekonomických center Východu a Jihu a odmítá jejich požadavek podílet se na řízení globálních procesů jako rovnoprávný partner.

Snaha upevnit postavení USA je spojena s posilováním role anglosaského jádra Západu, západní tlak pak prohlubuje strategické partnerství Číny a Ruska. Loni schválená nová [Strategická koncepce NATO](#) ↷ znamená krok směrem k bipolární konfrontaci; tuto strategii spolupodepsaly jak Česko, tak Slovensko. Pro Česko a Slovensko je tento scénář výhodnější než chaos, ovšem fungování mezinárodního práva je v tomto případě daleko více postaveno na rovnováze sil mezi bloky než na vzájemném porozumění a dobré vůli. Mnohé nasvědčuje tomu, že v polovině století bude blízkost ke světu kolem Šanghajske organizace spolupráce výhodnější než přináležet k Západu.

Věžňové koridoru

Všechny tyto čtyři scénáře předpokládají, že lidstvo bude zachováno. Existuje ale ještě celá škála možných změn, které doká-

žou ukončit existenci lidstva. Přírodní katastrofy od zhroutení ekosystému či srážky s kosmickými tělesy nelze vyloučit, ovšem jejich pravděpodobnost je diskutabilní. Větší pravděpodobnost přisuzují prognostici záhubě lidstva v jaderné válce – a ještě větší v případě války pomocí nanotechnologií, biologických experimentů či v případě objevu superinteligence, onoho, jak pravil britský matematik Irving Good, posledního vynálezu lidstva, který by mohl člověka nahradit.

Vývoj světového politického systému i bez těchto katastrof prochází dramatickým obdobím. V současném geopolitickém prostředí nemohou Česko ani Slovensko vybočit z koridoru, který naznačují uvedené scénáře. Nelze se odchýlit z cesty od prvního scénáře směrem k ostatním scénářům, kterou se vydá Západ vedený Washingtonem. Zatím se nedaří plynulý přechod od hegemonie USA k nějaké podobě efektivního multilateralismu, což posiluje chaos. Není ale jasné, zda se svět noří do dlouhodobého chaosu, nebo už buduje zdi mezi paralelními světy.

Žádná výměna na prezidentském stolci v Praze či Bratislavě na rozhodování Washingtonu nic nemění. Volby často jen vytvářejí iluzi, že veřejnost může o velkých věcech rozhodovat. A svou stále emotivnější atmosférou odrážejí změnu nálady, kterou poslední prognóza amerických zpravodajských služeb [Globální trendy 2040](#) charakterizuje slovy: „Od Bejrútu přes Bogotu až po Brusel lidé stále častěji vycházejí do ulic, aby vyjádřili svou nespokojenost pramenící z neschopnosti vlád naplnit širokou škálu potřeb, agend a očekávání.“ Nervozita narůstá úměrně tomu, jak chaos proniká do mezinárodní i vnitrostátní politiky. A chaos požírá toleranci, onu nejcennější složku demokracie. Proto je hrozba nového autoritářství aktuální. Netřeba ale propadat panice: viditelná hrozba je poloviční hrozba. ◀

!Argument, 30. 1. 2023

OSN – dítě války

V dobách, kdy byl život lidí řízen z Olympu, měli moudří Řekové pro záležitosti války a míru tři božstva. Prvním z nich byl Arés, svárlivý bůh líté války bez pravidel a kompromisů. Miloval boj jako takový bez ohledu na jeho příčiny. Opovrhoval řádem i zákony, žádný mord mu nebyl cizí. V jeho družině bylo možné spatřit bohyně vražedné války a sváru, ale také bohy děsu a hrůzy. Naopak vznešená Athéna byla bohyní války spravedlivé. Není náhodou, že řídila i moudrost, spravedlnost obecně, ale také statečnost. Usilovala o sjednání dohod. Rozdávala kořist, ale chránila lid. Eiréné, pohříchu nejméně známá z této trojice, byla bohyní míru. Měla na starost řád v přírodě i lidském životě. Byl jí svěřen úkol hlídat vstup do nebe, ale také péče o jaro. Jistě není náhoda, že právě ona vchovala Plúta, boha bohatství.

Viděno z tohoto zorného úhlu, je prvořadým úkolem Organizace spojených národů vytlačit Aréa z oblasti vztahů mezi státy.

Omezená moc Athény

Organizace spojených národů vznikla jako reakce na nejdivočejší Aréovy orgie v lidských dějinách, tedy světové války. Stalo se tak před 75 lety: [Charta OSN](#) byla podepsána v červnu 1945, v platnost vstoupila v říjnu téhož roku. V souladu s posláním Athény se *Charta* stala jádrem moderního mezinárodního práva především svým zúžením práva války na (a) obranu; (b) rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN. Řečeno jinak, Spojenci se dohodli na pravidlech zachování míru. V této větě se ale skrývají dvě problematická tajemství:

►Dohodli se Spojenci, tedy vítězové ve válce, poražení k jednání nebyli přizváni. Vítězné mocnosti si vedle stálého členství v Radě bezpečnosti nadělili také privilegium v podobě práva veta nad rozhodnutími v otázkách války a míru. Dnes se o podobná práva hlásí například v roce 1945 poražené, ale už jiné

Německo, ale také nově zrozené mocnosti jako Indie, Brazílie či za Afriku JAR... Jenže OSN je dítětem války, dohodě o zásadní úpravě *Charty* brání právě ono právo veta.

► Samotné právo veta znemožňuje OSN zasáhnout do konfliktů, na kterých se přímo či nepřímo podílejí bývalí Spojenci.

Většina kritiky OSN vyrůstá z nepochopení faktu, že výchozím principem této organizace je suverenita států. To znamená, že OSN nemá *Chartou* dané právo zasahovat do vnitřních záležitostí jednotlivých zemí. Není vládou, je stálou mezinárodní diplomatickou konferencí. Neodstihuje mocenskou rovnováhu jako ústřední princip upořádání světového mezistátního systému, pouze se pokouší odstranit živelnost a nahradit ji dohodami a kompromisy. OSN ani s přidruženými soudními orgány nemá možnost donutit velmoc, která je stálým členem Rady bezpečnosti, aby nejednala svévolně v rozporu se zásadami *Charty OSN*. Žádné právo veta na tomto faktu nemůže nic změnit.

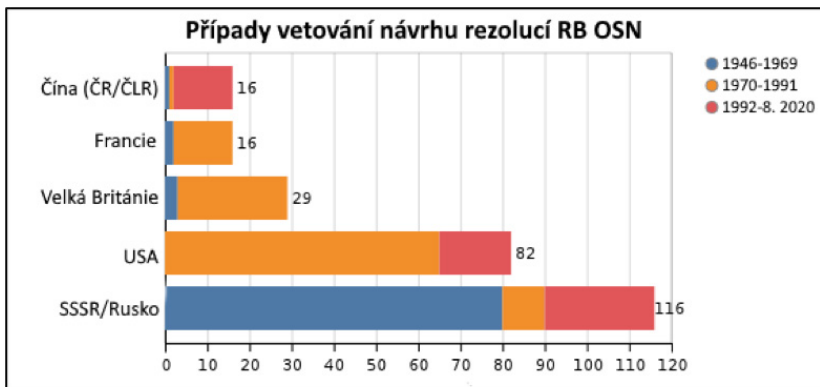
Prvním velkým testem efektivnosti OSN při zajišťování míru byla studená válka. Souhrnné údaje o ničivém charakteru tehdejšího míru se různí, jedny z prvních zveřejnil bývalý ministr obrany USA a prezident Světové banky Robert McNamara. Podle jeho studie *Svět po studené válce* během 45 let studené války zahynulo ve 125 válkách a ozbrojených konfliktech přibližně 40 milionů lidí¹. Ani v novém geopolitickém uspořádání se na sváru antických bohů mnoho nezměnilo. OSN nemělo možnost ani sílu zabránit USA zaútočit na Irák. V článku [Nekonečná fantazie americké moci](#) uveřejněném minulý týden na serveru Foreign Affaires uvádí americký historik Andrew Bacevich, že za poslední dvě dekády američtí piloti podnikli více než sto tisíc náletů na cizí území. A že nejen Donald Trump, ale ani Joe Biden nechce demilitarizovat zahraniční politiku USA. Co naplat – bez dobré vůle velmocí jsou Athény a Eiréné bezmocné, zatímco právní nihilista Arés má volné ruce.

Protiútok Aréa

V době občanské války v Jugoslávii, intervence v Iráku a bojů v Libyi řada liberálních a konzervativních politiků a s nimi spo-

¹ McNAMARA, Robert S.: *The Post-Cold War World: Implications for Military Expenditure in the Developing Countries*. In: *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*. Washington: World Bank, 1992, s. 97. Viz též Appendix I., s. 108-113.

jených mainstreamových médií provolávala hesla o zastaralosti, nevhodnosti či zbytečnosti OSN. Pravdou je, že Rada bezpečnosti svým právem veta znemožňovala jednostranné využití výhod Washingtonu plynoucích z vítězství ve studené válce a ze silové nadřazenosti USA. Připojený graf ukazuje počty [použití práva veta](#) v Radě bezpečnosti OSN stálými členy do srpna letošního roku. Je ovšem nutné mít na paměti, že pro řadu států může být v určitých situacích propaganda důležitější než mezinárodní právo – a předkládají návrhy rezolucí, které nebyly dodatečně předjednány či mají už ve své podstatě zakódováno, že budou vetovány. V posledních letech se tento problém týká především západních návrhů rezolucí o Sýrii.

Síla jaderných mocností umožňuje ignorovat OSN. Jenže z hlediska propagandy je důležité zdůvodnit přání porušit výchozí princip OSN – suverenitu států. Na přelomu tisíciletí se módními staly nejrůznější argumenty na podporu takzvané humanitární intervence a koncepce odpovědnosti chránit (*responsibility to protect*, R2P). Odpovědnost chránit v pojetí vize R2P redefinovala suverenitu na povinnost vlády bránit obyvatelstvo daného státu. Když tak vláda nečiní například v důsledku občanské války nebo pro faktické či údajné porušování lidských práv, má prý mezinárodní společenství nejen právo, ale přímo povinnost

zakročit. Korektní mluva nechápala „mezinárodní společenství“ jako univerzální organizaci OSN, ale jako útočící státy či aliance; lidé s větší odvahou už tehdy mluvili o „koalici ochotných“. V praxi koncepce R2P jen prohlubuje anarchii ve světové politice, balí liberální mesianismus i konzervativní ochranu hegemonie USA a privilegií Západu do moralizujícího hávu.

K lepšímu porozumění tomuto přístupu pomáhá brilantní esej amerického neokonzervativce Roberta Kagana *Labyrint síly a ráj slabosti*. Ta v souvislosti s intervencí v Iráku s cynickou upřímností obnažuje některé rozdíly strategické kultury USA a Evropy. „Mocné státy přirozeně vnímají svět jinak než státy slabé,“ píše Kagan. Člověk ozbrojený pouze nožem prý může dojít k přesvědčení, že medvěd v lese představuje přijatelnou hrozbu a může doufat, že medvěd nikdy nezaútočí. Stejný člověk ozbrojený kulovnicí však nemusí riskovat, že ho medvěd roztrhá. Protože byly Spojené státy silnější než Evropané, měly nižší práh tolerance k Saddámovi a jeho zbraním hromadného ničení. Proto „Američané přistupují k hlavním strategickým a mezinárodním otázkám, jako kdyby pocházeli z Marsu, zatímco Evropané z Venuše.“¹ Kouzlo nechtěného někdy sdělí víc než tlusté knihy – v Kaganově podání příměr Marsu a Venuše představuje kontrapozici americké mužnosti a evropské zženštilosti; v římské mytologii je ovšem Mars jménem pro Aréa.

1 KAGAN, Robert: *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 45, 50 a 19-20.

Eirénin mír

Jestliže se Athéna pomocí OSN pokouší ujmout vlády nad válkou tím, že ji krotí zúženým mezinárodním právem, Eiréné se snaží novými programy prosadit pozitivní mír. Mír by v jejím pojetí neměl být pouhou nepřítomností války, ale též důstojným životem všech. Ve starověkém Římě byla Eiréné-Pax zobrazována s rohem hojnosti. Příkladem tohoto směřování mohou být *Cíle udržitelného rozvoje*. Jedná se o program schválený summitem OSN v roce 2015 a navazující na *Mileniové cíle OSN* z roku 2000. Zahrnuje 17 úkolů z ekonomické, sociální, environmentální a kulturní oblasti zaměřených na zvýšení kvality života lidstva a zajištění udržitelného rozvoje, které mají být splněny do konce tohoto desetiletí.

V současné době je schopnost spolupracovat při řešení světových problémů testována ve třech rovinách, které se netýkají přímo války:

► COVID-19. Zápas s novým koronavirem je zkouškou schopnosti lidstva využít možnosti globalizace ke kooperaci v boji proti společnému nepříteli – pandemii. Viděno z tohoto hlediska, lidstvo selhává. Z prvního úleku vedoucího ke spolupráci se postupně zápas s novým koronavirem znacionalizoval. Z prohlášení mnoha politiků o koronaviru srší útoky proti jiným zemím, COVID-19 se mění na nástroj ideologického a volebního boje. Spojené státy vystoupily ze Světové zdravotnické organizace (WHO), která se snaží, byť s chybami, koordinovat boj proti novému koronaviru. Ruská vakcína je dopředu pomlouvána, informace o čínských očkovacích látkách jsou zamlčovány, jako by při zpravodajství o vakcíně „demokratická“ média znala pouze angličtinu.

► Obchodní válka. Politika trestajících cel, zákazů dovozu či vývozu, násilného přebírání firem, rušení víz studentům, extritoriálních sankcí a podobně, kterou praktikují Spojené státy, je popřením i těch nejjednodušších představ o kooperaci. Když [panel Světové obchodní organizace \(WTO\)](#) ⊃ minulý týden dospěl k závěru, že cla uvalená Washingtonem na čínské zboží v roce 2018 neodpovídají pravidlům WTO, Bílý dům reagoval tím, že zpochybnil tuto organizaci. Ovšem OSN – to nejsou jen Rada bezpečnosti a Valné shromáždění, ale také řada přidružených či úzce spolupracujících organizací, mezi které patří i WTO. Egoцентриcký přístup Spojené státy praktikují i vůči dalším částem systému OSN – nevystoupily pouze z WHO, koncem roku 2018 odešly z Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO), a to již podruhé. Jde o uplatňování práva silnějšího, ovšem v situaci, kdy žádný stát nemá sám dostatek moci k tomu, aby převzal globální vládu – některé však mají apokalyptickou schopnost celý svět zničit.

► Kyberbezpečnost. Přechod k digitalizaci života lidí mění podobu globální civilizace. Je ovšem také spojen s pokusy využít tuto proměnu k jednostranným výhodám. Děje se tak v situaci,

kdy oblast moderních informačních a komunikačních technologií není ošetřena mezinárodním právem – tedy ratifikovanými univerzálními dohodami mezi státy. USA se v této situaci snaží bez dohody brutálně vnucovat své představy a zájmy jiným zemím. Začátkem září zveřejnil Peking [Globální iniciativu v oblasti zabezpečení dat](#), která by mohla napomoci začlenit „fenomenální rozvoj revoluce informačních technologií a digitální ekonomiky měnící způsob výroby a života“ do mezinárodního práva. Na tento návrh osmi zásad možné úmluvy pro danou oblast Západ, alespoň prozatím, reaguje informačním embargem.

Tyto tři oblasti ukazují, jak malá je ochota ke vzájemně výhodné globální spolupráci, jak silná je touha po jednostranných výhodách, a to bez ohledu na OSN. Přes všechny skvrny na kráse však Organizace spojených národů zůstává nejlepší mezinárodní institucí k ochraně míru ve světě, jakou kdy lidstvo vytvořilo. Je nedokonalá, protože nemůže ze základů vztahů mezi státy odstranit mocenskou rovnováhu mezi velmocemi, pouze ji odráží. Zlepšovat život na planetě Zemi ale vyžaduje zdokonalování OSN, ne její ignorování. K tomu jsou však zapotřebí nejen právo a odpovídající instituce, k tomu je nutná i dobrá vůle. Zatím se zdá, že se Arés svých hrátek nevzdal – pouze se naučil kázat o demokracii a lidských právech. ◀

!Argument, 21. 9. 2020

Jaderný Damoklův meč

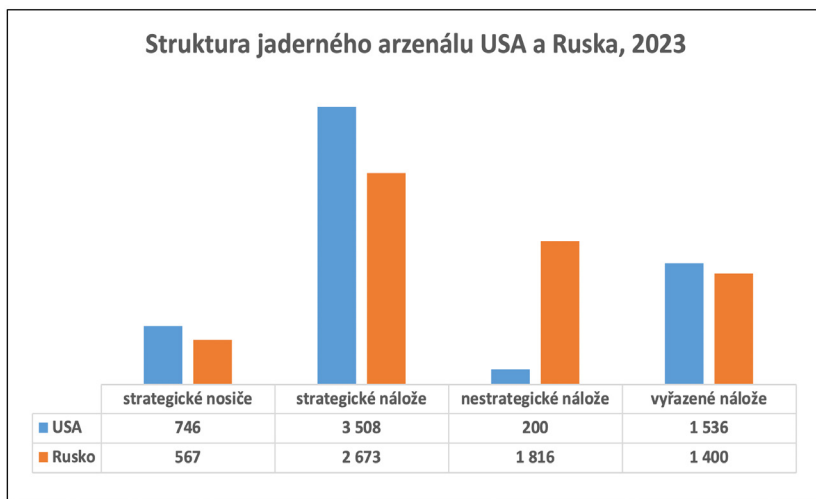
Poté, kdy prezident USA Joe Biden prohlásil, že nehodlá Ukrajině usnadňovat vstup do NATO, snad i pražští janičáři pochopili, že chystaný summit ve Vilniusu nebude o této otázce rozhodovat. Ve hře je totiž mnoho: má-li skončit válka diplomatickou dohodou, je nutné zachovat možnost přisoudit a zaručit Ukrajině neutrální statut. Což členství v Severoatlantické alianci vylučuje. A bez ohledu na to, zda se to někomu líbí, nebo nelíbí, porážka Ruska na ukrajinských pláních či jeho zhroucení v důsledku vnitřních zmatků jsou nejen nepravděpodobné, ale z řady ohledů i velmi nebezpečné: Rusko zůstává jadernou supervelmocí.

V Moskvě vědí, že nasazení armád NATO v přímé konfrontaci by jeho postavení na ukrajinském bojišti notně zkomplikovalo. V případě hrozící porážky v konvenčních bojích by pak mohly následovat zbraně nekonvenční – tedy jaderné. I když ruský prezident několikrát použití nukleárních zbraní na Ukrajině vyloučil, nevyloučil jejich použití v důsledku hrozící prohry na Ukrajině proti případným aktivním spojencům kyjevského režimu. Tedy přímo proti zemím Aliance. Toto odhodlání manifestují dvě rozhodnutí Moskvy týkající se jaderných zbraní: odstoupení od plnění dohody o strategických nukleárních zbraních známé jako [Nový START](#) a započatí rozmisťování taktických jaderných zbraní na území Běloruska.

Zastaralý Nový START

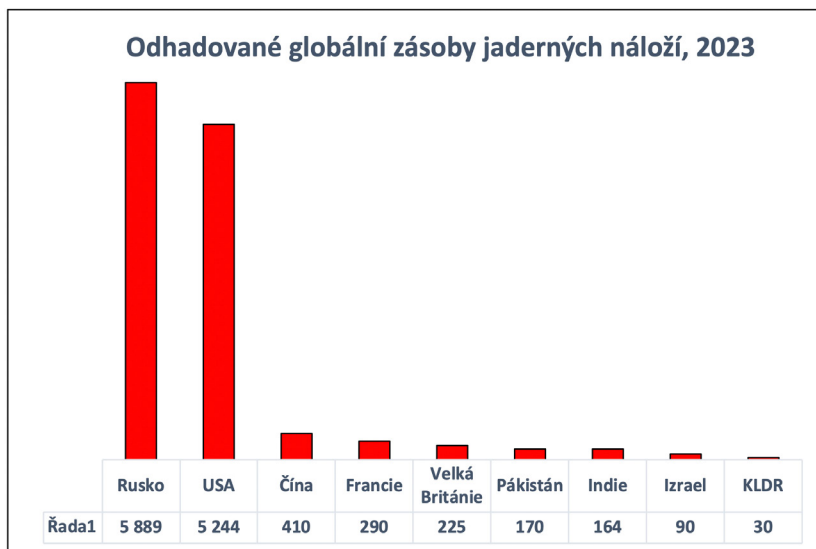
Dohoda Nový START (START je akronym z anglického *Strategic Arms Reduction Treaty*, tedy *Dohoda o omezení strategických zbraní*) byla podepsána prezidenty USA a Ruska v roce 2010. Jedná se o sedmou úmluvu mezi Washingtonem a Moskvou týkající se kontroly zbrojení v oblasti strategických útočných zbraní. Tedy zbraní, které jsou schopné jedním úderem trvajícím méně než hodinu dosáhnout konečných cílů války. Například zničit lidskou civilizaci. Z těchto úmluv ta, které se říká *Nový*

START nebo *START-III*, stanovila počet strategických nukleárních náloží na 1550 jak pro USA, tak pro Rusko. Zmenšen byl počet mezikontinentálních raket, balistických raket odpalovaných z ponorek a strategických bombardérů smluvních států na 700 (dalších sto nosičů může zůstat v rezervě). Aktuální stav přibližuje následující tabulka sestavená na základě údajů z nejnovější ročenky [Stockholmského institutu pro výzkum míru](#) (SIPRI). Je z ní zřejmé, že o plnění stanovených limitů lze snadno pochybovat. Mimo jiné proto, že ve smlouvě *Nový START* se počítá jeden strategický bombardér jako jedna jaderná nálož. Ale nejen proto.

Dohoda *Nový START* má pohnutý osud. Bývalý prezident USA Donald Trump odmítl návrh svého ruského protějšku Vladimíra Putina tuto smlouvu prodloužit a mimo jiné požadoval, aby do jednání o nové smlouvě týkající se jaderných zbraní byla zapojena i Čína. Z Moskvy tehdy zaznělo, že účast Číny by mohla být užitečná, ale stejně tak by bylo vhodné zapojit do jednání i Francii a Velkou Británii, jejichž jaderný arzenál byl tehdy plně srovnatelný s čínským. Peking poznamenal, že by bylo vhodné, aby před jednáním Spojené státy snížily svůj arzenál na úro-

veň Číny. Situaci chvíli před vypršením platnosti dohody zklidnil současný prezident USA, který po nástupu do Bílého domu v roce 2021 vyjádřil ochotu smlouvu prodloužit o pět let. To se po vzájemné dohodě stalo – ovšem letos v únoru Rusko oznámilo pozastavení své účasti na smlouvě *Nový START*. Jak ukazuje následující tabulka, podle kvalifikovaného odhadu dnes devět států dohromady vlastní přibližně 12,5 tisíce jaderných náloží, přičemž téměř 90 % z nich patří USA a Rusku.

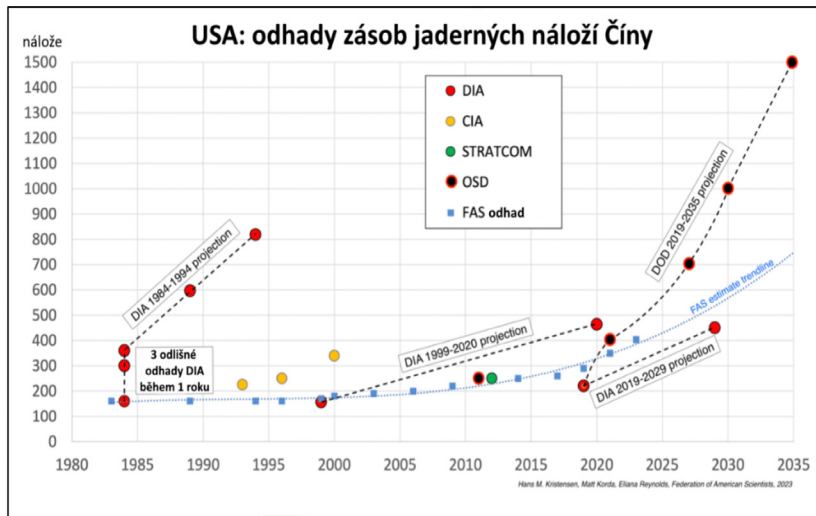
Čínský arzenál

Údaje z této tabulky vyvolávají řadu diskusí, přičemž jedno téma je zvláště frekventované: meziroční růst jaderného arzenálu Číny o 60 kusů. Tento nárůst je vsutku nejvýraznější, zdá se, že v Pekingu berou vážně slova Washingtonu, že rivalita Západu s Říší středu vstoupila do rozhodujícího desetiletí. Čína však nadále zůstává jedinou jadernou velmocí, která má ve své dok-tríně zakotveno, že – jak se například uvádí v dokumentu [Čínská národní obrana v nové éře](#) ㄟ, který schválila Státní rada ČLR v roce 2019 – „nikdy a za žádných okolností nepoužije jader-

né zbraně jako první a že v žádném případě nepoužije jaderné zbraně proti státům bez jaderných zbraní nebo zónám bez jaderných zbraní a nebude jimi hrozit“. Čínské nukleární nálože jsou v přehledech vzniklých na Západě vedeny jako „nerozmístěné“, jejich uvedení do bojové pohotovosti a případné použití vyžaduje ještě řadu politických rozhodnutí a technických kroků na cestě ze skladů. Naopak jako „rozemístěné“, tedy připravené k použití, je uváděno 1770 náloží USA, 1674 ruských, 280 francouzských a 120 britských nukleárních náloží.

Tyto údaje lze nalézt v analýzách Federace amerických vědců (FAS; jde o institut sídlící ve Washingtonu založený v roce 1945 skupinou vědců a inženýrů, kteří pracovali na Projektu Manhattan.), ale i v odborných studiích SIPRI, v Bulletinu atomových vědců či materiálech OSN a řady dalších institucí a organizací. Jejich na první pohled překvapivá shoda se zakládá na faktu, že ve všech těchto případech jsou autory uvedených přehledů Hans Kristensen, Matt Korda, Eliana Johnsonová a Kate Kohnová; ti pracují pro informační projekt FAS, jehož je Hans Kristensen ředitelem. A je proto nutné mít na paměti, že tato informace je sice kvalifikovaným, ovšem stále jen odhadem týkajícím se pečlivě utajovaných skutečností: například z tohoto zdroje pocházejí zprávy z roku 2020, že počet náloží KLDK je 35, tedy větší než letos. Obdobné to může být i v případě čínského arzenálu.

Podle nejnovější [výroční zprávy Pentagonu](#) o čínských ozbrojených silách, kterou americké ministerstvo obrany připravilo pro Kongres USA, by se měl čínský jaderný arzenál do roku 2035 zvětšit ze současných 410 na přibližně 1500 kusů. Následující graf převzatý z analýzy [Jaderný zápisník: Čínské nukleární zbraně, 2023](#) o připravené pro Bulletin atomových vědců autory z FAS ukazuje, jak vypadaly a vypadají americké odhady vývoje čínského jaderného arzenálu – a jak se liší. Historie amerického oceňování sovětských jaderných sil naznačuje, že Pentagon, ale někdy i CIA, z různých důvodů nadhodnocuje údaje o potenciálním protivníkovi.

Zkratky: CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba USA); DIA – Defense Intelligence Agency (Zpravodajská služba Ministerstva obrany USA); DOD – US Department of Defense (Ministerstvo obrany USA); FAS – Federation of American Scientists (Federace amerických vědců); OSD – Office of the Secretary of Defense (Sekretariát ministra obrany USA); STRATCOM – US Strategic Command (Velitelství strategických sil USA)

Kauza Bělorusko

Při zpětném pohledu přes prizma války na Ukrajině se dá říci, že pokus o barevnou revoluci v Bělorusku po prezidentských volbách roku 2020 přispěl k tomu, že si v Kremlu připomněli význam území tohoto státu – jeho charakter nástupního prostoru směrem do geopolitického jádra Ruska. To jistě přispělo k formování přesvědčení Kremlu, že Západ, především USA, svůj tlak na východ nezastaví. Při komplikacích situace na ukrajinském bojišti a výzvách některých politiků k přímé válečné angažovanosti NATO na Ukrajině se mohlo rozmístění taktických jaderných zbraní v Bělorusku jevit jako logické předsunutí nukleárního štítu. Jak je pro Moskvu dobré mít v Minsku spojence, se ukázalo i při vzpouře soukromé armády wagnerovců koncem minulého týdne.

V souvislosti s rozmístěním jaderných zbraní na území Běloruska se nejčastěji mluví o raketách Iskander-M, což je mobilní systém s doletem raket 50 až 500 kilometrů, a bitevních Su-25 schopných nést jaderné nálože. Počty rozmísťovaných náloží zůstávají neznámé. Nejedná se však o žádný zásadní zlom v rovnováze sil mezi Ruskem a USA či NATO, ale o posun ve struktuře a geografii této rovnováhy. Nelze zapomínat, že od poloviny 50. let mají Spojené státy v Evropě taktické jaderné zbraně. V současnosti je to přibližně sto leteckých termonukleárních pum B61 na základnách v pásu Nizozemí-Belgie-Německo-Itálie-Turecko. Uvedený počet znamená výrazné snížení oproti některým rokům za studené války. Je ale zároveň pozoruhodné, že ani v dobách nejlepších vztahů mezi Moskvou a Washingtonem po skončení studené války Pentagon tento jaderný oblouk kolem západních oblastí Ruska nezrušil. Jak asi tuto skutečnost vnímali na ruském generálním štábu? A ještě jedna důležitá poznámka: tato „předsunutá jaderná obrana“ USA právě prochází modernizací. Obecně platí, že všechna výše uvedená čísla vypovídají o množství nosičů a náloží, nikoliv o jejich nepřetržitě rostoucí kvalitě.

Zborcená kontrola

Válka na Ukrajině ukázala prapodivnou tvář nukleárních zbraní: skutečně fungují jako nástroj odstrašení. Hrozba použití jaderných zbraní odrazuje válčící strany od některých forem eskalace. Většinu amatérů a militantních křiklounů drží – alespoň prozatím – v předpokoji místností, kde se o válce skutečně rozhoduje. Nepouští je k rozhodování, protože hrozba jaderné sebezáhuby lidstva není žádný akademický výmysl či emotivní prohlášení Greta. A ničivý potenciál jaderných zbraní roste, zatímco nedokonalý systém kontroly jaderného zbrojení mocností se zhroutil.

Proces degradace kontroly jaderného zbrojení nezačal zvěšování čínského jaderného arzenálu či letošním ruským pozastavením plnění smlouvy *Nový START*. Začal v roce 2002 odstoupením USA od *Smlouvy o omezení systémů protiraketové*

obranu, poté v roce 2019 od *Smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu* a následně roku 2020 od *Smlouvy o otevřeném nebi*. Tyto kroky Spojených států vyrostly z iluze, že hegemon žádné dohody nepotřebuje, stačí mu pouze jím stanovená pravidla.

Strach, nebo důvěra

Žádná z dohod mezi Washingtonem a Moskvou o strategických zbraních nebyla dokonalá. Ani jedna nesnížila potenciál jejich nukleárního arzenálu pod hladinu vzájemného zaručeného zničení a případného vyhlazení lidstva. Dohody se týkaly nosičů, hlavic či náloží, ovšem nevyklučovaly modernizaci. Roste ničivá schopnost jednotlivých náloží, přesnost zásahu, průnik náloží opevněním, objevily se nosiče, jako jsou hladinové střely s plochou drahou letu, hypersonické střely, podvodní torpéda či drony s termonukleární hlavicí, na bojiště vstupuje umělá inteligence... Doposud bylo možné tvrdit, že technika velké válce či eskalaci války v zastoupení do úrovně přímé válečné konfrontace supervelmocí brání. Bude tomu tak i v budoucnu?

Dosáhnout míru, který by byl více než přestávkou mezi válkami, nelze prostřednictvím zbrojení. Nestačí ale ani jaderné odzbrojení, k němuž se oficiální jaderné mocnosti, pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN, zavázaly ve [Smlouvě o nešíření jaderných zbraní](#). Skutečný mír potřebuje vzájemnou důvěru. To se týká i neoficiálních jaderných mocností, tedy Izraele, KLR, Indie a Pákistánu, které budují svůj nukleární arzenál mimo režim *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní*. Přesto je dobrou zprávou, že se v polovině června [sešli experti ministerstev obrany a zahraničí](#) pět oficiálních mocností a „diskutovali o strategickém snižování rizik, jakož i o jaderných doktrínách a politice“. Problémem ale zůstává, že diplomaty k vyjednávání žene strach, nikoliv pochopení oprávněných zájmů těch druhých. A strach je špatný rádce, může snadno vést ke snaze využít fiktivní příležitost danou špatně propočteným předstihem v modernizaci jaderného

arzenálu. Zatím lidstvo postupuje po trajektorii, na jejímž konci může být jedna drobná chyba...◀

!Argument, 26. 6. 2023

Velká válka

Někdy se tomu říká „syndrom žáby v horké vodě“. Když prý hodíte žábu do vařící vody, vyskočí; když ji vložíte do studené vody, kterou ohříváte, žábě horko začne vadit až v okamžiku, kdy nemá sílu vyskočit. A uvaří se. Takhle nějak se do Evropy vplížila 1. světová válka: dodnes se historici přou, proč a jak odstartovala, když ji vlastně nikdo příliš nechtěl.

Ono se přece nic neděje, když se NATO v několika vlnách roz-táhne na východ a s ním i infrastruktura Pentagonu; o nic nejde, když si vojáci z armád Aliance odskočí tu do Jugoslávie nebo do Libye, jindy zase do Afghánistánu či Iráku. Až najednou voda začne vřít. Na Ukrajině. A teď na druhé frontě: nic se přece neděje, to jen spojenec za Atlantikem před více než dekádu změnil strategii a chce se zaměřit víc na Čínu než na Evropu; nic se zdánlivě nestalo, to jenom summit Aliance letos v červnu přijal nový *Strategický koncept*, v němž obviňuje Čínu, že „ohrožuje naše zájmy, bezpečnost a hodnoty“. Podepsány Spojené státy, Česká republika, Slovenská republika... Tak tedy: hurá na Peking! A nemoudrá žába se uvaří v Pacifiku.

Osudy velmocí

Přes veškerou tragickou povahu bojů na Ukrajině je to – vzhledem k velikosti arzenálů Ruska a Spojených států – malá válka. Ač se to v aktuální záplavě emocí nezdá, nejčastěji je možná velká válka spojována s budoucím konfliktem mezi USA a Čínou. Jen pro přiblížení podoby všedních dnů: v současné chvíli probíhá velké vojenské cvičení USA a Jižní Koreje, australský ministr obrany se toulá po Francii, Německu a Velké Británii, lodě US Navy manifestačně proplouvají Tchajwanským průlivem – a na východě Ruska se chystá vojenské cvičení s účastí čínských a indických vojáků. Skvělý čas pro návštěvy „Tchajwanců“ z USA a střední Evropy v Tchaj-pej!

Před necelým rokem John Mearsheimer, profesor z Chicagské univerzity a jeden z nejvlivnějších teoretiků mezinárodní politi-

ky, publikoval v časopise Foreign Affairs varovný článek [Nevyhnutelná rivalita. Amerika, Čína a tragédie velmocenské politiky](#).⁵ Píše v něm, že chování Číny je stejné jako chování USA, které zpočátku směřovaly k regionální hegemonii, a poté ke globální dominanci. „Všechny velmoci, ať už jsou to demokracie, nebo ne, nemají příliš na výběr než soupeřit o moc ve hře s nulovým součtem.“

Dnes jsou podle Mearsheimera Spojené státy a Čína uvězněny v nové studené válce: konkurence a konflikt jsou nevyhnutelné, „taková je tragédie velmocenské politiky“. Nová studená válka se však od té staré prý liší, a to hned v několika směrech. Především na rozdíl od Sovětského svazu má Čína mnohem větší populaci než USA a disponuje dynamičtější ekonomikou. Zároveň čínská politika postrádá ideologický rozměr původní studené války, protože v Číně prý komunistickou ideologii nahrazuje nacionalismus. A pak je tu podle Mearsheimera ještě jeden velký rozdíl, a to v geografii případného vojenského konfliktu.

Konfrontace USA versus SSSR měla zřetelnou geografickou lokalizaci: její jádro bylo přesně vymezeno železnou oponou v Evropě, kde by válka měla především pozemní charakter. Mearsheimer se domnívá, že dnešní konfliktní pás mezi Čínou a USA se táhne od ostrovů Tiao-jü-ťao/Senkaku přes Taiwan a Jihočínské moře až po Perský záliv; je mnohem neurčitější. To znamená, že případná eskalace konfliktu do podoby „horké války“ je vzhledem k povaze bojů odehrávajících se hlavně ve vzduchu a na vodě pravděpodobnější. A dodává: „V nové studené válce není pouze pravděpodobnější válka velmocí, pravděpodobnější je také použití jaderných zbraní.“

Válka bez vítěze

Poslední citovaná věta z Mearsheimerova článku dodává představě války mezi USA a Čínou jiný geografický rozměr než uvedený pás od ostrovů ve Východočínském moři po ropné prameny na Blízkém východě. Skutečná velká válka by nezahrnula pouze čínské pobřeží – týkala by se i území USA. Ač na to někteří politici a propagandisté často zapomínají, už se zrodem sovětských

strategických zbraní ztratily Spojené státy svoji geografickou výlučnost. V případné velké válce nikdo nebude nedotknutelný. Ani nesmrtelný.

Představy o důsledcích jaderné války se mnohdy liší. I nukleární válka může být „malá“. Například [klimatologové z Rutgersovy univerzity v USA](#) zveřejnili tento měsíc propočty, podle kterých by malá jaderná válka s použitím pouze stovky jaderných náloží znamenala okamžitou smrt 27 milionů lidí a 255 milionů by zabila za přispění hladomoru do konce druhého roku po válce. Pak jsou jejich propočty odstupňovány, nikoli však až do vyprázdnění globálního jaderného arzenálu. Jak ukazuje tabulka, nukleární konfrontace s použitím 4,4 tisíce jaderných náloží – což předpokládá velkou válku mezi Ruskem a Spojenými státy – by podle tohoto výpočtu okamžitě zabila 360 milionů a na konci druhého roku by už hladomor způsobený válkou navýšil počet mrtvých na pět miliard lidí.

POČET LIDÍ ZABITÝCH V JADERNÉ VÁLCE		
množství použitých nukleárních náloží	počet přímých úmrtí	počet lidí bez jídla na konci druhého roku
100	27 000 000	255 000 000
250	52 000 000	926 000 000
250	97 000 000	1 426 000 000
250	127 000 000	2 081 000 000
500	164 000 000	2 512 000 000
4 400	360 000 000	5 341 000 000
4 400	360 000 000	5 081 000 000*

* Za předpokladu, že se ke spotřebě potravin přidá celkový odpad z domácností.

Marnost nad marnost

Vlastně je to vše prosté, stačí se jen podívat do zrcadla. Nedávno Jeffrey Sachs, ekonom, profesor na Kolumbijské univerzitě, v článku nazvaném [Falešný příběh Západu o Rusku a Číně](#) připomněl: od roku 1980 se Spojené státy účastnily v nejméně

15 válkách dle vlastního výběru, zatímco Čína nebyla v žádné a Rusko, které už není Sovětský svaz, do bojů na Ukrajině pouze v jedné. USA mají vojenské základny v 85 zemích, Čína ve třech a Rusko v jedné.

V čem Peking ohrožuje „zájmy, bezpečnost a hodnoty“ Prahy či Bratislavy? Po celou dobu proměny vojenské strategie USA zdůrazňuje Čína, že neusiluje o pozici hegemona a mluví o přirozeném přechodu od hegemonie k multipolárnímu světu. Že se Říši středu nedá věřit? Právě ten, kdo jí nevěří, by měl – vzhledem k neudržitelnosti americké hegemonie – usilovat o přechod k multipolárnímu upořádání světového politického systému. Hra s nulovým součtem není povinná.

Bránit se nevyhnutelným změnám přípravou na válku znamená chystat změnu v podobě války. Tupé přizpůsobování se spojencům podpisováním útočných strategií škodí i těmto spojencům. Když se česká vláda podepsala pod rozhodnutí NATO bombardovat Jugoslávii, její ministr zahraničí Jan Kavan dokázal převzít iniciativu a výrazným způsobem pomohl nalézt cestu z války. Také dnes by slušelo Česku, či dokonce Evropské unii přijít s iniciativou, jak zastavit válku na Ukrajině, a upozornit na nesmyslnost vyvolávání konfliktu s Čínou. Jenže to by si Evropskou unii nesměli zprivatizovat byrokrati a české ministerstvo zahraničí by se nesmělo změnit na institucionalizovanou servilitu. ◀

!Argument, 29. 8. 2022

Tahák pro prezidenta: Eurasie

Na Pražském hradě proběhlo stěhování a noví správci slibují zásadní změnu. Ať bude úklid sebevětší, politické prostředí, v němž se bude nový prezident pohybovat, zůstává nezměněné. Žádné proměny na Pražském hradě nemohou ovlivnit například fakt, že přibližně tři dekády trvá úspěšná snaha Západu souběžným tlakem na západě i východě Eurasie učinit z Ruska a Číny spojence. Přitom toto úsilí v posledních letech narůstá nejen v samotném centru Západu, tedy v USA, ale i v podání řady snaživých, iniciativních a podbízivých spojenců Washingtonu. Politická turistika představitelů českého státu, trapná prohlášení, torpedování dohod, slovní výpady narůstají. Možná by bylo vhodné, kdyby nový prezident zvážil, o co a jak se v daném případě hraje.

Směr Evropa

Klasický pohled na evropskou pevninu z Britských ostrovů učí, že Londýn nesmí dovolit sjednotit evropské státy pod jednotným vedením. Zkušenost s Napoleonem v době takzvaného evropského koncertu vedla k tomu, že se Británie stylizovala do role balancéra – přidávala se v konfliktech na stranu slabšího ne proto, aby byl konflikt urovnán, ale aby mohl být z Londýna řízen. Na obsahu sporu nezáleželo: jak pravil lord Palmerson v souvislosti s revolucí roku 1848 v Evropě (tehdy ještě jako ministr zahraničí): „Nemáme žádné věčné spojence a nemáme žádné věčné nepřátele. Naše zájmy jsou věčné a trvalé a je naší povinností je následovat.“

Po vzniku USA přenesli britští kolonisté tuto mentalitu do Washingtonu. Dokud byly Spojené státy slabé, hlásaly vůči Evropě Monroeovu doktrínu: „My se nepleteme do věcí u vás, vy se nepleťte do našich věcí!“; „našimi věcmi“ mysleli celou Ameriku, přesněji od USA po Ohňovou zemi. Když zesílily, převzaly po 2. světové válce nad Evropu patronát. Aby nedošlo k nedorozumění v otázce překonání meziválečného izolacionalismu USA:

jak napsal Walter Lippmann, jeden z otců školy politického realismu, „dějiny ukazují, že špatná povaha nacistického režimu nebyla ve skutečnosti hlavní příčinou konfliktu mezi Německem a Spojenými státy... Spojené státy začaly zbrojit na svou obranu teprve v květnu 1940 a důvodem ke zbrojení byla ta okolnost, že německá armáda dosáhla atlantického pobřeží.“

USA v Asii

Podle Charlese Dickense by typický Američan váhal vstoupit do nebe, pokud by si nebyl jistý, že může jít dál na západ. A tak se stalo, že Spojené státy, kdysi třináct kolonií na pobřeží Atlantiku, získaly ještě jedno pobřeží – na západě. Pár let poté, kdy nový západ kolonisté „zcivilizovali“, začaly se Spojené státy roztahovat po hladině Tichého oceánu: byla připojena Havaj (1898) a Guam (1899), pokus připojit Filipíny (1898) po několika desetiletích selhal. Vojska USA se také zúčastnili intervence v Číně (1900).

Americký admirál Alfred Mahan toto posouvání hranice USA překryl tvrzením, že dějinami hýbe konflikt sil moře a pevniny, který prý dnes reprezentují USA, Velká Británie a Japonsko z jedné a Rusko z druhé strany. I když prý „centrum Ruska nemůže být zlomeno“, je tu „více než dočasná... solidarita zájmů“ států reprezentujících síly moře, což umožňuje tlak na obou křídlech Ruského impéria. Když se pak čas překlopil z 19. do 20. století, anglický geograf Halford Mackinder našel v Rusku Heartland, srdce Světového ostrova chápaného jako Eurasie s Afrikou dohromady. A konkretizoval britskou zásadu, že nelze dopustit politické sjednocení evropské pevniny, do požadavku oddělit Německo a Rusko. Vládou-li v anglosaských zemích lidé s takovýmto pohledem na svět, žádný Nord Stream nemá budoucnost. Anglosaská bipolární geopolitika, nikoliv standardně chápané ideologické rozdíly, tvoří základ toho, čemu se říká „studenoválečnická mentalita“.

Rusko na mapě

Zmíněné principy anglosaské geopolitiky se formovaly na základě zkušeností z Krymské války, konfliktu Britské a Ruské říše

ve Střední Asii a při vyhodnocení opiových válek v Číně. Naopak z ruské strany byly a jsou zvláště cenné poznatky z Krymské války a zahraniční intervence v průběhu války občanské.

► Za takzvané Krymské války (1853–1856) zaútočily Velká Británie, Francie a Osmanská říše nejen na černomořském Krymu, ale i na severu v Murmansku, na jihu v Podunají a v oblasti Kavkazu; dokonce i na Dálném východě britské a francouzské válečné lodě napadly Petropavlovsk-Kamčatskij. Tehdejší poznání nemožnosti ubránit v případě britského útoku Aljašku prý patřilo k důvodům, proč ji Petrohrad prodal USA.

► Intervence během občanské války (1918–1921) začala na severu britským vyloděním v Murmansku, aby následně zasáhla Archangelsk, kde se vylodili britští, francouzští i američtí vojáci. Na jihu západní vojáci obsadili Baku, Oděsu, Sevastopol. Také tato intervence zahrnovala Dálný východ – japonští vojáci napadli severní Sachalin, ve Vladivostoku se svorně vylodili hlavní představitelé „sil moře“, tedy američtí, britští a japonští vojáci.

Za druhé světové války vycházela Moskva z vyhodnocení možnosti obrany na celém perimetru svého obrovského státu. Bez ohledu na německo-japonský *Pakt proti Kominterně* (1936) Moskva v době bojů Rudé armády s japonskou armádou na východě u Chalchyn-golu (květen až září 1939) uzavřela na západě s nacistickým Německem pakt Ribbentrop-Molotov (srpen 1939). Naopak těsně před útokem německých vojsk na Sovětský svaz (červen 1941) Moskva uzavřela s Tokiem Pakt o neutralitě (duben 1941). Po dobu Velké vlastenecké války vozily do Sovětského svazu lodě z Kanady a z USA pomoc – a nikdy nebyly Japonci napadeny, protože pluly pod sovětskou vlajkou. Japonský velvyslanec se ještě zúčastnil přehlídky vítězství na Rudém náměstí (červen 1945). Až poté, kdy se situace na západě zklidnila, Sovětský svaz vypověděl *Pakt o neutralitě* a vyhlásil Japonsku válku (srpen 1945). A není bez zajímavosti, že v roce 1949, kdy Západ slavil v Evropě vítězství v podobě prolomení podivné sovětské blokády Berlína a bylo založeno NATO, na východě

Eurasie vojáci Čínské lidové osvobozené armády vstoupili do Pekinga a zaměřili dále na jih.

Globální sousedství

V evropských školách zdomácněla mapa světa, která má střed na nultém poledníku procházejícím Londýnem. Jedná se o obraz světa vzniklý v dobách, kdy Velká Británie byla nejsilnější mocností. Přiložená americkocentrická mapa (převzatá a upravená z knihy amerického geopolitika Nicholase Spykmana *Geografie míru*; 1944) představuje svět, jak jej vidí ze současné nejsilnější mocnosti, z USA. I když se suchozemským Středoevropanům může zdát, že Spojené státy na východě a na západě s nikým nehraničí, pro námořní velmoc svět vypadá jinak: USA hraničí s Evropou a Asií přes trochu vody.

Jak ukazuje vizualizace zpracovaná hnutím [World BEYOND War](#), Pentagon rozmístil „předsunutou obranu“ USA podél celé Eurasie:

►V Evropě byla po skončení studené války „předsunutá obrana“ posunuta na linii Pobaltí, Polsko, Slovensko, Rumunsko a Bulharsko až po Turecko, tedy blíž k hranicím Ruska;

►V Asii zůstala „předsunutá obrana“ u první ostrovní linie kolem Číny, kam se dostala po 2. světové válce a po porážce USA ve válce v Indočíně. Základny Pentagonu jsou v Japonsku, Jižní Koreji a na Filipínách. Na Taiwanu byly základny USA zrušeny jako součást oficiálního uznání Čínské lidové republiky a akceptování politiky jedné Číny Washingtonem – což, jak patrně, nejednomu politikovi a vojákovi dnes vadí.

►Severní ledový oceán se stal přirozeným úkrytem pro jaderné ponorky, přes vzdušný prostor nad tímto oceánem míří na Eurasii americké strategické rakety a letadla.

Závrať způsobená vítězstvím ve studené válce rozštěpila politickou elitu USA. Neokonzervativci jako Paul Wolfowitz, Norman Podhoretz či Robert Kagan, ale i někteří liberálové, propadli iluzi, že Washington může diktovat – v případě potřeby silou – svá pravidla všude ve světě; hlavním úkolem je zabránit vzniku nového konkurenta. Konzervativci, především ti ze školy politického realismu jako John Mearsheimer, spočítali konkrétní mocenský potenciál států a vyšlo jim, že žádná mocnost na světě nemůže sama ovládat všechny pevniny a vodstva planety. Někteří, jako Pat Buchanan, doporučovali USA nové formy izolacionalismu. Jiní, jako Zbigniew Brzezinski, transformovali britský ostrovní pohled na evropskou pevninu do podoby amerického pohledu na Eurasii. „V prvním, nejkratším období bude v americkém zájmu maximální upevnění převládajícího geopolitického pluralismu na mapě Eurasie. Což znamená důraz na manévrování a ovládání ve snaze předejít vzniku nepřátelských koalic, jež by nakonec začaly ohrožovat americký primát,“ shrnul vše Brzezinski v knize *Velká šachovnice*.

Ideologie versus zdroje

Když nějakí radní, senátoři, poslanci či ministři z Prahy vyhlásí křížový pochod proti Číně, je to směšné. Když ale uprostřed bojů na Ukrajině nová strategie NATO prohlásila Čínu za nepřítele – pak už je nutné mluvit o strategické slepotě založené na neznalosti a geopolitických předsudcích. Těžko lze vymyslet

kontraproduktivnější varování Pekingu, že po případné porážce Ruska je na řadě Čína.

Podle britského historika vědy Josepha Needhama byly ve starověké Číně sepsány přibližně dvě stovky knih o válce. Vedle slavného traktátu Mistra Suna je mezi nimi i pojednání Třicet šest stratagemů. Jedná se o soubor lstí, které má schopný voják či politik k dispozici. Ta, která je 23. v pořadí, říká: „Spoj se se vzdáleným nepřítelem a udeř na sousedního.“ Nejen starověké čínské stratagemy, ale i sovětská praxe během 2. světové války ukazují, že při silové konfrontaci musí jít ideologické předsudky a mesianistické ambice stranou – protivníky je třeba rozdělit a vybrat si čas na oddělenou konfrontaci. Jenže Západ odmítá pochopit potřebu dohod o společné správě multilaterálního světa a tlačí na Eurasii v duchu mahanovské vize, tedy z východu a západu tohoto kontinentu najednou – a sjednocuje proti sobě Rusko a Čínu. Jako by ve Washingtonu nevěděli, že Rusko má nadbytek zbraní posledního soudu, jaderných zbraní. A že Čína v první polovině 21. století není totéž, co Čína druhé poloviny 19. století. Asi není náhoda, že minulý týden uzavřená dohoda o obnově diplomatických styků sunitské Saúdské Arábie a šíitského Íránu byla uzavřena v Pekingu.

Nezpůsobilost vidět Eurasii jako celek je mimo jiné dána sklonem politiků soustředit se na dílčí témata s iluzí rychlého řešení a problémy v regionech řešit bez ohledu na jiné oblasti. Také harašení zbraněmi a sankcemi ze strany abstraktních ideologů či polovzdělaných médií nebere ohled na nutnost vyhodnotit vlastní mocenský potenciál a stanovit priority. Vytváří se tím tlak na vlády, čímž se posiluje jejich už tak destruktivní odhodlání vrhat se bezhlavě do problémů, na jejichž řešení nemají dostatečnou moc. Úspěch Západu nemůže ale přinést ani politika „rozděl a panuj“, řešením může být pouze partnerská kooperace mocností v multipolárním světě. Možná by bylo vhodné při stěhování na Hradě pověsit v prezidentské kanceláři mapu Eurasie a občas se na ni podívat. Velkou mapu, aby na ni bylo možné nalézt i Česko. ◀

Fanatismus a globální dav:

Prolog:

Na začátku 60. let minulého století proběhl v USA mezi více než tisíci dětmi spadajícími do systému povinného školního vzdělávání zajímavý výzkum: děti vybíraly pět nejhezčích obrázků z dvaceti vlajek, včetně vlajky OSN. Nejlépe dopadla vlajka Spojených států – v posledním roce v mateřské škole ji vybralo 73,7 % dětí, nejvíce získala ve třetí třídě základní školy, a to 81,2 %. V desáté a jedenácté třídě byla americká vlajka předstížena vlajkou OSN, na závěr povinné školní docházky se ale opět ujala vedení. Naopak nejhůře dopadla sovětská vlajka – v mateřské škole ji mezi nejhezčí vybralo 10,0 % dětí, nejméně hlasů obdržela v poslední školní třídě, a to 1,2 %.¹

Dva výzkumy

Válka na Ukrajině kromě tragédie přináší i příležitost sledovat, jak se jednotlivci, pospolitosti a instituce chovají v podmínkách krize. Pro začátek lze porovnat výsledky dvou výzkumů týkající se názoru veřejnosti na válku na Ukrajině: českého, který představil [STEM, Ústav empirických výzkumů](#) ↗, 19. dubna, a výzkumu ruského pracoviště [Levada-centr](#) ↗ zveřejněného 28. dubna.

►STEM. Z dotázaných obyvatel Česka je 57 % prozápadně orientováno a je jednoznačně přesvědčeno, že v případě války na Ukrajině je agresorem Rusko. Souhlas s členstvím v NATO narostl na rekordních 78 %. Dlouhodobě jsou v české populaci přibližně 4 % výrazněji proruský orientovaných lidí. Vladimíra Putina příznivě vnímá pouze 8 % dotázaných.

►Levada-centr. Podle citovaného výzkumu je 57 % dotázaných občanů Ruska přesvědčeno, že za válku na Ukrajině nese odpovědnost USA a NATO, 17 % vidí viníka v kyjevském režimu. Činnost ruské armády na Ukrajině podporuje 81 % dotázaných. Ve vítězství ruských zbraní věří 73 % dotázaných. Podle jiného [výzkumu tohoto pracoviště](#) ↗ s činností Vladimíra Putina v dubnu souhlasilo 82 % dotázaných.

¹ Viz LAWSON, Edwin D.: *Development of Patriotism in Children – a Second Look*. In: *The Journal of Psychology*, 1963/2 (vol. 55), s. 279-286.

Veřejné mínění

Existuje často sdílený předsudek, že veřejnost je svébytnou politickou jednotkou, substancí politické pravdivosti a poctivosti. Jenže veřejnost coby obyvatelstvo mající názor na nějakou událost potřebuje o této události vědět, a to přibližně ve stejném čase. Proto je nutné vnímat veřejnost jako umělý produkt: podle mnohých teoretiků se politická veřejnost objevila až v polovině 18. století, kdy se zrodila žurnalistika jako specializovaná profese. Velice brzy si někteří analytici všimli problému: informace předávaná zaujatými novináři nese patinu výkladového komentáře, a to už výběrem zpráv. Dnes je veřejnost dítětem převážně televize, rozhlasu a internetu – a při svém zrodu veřejnost potřebovala gramotnost, zatímco postmoderna vzdělaností pohrdá.

V poklidných dobách snad z každé země sociologové hlásí, že vidí ve veřejnosti spícího obra. Jenže i příslušník mlčící většiny má v době krize na politické události nějaký názor. I ti, kdo pokládají politiku za špínu, se občas probudí, aby svým populistickým postojem „zkorumpovaná elita versus vznešený lid“ doplnili řady angažovaných levicových či pravicových radikálů. Názory těchto politicky procitnuvších lidí jsou zpravidla zcela závislé na nejsnáze dostupných informacích, které dodává buď dramatická masová sociální zkušenost, nebo hromadné sdělovací prostředky. To vše se dnes ve střední Evropě děje při obecném poklesu úrovně politické kultury, tedy v podobě snižování obecné vzdělanosti a nárůstu role emocí. A v době, která zrodila dokonalá falza. Zde je třeba hledat zdroj nárůstu netolerance, šíření nenávisti a zhrubnutí nástrojů politiky. V českém politickém prostředí je například patrný přechod od odporu k politice Ruska k nenávisti vůči Rusům jako příslušníkům etnika, k výzvám nenakupovat ruské zboží, voláním po „europeizaci“ ruského majetku a zavrhování ruské kultury.

Globální dav

Výzkum zmíněný v prologu naznačuje, že politická informace nepřichází k dospělému člověku coby tvůrce pohledu na svět, ale jako doplněk k už hotovému světovému názoru – nové zprá-

vy jsou zpravidla interpretovány či odmítány pomocí již zažitých vzorců. Přitom většina lidí vybírá politické informace k vědomé či nevědomé adaptaci na poměry. Jít v jednom šiku se všudypřítomnými hlučícími mainstreamovými médii vytváří psychický komfort a omezuje rizika při kariéerním postupu. Množí se tak konzumní typ politické angažovanosti. A konzument je závislý na reklamě od oblíbené firmy. Je snazší s ním manipulovat, a to zvláště při využití emocí.

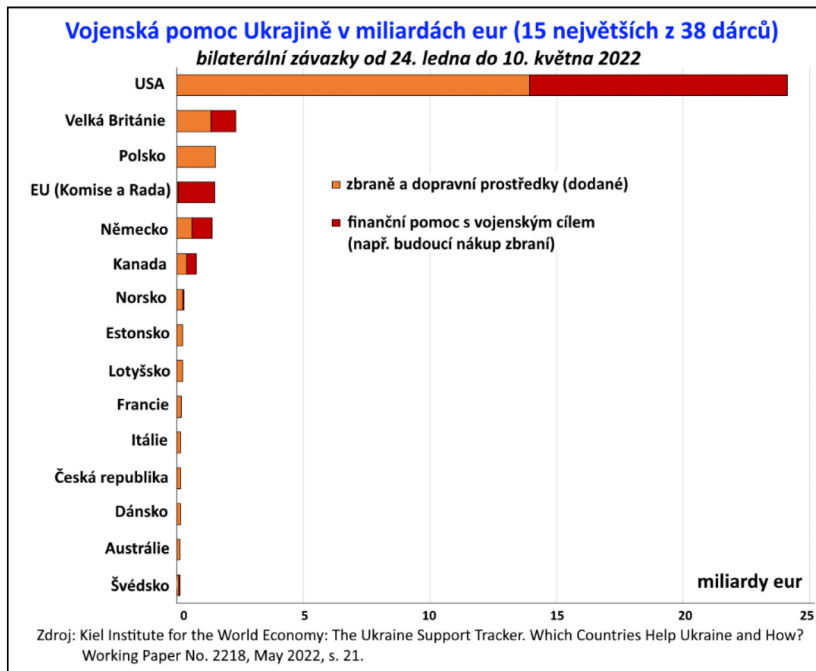
Nárůst emocí v politice mění veřejnost v dav. Klasické definice vnímaly dav jako skupinu lidí soustředěných na jednom místě, kdy fyzický kontakt i jednoduchý cíl, často také vůdce, vytvářejí rozbourané emoce, snižují racionální kontrolu, zvyšují možnost ovlivnění a odstraňují individuální morální zábrany. Většina z těchto znaků davu stále platí, ovšem doba si žádá doplněk: masové sdělovací prostředky a internet dokáží vyvolat davové chování i u lidí, kteří nejsou soustředění na jednom místě, nemají mezi sebou fyzický kontakt. Dnes je vhodné do seznamu možných druhů davu – Gustave Le Bon ve své průkopnické knize *Psychologie davu* (1895) popisoval davy zločinné, porotní, voličské a parlamentní – přidat ještě dvě skupiny: virtuální a globální.

► Virtuální dav. Předně jsou tu skupiny uzavřené kolem fiktivních obrazů světa. Místo reálií nastupují „virtuálie“, místo dějin Říma dějiny mytické Středozezemě – a Prahu osvobodili vlasovci. Pak je tu problém internetových (pseudo)sociálních skupin. Ty se vytvářejí vědomě i automaticky – často pomocí algoritmů vložených původně pro komerční účely – z lidí podobných názorů. V těchto uzavřených bublinách se utváří pocit sounáležitosti, narůstá sugestibilita a dochází k radikalizaci postojů – jako v davu při fyzickém kontaktu. Specifickou skupinu tvoří politické elity, úspěšní politici a novináři, u nichž je radikalizace spojená s dravou soutěživostí. Velká část jejich aktivit se odehrává v mediálním prostoru, jsou na něm závislí. V postmoderní době se politika stává bezkontaktní, politik musí být především vidět na televizní obrazovce a internetu. Politici, ale i novináři vždy

spěchají, a tak uvnitř své bubliny snadno uvěří dezinformační kampani, zvláště když jim to pomůže v kariérním růstu. Až příliš velká část politiků a novinářů v těchto situacích vykazuje nekritickou horlivost a vtíravé nutkání k jednání – což jsou příznaky fanatismu.

►Globální dav. Celosvětový informační prostor, který umožňuje přenášet zprávy, polopravdy a lži v reálném čase, vytváří podmínky pro formování globálního davu – či globálních davů. Většina zahraničněpolitických informací v západním informačním prostoru – nebo by bylo lepší říkat „v západní informační bublině“? – se do mainstreamových médií dostává z několika málo anglosaských agentur. Česká televize má pravdu, protože totéž přece píše noviny v New Yorku a hlásá rádio v Bruselu, o nejrůznějších internetových novinkách nemluvě. Zdá se, že platí zákon: čím víckrát se sdělení v globálním prostoru opakuje, tím méně důkazů potřebuje. V ruském světě pak dominují vlastní zdroje informací, Moskva mluví o informační suverenitě. Ta je pramenem onoho „donbaského konsensu“, sjednocení názorů politické elity, hlavních – tedy i opozičních – politických stran a veřejnosti na ukrajinské události.

Jak je patrné na příkladě Česka, v západním světě se v těchto podmínkách vytrácí možnost věcné analýzy. V souvislosti s válkou na Ukrajině je to patrné na vyzobávání informací představujících krutou tvář Rusa, hovořících o ruských vojenských neúspěších a ukrajinských vítězstvích. Tyto střípky informací, slepeny emocemi, vytvářejí iluzorní mozaiku. Nejde o to, zda někdo ruskou agresi odsuzuje, či schvaluje. Fanatici pomocí této mozaiky vytvářejí z veřejnosti dav, který má nakročeno k depresi z pravděpodobného výsledku války na Ukrajině. Stejně jako ze sociálních důsledků sankční posedlosti. Emotivní zpětná reakce veřejnosti je vysoce pravděpodobná. Na tom těžko může něco změnit vojenská pomoc Ukrajině, kterou přibližuje připojený graf.

Vatikánský troll

Když počátkem května papež František prohlásil, že „možná štěkání NATO u ruských dveří přimělo šéfa Kremlu jednat takto zle a vyvolat konflikt“, ozvaly se odsuzující hlasy, že Svatý otec válce na Ukrajině nerozumí. Papež ale pouze vyzval k zamyšlení. Jenže to se nehodí do současné atmosféry, kde je vše jasné i bez empatie, bez schopnosti porozumět druhé straně. Zde vládne jediná Pravda, která nepotřebuje diskusi. Takto se fanatismus některých politiků a novinářů propojuje s davem.

Výzkum vlastenectví dětí, který připomněl prolog tohoto článku, ukazuje, že indoktrinace začíná v raném věku, kdy se člověk nedokáže bránit. K situaci v 60. letech je dnes nutné přičíst

nejrůznější ideologicky edukační pořady televizí, také internet plný návodných her a komiksově dějepisné karikatury. Je tudíž přirozené, že děti vyrůstající v teheránské či bratislavské rodině pod tlakem tamních škol a médií mají odlišné výchozí politické představy. Stejně jako mladí lidé ve věku vhodném pro vojenskou službu.

Indoktrinace u mezinárodní politiky je snazší než u politiky vnitřní, protože je to povětšinou oblast za hranicí osobní zkušenosti. Tvrdit bez věcné analýzy, které informace jsou pravdivé a které falešné – to je fanatismus. Je to předpojatá oddanost jednostrannosti, nesnášenlivost vůči jiným názorům a nepoučitelnost. Fanatika nelze přesvědčit o jeho omylu: námitky neotvírají jeho uzavřenou mysl, daleko častěji vyvolávají odpor, někdy dokonce zuřivost. Diskuse není pro něho cesta k poznání, ale k sebe prezentaci. Svět vedený takovými lidmi má nakročeno ke konfliktu civilizací. Jedinou cestou k míru je nahrazení fanatiků lidmi s alespoň špetkou tolerance k jiným názorům. Tolerance, která vždy začíná vzácnou schopností pochybovat o vlastním názoru. ◀

!Argument, 23. 5. 2022

Evropská unie bez příkras

A už je to tu zase: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky velmi dobře ví, jak se má řídit Hongkong, ovšem postrádá názor na spor dvou členů Visegrádské čtyřky s vedením Evropské unie. A to navzdory skutečnosti, že Varšava a Budapešť, jindy chválení spojenci Prahy a Bratislavy, považují své dramatické veto při schvalování unijního rozpočtu za nutné. Dalo by se říci povinné. Podle Mateusze Morawieckého a Viktora Orbána je definice právního státu, která je zabudována do návrhu rozpočtu, „široká a vágní“.

A mají pravdu.

Každý ví, že propojování rozpočtu s ideou právního státu míří proti takovým změnám v Polsku či Maďarsku, jako je reforma soudnictví, útok na některé neziskové organizace působící ze zahraničí či v poslední době omezování práva na interrupci a podobně. V řadě případů se jedná bezesporu o vládní opatření či normy, které žádný levicově smýšlející intelektuál nepřijme za své. Je zároveň jasné, že tolik potřebné rozbíjení tupých černobílých veřejnoprávních monopolů v Maďarsku a Polsku může vést k zrcadlovému efektu, k bíločerným monopolům. Tvrdit ale, že je to proti evropským hodnotám a vládě práva – to je sporné.

Domnívat se, že obsah evropských hodnot a vládu práva mají definovat euroúředníci – tak to je nebezpečné. Nemluvě o tom, že snaha finančně trestat členské země za jiný názor je rezignací na „evropské hodnoty“, ztrátou důvěry v možnost přesvědčit druhou stranu či věřit v možnost změny prostřednictvím svobodných voleb. A navíc: není nejlepší nápad snažit se pomocí peněz ponížít země, kde ještě nedávno připadalo nejvíce pyšných šlechticů na sto tisíc obyvatel a z nichž jedna se rozložila za pomoci posvátného práva *liberum veto* v Sejmu. Kompromis je dobrá věc, ale jen tehdy, když mají všechny zúčastněné sporné strany kam ustoupit.

Zrod Unie

Evropská unie je prazvláštní mezinárodní instituce. U její kolébky stáli Jean Monnet či Robert Schuman, tedy zastánci představ o vytvoření jednotné evropské federace, kteří se této své vize vzdali. To bylo v dobách, kdy byly federace i konfederace zamýšleny jako sjednocení do celoevropského státu pomocí dohody nejvyšších představitelů jednotlivých zemí. Třeba tak, jak to ve své době navrhoval například Jiří z Poděbrad. Jenže za 2. světové války se díky britskému politologovi a historikovi Davidu Mitranymu objevila nová představa integrace. Podle ní roste význam nestátních aktérů, jakými jsou například nadnárodní korporace, mezinárodní nevládní a vládní organizace; ty přetvářejí a snižují roli států. V této situaci úspěšná integrace v některých nepolitických oblastech prorůstá do zón dalších, a to dokonce z oblastí nepolitických do sféry moci. Integrace se má rozvětvovat zespoda, má nabalovat další a další ekonomické, sociální a politické oblasti. Motorem změn neměli být státníci a diplomaté, ale technici.

Takto, pomocí živelného funkcionálního sjednocování zdola, má dojít k potupné „krádeži suverenity“ jednotlivých států ve prospěch nového centra. Podle Mitranyho v globálním měřítku, v případě evropské integrace v regionálním rozměru. Třeba od podpisu smlouvy o Evropském společenství uhlí a oceli v roce 1951 až do roku 2009, kdy vstoupila v platnost Lisabonská smlouva. Cestou se „Evropa šesti“ změnila na „sedmadvacítku“, vznikl Evropský parlament, Evropská společenství se přetvořila na Unii, vzniklo euro, euroobčanství bylo postaveno nad vlastenectví či dokonce místo něho – a objevila se místopředsedkyně Evropské komise pro hodnoty a transparentnost. Mitranyho představě o živelném vývoji pilně pomáhají někteří politici – a také bruselští byrokraté. Každý problém lze, alespoň načas, překrýt záplatou v podobě nových kancelářů.

Placený úřad

Podle liberálních médií, kterých je v Evropské unii většina, se Budapešť a Varšava dopouštějí asociálního zločinu, když blo-

kují rozpočet. Unie přece na tyto peníze čeká. A jsou to nemalé peníze: jedná se o finanční balík, který obsahuje plánovaný fond na pomoc s důsledky úderu COVIDu-19 ve výši 750 miliard eur (19,8 bilionů korun), ale také sedmiletý unijní rozpočet ve výši téměř 1,1 bilionu eur (29 bilionů korun). Přitom Varšava a Budapešť přišly se svým vetem v době, kdy Evropská unie čelí pandemii nového koronaviru a hospodářské recesi.

Polsko a Maďarsko si prý řežou větev, na které sedí, protože jsou čistými příjemci unijní pomoci. Kus pravdy na tom je, protože evropské finance pro Maďarsko a Polsko představovaly loni 4,5 %, respektive tři procenta tamního hrubého domácího produktu. Ovšem Varšava a Budapešť neblokují jen výdaje na jednotlivé politiky EU a dotace státům. Blokují též správní výdaje, tedy i budoucí platy eurounijních úředníků. Těch podle [dostupných údajů](#) ↗ pracuje v Evropské komisi přibližně 32 tisíc. Dalších 7,5 tisíc úředníků našlo obživu v Evropském parlamentu a 3,5 tisíce pracuje pro Radu Evropské unie. Od této politicky významné skupiny občanů Evropské unie, vybavené zvláštním étosem, Viktor Orbán a Mateusz Morawiecki shovívavost čekat nemohou.

Spásný komisariát

V kuloárech Evropské komise a Rady se přednedávnem zrodila myšlenka využít rozpočet Evropské unie k nátlaku na ty, kdo pochybují o věčné slávě aktuální podoby liberalismu. Jde o novátorský přístup k bruselským ekonomickým sankcím: už ne tresty útočící vně Unie například na Rusko, ale o sankce dovnitř Evropské unie. Ve zmíněných unijních kuloárech se pak loni objevil nápad vytvořit pozici místopředsedkyně Evropské komise pro hodnoty a transparentnost. Nevznikl ve vzduchoprázdnu jako imanentní produkt čistého rozumu: jde z jedné strany o projev snahy vyvážit na úrovni Komise zájmy členských států, z druhé pak vytvořit intencionální obušek na ty, kdo vybočí z řady. Podle [pověřovacího dopisu](#) ↗ podepsaného předsedkyní Komise Ursulou von der Leyenovou, právě tato místopředsedkyně dostala mimo jiné do vínku úkoly

- ▶ koordinovat práci Komise zaměřenou na dodržování zásad právního státu, a to v úzké spolupráci s komisařem pro spravedlnost;
- ▶ koordinovat práci na evropském akčním plánu pro demokracii s cílem řešit riziko vnějších zásahů do evropských voleb;
- ▶ úzce spolupracovat se všemi příslušnými komisaři v oblasti boje proti dezinformacím a falešným informacím tak, aby zároveň zůstala zachována svoboda projevu, svoboda tisku a pluralita sdělovacích prostředků;
- ▶ využívat program Práva, rovnost a občanství k tomu, aby se zvýšilo povědomí o evropském občanství a právech, která z něj vyplývají.

Na plnění všech těchto více než dvojsmyslných a ideologicky citlivých úkolů má dnes Evropská unie úřad. Ten bude definovat evropské hodnoty a chránit je proti trollům. Lze se právem obávat, že tak učiní v zajetí liberálních vizí, v dobré víře, že tyto hodnoty jsou konstantní a jako takové musejí být zachovány – i když zvítězí ve volbách zastánci jiné pravdy. Potom by mělo být úkolem unijního úřadu dohlédnout na to, aby všichni poslušně čekali a čekali, až manipulace s rozpočtem a sdělovací prostředky spoutané „evropskými hodnotami“ pomohou k vítězství toho jedině správného, svévolně vytypovaného uskupení.

Jak by asi s tímto přístupem uspěli eurokomisaři/řky v současných Spojených státech?

Funkcionální bludiště

V zákrutách „funkcionální integrace zdola“ původní myšlenka evropské federace zabloudila. Ono integrační nabalování má za následek demokratický deficit, zformování celku bez jednotného plánu, byrokratické propojování postupně nalepených vrstev, duplicitu a neustálé navršování hromady neřešených dílčích nespokojeností. A jsou tu ještě konceptuální problémy. Když po 1. světové válce Bohumil Šmeral tvrdil, že se nemá rozbíjet Rakousko-Uhersko, protože vývoj spěje k jednotné socialistické Evropě, měli sociální demokraté za sebou bohatou a dnes

zapomenutou diskusi o tom, jak zabezpečit národní specifika v habsburské říši. Zároveň nikdo nepředpokládal, že integrace bude postupovat po dvou liniích. Je nebezpečné zapomínat, že titíž státníci, kteří utvářeli předstupně dnešní Evropské unie, zároveň zakládali NATO či své země do Severoatlantické aliance vedli. EU/NATO jsou siamská dvojčata, která ve svém celku neodpovídají ani Mitranyho vizím, ani ideálům evropských federalistů 19. a začátku 20. století.

Aktuální rozpočtové vyjednávání slouží některým státům jako nástroj podpory opozice v Maďarsku a Polsku. Pravda, místo-předsedkyně pro hodnoty a transparentnost má „řešit riziko vnějších zásahů do evropských voleb“ a „evropské volby“ jsou v tomto chápání trochu společné – proč by se nemělo Německo starat o demokracii svých polských eurounijních spoluobčanů? Je ale obtížné vnímat tento tlak jinak než jako vnější zásah do volebního procesu. Nejde však jen o představu férových a svobodných voleb. Kde starost o demokracii přechází v upevňování disciplíny na periferii kolem osy Berlín-Paříž?

Je třeba respektovat, že ideové těžiště v Evropské unii se rozkmitalo. Měla by tu být snaha tyto výkyvy zklidnit, ne je za každou cenu zastavit. Kmitání způsobila politická energie, kterou vyvolala krize liberálního kapitalismu. Zastavit tento rozkyv bez tolerantní diskuse například pomocí rozpočtového vydírání nepřinese řešení. Pouze odkloní onu uvolněnou energii k radikálům na pravici politického spektra. ◀

!Argument, 30. 11. 2020

Netolerantní liberalismus

Svítání na západě. Kulatý čtverec. To jsou nesmyslná spojení slov, oxymóra, vhodná jen do dílen básníků. „Netolerantní liberalismus“ – to je něco jiného. Jde o paradox, spojení protikladů, které má nový, reálný a smysluplný význam.

Liberalismus je ideologií svobody. Možná by bylo vhodnější říct ideologií nadměrné svobody, protože od svých počátků liberalismus povyšoval svobodu jednotlivce nad rovnost, morálku, společnost. Člověk přece dorostl do úrovně, kdy prosté užívání svobody vytváří obecné blaho. Když Adam Smith prohlásil, že podnikání jednotlivce vede k obecnému blahu, nespojil jen sobecké motivy s morálkou, ale také liberalismus a kapitalismus. Liberalismus se pak na své cestě dějinami štěpil: jedna jeho větev začala hájit sociální stát, druhá v podobě jakéhosi konzervativního archiváře odhozených myšlenek dále hlásá radikální individualismus. Všechny větve liberalismu ale vždy svorně provolávaly slávu svobodě slova. Takovýto liberalismus se po rozpadu Sovětského svazu a následně komunistického hnutí prohlásil za jediného autentického reprezentanta západní politické kultury.

Karl Popper, pro mnohé guru poválečného liberalismu, viděl jako základní projev svobodné otevřené společnosti blahodárnou kritiku. Tuto svou představu vyhrotil v pojmu falzifikace – prokazování pravdivosti teze pomocí pokusů ji vyvrátit. Kdo ale dnes potřebuje kritiku a vyhledávání nových témat? Vždyť vše je tak jasné, stačí sledovat veřejnoprávní televizi a číst novinové titulky. Takto se utvářejí moderní liberální politici, kteří brilantně zvládají nástrahy každodennosti. Ostatně, jak psal Edward Wilson, vynikající americký přírodovědec, „zdá se, že lidé raději věří, než vědí“. Podle něho má lidská mysl sklon „zbavovat se problémů pomocí binární klasifikace“. Má pravdu, vše je přece tak prosté, když se svět rozdělí na MY a ONI. Kdysi se takto pronásledovali nevěřící, rouhači a čarodějnice, dnes jsou ONI nechutní trollové a otravní kverulanti.

Fašismus

Porozumět liberalismu vyžaduje přijmout jeho vnitřní různorodost. Mnohem obtížnější je to s fašismem – tady shoda na definici neexistuje. Už proto, že se německý nacismus nelišil pouze od italského či španělského fašismu, ale také od méně úspěšných fašistů v Maďarsku, Rumunsku a Chorvatsku či banderovců na Ukrajině. Jasně je, že fašismus je antiliberální, antikomunistický, anti... Čím ale je takřkajíc sám o sobě? U fašismu je patrný důraz na mužský prvek, exaltované mládí, politickou a zpravidla etnickou nerovnost, příznačná je i obliba mytologie. Specifika je ale hlavně v jeho organizaci, militarizovaném politickém stylu, hierarchickém uspořádání hnutí s principem vůdcovství a v disciplíně. A pak je tu cílevědomé a nezastírané směřování k totalitnímu státu – a odhodlání použít místo slovní diskuse násilí.

Dějiny politické psychologie zdobí příběh frankfurtské školy, která se pokoušela spojit Marxovo učení s Freudovou psychoanalýzou. Vypráví se, že vzápětí poté, kdy se v Německu dostal k moci Hitler, Max Horkheimer, ředitel Frankfurtského institutu pro společenský výzkum, spolu s dalšími členy institutu emigroval do Švýcarska. Tato skupina intelektuálů dokázala předvídat, co se v Německu a v Evropě stane, protože institut ve svých výzkumech dospěl ke dvěma závěrům: (a) většina příslušníků německé dělnické třídy, je-li tázána přímo na politické postoje, se pokládá za sociální demokraty; (b) jenže v odpovědích na otázky týkající se nepřímo výchozích postojů a hodnotové orientace se významné množství z nich ukázalo jako autoritářské osobnosti. Horkheimer a jeho druzi tak získali přesvědčení, že se Hitler pravděpodobně dostane k moci – a když se tak stane, nebude zde účinný odpor ze strany německých dělníků. Pracovníci ústavu vsadili svůj osud na pravdivost těchto poznatků a z nacistického Německa včas utekli. Takto začal výzkum toho, čemu se říká „autoritářská struktura charakteru“.

Autoritářská osobnost

Po 2. světové válce byly zkoumány autoritářské osobnosti věnovány stovky prací i nepřehledná řada konferencí. V psycho-

logické rovině je autoritářství vnímáno coby pestrý soubor vlastností, jako je uzavřená mysl, agresivnost, netolerantnost, stereotypnost v myšlení, hodnocení v černobílých kontrastních barvách, pořádkumilovnost, pověřčivost, ale i destruktivnost a cynismus. První etapa výzkumu autoritářství vyvrcholila bezmála tisícistránkovou knihou příznačně nazvanou *Autoritářská osobnost* (1950), kterou zpracovali vědci z Berkeley – Theodor Adorno, Else Frankel-Brunswik, Daniel Levinson a Nevitt Stanford.

Škála prefašismu – známá též jako F-škála (písmeno F se někdy používá k označení psychických poruch) –, která tvoří východisko i jeden z nejcennějších výsledků celé práce na knize *Autoritářská osobnost*, měla v konečné podobě třicet položek. Zahrnuje celou řadu „fašistických osobnostních predispozic“, které jsou dynamicky vzájemně propojeny a vytvářejí svébytnou strukturu – syndrom. Postupně se formoval obraz autoritářského člověka, jenž obdivuje moc u jiných a podřizuje se jí, ale zároveň bojuje s touto svou slabostí. Řešení vidí autoritáři v podřízení se moci, a zároveň v usilovné snaze nějak se na ní podílet.

V dalších výzkumech se studium autoritářské osobnosti dostalo za hranice psychoanalýzy. Například kanadský psycholog Bob Altemeyer z univerzity v Manitobě, který nedávno vydal studie o Donaldu Trumpovi, definuje autoritářství jako kombinaci tří skupin postojů – poslušnosti, agresivity a konvencionalismu.

► **AUTORITÁŘSKÁ POSLUŠNOST.** Pro osobnosti s autoritářskými postoji je příznačný vysoký stupeň podrobení se autoritám. Proto také autoritářská osobnost stanoví úzké limity pro právo lidí kritizovat autority. Má tendenci zastávat názor, že nadřízení vědí, co je nejlepší – a naopak jejich kritici netuší, o čem je řeč. Kritika autorit je vnímána jako rozvratnická a destruktivní, motivovaná hříšnými cíli a přáním vytvářet problémy.

► **AUTORITÁŘSKÁ AGRESE.** Její zacílení je chápáno jako schválené ustanovenými autoritami. Agresivita je podle Altemeyera náchylností ublížit někomu – způsobit mu fyzické poškození, psychické trauma, finanční ztrátu, sociální izolaci a podobně.

► **KONVENCIONALISMUS.** Jedná se o vysoký stupeň lpění na sociálních zvyklostech, které jsou vnímány jako podporované společností a ustanovenými autoritami. Autoritáři obecně věří v „boží zákon“. Zároveň ovšem uvnitř každého náboženství (a pravděpodobně by bylo možné doplnit, že je tomu tak uvnitř každého ideologického směřování) mají autoritáři tendenci k fundamentalismu.

Autoritářská osobnost se cítí morálně nadřazená nad ostatními lidmi; i když se pokládá za hříšnou, má pocit, že ona svých hříchů lituje, zatímco ostatní ne. Prefašismus se projevuje tím, že autoritářská osobnost si monopolizuje právo říci, co je demokratické a co ne – o čem se smí diskutovat a jak se má diskutovat. Liberální ideologie se v mysli autoritářů mění z hodnotové orientace či programu na účelově užívaný mocenský nástroj. Obecně ale nelze mezi autoritářskými osobnostmi zaznamenat preferování nějaké politické strany. Altemeyer dovozuje, že v Sovětském svazu byli komunisté vysoce autoritářští.

Problémem je, že liberální demokracie otevírá široký prostor pro kariéru autoritářských osobností. Jejich cesta nahoru může být vystavěna na vzájemném utvrzování se autoritářů a souručenstvím v uzavřeném kruhu „školství, sdělovací prostředky a vybraní politici“. Dlužno dodat, že autoritářská osobnost s poslušnými, agresivními a konvenčními postoji podle Altemeyera krystalizuje v průběhu adolescence a vyžívá po osmnáctém roku života – tedy v čase, kdy je indoktrinace nejsnazší, neboť poznávání člověka bývá nejvíce v zajetí zmíněného kruhu.

Demokracie bez diskuse

Přes všechnu bídu mnoha pochybných zpráv, analýz a komentářů na internetu byl jeho význam pro demokracii a poznání dán tím, že prorážel embargo. Embargo vytvořené tím, že média hlavního proudu zprávy, témata a osoby, které jsou podle kritérií nadiktovanými autoritáři nežádoucí, vynechávají. První zátěžové testy chování internetu na Záhořově loži cenzury už autoritářské osobnosti z Bruselu, Prahy i Bratislavy provádějí.

Ve chvíli ožívání cenzury nejen na internetu je vhodné si připomenout zprávu *Mnoho hlasů, jeden svět*, kterou pro UNESCO připravila v roce 1980 komise vedená Seán MacBridem. MacBride velmi dobře věděl, o čem je řeč – byl jedním z nejpozoruhodnějších politiků 20. století: mimo jiné je jeho jméno na seznamu velitelů Irské republikánské armády, určitý čas byl irským ministrem zahraničí, sepsal statut Organizace africké jednoty, byl mezinárodním předsedou Amnesty International, obdržel jak Nobelovu cenu míru, tak Leninovu cenu míru. Pozoruhodná analýza situace v MacBrideově zprávě mimo jiné uvádí, že „komunikace je základním individuálním právem i kolektivním právem, vyžadovaným všemi komunitami a národy. Svoboda informací – konkrétněji právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace – je základním lidským právem; je skutečným předpokladem pro mnoho dalších“ (práv). Velká pravda, jenže pravda v rukou autoritářských osobností degeneruje do podoby klacku na ochranu MY a meče proti ONI. Zvláště v době války.

Netolerantní liberalismus je produktem propojení liberálních hesel s jednáním autoritářských osobností. Unijní i národní parlamenty, ony chrámy demokracie, jsou místem, kde poslanci mluví za sebou, místo aby spolu diskutovali. Deklamují své předsudky či partajní stanoviska, nehledají pravdu. Uzavřená mysl autoritářů žádné nové poznatky nepotřebuje, činí věcnou debatu – natož pak Popperovu falzifikaci – zcela nemožnou. To platí nejen o parlamentech. Říká se, že válka je *ultima ratio*, poslední instance, krajní řešení, když už nic jiného nezbyvá. V této chvíli se ale zdá, že v Evropě je to rozum, co se používá jako *ultima ratio*. Což by mohlo být až poté, kdy autoritářské osobnosti ovládnou celý veřejný prostor. Tedy pozdě. ◀

!Argument, 11. 4. 2022

Virtuální demokracie

Průběh krajských a senátorských voleb v Česku ukázal, že za určitých podmínek se dá hlasovat i v době koronavirové. Všechna opatření použitá v Česku jsou ale daleko za dnešními technickými možnostmi: když se elity nebudou vzpírat, v budoucnu si aktivní občan nahraje mobilní aplikaci a hlasovat může z tepla domova. Jestliže lidé svěřují mobilním telefonům své bankovní účty, proč by jim nesvěřili i svůj volební hlas? Mobilní hlasování lze doplnit sítí volebních sítí s volebními stroji-počítači pro lidi, kteří z nějakých důvodů nemohou mobilní aplikace užívat či je prostě odmítají; volební stroje jsou přece v různých zemích užívány několik desetiletí. Ekonomické úspory takového hlasování jsou očividné – to „papírové“, které právě v Česku proběhlo, stálo přibližně 450 milionů korun. Problém je, co v případě „mobilního“ hlasování s neposlušným lidem. Ten by si mohl nové technické možnosti vykládat tak, že hlasovat lze vlastně kdykoliv a o čemkoliv. O stavbě dálnice, o nošení roušek, o rozpočtu, o členství v NATO...

Moderní demokracie

Přímá demokracie je noční můra liberálů. Spokojeně usazení na vrcholu pyramidy západní demokracie se bojí snad jakékoliv změny. Tak jako si ještě na začátku minulého století nedovedli představit všeobecné hlasovací právo s rovnými hlasy. Tehdy přicházeli s nápady na téma „kdo neplatí daně, nemá právo hlasovat“, „učitel na vysoké škole má více hlasů“, „ženy nerozumí politice, nemohou hlasovat“ a podobně. V pozadí byl třídní a nacionalistický instinkt: když budou moci všichni hlasovat, tedy i námezdní pracující, vyhrájí nějací vyznavači rovnosti; když budou moci všichni hlasovat, v Rakousku-Uhersku vyhrájí Slované.

Ale pak liberálům i konzervativcům svíto: dělníci nemusí hlasovat jednotně, Poláci nemusí chtít ve Vídni totéž co Češi! Stačí jen, když si uvědomí své druhotné zájmy – nebo ještě lépe, když druhotné zájmy povýší nad zájmy nebezpečné. Lid přestal být

vnímán jako semknutá rodina těch chudších a neprivilegovaných, změnil se na volný agregát jednotlivců. Pro jistou se mu korektně začalo říkat „občané“. Ti, co vládnu, se postupně přestali bát všeobecného volebního práva. Pochopili, že třídy i národy se ve volbách pohybují jednotně jen tehdy, když je propojí emoce spojená s nějakou masovou zkušeností či informací. To z druhé strany znamená, že lze třídy a národy rozdělit na části dobře nacílenou propagandou. Hlasování přece neodráží sociální pozici voliče, ale médií zformovanou představu o této pozici.

Veřejné mínění je dítětem masových sdělovacích prostředků. Všeobecná gramotnost, která měla lid osvobodit, jej svázala s novinami. A s hašteřivými politickými stranami, které si rozebraly rousseauovskou revoluční *volonté général*, obecnou vůli, na partikulární programy. Tak se starožitná vize demokracie coby vláda lidu začala měnit na moderní demokracii coby vládu politických stran. Proto lze z volebních mikrozisků poslepuvat většinové koalice bouračů soch nebo je možné díky minimu hlasů předat křeslo předsedy Senátu politickým pozérům. A ohánět se přitom demokratickou vůlí lidu.

Syntetická nálada

V dobách, kdy noviny držely alespoň nějakou ideologickou linii, byla politická kariéra voleného státníka spojená s pracovními zkušenostmi, které mu pomáhaly formovat – třeba iluzorní – představu národního zájmu. Winston Churchill procestoval několik politických stran, ale jako politická osobnost byl konsistentní, tedy předvídatelný. To byly doby, kdy noviny umíraly až druhý den po vydání. Jenže internetové zprávy žijí jen do chvíle, než se objeví jiná zpráva, což může trvat několik minut. V USA letos ve volbách prezidentovy tweety plně nahradily stranický program.

Mihotavé politické kultuře se přizpůsobily i noviny. Mainstreamová média, elektronická i tištěná, začala bezohledně tvarovat veřejnost novým politickým jazykem. Ten pak spojila s nepřetržitým přívalem příběhů o Navalných, Skripalech, Tibetu, o chemických útocích v Sýrii, jaderných zbraních v Iráku...

V žádném z takových příběhů nefungují jako zdroj nejdůležitějších zpráv tradiční investigativní novináři, všude se to ale hemží uspěchanými přebírači informací z prověřených agentur velkého bratra, a to nejen mediálních agentur.

Mediální příběh je zajímavý jen do okamžiku, než nastoupí únava veřejnosti. Někdy bývá i zpochybněn například žádostí z Moskvy do Berlína o dodání důkazu o otravě Alexeje Navalného, nebo požadavkem veřejného slyšení Sergeje Skripala, či příjezdem chlapce ze Sýrie, který byl podle videopříběhu natočeného Bílými přílbami obětí chemického útoku, do sídla Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW). Pak nastupuje dvojí reakce:

► Samozřejmostí se stala diplomacie a žurnalistika hluchých. To prostě pozvaní diplomaté nepřijdou na prezentaci ruské rakety, která údajně porušuje *Smlouvu o likvidaci raket středního a krátkého doletu*, nedostaví se ani na schůzku se zmíněným syrským chlapcem v OPCW, nebo v reakci na žádost o dodání důkazů o otravě Alexeje Navalného Berlín reaguje pouze monotónním opakováním, že Moskva musí danou kauzu vyšetřit. Ignorance ve virtuálním světě politiky mnohdy dokáže víc než argument.

► V médiích se objeví nový příběh. Třeba o ricinu v Praze nebo o záhadě s pasy na slovenském konzulátu v Petrohradě. Poté následuje vyhoštění diplomata a absurdní, zcela nelogické zdůvodnění tohoto aktu plus mediální embargo argumentů druhé strany. Nebo nastoupí příběh o firmě Huawei, která provedla... Co vlastně provedla? Nový příběh musí převrstvit ten starý, zatlačit jej do zapomenutí.

Nakonec nejde o jednotlivý příběh, ale o náladu vytvořenou nepřetržitým vlnobitím příběhů: „Opět ti Rusové!“, „Už zase ti Číňani!“ Vždyť přece není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu. Není jasné, zda něco ukradl, nebo byl okraden – ale dejte si na něho pozor, má něco společného se zlodějinou.

Vláda amatérů

Takto uměle médii vytvořená nálada slouží jako základ veřejné interpretace reálných faktů. Virtuální svět se pro demokracii stává důležitější než realita. Umožňuje svést živelně narůstající odpor vůči nešvarům liberálního režimu do žádoucího řečiště. Některé z patologických jevů – nejvděčnější je korupce, ale i politická manipulace, zbídačování celých skupin obyvatel, „odklánění“ daní, úpadek školství, nadužívání násilí v mezinárodních vztazích a podobně – se stávají předmětem ostré předvolební kritiky neznámých lvů z ulice, nových typů amatérů. Někteří z nich jsou podporováni drahými mediálními agenturami. Ti pak zasednou do státnických křesel a neznají obsahu národního zájmu a utopení v kyjevské, bratislavské či washingtonské bažině zajišťují, někdy nechtěně, kontinuitu zmiňovaných nešvarů. Není to nic nového. Jde jen o variaci staré pravdy, že nejtvrdější silou v politice je lidská ctižádostivá hloupost. Sláva vítězů bývá povětšinou vystavěna na počítlosti poražených.

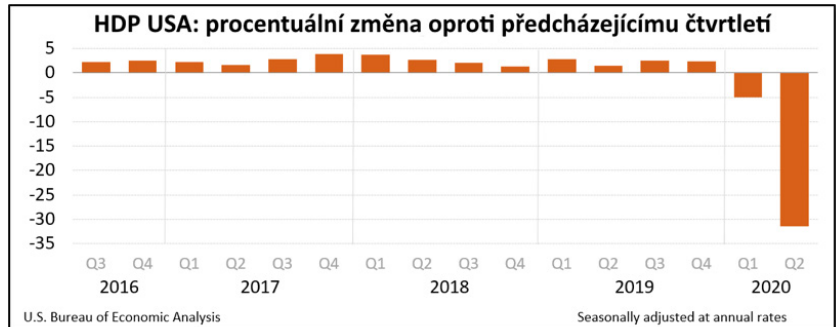
V této situaci se na úrovni evropské integrace ve jménu evroobčanství rozbíjí národní identita komisařů a europoslanců: ti první zastupují bruselskou byrokracii, ti druzí se stali příslušníky ideologicky definovaných euroklubů a nesmějí ani mít při jednání pléna v sále na lavicích vlaječku státu, v němž byli zvoleni. Státu, kterému se kdysi říkalo vlast. Eurokomisaři vybíraní na státní úrovni z politiků, kteří se doma málo hodí, získávají mnohdy post, s nímž mají minimální zkušenosti, a stávají se zajatci úřadu. Byrokraté připravují ona sdělovacími prostředky oslavovaná usnesení a zprávy o „nemocné demokracii“, které pak komisaři personifikují. Na vnitrostátní úrovni je obsazování křesla ministryně/ministra obrany ČR příkladem role amatérů, kteří se slepě přizpůsobují ideologicky prezentovaným sobeckým požadavkům byrokratů a lobbistů.

Americký vzor

Politický systém Spojených států byl od počátku předobrazem probíhající proměny na starém kontinentě. Jestliže v Evropě v 19. století přerostly parlamentní kluby v politické strany

s jednotným programem a pevným, mnohdy masovým členstvím, politické strany v USA zůstaly souborem „klubů“ zaměřených na voliče – a s regionálními programovými ba přímo ideologickými rozdíly uvnitř stran. Role peněz byla za Atlantikem výraznější, protože volební kampaň měla jinou, „profesionálnější“ povahu. To umožnilo plynulý přechod do zcela nové éry, kdy se stranická vedení obrací k voličům více prostřednictvím mediálních agentur než pomocí stranického aktivu. K těm lepším z reklamních společností nemá přednostní přístup ten, kdo má pro lid lepší program, ale ten, kdo má víc peněz. Takto se v USA udržuje dvoustranictví a v Evropě začalo období slávy stran a politiků bez pevného historického, ideologického a vlastně i evropského ukotvení. Na státní úrovni v parlamentních i prezidentských volbách slaví úspěch flexibilní pragmatici určení pouze k aktuálnímu použití, jejichž strany a hnutí umírají, jakmile oni tak či onak skončí.

Uskutečnilo se v listopadu ve Spojených státech volby, proběhnou podle toho, jak rozštěpená politická elita vysvětlí většině aktivních voličů souběh různých událostí spojených s novým koronavirem. Ta základní si oblékla plášť klasické hospodářské krize. Oficiální údaje [Bureau of Economic Analysis](#) Ministerstva obchodu USA říkají, že letos v druhém čtvrtletí klesl hrubý domácí produkt Spojených států ve srovnání s předchozím kvartálem o těžko uvěřitelných -31,4 %. Odvaha prognózovat letošní vývoj ekonomiky USA se vytrácí, všichni čekají na další informace; poslední odhady Mezinárodního měnového fondu z poloviny roku uvádějí, že v roce 2020 klesne hrubý domácí produkt USA o osm procent.

Vypadá to, že rozhodování, komu dát hlas v listopadových volbách v USA, osvítl ekonomické údaje za třetí čtvrtletí. Odhady se zatím pohybují mezi 20 až 30 % růstu oproti druhému čtvrtletí – což by mohlo zapůsobit jako Republikány vymodlený „říjnový zázrak“. První oficiální odhad z Bureau of Economic Analysis by měl být 29. října, tedy necelý týden před volbami. Tuto zprávu pak využijí volební akční výbory jako obušek na ty druhé. Vše ale v rámci daného řádu. Jenže předvolební nálada veřejnosti i stav ekonomiky není v USA pouze pod tlakem virtuálních příběhů. Tlačí na ně čtyři skutečné problémy, podobné jezdcům Apokalypsy: COVID-19, občanské nepokoje, požáry na západě a hurikány na jihovýchodě. Zatím jejich koně pouze lehce cválají, jako by se zacvičovali. Mají-li však Spojené státy obstát v zápase o svou budoucnost, měly by z voleb vzejít jednotnější, než jsou dosud...

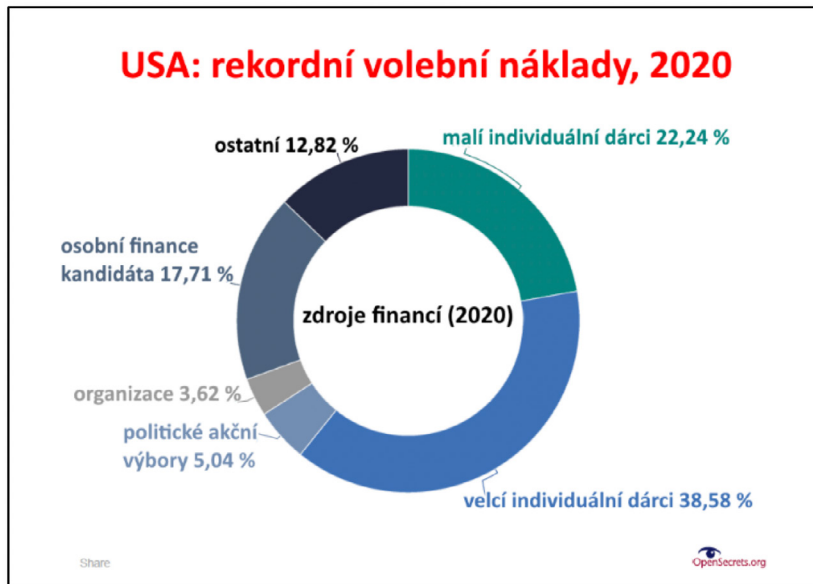
Některé pozoruhodné reakce na pandemii v USA lze však zachytit již dnes: třeba růst cen akcií v podmínkách ekonomického propadu. Tento růst jde daleko za rámec daný růstem zisku firem, jimž pandemie nabídla nečekané příležitosti. Například těsně před zveřejněním informace o tom, že prezident Donald Trump onemocněl, burzovní index NASDAQ-100 – tedy hodnota akcií 103 největších nefinančních firem na tomto elektronickém trhu hlásil meziroční růst o 49,4 %; akciový index S&P 500 hodnota akcií pěti set největších firem obchodovaných v USA – oznamoval meziroční nárůst 14,7 %; Dow Jones – hodnota akcií třiceti největších a nejziskovějších amerických společností na tomto trhu – informoval o růstu 4,8 %. Tento burzovní optimis-

mus, propojený s celou řadou dílčích výkyvů, může mít dvojitý vysvětlení:

► Pokračuje nafukování finanční bubliny, kdy firmy a jejich podílníci nakupují vlastní akcie a tím zvyšují jejich hodnotu. Jak dlouho se může prohlubovat tento rozdíl mezi reálnou a burzovní hodnotou firem není jasné. Bublina ale mají tu nepříjemnou vlastnost, že dříve nebo později prasknou.

► Akciové trhy odrážejí optimismus podnikatelů, kteří věří jak v opadnutí pandemie, tak i v příznivý výsledek listopadových voleb. Jenže obchodníci s akciemi jsou jen zřídka znalí chování tajemného viru COVID-19. A pokud se jedná o politiku, povětšinou podléhají proměnlivým mediálním náladám. Přesto lze z těchto údajů odvodit víc než informaci o pocitech burzovních makléřů. Tyto pocity jsou organicky propojeny s pocity majetných vrstev, které volby s konkrétními úmysly spolufinancují.

► Podle odhadu washingtonského výzkumného pracoviště [Centrum pro odpovědnou politiku](#) budou letošní volby v USA stát přibližně 10,8 miliard dolarů. Z této částky prezidentská kampaň ukousne 5,2 miliardy, přičemž Joe Biden je při shánění peněz úspěšnější než Donald Trump. Z uvedené letošní celkové částky na volby utratí Demokrati 53,7 % a Republikáni 39,0 %; zbytek připadá na ostatní strany a nezávislé kandidáty. Zajímavá je struktura dárců, kterou přibližuje následující graf. Podle něho nejvíce do voleb investovali velcí individuální dárci – tedy ti, kdo dali 200 dolarů a více. A v průzkumech stále vede Joe Biden, kterého Donald Trump obviňuje z podbízení se socialistům.

Úroveň západní politické elity, včetně té mediální, neskýtá pro budoucnost mnoho nadějí. Mobilní volební aplikace demokracii nezachrání. V této situaci se radikální kritika liberálního politicko-sociálního uspořádání stala nezastupitelnou součástí hledání místa Západu v prudce se měnícím světě. Zatím Západ na změny reaguje zpravidla stále agresivnější obranou starých pořádků. Proto je bojovná kritika jedinou cestou, jak zachovat ty evropské hodnoty, které pomáhaly vytvářet humanistickou část západního způsobu života. Část, na jejímž utváření se liberálové výraznou měrou podíleli – a kterou dnes svojí neschopností sebereflexe pohřbívají. ◀

!Argument, 5. 10. 2020

Nejen parlamentní kretenismus

Motto:

„Existuje nemoc zvaná parlamentní kretenismus, „který napadené oběti začaruje do vymyšleného světa a otupí je o všechnu soudnost, o všechnu paměť, o všechno chápání drsného vnějšího světa“.

Karel Marx: [18. brumaire Ludvíka Bonaparta](#) ↷ (1852; Kapitola V)

Jak nevzpomenout na tato Marxova slova při pohledu na diskusi o prodloužení nouzového stavu či daňového balíčku v Parlamentu České republiky! Dnes by však – s ohledem na jazykovou korektnost – bylo vhodnější nemluvit o kretenismu, ale o „sociální bublině“, do níž se nešťastní poslanci a senátoři nejen v Česku uzavírají. Vše ostatní by však z oné Marxovy věty mohlo zůstat zachováno, neboť na své pravdivosti nic neztratila a setrvává tak ještě dlouho, předlouho.

Slabost pravdy

Řídit stát během pandemie není rozhodně snadné. Chybí zkušenosti, které lze získat pouze po měsících praxe. A zatím také chybí konec pandemie. Všechny úspěchy dostávají jen dočasnou a lokální podobu. Zároveň hledání správné cesty probíhá na pozadí sporu dvou komunit: odborné a politické. Ta odborná, opírající se o lékařské znalosti, nabízí technokratická řešení. Při posuzování významu odborných znalostí pomáhají slova dvou dávných anglických filosofů. Byl to Francis Bacon, kdo moudře prohlásil, že „vědění je moc“. Z dějin politických teorií je ale známé, že tuto tezi neméně moudře rozšířil Thomas Hobbes: „Vědění je moc – ale malá“.

Politická komunita vidí v pandemii součást mocenského sporu, v němž musí pokračovat při obhajobě svého společenského postavení. Ukázalo se, že doktoři nejsou zas tak velcí páni. Na-

bízí se prostě shrnutí stavu: když jednotlivec dostane angínu, nejde za poslancem, ale za lékařem; když nastane epidemie a onemocní velká skupina či přímo většina obyvatelstva, v liberální demokracii se nehledá řešení u lékařů, ale v parlamentu. V tu chvíli téma pandemie podlehne dvojí proměně, která je odtrhne od racionálního rozhodování. Nejdříve dochází k politizaci boje s pandemií, a aby toho nebylo málo, téma je následně ještě ideologizováno.

Politizace pandemie znamená, že nad věcným řešením problémů nemoci převládá obhajoba stranických či individuálních sobeckých zájmů. Ideologizace pandemie vede k tomu, že se řešení hledá uvnitř stereotypů a floskulí, tedy předsudků zformovaných dávno před propuknutím pandemie COVID-19. Nošení roušky se mění na znak tyranie – odmítání roušky dostává vznesenou podobu atributu individuální svobody, její nenošení je projevem odvahy. Co na tom, že statečný zápas proti rouškám ohrožuje bližní. Obdobný nesmysl hlásá ústavní soudce, který odmítá uzavírání hranic, což je nástroj lokalizace dočasné karantény, jako návrat do minulého režimu.

Poslanci za různé politické strany ve snaze zviditelnit se nevědí nic lepšího než kritizovat vládní opatření. Každá vláda zpočátku tápala, mnohdy postupovala metodou zkoušky a omylu. Většina chyb mnohých vlád ale nepramenilo z nedostatku dobré vůle, nýbrž z pomalosti pochopení povahy pandemie. Za největší pochybení politické komunity lze označit nedostatečné studium zahraničních zkušeností. V poslední době narůstají chyby pramenící z únavy jednotlivých ministrů i premiérů a z jejich strachu ze sebediskreditace. V této situaci by měly vlády a jejich opozice při řešení pandemie postupovat společně – kritika by měla být věcná, tedy s chladnou hlavou nabízející alternativní řešení, a vlády otevřené novým nápadům.

Parlamentní dav

Politizaci a ideologizaci pandemie v podmínkách parlamentní demokracie lze charakterizovat i s odkazem na útlou, ale stále inspirující knížku francouzského sociologa Gustava Le Bona

Psychologie davu (1895). Ten nezaváhal a po několika republikánských experimentech ve své zemi zařadil parlament mezi uskupení, u nichž je možné dohledat davové chování. „U parlamentních shromáždění nalézáme všechny obecné vlastnosti davu: zjednodušování idejí, sugestibilitu, dráždivost, přehánění citů, převažující vliv vůdců,“ napsal Le Bone. A dodal, že po dosažení určitého stupně podráždění se sněmovní shromáždění ztotožní „s obyčejnými různorodými davy... Jedinec ztrácí svou individualitu a bude hlasovat i pro opatření, která jsou v rozporu s jeho osobním zájmem.“ Řečeno s ohledem na střeoevropské podmínky, blíží-li se volby, roste podráždění, sněmovní dav se propojí s novinářským davem a poslanci jsou ochotní zadlužit zemi a přeměnit diskusi o pandemii na divadlo. Vynutit si za současného stavu, že nouzová opatření platí jenom do Vánoc, mohou toliko poslanci, kteří se těší na nové projednávání mimořádných opatření v parlamentu, aby se mohli předvádět. Najdou se i poslanci, kteří jeden den na Karlově mostě oslavují vítězství nad novým koronavirem, a druhý den kritizují vládu, že nezvládá boj s novým koronavirem.

Parazitovat na rostoucí únavě veřejnosti, na její klesající ochotě podřízovat se nepřijemným vládním protipandemickým opatřením, ale také růstu náchylnosti věřit konspiračním teoriím, je nezodpovědné. Prohlubovat tuto únavu, jak to dělají mnohá média svým nekvalifikovaným, zmateným a pseudodemokratickým zpravodajstvím, je pak přímo zločinné. To platí dvojnásob v těch střeoevropských zemích, kde vlády vypadají, jako by soutěžily v prohlubování chaosu; to se děje asi nejvíc na Slovensku, ale Česko si taky moc nezadá. V dané situaci je nanejvýš důležitá sebekontrola veřejnosti, její schopnost ve velkých skupinách samostatně reagovat na vlny pandemie iniciativním dodržováním nejdůležitějších karanténních zásad. Tomu ovšem výchova k sebestřednému individualismu nenapomáhá.

Nalézt vzory mezi západními politiky je obecně velmi obtížné, při zápase s pandemií snad přímo nemožné. Navíc platí, že parlamentní rozhodování je ve své podstatě iracionální. Nemůže být racionální, když volby dávají – v lepším případě! – prostor

pro vítězství univerzálním manažérům, specialistům na řízení bez znalostí specifických otázek v oblastech, o nichž rozhodují. V horším případě volby dávají moc do ruky amatérům, kteří neumějí ani řídit. Sny teoretiků postindustriální společnosti, jako byl americký sociolog Daniel Bell, o tom, že vláda se přesune do rukou meritokracie, zůstávají na Západě nenaplněny.

Demokracie v liberálním pojetí obstarává přijatelnou dočasnou rovnováhu zájmů podle dohodnutých pravidel, přičemž „přijatelná“ znamená „rozechvělá a nekrvavá“. Jenže při nárůstu emotivního chování se rozmažou obrysy i vlastního zájmu a dav snadno podlehne sebevražednému chování – třeba v podobě politizace a ideologizace boje s pandemií. V každém případě, i když se chování poslanců nedostane do této extrémní polohy, jejich jednání nadmíru často potvrzuje, že se parlamentní shromáždění po většinu svého pracovního času vzdaluje ideálu demokracie. Tedy alespoň tomu, co je na vizi demokracie nejcennější – hledání pravdy coby základu rozumného rozhodnutí pomocí tolerantní diskuse. Ovšem v této krizi demokracie zaznávají od vlivných globalistů – jako například svorně od výkonného ředitele Světového ekonomického fóra [Klause Schwaba a prince Charlese](#) – dystopické hlasy, že pandemie ukázala národní státy jako přežitek a globální moc by měla být svěřena těm, kdo chápou svaté poslání nadnárodních korporací. Jako by někdo mermomocí chtěl svými činy dokázat, že nastal čas změnit konspirační teorie na konspirační praxi.

Fáze zápasu

[Statisticy v neděli hlásili](#) – že na COVID-19 ve světě doposud zemřelo více než 1,6 milionu lidí, z toho přes 9,5 tisíc v Česku a 1,1 tisíc na Slovensku. A bude hůř. Zápas s pandemií pokračuje a je velice poučný z hlediska studia chování lidí v krizi. Dá se říci, že zatím má globální souboj člověka s novým koronavirem tři hlavní fáze.

► První etapu boje s pandemií charakterizovalo poznávání povahy COVIDu-19. Důležitý byl kvalifikovaný odhad jeho schopnosti

zabíjet, detekování prvního ohniska, izolace viru, sekvencování genomu a sdílení těchto poznatků se Světovou zdravotnickou organizací. Tento úkol připadl Číně.

►V druhé fázi začal vlastní globální zápas s koronavirem. Svět se rozdělil na dvě části: Čínu a zbytek planety. V Říši středu se podařilo první ohnisko izolovat a chorobu v něm zlikvidovat; v Podnebesí se i nadále daří obdobně postupovat v případě možných nových zdrojů nákazy. To Číně jako jediné velmoci umožnilo už letos nastartovat ekonomiku. Ve zmíněném zbytku světa proběhly různě úspěšné pokusy o regionální karanténu, která se vždy ukázala jako neúplná a ukončená bez odstranění všech ohnisek nákazy. Platí zákonitost: čím radikálnější je zásah, tím je kratší cesta ke zlepšení. Právě tak ale platí, že rozvolnění znovu otevírá prostor pro opětovný nárůst nemocnosti – tedy pro novou vlnu. Taková je podstata biorytmu současné pandemie. To názorně ukazují země jako Izrael, kde úspěšnou karanténu řídili vojáci, ovšem rozvolnění znovu zvedá nemocnost. Hroživě působí dvě nejpostiženější země: ve Spojených státech (celkově víc než 16,5 milionů onemocnělých novým koronavirem a přes 305 tisíc zemřelých) jsou hranice místních karantén prodyšné, což se projevilo nejen během Dne díkuvzdání; v Indii (celkově víc než 9,8 milionů onemocnělých novým koronavirem a přes 143 tisíc zemřelých) od srpna probíhají masové demonstrace proti novému zákonu o půdě, přičemž mezi manifestanty je vidět větší odhodlání bojovat s vládou než nošení roušek. Platí však, že se během této druhé etapy rozšířilo poznání, že nový koronavirus nemutuje do méně nebezpečné podoby a že jediným rozumným řešením je plošné očkování. Právě vakcinace – samozřejmě pomocí látky bez vedlejších účinků – by při úrovni přibližně 60 či 70 % očkovaných mohla zničit epidemický potenciál COVIDu-19.

►V započaté třetí fázi nastupuje plošná vakcinace, která má zabránit masovému šíření COVIDu-19. Začala v Rusku a ve Velké Británii, následují Spojené státy; Evropská unie se chystá začít s očkovaním koncem roku. Vzorová by se mohla stát snaha ruských a britských vědců, kteří začali hledat společné zdokonalo-

vání „národních“ vakcín. Jenže boj s pandemií současně vstupuje z etapy hledání vakcíny do etapy obchodní války. Mnozí politici a mnohá média si vybírají, kterou vakcínu podpoří, přičemž tak činí s ohledem na své ideologické komplexy či se snahou posilovat zisky spřátelených firem. Znovu se nabízí vzpomínka na citovanou knihu Gustava Le Bona: „Davy mají malou schopnost uvažovat, ale naopak jsou velmi dobře uzpůsobeny k činům.“ Příznačné je chování západních médií, v Česku především u veřejnoprávní televize, k čínské a ruské vakcíně. Pomlouvání vakcíny Sputnik V a embargo informací o jejím nasazení plně kontrastuje s informacemi o anglosaských vakcínách (objednávky [vakcíny Sputnik V](#) z 50 zemí přesáhly 1,2 miliardy dávek a předpokládá se, že její výroba bude probíhat nejen v Rusku, ale například i v Brazílii, Číně, Indii a Jižní Koreji).

Nové křížovatky

V současné době probíhá ve světě práce na více než dvou stech vakcínách proti COVIDu-19. V čínských médiích se objevila informace, že příští rok by v této zemi mělo být vyrobeno přibližně 600 milionů dávek této vakcíny – což by bylo pohříchu málo. Ukazuje se, že dosavadní kapacity jednotlivých států nebudou stačit, je nutná decentralizace výroby. Už dnes je navíc zřejmé, že dosažení požadované úrovně plošného očkování bude postupovat pomalu a v různých regionech v odlišném tempu. A to ve chvíli, kdy [Organizace pro výživu a zemědělství](#) a Světová banka shodně upozorňují, že pandemie zvýší počet lidí žijících v podmínkách extrémní chudoby ze 71 milionů na 100 milionů. Zadlužování jednotlivých států v důsledku pandemie se stalo nepřehledné. Odhady [Institutu pro mezinárodní finance](#), který sdružuje více než čtyři sta bank a finančních institucí, říkají, že během prvních tří kvartálů stouplu globální zadlužení o 15 bilionů dolarů na 272 bilionů. Jisté je pouze jedno: takto velký dluh lidstvo nikdy nemělo.

[UNESCO hlásí](#) největší narušení vzdělávání v dějinách, protože pandemie ovlivnila 1,6 miliard žáků a studentů ve 190 zemích. To znamená, že uzavření škol a jiných vzdělávacích prostor

ovlivnilo 94 % světové populace žáků a studentů. V zemích s průměrnými nízkými a nižšími středními příjmy je to dokonce 99 % studujících. UNESCO zároveň varuje před celou škálou rizik spojených s přerušением učení. Upozorňuje například na hrozbu růstu podvýživy dětí, které se stravovaly díky školním systémům, ale také na nejistotu a stres učitelů, na nepřipravenost rodičů na distanční vzdělávání, na problémy s hodnocením a ověřováním učení. Poukazuje na důsledky růstu vzdělávacích nákladů, přepínání zdravotního systému, ale také před nárůstem počtu předčasného ukončování školní docházky. UNESCO také upozorňuje na nárůst násilí i vykořisťování dětí a mládeže, na rozšiřování a prohlubování sociální izolace a podobně. To vše patří k pandemii. Řada z takovýchto analýz je podnětná, mohla by napomoci pochopení, že globální problémy, jako je pandemie, se dají řešit jen společným úsilím. Poučit se, že sdílená budoucnost by měla znamenat budoucnost kooperace.

Tento týden začíná ve Spojených státech plošná vakcinace. Děje se tak ve chvíli, kdy v USA denně umírá na COVID-19 víc lidí než při teroristickém útoku 11. září 2001. Přesto pokračuje volání po dalším zbrojení – a to i v [malých zemích střední Evropy](#) ↗, kde žádnou moderní armádu vybudovat nelze. Tvrdit, že se díky pandemii lidé poučili, by bylo naivní. Stal se svět po španělské chřipce jiným? Jak dlouho si lidstvo pamatovalo tehdejší hrůzy? Pravda, moderní média dávají paměti jiný rozměr. Jenže po opadnutí pandemie COVID-19 dnešní strach převrství nová mediální témata, kterých se sdělovací prostředky zmocní se stejnou komerční hysterií. Je zřejmé, že samotná pandemie lidstvo nezmění. ◀

!Argument, 4. 10. 2020

2. VÁLKA

Ukrajinské drama

Předehra:

Večer 24. března 1999 zahájila letadla NATO bombardování Jugoslávie. Ruský premiér, který byl v té době na cestě do USA, aby dohodl kompromis, nechal obrátit letadlo a vrátil se do Moskvy. Do bombardování bylo zapojeno okolo tisíc letadel Aliance; zabito bylo přibližně 2,5 tisíce a raněno více než 12,5 tisíce civilistů. 7. května americké řízené bomby zasáhly čínské velvyslanectví v Bělehradě; byli zabiti tři lidé, dalších 20 bylo zraněno. V červnu 1999 [rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244](#) potvrdila územní celistvost Jugoslávie včetně Kosova. V únoru 2008, kdy byly v Kosově přítomny jednotky NATO, parlament v Prištině vyhlásil samostatnost Kosova. V červenci 2010 [Mezinárodní soudní dvůr v Haagu](#) rozhodl, že jednostranné vyhlášení Kosovské republiky odtržené od Srbska není v rozporu s mezinárodním právem. Od intervence NATO je v Kosovu vojenská základna USA Camp Bondsteel, ono „menší Guantánamo“. Takto začal pohřeb vzájemné důvěry mocností, která se na chvíli objevila po skončení studené války.

Dějství první: barevné revoluce

Forbína:

„Měli bychom se mít na pozoru před pokusy vnějších sil podniknout »barevnou revoluci«, společně se postavit proti vměšování do vnitřních záležitostí jiných zemí pod jakoukoli záminkou a držet naši budoucnost pevně ve vlastních rukou.“

Čínský prezident [Si Ťin-pching v Samarkandu](#) na summitu ŠOS, 16. září 2022

Přeměna Ukrajiny z „okraje Ruska“ na „Antirusko“ se odehrála ve dvou scénách. Oranžová revoluce (listopad 2004 až leden 2005) měla podobu masového hnutí proti oficiálním výsledkům druhého kola prezidentských voleb v listopadu 2004, podle nichž zvítězil Viktor Janukovyč nad Viktorem Juščenkem. Po bouřlivých protestech převážně v Kyjevě proti údajné manipulaci bylo v prosinci 2004 druhé kolo zopakováno a prezidentem se stal Juščenko. Protože nedokázal vyřešit sociální, etnické a náboženské problémy, v prezidentských volbách roku 2010 získal jen 5,4 % hlasů a nepostoupil do druhého kola. V tom zvítězil Viktor Janukovyč (48,9 % hlasů) nad Julií Tymošenkovou (45,5 % hlasů) a stal se prezidentem v politicky rozpolcené zemi.

Druhá scéna tohoto dějství vypráví o svržení prezidenta Janukovyče a začátku občanské války (od února 2014). Těmto událostem předcházely protesty z celé řady sociálních a politických příčin, přičemž politizaci v mezinárodním rozměru dostaly zvláště v souvislosti s návrhem asociační dohody s Evropskou unií. Do přípravy i průběhu převratu na Ukrajině aktivně zasahovali také představitelé EU a USA. V únoru 2014 zprostředkovali polský a německý ministr zahraničí a ředitel odboru kontinentální Evropy francouzského ministerstva zahraničí dohodu mezi prezidentem Janukovyčem a opozicí (byla podepsána v přítomnosti představitele ruského prezidenta). Proti se postavil Washington, jmenovitě dnešní náměstkyně ministra zahraničních věcí USA Victoria Nulandová, a následující den po podpisu dohody byl prezident svržen. Od Ukrajiny se odtrhl Krym způsobem připomínajícím postup Kosova. Na východě Ukrajiny propuklo povstání v provinciích, které pokládaly převrat v Kyjevě za nezákonný. Minské dohody, především ta druhá z února 2015, podepsané v tzv. normanském formátu (Ukrajina, Německo, Francie a Rusko) nabídlly řešení, Kyjev je ale pod tlakem USA neplnil. Zesílila „ukrajinizace Ukrajiny“, která se týkala nejen tzv. dekomunizace, ale i potlačování práv jazykových menšin, což se týkalo především ruštiny, ale i maďarštiny. Ostřelování povstaleckých částí Donbasu nebralo konce.

Mezihra:

Scénář barevných revolucí se začal sepisovat při mobilizaci a sjednocování opozice proti vládě Vladimíra Mečiara na Slovensku v 90. letech minulého století. Jeho původní podoba z dob George Bushe ml. byla v zásadě nenásilná, počítala s tím, že bránící se politická moc je propojena se západním informačním prostorem a je bezbranná vůči mediální a diplomatické kampani Západu. Šlo o využití nespokojenosti, která především v postsocialistických zemích pramenila z umělé sociální diference, neférovosti privatizace a korupce. Scénář převážně pracuje s mládeží zorganizovanou nevládními organizacemi. Praxe ukázala, že pro televizní a internetovou kampaň je nejvýhodnější, když do střetu s policií jdou na čele manifestantů mladé dívky v bílých halenkách. Za vlády Baracka Obamy pak „transformační diplomacie“ nabrala drsnější charakter. Ten mohou symbolizovat ostřelovači, kteří v Tunisu, Káhiře, Damašku, ale i na ukrajinském Majdanu pálili jak do řad manifestantů, tak i příslušníků pořádkových sil.

Žádná barevná revoluce nevyřešila sociální problémy, které ji na počátku vyvolaly, zpravidla vyústila do přerozdělení majetku mezi oligarchy a do návratu k původním formám neliberální vlády. Na postsovětském prostoru jejich význam bývá spojen se změnou zahraničněpolitické orientace země. To se podařilo na Ukrajině a v Gruzii (2003), nikoliv však v Kyrgyzstánu (2005) a Arménii (2018), nemluvě o Bělorusku (2010, 2020) a Kazachstánu (2021), kde se tamní vláda rozhodla hájit silou. V Libyi, Sýrii a na Ukrajině barevné revoluce vyústily do války.

Dějství druhé: válka na Ukrajině**Forbína:**

Od dubna 2014 do konce roku 2021 bylo v bojích na východě Ukrajiny zabito 3106 civilistů, z toho 1072 žen, 102 chlapců a 50 děvčat. Počet raněných civilistů byl odhadnut na 7 tisíc.

Kancelář [Vysokého komisaře OSN pro lidská práva](#), ↗ 27. ledna 2022

Povstání, které na východě Ukrajiny vypuklo po převratu v Kyjevě, nakonec vedlo k vytvoření podivné hraniční linie. Její tvar byl dán zastavením postupu povstalců, což byl více důsledek nátlaku Moskvy než schopností tehdejší ukrajinské armády. Mír ale nenastal. Počty zabitých a raněných na Donbasu, plus roztažování infrastruktury armád NATO na Ukrajině i bez členství této země v Alianci vedly Kreml k rozhodnutí zaútočit. Svou roli jistě sehrály takové události, jako byl pokus o barvenou revoluci v Bělorusku, vyhošťování ruských diplomatů, nekončící série nejružnějších sankcí či poznání, že Berlín nebude mít odvahu spustit Nord Stream 2.

Samotnou válku, v níž zatím zahynulo téměř 100 tisíc lidí, lze rozdělit do tří scén. Ta první byla ve znamení politických omylů. Moskva pravděpodobně počítala se vzpourou v Kyjevě a rozpadem ukrajinské armády. Západ předpokládal, že sankce povedou k rychlému zhroucení ruské ekonomiky, k mezinárodní izolaci a snad i rozpadu Ruska. Nic z toho se nestalo.

Druhý obraz charakterizuje roztažení bojové fronty na více než tisíc kilometrů, přičemž ukrajinská armáda má po mobilizacích velkou početní převahu, ruská armáda a povstalci mají technickou převahu. Fronta se stabilizovala drobnými úspěchy ruské armády a povstalců, ovšem ukrajinská armáda dokázala nahradit zničenou sovětskou výzbroj novými zbraněmi a s využitím zpravodajských informací ze zdrojů NATO zahájila úspěšnou protiofenzivu v Charkovské oblasti, kterou se aktuálně snaží zopakovat u doněckého Lymanu.

Prohra ruských vojsk a povstalců na izjumském směru má menší vojenský význam, než se zdá: ruské válčení vnímá prostor jinak než západní. Kutuzov odvedl své vojáky od Borodina, vydal Moskvu – a tím vytvořil podmínky, aby se Napoleonova Velká armáda rozpadla a car Alexandr nakonec vstoupil do Paříže. Politické důsledky porážky na izjumském směru lze rozdělit na dvě části. Předně jakékoliv oslabení pozice Ruska vede ke střetům v postsovětském prostoru. Tentokrát znovu propukl konflikt na kyrgyzsko-tádžické hranici a obnovily se boje mezi Arménií a

Ázerbájdžánem (arménský premiér nepřijel na summit ŠOS a Jerevan minulý týden navštívila Nancy Pelosi, předsedkyně poslanecké sněmovny Kongresu USA).

Druhým politickým důsledkem porážky na izjumském směru je rozhodnutí Moskvy o provedení částečné mobilizace. Množství zatím nasazených ruských vojáků nemůže stačit na aktuální délku fronty, kontrolu obsazeného území a počet mobilizovaných ukrajinských vojáků. Je-li cílem války přiřčení části území Ukrajiny k Ruské federaci na základě referenda, nesmějí mít obyvatelé obsazených území (ale i v dalších regionech Ukrajiny) obavu, že je zítra ruská armáda a povstalci opustí. Také vojáci a povstalci musí mít jasnou představu, za co bojují. Referenda zároveň vytvoří základ pro tezi Kremlu, že obrana obsazených území je obranou území Ruska – na což se vztahuje i případné užití strategických zbraní podle článku 19 prezidentského dekretu z června 2020 [Základy státní politiky Ruské federace](#) v oblasti jaderného odstrašování. Příchod nových, mobilizovaných vojáků a nástup zimy pak zahájí nový obraz dramatu zvaného ukrajinská válka.

Dějství třetí: EU v čase války

Forbína:

„Tam, kde je dnes nutné rozhodovat jednomyslně, však s každým dalším členským státem roste také riziko, že veto jedné jediné země zablokuje vůli všech ostatních členů... Proto jsem navrhl, abychom v oblasti společné zahraniční politiky, ale také v jiných oblastech, například daňové politiky, postupně přešli k rozhodování kvalifikovanou většinou... Dokázal bych si například představit, že s rozhodováním kvalifikovanou většinou začneme nejprve v oblastech, ve kterých je zcela klíčové, abychom mluvili jedním hlasem. Kupříkladu v oblasti sankční politiky nebo lidských práv.“

Německý kancléř [Olaf Scholz na Univerzitě Karlově](#), 29. srpna 2022

Neschopnost bruselských centrál i vlád většiny členských států EU/NATO předvídat důsledky bombardování Jugoslávie a převratu v Kyjevě se projevuje i v chybných reakcích na válku na Ukrajině. Ale už dlouho před jejím vypuknutím některá opatření například v energetice, při nichž se bezbřehá naivita podobala korupci, zakládala problémy blížící se zimy. Ty se umocňují sebedestrukčními sankcemi a neschopností přijít s konstruktivními – tedy mírovými! – návrhy na ukončení války. Zatím je vidět jen přilévání oleje do ohně. A výzvy posílit v Evropské unii disciplínu.

Nedávný projev německého kancléře na Karlově univerzitě ukazuje snahu řešit neshody prohloubením federalizace Unie. Už dříve takové návrhy z Německa i Francie zazněly, byly však součástí vznešených vizí. Teď jde o účelové hledání byrokratických cestiček k prosazení vlastních představ. „Mluvit jedním hlasem“ tady znamená, že někteří budou muset mlčet. Z textu projevu je navíc vidět, že jeho autoři nevědí o existenci různých pojetí lidských práv. Že úředním vyhlášením božské nedotknutelnosti úzkoprsé verze liberálního pojetí lidských práv nezatracují jen konzervativní verzi. A že takové vysvěcení jedné nedotknutelné doktríny patří k definici totality.

V této chvíli se zdá, že na bolesti ukrajinské války by někteří liberálové rádi reagovali barevnou revolucí v nedisciplinovaných zemích Unie. Nácvík proběhl, když se v Rakousku v roce 2017 dostali do vlády Svobodní. Teď by mohlo být na řadě Maďarsko, Bulharsko, případně Itálie... Předjaří ukáže, jak se bruselské snaze dostat Unii do čela globálních změn daří. Třeba pokud jde o prohlubování chaosu. ◀

!Argument, 9. 1. 2023

Mír Ukrajině!

V září roku 2011 vyšel v Literárních novinách článek nazvaný *Proč bude válka*. Jeho název vyvolal tak velký odpor, že jej mnozí odmítli číst. Kdyby dočetli až do konce, našli by tam varování: „Veřejnou diskusi o válce nepostrádáme. Jenže chybí. Nebezpečně chybí.“ A tak k nám válka přišla.

Necelý týden po útoku Ruska na Ukrajinu je na věcnou veřejnou diskusi brzy. Ve válce totiž více než múzy mlčí rozum. Čtenáři !Argumentu a Slova.sk jsou ale výjimeční: patří většinou do skupiny, kterou by bylo možné nazvat „kritičtí racionální humanisté“. Jim je adresován tento drobný krok na cestě nalézt příčiny současné situace. Jejich poznání by časem mohlo pomoci vyhnout se obdobným tragédiím, jako je ta právě probíhající na Ukrajině. Tak tedy – ponechme emoce politikům a davu...

Omyly strany míru

Špatná prognóza zpravidla vyrůstá z chybné analýzy. V čem byly základní analytické chyby obránců míru?

- ▶ Ti, kteří věřili, že Rusko na Ukrajinu nezaútočí, do svých analýz vkládali přání. Přesvědčení to bylo chybné, vždy tu byla varianta, že Kreml dá povel k útoku. Válka je sice *ultima ratio*, až ten poslední z nástrojů, ale poslední neznamená neexistující.
- ▶ Nedůvěra vůči mainstreamovým sdělovacím prostředkům a informacím zpravodajských služeb byla a je oprávněná. Nelze si však bez analýzy myslet, že opak sdělení České televize je vždy pravdou.
- ▶ Nelze tvrdit, že jádrem mezinárodních vztahů je poměr sil, a zároveň použití síly nekriticky vylučovat. Politologové, zvláště ti, kteří popisují geopolitiku, nesmí nikdy zapomínat, že čím delší je hluboká krize, tím pravděpodobnější je použití síly. Také v 21. století.
- ▶ Víra v informace o tom, že se útok nechystá, které šířila Moskva, byla založena na prostoduchém předpokladu, že Kreml nemůže lhát. Pravdou ale je, že slovní kamufláž k válce patří a

je naivní kterémukoliv politikovi v krizové situaci bezvýhradně věřit. Je nutné mít na paměti klasickou definici, kterou na počátku 17. století pronesl anglický diplomat Henry Wotton: „Vyslancem je čestný gentleman poslaný do zahraničí, aby lhal pro dobro své země.“

►Argument, že obsazení Ukrajiny by bylo pro Rusko příliš ekonomicky nákladné, byl správný. Byl však nadhodnocen ze dvou důvodů. Předně nad významem ekonomiky zvítězila vize vojenského ohrožení Ruska, které napojením Ukrajiny na infrastrukturu NATO dramaticky naroste. Zároveň svoji roli sehrála ničím nezdůvodnitelná představa, že úspěšní státníci vždy jednájí racionálně.

►Ani lidé, kteří vědí, že analýzu nelze nahradit analogiemi, nesmějí zapomínat, že historie je učebnicí politiky. V některých dějinných událostech jsou skryty zákonitosti, které politickým rozhodnutím vnucuje prostor či sebeobrana etnika.

Sbírání ruských zemí

Rusko několikrát ve svých dějinách provádělo to, čemu se říká „sbírání ruských zemí“. Ten nejznámější případ začal poté, kdy se Rurikovci v Moskevském knížectví zbavili tatarského jha. Začali tehdy pod svou vládu připojovat ruská knížectví, v nichž vládli Rurikovci. Pak nastalo „sbírání ruských zemí“, které kdysi byly součástí rurikovské Kyjevské Rusi, ale spadaly dílem pod Polsko-litevskou unii, dílem tou či onou formou pod Osmanskou říši. Až v 60. a 80. letech 18. století vojáci a diplomaté Kateřiny Veliké připojili Kyjev k Ruskému impériu. Přibližně v téže době Rusko získalo vítězstvím nad Osmanskou říší celé severní pobřeží Černého moře včetně Krymu.

Ruští panovníci se při „sbírání ruských zemí“ dovolávali rodinného dědictví i pravoslavného charakteru Rusi. Vnímali ale také logiku otevřeného území. I dnešní politici v Moskvě vědí, jak snadno do tohoto prostoru ve 13. století pronikli Švédové, Němci a Estonci – dokud je Alexandr Něvský nezastavil. Na přelomu 16. a 17. století to byli Poláci, kteří se probjovali až do Moskvy. V 16. století Moskvu vypálili krymští Tataři. Švédského krále za-

stavil Petr Veliký u Poltavy, města ležícího v dnešní Ukrajině. Otevřeným prostorem z dnešní Litvy a Běloruska zamířil začátkem 19. století do Moskvy Napoleon. Ve 40. letech obdobnou cestou k Moskvě vyrazil Hitler. S ohledem na tyto skutečnosti přerostlo „sbírání ruských zemí“ nejen v imperiální ambice, ale i v hledání bezpečné západní hranice Ruska. Jeho součástí se stalo obsazení Pobaltí, ale i čtveré dělení Polska. To poslední v podobě smlouvy Molotov–Ribbentrop pracovalo s hraniční čárou navrženou Brity, která byla potvrzena Jaltskou konferencí; dodnes je západní hranicí Litvy, Běloruska i části Ukrajiny.

Ukrajinská sebeidentifikace

Ukrajinci jsou etnikum, které se utvářelo ze stejného základu jako Rusové, ovšem po pádu Kyjevské Rusy v jiném politickém, částečně náboženském a kulturním prostředí. Etnogeneze ukrajinského národa je nepopíratelná, byť tomu někteří politici nevěří. Občanství dnešní Ukrajiny má ale jinou povahu. Týká se státu, jehož hranice jsou umělé, stejně jako je umělý fakt, že Ukrajinská sovětská socialistická republika patřila k zakládajícím členům OSN. Patří k povaze současného konfliktu na Ukrajině, že čím větší nenávisť k sovětskému dědictví, tím posvátnější vztah k hranicím Ukrajiny, které vznikly až díky Sovětskému svazu. Mnohokrát bylo napsáno, že východní a jižní hranice Ukrajiny nemá historické kořeny, že se nekryje s etnickým rozhraním – nejde po linii, která se alespoň pokouší respektovat, kde je více etnických Ukrajinců a kde je více etnických Rusů. Nemluvě o osudu smíšených rodin.

Ukrajinské etnikum bylo politicky rozpolceno vztahem k Západu a Rusku snad od prvního okamžiku své sebeidentifikace. Tradičně, přesněji od druhé poloviny 17. století, bývá ukrajinská politická scéna vnímána jako rozdělená na levobřežní a pravobřežní – na východ od řeky Dněpru je prý promoskevská, na západ probruselská, dříve propolská nebo prošvédská. Toto štěpení mohou symbolizovat dvě historické postavy:

► Bohdan Chmelnický (1595–1657). Proces sjednocování jádra dnešní Ukrajiny s Ruskem začal sérií povstání kozáků proti nadvládě Polsko-litevské unie na levobřežní Ukrajině. Vzpoury vyvrcholily zvolením Chmelnického hetmanem a připojením zemí záporožského vojska k Rusku. Záporožské kozáctvo spojoval z jedné strany odpor k jakékoliv nadvládě, z druhé pak oddanost pravoslaví. Válečná štěstěna v boji s katolickým Polskem byla vrtkavá, a tak Chmelnický požádal ruského cara o ochranu. Protože Moskevské carství mělo tehdy své starosti, odpověděl car až na třetí žádost. Ne náhodou Arsen Jaceňuk, který po svržení prezidenta Viktora Janukovyče zastával funkci premiéra, spojil asociační dohodu Ukrajiny a Evropské unie s potřebou napravit chybu, kterou prý spáchal ataman Bohdan Chmelnický připojením Ukrajiny k Rusku – a hovořil o sovětské intervenci na Ukrajině a v Německu roku 1945.

► Ivan Mazepa (1639–1709). Pocházel z pravoslavné rodiny, studoval ale mimo jiné na jezuitské koleji ve Varšavě, hlásil se k pravoslaví a k Pravoslavné katolické a apoštolské církvi. Určitý čas pracoval na polském královském dvoře. Jako kozácký hetman vládl levobřežní Ukrajině i Kyjevu, během protipolského povstání i pravobřežní Ukrajině. Při útoku Švédů na Rusko se přidal na stranu švédského krále. Bitvu u Poltavy ale Švédové prohráli – a Mazepa uprchl do Moldavského knížectví.

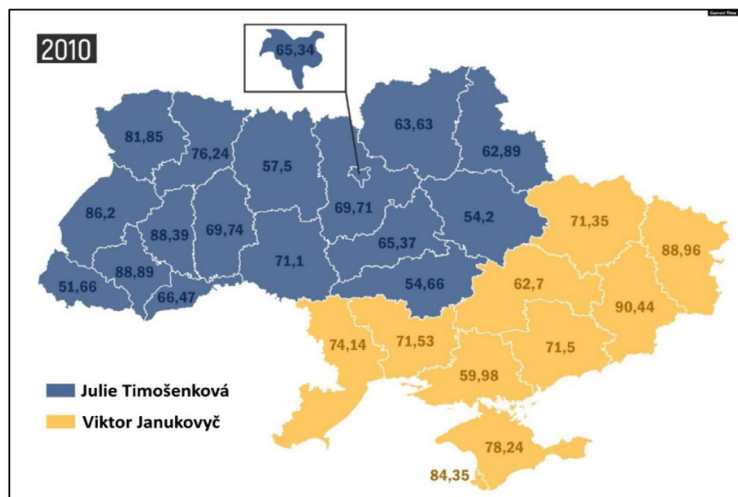
Ukrajinský nacionalismus se radikalizoval ve 20. letech minulého století. Události 2. světové války využili banderovci k vlastním brutálním etnickým čistkám, masakrům tisíců Židů, Rusů, Poláků. Ukrajinská jednotka SS se účastnila i potlačení Slovenského národního povstání. Od léta 1945 až do poloviny roku 1948 pronikali banderovci i do Československa, kde docházelo ke krvavým ozbrojeným střetům. V roce 2010 obdržel Stepan Bandera titul Hrdina Ukrajiny; v roce 2011 bylo toto rozhodnutí pod tlakem zahraničí zrušeno.

Rozbitím Sovětského svazu rozpor mezi východní hranicí Ukrajiny a etnickým předělem dostal politické vyjádření. Ukrajinsky mluvící západ země povětšinou hlasoval pro kandidáty na prezii-

denta, kteří byli orientováni na Západ; ruský mluvící voliči z východu a černomořského pobřeží hlasovali pro východní orientaci. Názorně to přibližují informace z posledních prezidentských voleb, které nebyly pod vlivem násilí – voleb prezidenta v roce 2010. Právě druhé kolo svým bipolárním charakterem nejvýrazněji ukazuje rozdílnou orientaci.

	Julie Timošenková	Viktor Janukovyč
Ukrajina celkem	45,5	48,9
Kyjev	65,3	25,7
Lvovská oblast	86,2	8,6
Krym	17,3	78,2
Sevastopol	10,4	84,3
Oděská oblast	19,5	74,1

Zdroj: [Центральна виборча комісія України - WWW відображення ІАС "Вибори Президента України"](http://www.vibory.gov.ua) (cvk.gov.ua)

БАРКАР, Дмитрий: Как голосуют украинцы. In: Настоящее Время, 11, 3, 2019 – [Как голосуют украинцы. Семь карт, которые объясняют выборы президента](http://currenttime.tv) (currenttime.tv)

Nikdo, kdo alespoň trochu zná dějiny Ukrajiny a umí číst volební výsledky, nemohl podléhat iluzi, že jen prozápadní nebo jen provýchodní orientace přinese Ukrajině stabilitu. Po celých třicet let ukrajinské samostatnosti byl pro Ukrajinu nejlepším řešením neutrální status. Ovšem i nestabilní Ukrajina se může někomu jevit jako výhoda.

Preventivní válka

V době vlády prezidenta Viktora Juščenka došlo v letech 2006 a 2009 k pokusům uspořádat na Krymu společné vojenské cvičení ukrajinských vojáků s vojáky USA. Protesty místních obyvatel zablokovaly auta s americkými vojáky na silnicích a ti se museli vrátit na loď. Nakonec situace vyústila ve zvolení ne právě schopného proruský orientovaného prezidenta Viktora Janukovyče – a jeho svržení. Situace se zradikalizovala na domácím i zahraničním poli. Krym byl Ruskem anektován. Na východě Ukrajiny začalo ozbrojené povstání těch, kdo se odmítli podřídit pučistům. Mezinárodní postavení Ruské federace se ještě více zkomplikovalo.

► Občanská válka na Donbasu dostala rozměr tzv. *proxy war* – války mocností v zastoupení, a to především USA a Ruska. Dohoda Minsk II z roku 2015 sice nabízela řešení především v podobě požadavku přímých jednání Kyjeva s povstalci a příslibem autonomie etnicky specifických oblastí, ale nikdy nebyla naplněna. I když nelze upřít Paříži a Berlínu občasnou snahu tlačit na Kyjev, aby dodržel své závazky, vždy se po chvíli vedení Ukrajiny znovu vrátilo k hledání vojenského řešení boje s „teroristy“. Také ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyy, zpočátku na mír orientovaný, podlehl tlaku nacionalistů a zájmům Washingtonu. Osm let zabíjení na východě Ukrajiny nebralo konce...

► Roztahování NATO, tedy vojenské infrastruktury USA, směrem k ruské hranici pokračovalo. Dokonce i poté, kdy Rusko předložilo USA návrhy na dohodu o bezpečnostních zárukách, propachtovala si armáda USA dvě letiště na Slovensku. V Rusku převládl pocit, že dohoda se Západem není možná – mnohé nasvědčo-

valo tomu, že i bez přijetí Ukrajiny do NATO bude Kyjev usilovat o vojenskou základnu USA na svém území. Požadavek neutrální Ukrajiny dostával v Kremlu existencionální rozměr.

Situace se dostala na samou dřeň politiky – spor kolem Ukrajiny se týká prostoru a etnika. Když se nadměrně stlačuje ocelová pružina, posléze se vymrští. Když v politice selhávají všechny kulturní prostředky při obraně životních zájmů, může se zdát, že zbývá jen ten atavistický – válka. Etologové studující chování zvířat znají pojem „obránná agrese“: když mávnete třeba i jen na malou kočku, lekne se a sekne po vás drápem. Jenže to je reflexivní akt, ne dílo rozumu. A rozum v politice potřebujete mimo jiné proto, abyste se nenechali vlákat do pastí.

Ukrajinská armáda je ve srovnání s ruskou beznadějně slabá. Zdá se ale, že Kreml podcenil výměnu kádrů v ukrajinské armádě i „pedagogické“ úspěchy nacionalistů při práci s veřejností, a to zvláště u mladé generace. Navíc asi nedocenil politické důsledky emigrace po roce 2014 do Ruska (v Rusku žije přibližně 1,9 milionu Ukrajinců; údaje o emigraci po převratu se velmi liší). Ta vedla ke snížení vlivu Ruska mezi ukrajinskou veřejností.

V této chvíli se nabízejí tři hlavní scénáře koncovky:

► Dosazení nové vlády v Kyjevě, která bude mít nesmírné problémy se stabilizací země, a to zvláště na západě. Ukrajina by se stala neutrální, ovšem hrozba, že Rusko uvízne na západní Ukrajině obdobně jako Američané v Afganistánu, je reálná. Začne nové kolo závodů ve zbrojení.

► Rozdělení Ukrajiny na prozápadní západ a proruský jih a východ. Vytvoření Novoruska má tradici, bezpečnostní zisk bude ale minimalizován radikalizací protiruských nálad na Západě, a to včetně vojenských opatření. Začne nové kolo závodů ve zbrojení.

► Rusko se stáhne z Ukrajiny. Nastanou velké problémy se stabilizací Ruska, změna vlády není vyloučena. Začne nové kolo závodů ve zbrojení.

Mnohé nasvědčuje tomu, že na této válce prodělá Rusko i Evropská unie – a zisky opět shrábne Washington. Sankce plně sebepoškozování štěpí globalizaci a vedou ke vzniku dvou paralelních světů.

Čím dříve starost o bezpečnost Ukrajiny od generálů převzou diplomaté, tím lépe. Ať už válka na Ukrajině dopadne jakkoliv, požadavkem všech humanistů stále zůstává spravedlivý mír. Ten vyžaduje zcela novou bezpečnostní architekturu Evropy, kde zajišťování bezpečí jednoho státu nebude na úkor bezpečí státu jiného. Jenže k tomu jsou zapotřebí kompetentní, emocím nepodléhající politické elity. A racionální chování veřejnosti, která nepodléhá davové psychóze. Jsou-li ale toto předpoklady pro spravedlivý mír, potom budoucnost nevypadá příliš nadějně. ◀

!Argument, 28. 2. 2022

Jak uškrtnit Rusko

Série ostrých konfliktů v těsné blízkosti Ruska zvyšuje ostrážitost i těch analytiků, kteří nemilují konspirační teorie. Nejde jen o bezprostřední okolí hranic státu, ale také o ruský svět v civilizačním smyslu – oblast, v níž se během trvání Ruské říše a Sovětského svazu vytvořily nadstandardní osobní i kulturní vazby. Je skutečně pouhá náhoda, že se Bělorusko bouří ve chvíli, kdy se obnovil konflikt v Kyrgyzstánu, povolební Gruzii zmítají manifestace a propukla nová válka mezi Arménií a Ázerbájdžánem?

Anakonda

Prostý pohled na mapu ukazuje, že Rusko na západě hraničí s pobaltskými zeměmi a popřevratovou Ukrajinou, jejichž vlády nejsou Moskvě nakloněny. Právě tak jako vláda Gruzie. V případě příchodu protiruských elit k moci v Bělorusku by se na evropském perimetru podařilo sevřít Rusko do pevného obklíčení. Problémy Kyrgyzstánu a válka v Náhorním Karabachu jsou pak závažné problémy okraje ruského světa. Každý takový problém komplikuje vnitrostátní rozvoj Ruska a z řady aspektů prolamuje i mezinárodní autoritu Moskvy. Nemluvě o zvyšování nebezpečí velké války.

Žádný stát nemá nevinné dějiny, tedy ani Rusko. V pohnuté historii Ruska ale nelze nalézt podobu takového tlaku proti Západu, jakým už v minulosti Západ svíral Rusko po celém obvodu jeho hranic. Tento západní tlak se opakuje ve změněných podmínkách od dob Krymské války v cyklech, přičemž každý tento cyklus doprovázely i různé konceptuální vize.

► Krymská válka (1853 až 1856)

Bez ohledu na lokalizační název této války boje probíhaly na téměř celém perimetru Ruského impéria – od Murmansků přes Podunají, Černé moře a Kavkaz až po Dálný východ. Válka měla pobřežní charakter, nezasáhla Pobaltí. K důsledkům Krymské

války někteří autoři přidávají také prodej Aljašky Spojeným státům (1867). I když se podařilo odrazit útok britských a francouzských válečných lodí na dnešní Petropavlovsk-Kamčatskij (1854), ukázalo se, že ubránit Aljašku v případě války s Britským impériem by Petrohrad nedokázal.

Krymská válka nastartovala dlouhodobý souboj dvou rozpínejících se impérií, britského a ruského. Tehdy, tedy v druhé polovině 19. století, se v Londýně zrodily představy o nutnosti zdržovat či zatlačovat Rusko, a to včetně propagandistického zajištění této politiky. Britská politická elita se rozdělila na dvě části: zastánce útočné politiky (*forward policy*) a obhájce „mistrného nicnedělání“ (*masterly inactivity*).¹

► **Zahraniční intervence během občanské války (1917 až 1922)**

Útok států Čtyřspolku jako pokračování 1. světové války trval až do kapitulace Německa. Následoval útok původních spojenců Ruska z Dohody, tedy Velké Británie a Francie, k nimž se přidaly Japonsko a USA. Boje začaly vyloděním interventů v Murmansku, následoval japonský útok na severní Sachalin a výsadek ve Vladivostoku, k němuž se přidali britští a američtí vojáci. Pak se britská, francouzská a americká vojska vylodila v Archangelsku. Britské jednotky pronikly do Zakavkazska a do Baku. Interventi se vylodili v Oděse a v Sevastopolu a začali pronikat na Ukrajinu. V téže době se britští vojáci vylodili v Tallinnu. Kruh se uzavřel.

Konceptuálním přínosem se tehdy stala idea sanitárního kordonu, s níž v březnu 1919 přišel francouzský premiér Georges Clemenceau. Mělo se jednat o blok států odštěpených od Ruského impéria, který by měl oddělit revoluční Rusko od západní Evropy a zabránit šíření komunismu. Představa nárazníkových států odpovídala i názorům Halforda Mackindera, jednoho ze zakladatelů anglosaské geopolitiky. Ten se domníval, že je nutné oddělit Heartland – geopolitické jádro Eurasie ležící v Rusku – od Německa, čímž mimo jiné přispěl nemalou měrou k vytvoření Československa.

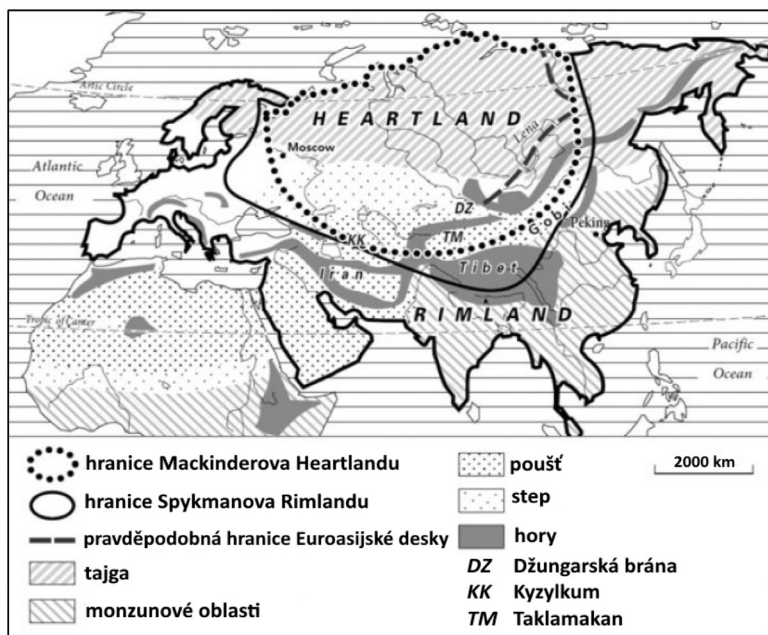
1 SERGEJEV, Jevgenij Ju.: *Bolšaja igra, 1856–1907: mifi i realnosti rossijsko-britanskich otnošenij v Centralnoj i Vostočnoj Azii*. Moskva: Tovariščestvo naučnych izdanij KMK, 2012, s. 40–41.

► Studená válka (1946 až 1990)

Poučen z těchto událostí se Kreml za 2. světové války úspěšně snažil vyhnout bojům na dvou frontách, ale také poslal vojáky do Íránu. Z války pak Sovětský svaz vzešel oklopen vlastními „narázníkovými státy“, čímž se území Ruska stalo chráněné před konvenčními ozbrojenými konflikty. V bipolárním světě ale války nezmizely, pouze se posunuly z území Ruska do okrajového pásu Eurasie a na jiné kontinenty.

Tuto situaci ještě před koncem 2. světové války předpověděl americký geopolitik Nicholas Spykman v knize *Geografie míru* (1944). Podle něho se Heartland stává méně důležitým než Rimland, okrajový pás Eurasie. Podobu Rimlandu přibližuje mapa převzatá z časopisu *Journal of Liberty and International Affairs*.¹ Je z ní zřejmé, že v tomto pásu se během studené války odehrály největší vojenské střety: konec občanské války v Číně, korejská válka, válka v Indočíně, v Afghánistánu, ale také arabsko-izraelské války či irácko-iránská válka a podobně.

1 Podle Suban Kumar Chowdhury and Abdullah Hel Kafi: *The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of the United States and Russia in Central Asia*. In: *Journal of Liberty and International Affairs*. Vol. 1, No. 2, 2015, s. 11.

Do Rimlandu také směřovala paktománie Washingtonu. Za vznikem aliance NATO, která spojuje USA s Evropou, následovaly pakty SEATO a CENTO pro část asijského Rimlandu a pakt ANZUS plus bilaterální smlouvy s Japonskem a Taiwanem pro Pacifik. Výsledkem bylo obklíčení SSSR a ČLR sítí základen v době, kdy strategické bombardéry byly jediným nosičem jaderných náloží. Někteří autoři v tomto obklíčování viděli strategii anakondy, snahu ovinout a uškrtnout Sovětský svaz.

Ideologické vysvětlení konfliktu v Rimlandu, které bylo důležité pro politickou praxi Západu, přinesly dvě vize: představa zadržování komunismu od George Kennana a koncepce zatlačování komunismu z pera Jamese Burnhama. V tomto konceptuálním rozkolu je patrný ohlas zmíněného rozdělení britských představ v době Krymské války.

Nic nového

Po skončení studené války představují obdobu škrtícího kruhu kolem Ruska taková opatření, jako jsou expanze NATO na východ, naplňování projektu Národní protiraketová obrana USA, ale i aktivity Pentagonu v Asii. Spadá sem i pokus vytvořit Organizaci pro demokracii a ekonomický rozvoj (GUUAM), kordon států mezi EU/NATO a Ruskem, do něhož se měly zapojit Gruzie, Ukrajina, Uzbekistán, Ázerbájdžán a Moldavsko (po vystoupení Uzbekistánu GUAM). Stín podezření padá i na východní politiku Evropské unie, která do bruselského rozměru východu nezačlenila Rusko.

Tlak na Rusko má politický, vojenský, ale i propagandistický charakter. Aktuální geopolitickou simultánku také doplnila – jistě čistě náhodou – i kauza Navalnyj. To, čemu se dnes poněkud nesrozumitelně říká hybridní válka s Ruskem, nevzniklo až v posledních letech. Například kanadsko-britský historik Philip Longworth ve svých *Dějínách impéria* klade počátky nenávislné protiruské propagandy plné hororových příběhů a osobních útoků na vladaře do 16. století, do časů ruských válek proti Livonsku.¹ Války to jistě byly ohavné, ale nikterak se nevyomykaly z tehdejších standardů.

1 Viz LONGWORTH, Philip: *Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský - BETA a Ševčík, 2008.

Konflikt civilizací

Manipulace s barevnými revolucemi po volbách se staly nejen známé, ale i srozumitelné. Méně známé jsou manipulace spojené s představami konfliktu civilizací. To platí i o válce o Náhorní Karabach. Pro Rusko je však představa konfliktu s islámem v dnešní západní podobě cizí. Na jeho území žije přes 14 milionů muslimů (více než ve Francii a Německu dohromady), což je přibližně 10 % obyvatel Ruska. Nadpoloviční většinu tvoří muslimové v osmi subjektech Ruské federace. Rusko je od roku 2005 pozorovatelem Organizace islámské spolupráce.

V kulturních kořenech Ruska je ale pravoslaví. Obdobně jako je tomu u Arménie, na rozdíl od Ázerbájdžánu s islámskou tradicí. To by mělo z Jerevanu vytvářet přirozenějšího spojence Moskvy v konfliktu, jehož současná fáze začala v posledních letech existence Sovětského svazu. Jenže stejně jako Arménie mají pravoslavné kulturní kořeny Ukrajina a Gruzie, státy, které patří k nejostřejším kritikům Ruska. Pravoslavná víra formovala kulturu také Bulharska a Rumunska, členů NATO, o Řecku nemluvě. Má se v takové situaci politika Moskvy vůči Jerevanu zakládat na solidární pravoslavné příbuznosti, nebo na věčné analýze? Mezinárodněpolitická rozhodnutí mají zpravidla mnohavrstevné motivy, mezi nimiž tradiční konfese nemá v současnosti prioritu. Nejen v Moskvě, ale ani v Ankaře.

Přechod k multipolárnímu uspořádání světa vytváří regionální subsystémy, ve kterých mohou převládat jiné vztahy než v sousedních subsystémech, byť se v nich objevují stejní hráči. V takových regionech může mít mocenská rovnováha jinou podobu než rovnováha v globálním systému. Věčná analýza konfliktu v Náhorním Karabachu proto musí ukázat, jaká je vnitřní a zahraniční politika Arménie poté, kdy barevná revoluce v roce 2018 svrhla vládu v Jerevanu. Měla by říci, jaký je osobnostní profil současného arménského premiéra Nikoly Pašinjana a jaký ázerbájdžánského prezidenta İlhama Alijeva, ale také lidí v jejich okolí. Je jejich vztah k Moskvě dán konfesí? Analýza musí zvážit i ekonomické souvislosti, například budoucnost vodních projektů poblíž Náhorního Karabachu na hranici s Íránem.

Přetržení konfliktu

Tragédie kolem Náhorního Karabachu je spojena s tím, že obě válčící strany mají část pravdy. Tím, že Rusko zprostředkovalo mír v okamžiku téměř úplné vojenské porážky Arménie, posunulo řešení desetiletí trvajících konfliktu na novou, v řadě ohledů nadějnější rovinu. Kdyby se Rusko nechalo zatáhnout do krvavé války Arménie a Ázerbájdžánu, trátilo by jak ono, tak i zmíněné země. A napomohlo by naplňování geopolitického modelu snažícího se jako anakonda udusit Rusko prohlubováním problémů v okolí jeho hranice.

Anebo je to jinak. Prostě mezinárodní politika má vždy geografický rozměr a pouze pokračuje přeměna či rozklad post-sovětského prostoru. Třeba výše uvedené události spolu nijak nesouvisí. Třeba je to jenom náhoda. I když, jak Auric Goldfinger řekl Jamesi Bondovi, „jednou je to náhoda, podruhé shoda okolností a potřetí nepřátelská akce“. ◀

!Argument, 16. 11. 2020

Kremelský politický realismus

Přechod Ruska na pozice naivního idealismu začal už v posledních letech existence Sovětského svazu. Dětinské představy Michaila Gorbačova o významu ústních dohod týkajících se rozšiřování NATO vzaly zaslé už připojením prostoru NDR ke Spolkové republice Německo. To se za vlády Borise Jelcina, zvláště v dobách, kdy ministrem zahraničí byl Andrej Kozyrev, změnilo v horlivý výprodej národních zájmů. V pozadí byla představa o společném vítězství ruských a západních liberálů nad komunisty – iluze o jakémisi kapitalistickém internacionalismu. Jenže vítěz v mezinárodní politice bývá zpravila jeden. V Moskvě neposlouchali, když americký prezident George Bush st. ve [Zprávě o stavu Unie](#), kterou přednesl před Kongresem USA v lednu 1992, prohlásil: „Díky Bohu Amerika vyhrála studenou válku... Studená válka neskončila; byla vyhrána.“ Zbývalo jen dodat: Běda poraženým!

Bezpečnostní dohody mezi velmocemi, které se neopírají o rovnováhu sil, mají mizivou naději na dlouhý život. Byla to především nová ruská rozvědka pod vedením Jevgenie Primakova, která varovala, že nároky Západu vůči Rusku jsou a budou bezbřehé. Jak marné bylo podbízení se, ukázalo ignorování ruských diplomatických návrhů v době jugoslávské krize, která vyvrcholila bombardováním této země letadly NATO – bez ohledu na mezinárodní právo či deklarovaný obranný charakter Severoatlantické aliance.

Diplomatický konflikt

Prohlubování krize mívá mnoho tváří. Při současném zhoršování vztahů Západu a Ruska k těm zvláštním patří vyhošťování diplomatů. Přestože je toto vyhošťování ze západní strany zpravidla zdůvodňováno nelegální činností ruských zpravodajských služeb, jisté je, že diplomatický personál se stal rukojmím mediálních kampaní. Prostor pro decimaci zastupitelských úřadů se navíc rozevřel i s vývojem komunikačních prostředků –

v posledních měsících například on-line summity snížily význam tradiční zastupitelské diplomacie.

Během posledních dvou dekád se situace stala téměř nepřehlednou. Server [Statista](#) uvádí, že od roku 2000 do letošního října bylo jen z USA vypovězeno 210 ruských diplomatů (následuje Velká Británie 28 a Česko 25 vyhoštěných ruských diplomatů). Podle analýzy [Centra strategických a mezinárodních studií](#) sídlícího ve Washingtonu DC bylo v roce 2016 s odkazem na takzvané ruské vměšování do amerických voleb z USA vyhoštěno 35 diplomatů. Zatím nejdramatičtější byl rok 2018, kdy bylo ze zemí „kolektivního Západu“ vyhoštěno přibližně sto dvacet ruských diplomatů. Během posledních pěti let Washington uzavřel ruské konzuláty v San Francisku a Seattlu, obsazeny byly dva obytné komplexy ruských diplomatů v New Yorku a Marylandu. Letos v říjnu skupina senátorů USA navrhla vyhoštění dalších 300 ruských diplomatů – což je více, než představuje personál ruského velvyslanectví v USA a znamenalo by to zásah do ruské diplomatické mise při OSN. Reciproční akce Moskvy by ovšem vedla k ukončení provozu zastupitelského úřadu USA v Rusku.

Ruská odpověď měla až do letošního roku zrcadlový, tedy symetrický charakter: za každého jednoho vyhoštěného ruského diplomata byl vyhoštěn jeden diplomat z Moskvy; na uzavřené konzuláty reagovalo Rusko obdobně, uzavřeny byly konzuláty USA v Sankt-Petěrburgu, Vladivostoku a Jekatěrinburgu. Tato předvídatelnost skončila, když v návaznosti na vyhoštění ruských diplomatů z Česka v souvislosti s případem Vrbětice následoval nesymetrický krok Moskvy. Rusko začalo aktivně vyžít odlišnou strukturu zaměstnanosti na zastupitelských úřadech (na ruských ambasádách pomocné práce vykonávají převážně Moskvou vyslaní Rusové, na západních místní zaměstnanci). Do hry se už v březnu dostalo povolání ruského velvyslance v USA ke konzultacím do Moskvy. Na vyhoštění osmi vojenských diplomatů akreditovaných při NATO pak Moskva reagovala ukončením práce své mise při Severoatlantické alianci a uzavřením mise NATO v Rusku.

Zatím bylo pro diplomatické sankce „kolektivního Západu“ charakteristické, že se k iniciativě USA „solidárně“ připojovaly

země NATO/EU, Japonska, Austrálie a Nového Zélandu. V souvislosti s návrhem [Smlouvy mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými o garancích bezpečnosti](#) dalo Rusko najevo, že za relevantní pokládá pouze vyjednávání s USA a že dohady s Evropskou unií jen zdržuje. Už převrat v Kyjevě a neplnění Minských protokolů ukazují názorně Moskvě, že je zbytečné hledat kompromisy s představiteli Evropské unie v době, kdy je Washington rozhodnut prezidenta sesadit a konflikt udržovat. Jednání amerických a ruských diplomatů o garancích bezpečnosti by mělo začít příští měsíc.

Nové přístupy

Rusko Vladimíra Putina pochopilo, že v mezinárodní politice není slabost příležitostí pro charitu – je vnímána jako pobídka pro kořistnické praktiky. Za krásnými slovy o lidských právech se až příliš často ukrývá kult sociálního darwinismu. V roce 2007 na tyto jevy upozornil Vladimír Putin na [Mnichovské bezpečnostní konferenci](#) – a, mírně řečeno, nesetkal se s porozuměním svých západních kolegů. Ruský prezident tehdy varoval před nadužíváním vojenské síly v mezinárodních vztazích. Zároveň uvedl, že „země, v nichž je trest smrti zakázán dokonce vůči vrahům a jiným zločincům..., se snadno účastní vojenských operací, jimž lze těžko přiznat legitimitu. Vždyť v těchto konfliktech umírají lidé – stovky, tisíce mírumilovných lidí!“

Připojená tabulka ukazuje, že to byl povětšinou „kolektivní Západ“, kdo se zasloužil o zhoršení vztahů mezi Ruskem a Západem. Washington a Brusel nesou odpovědnost za to, že se nepodařilo využít ukončení existence Sovětského svazu k navázání skutečně partnerských vztahů mezi Ruskem a Západem. Mezi zlomové události vedoucí k nebyvalému růstu vzájemné nedůvěry patří bombardování Jugoslávie letadly NATO (1999), dvě hlavní vlny rozšiřování NATO na východ (1999 a 2004) a svržení demokraticky zvoleného ukrajinského prezidenta (únor 2014). Za těmito mezníky následovaly ruské odpovědi, které se Západu nelíbí.

Zdá se, že v Rusku skončilo období sebemrškačství a prostoduchých představ o liberální solidaritě a začalo hledání reálných opor národního zájmu. Zajištění informační suverenity se stalo východiskem. Příval ekonomických sankcí ze strany „kolektivního Západu“ ukázal na význam ekonomické suverenity. Od roku 2014 se hovoří o tom, že byla obnovena schopnost Ruska uskutečnit druhý jaderný úder, tedy o vytvoření strategické rovnováhy s USA. To není bezvýznamná změna.

Ve filmu Ivan Hrozný, který režisér Sergej Ejzenštejn natáčel během Velké vlastenecké války, Ivan IV. před shromážděnými bojary oznamuje, že bude jediným hospodářem na Rusi. Ze sálu zazněly repliky: „Evropa ho jako cara neuzná“, ale zároveň „Když bude silný – uznají“. Kus pravdy na tom je. Třicet let po ukončení existence Sovětského svazu se ukazuje, že stabilní Evropa potřebuje silné Rusko. Pouze Rusko silné a prosperující bude vnímáno jako rovnocenný partner při dohadování o spravedlivém míru. ◀

Chronologie vztahů Ruska a NATO/EU

(tabulka aktualizovaná k červnu 2023)

rok	spolupráce	konflikt
1992	OBSE: podepsána Smlouva o otevřeném nebi	
1993	USA-RF: Program megatuny na megawatty USA-RF: podpis smlouvy START II	
1994	RF-EU: přijata Dohoda o partnerství a spolupráci přijata Smlouva o Energetické chartě RF: připojení k programu NATO Partnerství pro mír	
1997	RF-NATO: podepsán Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi RF a NATO Vznik Stále společné rady NATO-RF	
1998	RF-USA: listopad – vypuštěním modulu Zarja začala výstavba Mezinárodní vesmírné stanice, ISS	
1999	EU: přijata Společná strategie vůči Rusku RF: přijata Strategie rozvoje vztahů Ruské federace s Evropskou unií ve střednědobé perspektivě (2000-2010) OBSE: podepsána Charta evropské bezpečnosti; aktualizace Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě z roku 1990 (S-KOS)	NATO: 1. etapa rozšiřování Aliance na východ (Česko, Maďarsko, Polsko), nová strategie NATO NATO: bombardování Jugoslávie; Stálá společná rada NATO-RF nefunkční EU: prosinec – ekonomické sankce vůči RF kvůli válce v Čečensku
2000	EU: červenec – zrušení ekonomických sankcí zavedených kvůli válce v Čečensku	
2001		RF: odložení ratifikace Smlouvy o Energetické chartě vznik GUAM USA: prosinec – vypovězení Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany USA: začátek výstavby globální Národní protiraketové obrany USA

2002	RF-NATO: přijetí deklarace Vztahy NATO-Rusko: nová kvalita; vznik Rady NATO-Rusko RF otevřelo vzdušný prostor pro vojáky i zbraně USA a NATO do Afghánistánu USA-RF: podpis smlouvy SORT	vznik Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti EU: projekt plynovodu Nabucco kolem Ruska Po ukončení platnosti Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany z důvodu odstoupení USA, Rusko odstoupilo od smlouvy START II.
2003	EU: přijata strategie Bezpečná Evropa v lepším světě RF-EU: vymezení čtyř společných prostorů USA-RF: podpis smlouvy Nový START	
2004	RF, Turecko: listopad – spuštěn plynovod Modrý proud	NATO: 2. etapa rozšiřování Aliance na východ (Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko) „oranžová revoluce“ na Ukrajině
2005	RF-EU: čtyři „cestovní karty“	
2006	RF: návrh Dohody o strategickém partnerství	přerušení dodávek plynu přes Ukrajinu
2007		vystoupení Vladimíra Putina na Mnichovské bezpečnostní konferenci RF: pozastavení účasti na S-KOS, protože ji státy NATO neratifikovaly
2008	RF-EU: listopad – obnoveno jednání o nové Dohodě o strategickém partnerství	NATO: duben – bukureštský summit přislíbil Ukrajině a Gruzii členství v Alianci EU: květen – projekt Východní partnerství říjen – během konfliktu RF s Gruzii Rada NATO-Rusko nefunkční EU: říjen – zastaveno jednání o nové Dohodě o strategickém partnerství kvůli ozbrojenému konfliktu RF s Gruzii
2009	USA ruší plány na některé základny své protiraketové obrany ve střední Evropě	přerušení dodávek plynu přes Ukrajinu podpis dohody o plynovodu Nabucco rozšíření NATO (Chorvatsko, Albánie)
2010	RF, USA: duben – podpis dohody Nový START vytvoření podskupiny Rady NATO-Rusko zaměřené na spolupráci týkající se Afghánistánu NATO: listopad – nová strategie	přerušení dodávek plynu přes Bělorusko
2011	zprovozněna první linie plynovodu Severní proud	

2012	oznámeno vytvoření tranzitní základny USA a NATO v Uljanovsku pro zbraně a vojáky směřující do/z Afghánistánu zprovozněny ropovody do přístavů ve městě Primorsk a v Lužské zátoce zprovozněna druhá linie plynovodu Severní proud začátek výstavby plynovodu Jižní proud faktické zastavení projektu Nabucco	USA a Polsko se dohodly na výstavbě raketové základny poblíž obce Redzikowo (opožděné dokončení plánováno na konec roku 2022)
2013		EU: Arménie a Ukrajina nepodepsaly asociační dohodu
2014	RF, Ukrajina, Německo, Francie: září – podpis Minského protokolu RF, Turecko: prosinec – zahájení projektu plynovodu Turecký proud	<p>únor – svržen ukrajinský prezident vojenský výsadek RF na Krymu</p> <p>RF: březen – referendum na Krymu o připojení k RF; připojení Krymu k RF</p> <p>USA/EU: březen – první kolo sankcí vůči RF</p> <p>EU: duben – druhé kolo sankcí vůči RF</p> <p>EU: červen – podepsána asociační dohoda s Ukrajinou</p> <p>EU: červen – Bulharsko oznámilo pozastavení účasti na projektu Jižní proud</p> <p>RF: Gazprom přerušil dodávky plynu na Ukrajinu (plyn pro tranzit na západ nepřerušen)</p> <p>EU: červenec – třetí kolo sankcí vůči RF</p> <p>RF: srpen – sankce vůči těm, kdo zavedli sankce proti RF nebo se k nim připojili</p> <p>prosinec – zrušení projektu plynovodu Jižní proud</p>
2015	RF, Ukrajina, Německo, Francie: únor – podpis Minského protokolu II RF uzavírá vzdušný prostor pro vojáky i zbraně USA a NATO do Afghánistánu podepsána dohoda o projektu Severní proud – 2	<p>EU: červen – začátek prodlužování sankcí, trvá dosud</p> <p>RF: červen – začátek prodlužování sankcí, trvá dosud</p> <p>RF, Turecko: listopad, prosinec – sestřelení ruského bitevníku, zrušení projektu Turecký proud a zavedení sankcí</p>
2016	RF, Turecko: říjen – obnovení projektu Turecký proud a další spolupráce	NATO: květen – základna USA v Rumunsku USA: obviňování Ruska ze zásahu do prezidentských voleb, vyhoštění 35 ruských diplomatů
2017	RF, Turecko: leden – společné vojenské akce proti tzv. islámskému státu RF, Turecko: září – dohoda o dodávkách raketového systému S-400 Turecku	NATO: leden – přesun obrněné jednotky USA do Polska rozšíření NATO (Černá Hora)

2018		případ Sergej Skripal vyhoštění cca 120 ruských diplomatů ze zemí „kolektivního Západu“ a následné ruské reciproční akce
2019		USA: únor – oznámeno odstoupení od Smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu
2020	RF, Turecko: leden – zahájení provozu plynovodu Turecký proud	rozšíření NATO (Severní Makedonie) USA: listopad – odstoupení od Smlouvy o otevřeném nebi (RF v prosinci 2021)
2021	RF, USA: leden – prodloužení smlouvy Nový START o 5 let RF, Německo: září – dokončena stavba plynovodu Severní proud – 2 RF, USA: prosinec – ruský návrh Smlouvy mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými o garancích bezpečnosti	ČR, RF: případ Vrbětice – vyhoštění diplomatů RF, NATO: říjen – NATO vyhostilo 8 ruských vojenských diplomatů, následně Rusko uzavřelo svoji misi u Aliance a nařídilo uzavřít misi NATO v Moskvě napětí kolem možné eskalace konfliktu na Ukrajně
2022		RF, Ukrajina: únor – vojenská intervence RF na Ukrajně; nové kolo sankcí, dodávky západních zbraní Ukrajině NATO: červen – nový Strategický koncept zničení obou linií plynovodu Severní proud
2023		RF, USA: únor – RF pozastavila účast na smlouvě Nový Start NATO: duben – přijetí Finska RF: květen – RF vypověděla Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Ruské červené linie

Geopolitika vyžaduje nejen charakteristiku území státu, ale i politického prostředí, mocenského *milieu*, v němž se nachází. V tomto smyslu je geopolitika jedním z nejlepších pomocníků při analýze minulých konfliktů a při prognóze budoucích mezinárodních rozepří. Geopolitika, to jsou v daném případě především úvahy o pohybu síly v prostoru daného státu a jeho okolí. Východiskem věčné debaty o zahraniční politice Ruska by tak mohlo být zmapování politické hodnoty terénu Ruska. To především znamená (a) nalézt přirozené komunikační trasy, které vymezují jádro státu, sjednocují jej a umožňují pohyb do zahraničí; (b) vymezit nejdůležitější mocenská centra v okolí státu i ve světě a vztah k nim.

Spojnice mezi jádrem Ruska a mocenskými centry v zahraničí tvoří vektor, což je veličina ukazující směr pohybu moci. Vektor je v tomto případě spíše pás než linka, je to osa i se svým okolím. Protože se jedná o vektory pro tradiční způsoby komunikace, vždy odpovídají zeměpisným charakteristikám. Důležité je, že přírodní podmínky dávají geopolitickým vektorům možnost přenášet moc na obě strany. Geopolitický vektor je výslednicí různých mocenských či silových tlaků, dynamický výsledek pohybu sil, důsledek různých protitlaků. Moc je v tomto pojetí vymezena velmi široce jako všechny druhy sociální energie: terén určoval směr migrace, vymezoval trasu, po níž je vhodné vést obchodní karavany, cesty, po kterých jezdili diplomaté, ale také útočily armády. Vektory hned od počátku znamenaly cestu na koni i pěšky, později směřování prvních silnic a železnic, dnes i hlavních ropovodů a plynovodů. Vždy bylo vhodné vyhýbat se vysokým horám a pohybovat se po vodě či podél ní. Tabulka v příloze ukazuje hlavní války v novověku, vedené s účastí Ruska, rozdělené podle vektorů.

Všechny podoby ruského státu měly své jádro v otevřeném prostoru Východoevropské roviny, v němž nelze vymezit výhodnou stálou obrannou linii. Územní jádro ruského státu bylo a je

otevřeno jak ze západu, tak i z jihu. To platí i o jádru moderního ruského státu, které se rozkládá podél linie Petrohrad–Moskva–Jekatěrinburg. Ani územní expanze Ruské říše přibližně dvě stě kilometrů na západ od Varšavy, jak tomu bylo po porážce Napoleona, tuto charakteristiku Ruska nezměnila. Tehdy vedla západní hranice Ruské říše v nejzápadnějším bodě přibližně na sever od Opavy, na jihu na úrovni Vídně. S tehdejšími vymezeními Zemí Koruny české ovšem Ruské impérium nehraničilo – oddělovalo je Pruské Slezsko. Od Uher či dnešního Slovenska jej oddělila Halič, která byla součástí tehdejšího císařského Rakouska. Jenže s příchodem 1. světové války se ukázalo, že i takto široce roztažené území státu je nedostatečné.

Skutečnost, že jádro ruského státu je v otevřeném prostoru, měla za následek, jak píše slovenský politolog Peter Juza, že „hranice Ruska byly od počátku nestabilní... mimo severních oblastí, všechny ostatní hranice neznamenal téměř žádnou přírodní překážku vnější hrozbě“. Zároveň ale tato charakteristika otevřenosti území, kde se nalézá jádro současného ruského státu, naznačuje, že postsovětský geopolitický prostor je přirozenou oblastí zájmů a vlivu Ruské federace.

Nejdůležitější události, které jsou součástí politických dějin Ruska, proběhly na Východoevropské rovině. Pro pohyb moci v tomto prostoru je významné, že zeměpisná charakteristika Východoevropské roviny ukazuje na dvojí uzavřenost a trojí otevřenost do jiných oblastí. Právě tyto průchody k jádru a z jádra ruského státu směrem k hlavním mocenským centrům pomohly zformovat vektory ruské státnosti. Pokud jde o uzavřenost, je Východoevropská rovina částečně oddělena od Sibiře pohořím Ural a od vnitřního pásu střední Evropy karpatským horským obloukem. Otevřena je pak Východoevropská rovina ve třech hlavních liniích:

► Na jihozápadě do Černého moře a oblasti v jeho okolí. To znamená, že může navázat na komunikační možnosti směrem k Panonské nížině prostřednictvím Dunaje, tedy do jižního i vnitřního pásu střední Evropy, a směrem do Středozemního

moře přes průlivy Dardanely a Bospor, tedy na Blízký východ a do jižní Evropy.

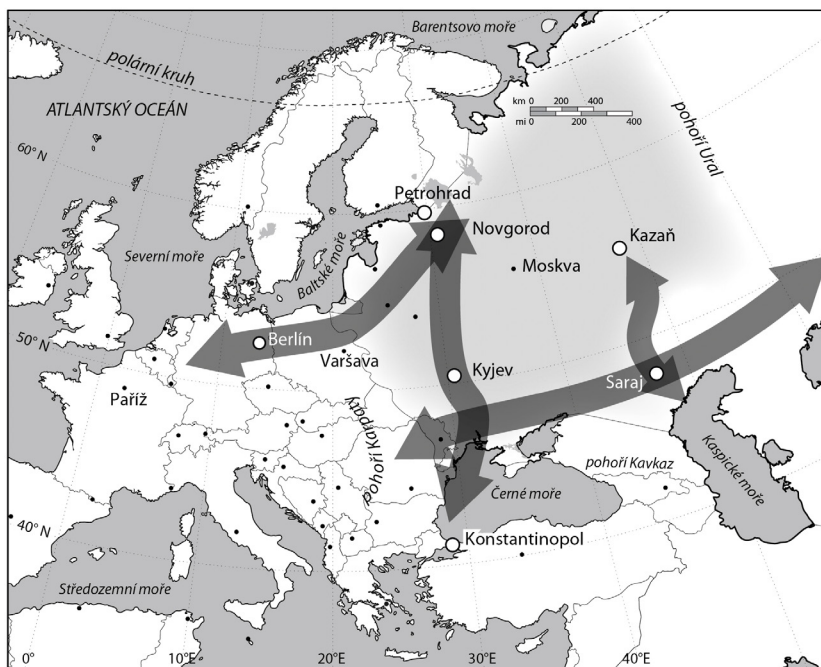
▶ Na severozápadě Východoevropská rovina volně přechází do severního pásu střední Evropy prostřednictvím Středoevropské (Polské a Německé) nížiny a dále do severní Francie, tedy Evropy západní. Zároveň je otevřená do oblasti Baltského moře.

▶ Na jihovýchodě je propojena se středoasijskou Turanskou nížinou a je otevřená do oblasti Kaspického moře a dále na Střední východ.

Vektory ruských dějin

Vymezení geopolitických vektorů Ruska bývá komplikováno faktem, že zahraniční politika Moskevského knížectví a následně Ruského impéria je spojena s územní expanzí po všech azimutech. Zároveň rozvoj techniky a tedy i komunikací snižuje původní význam terénu. Proto je snazší hledat geopolitické vektory hlouběji v čase. Je to možné, neboť téměř všechny hlavní geopolitické vektory Ruska se zformovaly už v době Kyjevské Rusi. Stalo se tak, jak bylo uvedeno, v prostoru na západ od pohoří i řeky Ural, tedy mimo oblast Mackinderem vymezeného Heartlandu. Zde, na rozsáhlé otevřené Východoevropské rovině, v minulosti mimořádně významnou integrační roli sehrály hlavní komunikační tepny – řeky. Ty tvořily osy geopolitických vektorů. Jejich význam se pak snižoval s nástupem nových druhů dopravy a komunikací obecně.

Geopolitické vektory staroruského státu

Legenda: Světlešedá plocha na mapě znázorňuje Východoevropskou rovinu. Atorem mapy je Štěpán Kotrba

Tím, že geopolitické vektory spojují jádro státu se zahraničními mocenskými centry, spoluvytvářejí rámec dějin dané země. Mapa ukazuje, že politické dějiny Ruska měly do začátku 21. století čtyři hlavní geopolitické vektory. Na této mapě, která hovoří především o staroruském státu, jsou, v rozporu s jejich významem pro Kyjevskou Rus, pro orientaci doplněny Kazan, Petrohrad a Saraj, ale i Moskva. Tyto základní vektory s dílčími prostorovými posuny v orientaci směrem na Moskvu a proměnami zahraničněpolitických priorit plní svoji roli dodnes:

► **DNĚPERSKÝ GEOPOLITICKÝ VEKTOR.** Na prostorech Východoevropské roviny se jedná o severo↔jižní vektor od ústí Něvy

do Baltského moře po ústí Dněpru do Černého moře a dále do Řecka a Malé Asie.

► **POBALTSKÝ GEOPOLITICKÝ VEKTOR.** Na tomto severním západo↔východním vektoru je spojen sever Východoevropské roviny s Baltským mořem a polsko-německou nížinou.

► **STEPNÍ GEOPOLITICKÝ VEKTOR.** Původně se jednalo pouze o východo↔západní eurasijskou stepní osu na jihu Východoevropské roviny přes oblast zahrnující sever Střední Asie k pohoří Altaj, do dnešního Mongolska. V 16. století se v rámci tohoto vektoru ke stepní trase připojila ještě jedna linie – transsibiřská osa. Tato osa sama o sobě nespojuje ruské mocenské centrum se zahraničními mocenskými centry, je ale činitelem, který sjednocuje ruský stát.

► **VOLŽSKÝ GEOPOLITICKÝ VEKTOR.** Jedná se o severo↔jihovýchodní vektor mezi Volhou a Kaspickým mořem, který pokračuje dále na Střední a Blízký východ.

V důsledku nerovnoměrného vývoje mocenských potenciálů států a nepřetržitých konfliktů v okolí Východoevropské roviny měnila geopolitická centra intenzitu své přitažlivosti. V době Kyjevské Rusi tím nejdůležitějším centrem byla Byzantská říše, což znamenalo, že nejvýznamnějším rozměrem zahraniční politiky byl jižní hrot severojižního dněperského vektoru. V období formování Ruské říše se nejvýznamnějším stal západovýchodní pobaltský vektor na severu Východoevropské roviny, ovšem jižní perimetr jak ve směru k Osmanské říši, tak do Střední Asie zůstal důležitý. Směřování expanze za vlády Petra I. předznamenalo vymezení jádra ruského státu jako trojúhelníku mezi Baltským, Černým a Kaspickým mořem. I když car napřed zamířil na jih k historickým mocenským centrům, z mnoha důvodů se posléze rozhodl postupovat jinak. Bylo to politické rozhodnutí, které určilo, že vrchol tohoto trojúhelníku v podobě nového hlavního města předurčil evropskou povahu Ruské říše. Následné úspěchy v oblastech na jihu říše a růst moci Západu učinily západní pobaltský směr téměř výhradním geopolitickým vektorem.

Expanze Ruského impéria na východ propojila jádro ruského státu s oblastí Tichého oceánu. To mělo za následek, že k uvedeným „historickým“ vektorům se v 19. století připojil ještě jeden nový, dálnévýchodní vektor. Jeho vymezení ale neodpovídá plně výchozí definici geopolitického vektoru jako dvousměrné spojnice mezi jádrem ruského státu a zahraničním mocenským centrem – tuto funkci plní jen v napojení na transsibiřskou osu:

► **DÁLNEVÝCHODNÍ GEOPOLITICKÝ VEKTOR.** Tento severo↔jižní vektor směřuje od Petropavlovsk-Kamčatského přes Vladivostok k Číně a směrem na Japonsko. Velký význam má i fakt, že Rusko v severních okrajových mořích Tichého oceánu dříve hraničilo s Britskou říší a dodnes hraničí s USA. V současnosti tento vektor míří k jednomu z hlavních staronových geopolitických center – k Pekingu.

Tyto geopolitické vektory vykazují výraznou stálost. Zároveň platí, že prostředky komunikace se vyvíjely a stále vyvíjejí, což v posledních dvou staletích mění i funkci klasických vektorů. Geopolitiku kromě krajinných konstant začala výrazně ovlivňovat technika jako nejdůležitější proměnná veličina. Průmyslová revoluce snížila komunikační význam řek a moří i hor jako komunikačních překážek. Nové tunely a mosty se staly součástí železničních a silničních sítí, do vzduchu se vznesla letadla, pod ně i nad ně rakety a k novým typům lodí přibýly i ponorky. Klasickým vektorům zůstal význam výhodných obchodních tras, a to včetně tras pro nejrůznější produktovody. Proto lze říci, že z geopolitického hlediska je ruská historie sevřena do tří částečně odlišných etap, přičemž každá novější vstřebává některé rysy etapy předcházející:

a) Zformování geopolitických vektorů respektujících povahu terénu a klimatu. Tento proces proběhl už v dobách Kyjevské Rusi, jejíž jádro protínaly pobaltský, dněperský a stepní vektor. V době Moskevského carství pak bylo jádro státu ještě propo-

jeno s volžským a dálněvýchodním vektorem. V 18. století začal dominovat pobaltský vektor.

b) Sjednocení vektorů do jednoho vojenského perimetru. Tato proměna proběhla během světových válek na západním směru, ale také v prostoru celé hranice Ruska během Krymské války, intervence po revoluci roku 1917 a za studené války. Podobu tohoto škrťacího kruhu, přirovnávaného někdy k anakondě, má také Národní protiraketová obrana USA. V pozadí těchto proměn byla revoluce ve vojenství a vytváření globálních protiruských bloků jak v dobách ruského impéria a existence Sovětského svazu, tak i v současnosti.

c) Vznik strategických zbraní snížil význam klasických geopolitických vektorů. Tyto zbraně jsou schopny řešit konečné cíle války jednorázovým úderem, vedeným ze všech směrů bez ohledu na terén. Jejich zavedení dalo vzniknout napřed polární linii fronty, protože strategické bombardéry a mezikontinentální rakety mají nejkratší dráhu mezi supervelmocemi přes severní pól. Poté balistické rakety odpalované z ponorek a střely s plochou dráhou letu umožnily zasáhnout protivníka z kteréhokoliv bodu Světového oceánu.

Současná Ruská federace čelí faktu, že na každém vnějším hrotu klasických geopolitických vektorů jsou základny či flotily USA a vojenští spojenci Spojených států. Zároveň v takzvaném blízkém zahraničí, tedy v postsovětském prostoru, jsou některé státy se společnou minulostí, ale nepřátelské současnému Rusku, nebo musí čelit hybridním válkám a barevným revolucím. Zároveň muselo Rusko obnovit rovnováhu v oblasti strategických zbraní a přistoupit k modernizaci výzbroje i organizace vojsk tak, aby vše odpovídalo nové fázi vědeckotechnické revoluce.

Velké války v novověku s účastí Ruska

období	pobaltský vektor	dněperský vektor	stepní a sibiřský vektor	volžský vektor	dálněvýchodní vektor
Moskevská Rus 1500–1583	čtyři R-litevské války 1500–1537	krymské války 1521–1591	R-kazaňské války 1505–1552		
	R-livonská válka 1558–1561		astrachaňské pochody 1554–1569		
	R-litevská válka 1562–1570				
	R-polsko-litevská válka 1577–1583				
	R-švédská válka 1554–1557				
	R-švédská válka 1590–1593		války se Sibiřským chanátem 1581–1598		
	smuta 1604–1618				
	R-polská válka 1632–1634				
	R-polská válka 1654–1667			R-perská válka 1651–1653	
	R-švédská válka 1656–1658				
		R-turecká válka 1676–1681			R-čínské pohraniční konflikty 1683–1689
		R-turecká válka 1686–1700			
	Severní válka 1700–1721 Poltava (1709)	R-turecká válka 1710–1713		R-perská válka 1722–1723	
	polské dědictví 1733–1735				

Ruské impérium 1613–1917		R-turecká válka 1735–1739			
	R-švédská válka 1741–1743				
	sedmiletá válka 1756–1763				
		R-turecká válka 1768–1774			
	R-švédská válka 1788–1790				
		R-turecká válka 1787–1791		R-perská válka 1796	
	R-rakousko-fran- couzská válka 1805	R-turecká válka 1806–1812	Kavkazská válka 1800–1864	R-perská válka 1804–1813	
	R-švédská válka 1808–1809	R-anglická válka 1807–1812		R-perská válka 1804–1813	
	Vlastenecká válka 1812				
	zahraniční po- chody 1813–1814				
		R-turecká válka 1828–1829			R-perská válka 1826–1828
	Krymská válka 1853–1856			Krymská válka 1853–1856	
		R-turecká válka 1877–1878	Střední Asie 1801–1885		
					válka v Číně 1900, dobytí Pekingu

					R-japonská válka 1904-1905
	1. světová válka 1914-1918				
Sovětský svaz 1917-1991	občanská válka a intervence 1918-1922				
	válka s Polskem 1920				
					konflikt s Čínou 1929
					válka s Japonskem 1938-1939
	Zimní válka s Finskem 1939-1940				
	2. světová a Velká vlastenecká válka 1941-1945			2. světová a Velká vlastenecká válka 1941-1945	
				Afghánská válka 1979-1989	
Ruská federace 1991			válka v Jižní Osetii a Gruzii 2008		
		válka v Sýrii 2015 dosud			
	Válka na Ukrajině (2014) 2021 dosud				

KREJČÍ, Oskar: *Geopolitika Ruska*. Praha: Professional Publishing, s.r.o., 2017, s. 22-27 a 505-507 (tabulka aktualizovaná).

První, nebo poslední válka?

Válka činí svět černobílým. Nastoluje vládu emocí, které nepotřebují informace. Přesto je dobré pokoušet se – třeba i předčasně – o nastartování diskuse o její povaze. Diskuse, v níž boj proti válce nesmí podléhat válečné propagandě, a to ani propagandě od sympatické strany. To platí též o bojích na Ukrajině.

Zpětný pohled ukazuje, že ruskému útoku bezprostředně předcházelo moskevské uznání povstaleckých republik na východě Ukrajiny plus evakuace civilistů z oblasti Donbasu. A testy ruských strategických zbraní. Strategické zbraně – to je střecha, pod kterou se válka na Ukrajině odehrává. Byly hlavním, nikoliv jediným důvodem, proč americký prezident a po něm generální tajemník NATO řadu dní dopředu ohlásili, že Rusku nehrozí nasazení amerických potažmo aliančních sil na obranu Ukrajiny.

Strategické zbraně jsou politickým nástrojem, nikoliv vojenským. Alespoň zatím. Když Vladimír Putin hovořil 24. února k národu a zdůvodňoval „speciální vojenskou operaci“, v závěru projevu přednesl varování třetím zemím před zasahováním do konfliktu: „Reakce Ruska bude okamžitá a přivede vás k důsledkům, které jste nikdy ve své historii nezažili.“ Kdo viděl výraz jeho tváře a vnímal intonaci hlasu v okamžiku, kdy tuto větu pronášel, nepochyboval, že vše myslí vážně. Při vědomí těchto skutečností je nasnadě otázka, zda je ozbrojený boj na Ukrajině poslední válkou stanovící hranice v postsovětském prostoru, nebo první válkou mocností za přerozdělení sfér vlivu.

Naivní společenství

Třicet let stará úmluva o rozpuštění Sovětského svazu oznámila vznik Společenství nezávislých států (SNS). Rozpadala se velká říše, což vždy přináší riziko krvavých konfliktů. Dohoda o vytvoření SNS byla postavena na naivním předpokladu, že přátelské vztahy mezi národy jsou věčné a hranice mezi nově vzniklými státy jsou neměnné. Řečeno jinak, v jejím základě bylo igno-

rování jak regionálních dějin, tak i povahy mezinárodní politiky. Výsledkem není jen současná válka na Ukrajině. Cenou za nekontrolovatelné rozebrání Sovětského svazu se staly boje o Náhorní Karabach, o Jižní Osetii, občanská válka v Tádžikistánu, osetínsko-ingušský konflikt, boj o Abcházii, Podněstří, ale také války v Čečensku a Dagestánu či spory kolem Adžárie... Podle dostupných údajů lze i bez současné války na Ukrajině odhadnout celkový počet mrtvých v těchto konfliktech na dvě stě tisíc lidí.

Pokud jde o povahu současných bojů na Ukrajině, zatím lze konstatovat, že se těsně pod jaderným deštníkem odehrává „moderní“ konvenční válka. Hrozba eskalace na nukleární úroveň vede státníky ke zdrženlivosti – nejen v tom, že boje probíhají na nejaderné úrovni, ale i v ponechávání většiny ruské armády v rezervě. Válka pokračuje s předvídatelným vojenským výsledkem v podobě porážky ukrajinské armády a nacionalistických batalionů, ale s velkým bojovým odhodláním Kyjeva. K dnešnímu dni se dá říci, že:

► Ukrajinská armáda (po ruské a turecké třetí nejpočetnější v Evropě) zareagovala na snahu ruské armády vyhnout se velkým ztrátám – jak vlastním, tak i na civilním obyvatelstvu – stažením se do měst. Ze strany ukrajinských vojsk pak došlo k pozoruhodné decentralizaci obrany. Z vybraných měst útvary ukrajinské armády provádějí výpady na stanoviště i kolony ruské armády, a to v některých případech úspěšně. Ruským jednotkám v městech hrozí nebezpečné pasti známé z bojů o čečenské hlavní město Groznyj v devadesátých letech, které nakonec vedly k porážce ruských sil. Vítězství se přiklonilo na stranu federální armády až po masovém bombardování města.

► Ruská armáda využívá technickou převahu a přednostně ničí protivníkovu velitelská stanoviště, letiště, protiletadlovou obranu, mechanizované útvary (i vojenské opravárenské závody) a vojenská spojení. Postupně města s koncentrací ukrajinských ozbrojených sil od sebe odděluje, informačně je izoluje a sází na vyčerpání munice, pohonných hmot i odhodlání obránců. Ob-

sazení opevněných měst s koncentrací sil ukrajinské armády a nacionalistických batalionů se rovná obsazení celé oblasti. Ruské jednotky ponechávají, alespoň zatím, nejdůležitější města-symboly jako Charkov, Oděsa a Kyjev, bez masového útoku; výjimkou je Mariupol. Jenže se zdá, že na pořad dne se dostává nejhorší z možných scénářů: „vyčištění“ opevněných měst pomocí dálkového dělostřelectva a letectva. To je zlomový bod, vhodný okamžik pro diplomatický kompromis.

Nejasné cíle

Na první pohled čas hraje ve prospěch ruské armády. Jejím problémem ale je, že konvenční válka může mít více než jedno vojenské pokračování. Kromě eskalace do podoby jaderné války je tu možnost „deeskalace“ do podoby nekonvenční války afghánského typu. Obraz politického vyústění ruského vojenského vítězství se pak stává nejasným.

Nejasné jsou ovšem cíle Kremlu od počátku. Ty deklarované jsou poměrně srozumitelné: kyjevské uznání připojení Krymu k Ruské federaci, uznání samostatnosti Donbasu v hranicích Doněcké a Luhanské oblasti, omezení armády a neutralita Ukrajiny. Pravdou je, že velké změny státních hranic bývají zpravidla výsledkem války. Jenže na dosažení zmíněných cílů by bylo zapotřebí, aby v Kyjevě na ně přistoupil prezident a jeho okolí – což po poznání prázdnoty nezodpovědných příslibů členství Ukrajiny v NATO má rostoucí naději. To je však stále mimořádně obtížné: prezident je pod obrovským tlakem nejen ruské armády, ale z druhé strany i nacionalistů odmítajících kompromis a zahraničních spojenců připravených bojovat proti Rusku až do úplného zničení Ukrajiny. Neutralita by navíc potřebovala západní garanty. Jenže zájmy Washingtonu mají jinou podobu.

Většina potenciálních mediátorů ze strany západoevropských státníků, zaslepena předsudky a emocemi, se této role zřekla už před válkou nebo hned po jejím začátku; tím se do značné míry vymanila z vlivu na tvarování poválečného uspořádání. Aktivní mírovou diplomacií provádějí státy, jako je Izrael a Turecko, pozici pro jednání si udržují země jako Francie, Maďarsko, ale i Němec-

ko a Čína (ta mimo jiné poslala na Ukrajinu humanitární pomoc, ale také [vyzvala USA](#), aby vysvětlily, proč Pentagon financuje 336 biolaboratoří v 30 zemích světa, z toho 26 na Ukrajině). Ukrajina i po případném podepsání příměří či kapitulace bude potřebovat vstřícnost Západu. Zatím to vypadá, že zákaz dovozu plynu sebere Ukrajině tranzitní poplatky a otevřená náruč pro migranty zbaví Ukrajinu nejkvalifikovanějších pracovních sil.

Nejasné oficiální cíle, mezi nimiž je i stažení ruské armády po dosažení dohody s Kyjevem, fakticky znemožňují nalézt mezi ukrajinskými občany na obsazeném území spolupracovníky ochotné přebírat správu věcí veřejných – obávají se o svůj život po stažení ruských vojsk. Ukrajinci z Doněcké či Luhanské oblasti nebudou na vše stačit. Kreml podcenil radikální výměnu kádrů v ukrajinské armádě a dalších bezpečnostních složkách, ale i posuny ve vědomí veřejnosti v důsledku mnohaleté protiruské propagandy, a to zvláště pokud jde o mladou generaci. Navíc asi nedocenil politické důsledky emigrace ukrajinských občanů po roce 2014 do Ruska, která oslabil vliv Moskvy mezi ukrajinskou veřejností. Ukrajinská armáda dál chrání kyjevskou vládu, povstání uvnitř původně ruskojazyčných měst se nekoná. Geopolitická proměna východní Evropy už ale proběhla.

Ruská veřejnost

Představa, že válka na Ukrajině skončí ruskou porážkou a pádem Vladimíra Putina je jednou z možností – ale je to varianta, která není na stole. Nejde jen o souhlas Dumy s postupem Kremlu. [Centrum Levada](#) 10. března hlásilo, že války se bojí 53 % Rusů. Zpráva z výzkumu [Fondy „Veřejné mínění“](#), zveřejněná také 10. března, ovšem ukazuje růst důvěry v osobu Vladimíra Putina na úroveň 75 % a souhlas s jeho prací prezidenta na 76 % dotázaných. Také pohled na samotnou válku potvrzuje dlouhodobé odtržení informačního prostoru Západu a Ruska.

[Všeruské centrum pro studium veřejného mínění](#) vydalo 5. března výsledky studie vnímání „zvláštní vojenské operace“ Ruska na území Ukrajiny:

► Plných 71 % z dotázaných Rusů podporuje rozhodnutí provést vojenskou operaci na Ukrajině. Jeden z pěti, přesněji 21 % respondentů, akci spíše nepodporuje.

► Za poměrně úspěšnou pokládá vojenskou operaci na Ukrajině 70 % respondentů. Spíše neúspěšně operace probíhá podle 14 % dotázaných.

► Podle 46 % Rusů je zvláštní vojenská operace na Ukrajině zaměřena na ochranu Ruska a zabránění rozmístění vojenských základů NATO na území Ukrajiny. Každý pátý (19 %) věří, že operace je prováděna s cílem změnit politický kurz Ukrajiny. Dalších 18 % odpovědělo, že jejím cílem je chránit ruský mluvící obyvatelstvo povstaleckých republik na východě Ukrajiny. Konečně 5 % respondentů vidí jako cíl operace okupovat Ukrajinu a připojit ji k Rusku.

Je zřejmé, že velká část ruské populace vnímá současný ozbrojený konflikt na Ukrajině jako válku preventivní nebo jako operaci, která má několik let trvající válku ukončit. Výsledky výzkumů veřejného mínění neukazují jen, že informační prostor Ruska se liší od západního. Vypráví také o odlišném kolektivním historickém vědomí. Protiruské sjednocení Evropy není pro Rusy překvapením – není to poprvé. A jsou připraveni, víc než Evropská unie, že za válku budou muset hodně zaplatit. První konkrétní makroekonomická data zveřejnila [ruská Centrální banka](#) ↪ koncem týdne: dotázaní experti odhadují pro letošní rok pokles HDP Ruska o 8 % a inflaci na úrovni 20 %.

Právo, diplomacie a síla

Kdekdo se dnes zabývá možností trestního stíhání ruského prezidenta za to, že rozpoutal válku. Mezinárodní soudní dvůr ale nesoudí jednotlivce. Soudí jen státy, které se dohodnou předložit mu svůj spor. Mezinárodní trestní soud (ICC) se sice vztahuje na jednotlivce a přinesl ve svém statutu definici agrese, jeho trestní pravomoc se však vztahuje jen na ty občany, jejichž domovské státy ratifikovaly *Římský statut*. Rusko tento statut neratifikovalo (USA za prezidenství George Bushe ml. odvolaly

podpis a v roce 2020 ohlásilo sankce proti pracovníkům ICC kvůli vyšetřování zločinů amerických občanů v Afghánistánu). Případné rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN předat někoho stíhání ICC je sice možné – stalo se tak v případě Muammara Kaddáfího –, ale vzhledem k právu veta nepřichází v tomto případě v úvahu. I tak se stalo, že Velká Británie sice *Římský statut* ratifikovala, ale nikdo její politické představitele za bombardování Libye či napadení Iráku nestíhal. Británii chrání její síla. Naopak slabost je důvod, proč se zdrcující většina projednávaných případů před ICC týká politiků a vojáků z Afriky.

Povahu světové politiky neurčuje mezinárodní právo, ale chování mocností. Kritika směřující v současné chvíli na OSN vyrůstá povětšinou z nepochopení jejího poslání. Valné shromáždění OSN není světovým parlamentem – OSN je stálou diplomatickou konferencí. Rada bezpečnosti OSN není špatně fungující světovou vládou. Je to platforma, kde se velmocí dohadují, přičemž nadstandardní možnosti v podobě stálého členství a práva veta mají vítězové 2. světové války. Odstranit veto by nevedlo ke zkrocení velmocí, ale k jejich odchodu z nedokonalého systému OSN. Tak jako Rada bezpečnosti nemohla zabránit útoku USA na Irák, nemůže zabránit ruské intervenci na Ukrajině. Není k tomu uzpůsobená. Kdyby OSN dostala právo rozhodovat o tom, kdy mohou či musejí Spojené státy jít do války, nebyla by možná ratifikace *Charty OSN* v Kongresu USA – který jediný má podle tamní ústavy legální právo o vstupu USA do války rozhodnout.

Válka je zlo, jemuž OSN nedokáže zabránit. OSN přežívá především proto, že nic lepšího zatím není možné vytvořit. Normy mezinárodního práva nejsou přírodními zákony. V 21. století jsou to především výsledky diplomatických dohod, přičemž rozhodující slovo při jejich (ne)plnění připadá velmocem. Globální normy obchodu, které představují dohody na bázi Světové obchodní organizace, se jen zdánlivě jeví jako dokonalejší – pod velmocenským tlakem sankcí, rušení provozů a zestátňování se

hroutí. Střední Evropa nedostatečně vnímá radikální překupování ekonomické moci ve světě. Mnohé nasvědčuje tomu, že se formují paralelní světy s odlišnými pravidly, nebo se v bolestech rodí nová podoba globalizace. ◀

!Argument, 14. 3. 2022

150 dní války

Historici tvrdí, že už Aztékové vedli „květinové války“. Nejednalo se o divadelní rituály. Byl to způsob, jak nepřítelům naznačit, že nemá cenu se bránit. A když nebylo kýženého efektu dosaženo, došlo k eskalaci – a z demonstrace síly se stala opotřebovací válka. Válka na Ukrajině má do značné míry obdobnou podobu. Napřed masivní akce směr Kyjev, pak zdánlivě pouze poziční boje na třech relativně oddělených úsecích: na severu u Charkova, ve středu fronty na Donbasu a na jihu v oblastech u pobřeží Černého moře. V učebnicích vojenství se píše, že prolomit opevněnou obranu vyžaduje převahu v počtu útočníků nad obránci přibližně v poměru 1:3. Na Ukrajině má obránce převahu přibližně 4:1 či dokonce 5:1. Zdá se, že si Moskva ponechala velké rezervy pro případ eskalace konfliktu, například v podobě nasazení vojsk NATO. Přesto útočník pomalu postupuje.

Sto padesát dní od začátku války ukrajinská armáda vykazuje povětšinou pozoruhodný odpor. I když ustupuje a má významné ztráty, není tu masová ochota vzdávat se, nebo vzepít se amatérskému politickému vedení. Důvod postupu ruských a povstaleckých útvarů je prostý: obdobná odhodlanost, ovšem doplněná technickou převahou. První rozdíl je patrný v hloubce bojového prostoru: ruské rakety pokrývají celou plochu Ukrajiny, ukrajinské ozbrojené síly v Rusku jen opatrně „ošťukávají“ některé vesnice či města na severu od Charkova, tedy v místech, kde se v této chvíli nevedou hlavní boje. Vypadá to, že Kyjev tím jen chce odvrátit pozornost od směru hlavního úderu. Ruské rakety a letectvo v téže době ničí sklady zbraní, munice či paliva hluboko v ukrajinském týlu, útočí na velitelská stanoviště především na úrovni brigád, zasahují shromaždiště živé síly, přičemž zvláštní pozornost je věnována zahraničním žoldněrům. Západ nedodal Ukrajině zbraně, které by jí umožnily obdobně zasahovat do hloubky území Ruské federace, například střely pro raketomety HIMARS s doletem 300 kilometrů nebo letectvo.

Washington sice posouvá hranice eskalace, ovšem zatím více sází na výhody vyčerpávající války než riskantní přímý konflikt NATO s Ruskem.

Zbraně pro Ukrajinu

Ukrajinské politické i vojenské vedení požaduje ze Západu stále větší množství zbraní. Ten s humbukem pomáhá – ale nedostatečně. Zmíněné raketomety HIMARS, ovšem s kratším doletem střel, a houfnice 155 mm, které Západ dodal, jsou účinné, jenže tam, kde Kyjev požaduje stovky, dodává Západ desítku či desítky kusů. Minulý týden se uskutečnilo další kolo jednání států, které zbraněmi podporují Kyjev, tzv. Rammstein-4; jeho výsledky Kyjev utajil, pravděpodobně proto, aby nevyvolal depresi ve vlastních řadách.

Zatím nejzvláštnějším taktickým prvkem války je růst významu dálkového raketového dělostřelectva a dělostřelecké souboje obecně. Palba raketovou salvou, jako při nedávném ukrajinském útoku na Antonovský most přes Dněpr ovládaný ruskými silami, dokázala prolomit obranu, jež nebyla dostatečně zahuštěná. Pěchota nastupuje, až když proběhne kontrola výsledů zmíněných soubojů dělostřelců. Proto je k proměnám formy bojů nutné přičíst význam dronů všech kategorií, které plní rozličné úkoly od prostého sledování přes navádění palby až po drony-kamikadze. Ozývají se hlasy, že tuto stránku bojů Moskva podcenila; Washington tvrdí, že Rusku má dodat drony Írán (Teherán přes všechny sankce dokázal za deset let vybudovat impozantní flotilu nejrůznějších dronů, což jistě dělá vrásky na čele admirálům z 5. flotily US Navy, která operuje v Perském zálivu); ruští blogeři mluví o veřejných sbírkách na nákup čínských dronů. Obé je, alespoň zatím, neprůkazné. Jisté ale je, že náklady na rakety, munici a drony jsou velmi vysoké, jejich výroba je náročná. Může se stát, že právě to bude jedním z limitů bojových aktivit.

Potřeba protiofenzivy

K překvapení mnoha propagandistů Moskva nepřizpůsobuje strategii symbolům – ať již jde o 9. květen, výročí začátku Stalingradské bitvy, či stažení od Kyjeva či z Hadího ostrova. Naopak Kyjev se snaží, někdy bez ohledu na ztráty, o alespoň dílčí defenzivní úspěchy v předvečer jakéhokoliv významnějšího mezinárodního jednání. Narůstá totiž obava, že Západ omezí vojenskou a ekonomickou pomoc, když se ukáže, že žádoucího efektu nebylo dosaženo a náklady jsou příliš vysoké. Už nyní Západ ustoupil od sankcí na ruské obilí a hnojiva, časem možná pochopí, že vzdát se nákupu ruského zlata znamená zvýšit význam šanghajské burzy, že odpojení Ruska od systému SWIFT znamená podpořit obchod v národních měnách... O ropných či plynových hrátkách nemluvě. Z těchto důvodů slibuje Kyjev protiútok či přímo osvobození oblastí obsazených povstalci a ruskou armádou. Nejčastěji se mluví o jižní části fronty, o útoku přibližně ve směru od Nikolajova na Cherson. V Chersonské oblasti se prý chystá referendum o odtržení od Ukrajiny, mělo by se mu předejít. Ovšem takové akce, jako je bombardování Antonovského mostu, komplikují možnosti případné rozsáhlé ofenzivy ukrajinské armády v této oblasti.

Aktivizaci v jižní zóně vykazují ale i útočící vojska. V jejich rámci byla zformována Oděská brigáda z rodáků z tohoto města-hrdiny, což naznačuje odhodlání Moskvy obsadit celé černoomořské pobřeží až k Podněstří. Možná proto se z kyjevských nejvyšších kruhů ozývají signály, že překvapení v podobě ukrajinské ofenzivy může nastat i na jiných úsecích fronty, což má donutit Moskvu plně soustředit pozornost na Donbas či severní úsek bojů. Pravdou ale také je, že Kyjev i Moskva mají velmi dobré družicové informace o shromaždištích větších uskupení vojsk, v případě Kyjeva díky Pentagonu.

Kyjev potřebuje úspěch na frontě nejen proto, aby si udržel pozornost Západu. Po dalších 150 dnech války nastoupí zima a s ní nová vlna migrací, nové odvody do armády... Kdo bude pracovat? Hlavní elektrárny a průmyslové oblasti mohou být v té době v rukou ruské armády a jejich ukrajinských spolupra-

covníků, závislost na dodávkách ropy a plynu ze Západu může vyrůst za hranice únosnosti. Minulý týden Kyjev devalvoval svoji měnu o 25 %. Má-li ukrajinská armáda přivodit zásadní zvrat na bojišti, který by přinutil Moskvu k ústupu na hranice před 24. únorem, či dokonce ke kapitulaci, měla by ofenziva ukrajinské armády začít v srpnu nebo v září. Dříve, než do bojů zasáhne generál Zima.

Informační válka

Všechny odhadované scénáře od „korejského“ v podobě ustrnutí příměří na linii bojů až po vizi rozdělení Ukrajiny mezi Rusko a Polsko mají charakter abstraktních hypotéz, které se neopírají o dostatek informací. Ty nejvýznamnější prostě chybí. Možná i proto, že se politické cíle války mění. Přesto existují prameny zpráv, které je v souvislosti s touto válkou vhodné sledovat. Předně na Ukrajině a v Rusku vyrostla nemalá skupina pozoruhodných blogerů, kteří dokážou doplňovat oficiální informace z obou stran vlastními poznatky z terénu, mají analytické schopnosti a v některých případech i ukázkovou formu vystupování. Mezi nejpozoruhodnější postavy na této frontě jistě patří Ukrajinka [Olesa Medveděva](#). ↵

V západním informačním prostoru dominují v posledních týdnech dva zdroje. Tím prvním je britská zpravodajská služba. Její zprávy a prognózy citují snad všichni, zdaleka nejen ti, kdo fandí Kyjevu. Zpravodajským službám však věří pouze ti, kdo jim věřit chtějí. Druhým z nejzajímavějších západních zdrojů informací je washingtonský [Institut pro studium války](#) (ISW). Toto nadstandardně dobře informované pracoviště vede Kimberly Kaganová, historička vojenství, která učila na vojenské akademii ve West Pointu, ale i na Yaleově univerzitě, Georgetownské či Americké univerzitě, psala pro *The Wall Street Journal*, *The New York Times* a podobně. Její manžel se věnuje ruské a sovětské vojenské historii, dříve ve West Pointu, nyní na konzervativním Americkém podnikatelském institutu (AEI). Její švagr Robert Kagan je v Česku a na Slovensku znám především díky útlé knize *Labyrint síly a ráj slabosti* (Praha: Lidové noviny, 2003), jedno-

ho z manifestů neokonzervatismu. Právě v této knize se čtenář dozví, že Evropané jsou z Venuše, zatímco Američané z Mrazu; že ten, kdo nemá pušku, volá při lovu na medvěda – myšleno někdejšího prezidenta Iráku Saddáma Husaina – po usmiřování, zatímco ten, kdo pušku má, medvěda prostě zastřelí.

Manželkou Roberta Kagana je Victoria Nulandová, kdysi, za prezidentství republikána George Bushe ml., velvyslankyně USA při NATO. V dobách, kdy z Bílého domu vládl demokrat Barack Obama, byla náměstkyní ministra zahraničních věcí USA a v roce 2014 bezprostředně režírovala převrat v Kyjevě. Dnes Victoria Nulandová pro změnu dělá... náměstkyní ministra zahraničních věcí. Někdo by mohl říci, že pokud se jedná o válku na Ukrajině, klan Kaganovců ovládl jak praxi, tak i západní informační prostor. Inu, kdo umí, umí.

Budoucnost Evropy

Co s Evropou, až válka na Ukrajině skončí? Až z Číny se ozývají hlasy o potřebě nové bezpečnostní architektury pro tento západní poloostrov eurasijského kontinentu – což je stanovisko, které (nezávisle na Pekingu!) zastává časopis *!Argument* od svého založení. Filosofie nové architektury, která by nasměrovala Evropu k míru, je dobře známá. Například v listopadu 1999 na istanbulském summitu Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) podepsali nejvyšší představitelé zúčastněných zemí, tedy i Ruska a Spojených států, [Chartu bezpečné Evropy](#). ↪ V ní se mimo jiné v čl. 8 uvádí, že „každý zúčastněný stát má stejné právo na bezpečnost“, přičemž „nebude upevňovat svoji bezpečnost na úkor bezpečnosti jiných států. V rámci OBSE žádný stát, skupina států nebo organizace nemůže mít žádnou prvořadou odpovědnost za udržování míru a stability v oblasti OBSE nebo nemůže považovat jakoukoli část oblasti OBSE za svou sféru vlivu.“

Problémem takovýchto dokumentů bývá, že po dlouhých, mnohdy vášnivých sporech nejrůznějších poradců, diplomatů a úředníků je připraven text, který státníci podepíší, aniž by se s jeho obsahem vnitřně ztotožnili. Druhý den po podpisu tako-

véhoto dokumentu stejní státníci pověří své poradce, diplomaty a úředníky jinými úkoly – a na dokument se zapomene. Zmizí kdesi v hlubinách internetu. Jeho myšlenky se mohou uskutečnit jen tehdy, když se stanou součástí důležitých zájmů velmocí, ne pouze částí prchavého kompromisu při psaní nějakého textu. Aby se tak stalo, musí se pozměnit rovnováha sil. A to se teď děje formou války. Tragickou formou. ◀

!Argument, 25. 7. 2022

Ukrajina, aneb když dva dělají totéž...

V uplynulých dnech se v médiích objevily o budoucnosti Ukrajiny představy dvou mužů, kteří si zaslouží pozornost. Jde o Borise Johnsona a Henryho Kissingera. Ale po pořádku. Podle italského deníku Corriere Della Serra navrhl britský premiér vytvořit na bázi nedůvěry k Bruselu a odporu proti Rusku alianci, která by mohla kromě Velké Británie a Ukrajiny zahrnovat také Polsko, Estonsko, Lotyšsko, Litvu a možná někdy v budoucnu i Turecko. Státy prý spojuje „nadšení pro národní suverenitu, liberální tržní hospodářství a zcela jednoznačná neústupnost proti vojenské hrozbě ze strany Moskvy“. Tuto svoji vidinu údajně Johnson představil ukrajinskému prezidentovi Volodymyru Zelenskému v průběhu dubnové návštěvy Kyjeva.

Kořeny zášti

Tento týden si nejen Rusko připomene 350 let od narození cara Petra Velikého. Jistě tu budou i paralely k probíhající válce na Ukrajině. Petrova Azovská tažení nabízejí úvahy o tom, že se za současné války Azovské moře stalo opět ruským mořem. Pak je tu Poltavská bitva se Švédy (1709), která se odehrála v severovýchodní oblasti dnešní Ukrajiny. Tato bitva rozhodla nejen o osudu ruského národa a státu, ale pozměnila i evropský politický systém. Ale je tu ještě jeden Petrův čin: „prorubal okno do Evropy“, což bývá spojováno se stavbou Sankt-Petěrburgu. Jenže slavná báseň Alexandra Puškina *Měděný jezdec*, se kterou je citované rčení spojováno, má i své, vpravdě geopolitické, vyznění:

„To město, jehož základ kladu,
svůj tady věčnou vyhrůžkou
sousedům švédským ze západu!
Zde příroda nám velí stát,
v Evropu okno prorubat;
zde konečně nám dáno moře.“

(překlad Bohumil Mathesius)

Puškin v této pasáži nehovořil ani o vysoušení bažin při stavbě Sankt-Petěrburgu, ani o kráse tamních paláců. Zato je v básni zřetelný vztah k moři i sousedům ze Západu. Udržet nové město na Něvě jako námořní přístav vyžadovalo nově upořádat vztahy v Baltském moři. A tak po vítězství v pozemní bitvě bylo nutné Švédsko, tehdejší mocnost prvního řádu, porazit i na vodě. Stalo se tak v srpnu 1714 v bitvě u Gangutu: bylo to první ruské velké námořní vítězství, onen, jak říká americký historik John LeDonne, „námořní ekvivalent Poltavy“. Rusko ovládlo Balt – a přitáhlo tak na sebe pozornost Londýna, který se tehdy usilovně snažil vykolíkovat si ve světě obvod vlastního impéria, jehož rozvoj a udržení spojoval s nadvládou nad všemi vodami. Předpoklad ke konfrontaci byl položen.

Stýkání a potýkání

Byla období společného boje proti někomu, především během napoleonských a světových válek, ale i války proti sobě. Ovšem i boj proti nepříteli, jako byl Napoleon, měl hořkou příchuť. Spojenectví předcházela likvidace cara Pavla I., který se na Londýn zlobil kvůli obsazení Malty (pravoslavný Pavel byl velmistrem katolického řádu maltézských rytířů). A po napoleonských válkách? Mimo jiné Krymská válka (1853–1856), kde proti Ruskému impériu vedla koalici ochotných britská královna Viktorie – křtěná jako Alexandrina Victoria podle jejího kmotra, jímž byl vítěz nad Napoleonem, ruský car Alexandr. Inu, jak situaci shrnul lord Palmerston, který byl na konci Krymské války premiérem: Británie nemá stálé spojence a stálé protivníky, má jen stálé zájmy...

Na to by společníci Velké Británie neměli nikdy zapomínat, neboť takovými zásadami je dlážděná cesta do Mnichova.

Stojí za to si v této souvislosti připomenout esej F. M. Dostojevského *Geok-Tepe. Co je pro nás Asie?* (1881). V ní označil za chybu, že se Rusko po vyhnání Napoleona nezastavilo na svých hranicích a šlo osvobodit Evropu od uzurpátora. „Všechny ty osvobozené námi národy, ještě, než dorazily Napoleona, jaly se pohlížet na nás se zřejmým nepřátelstvím a s nejzlobnějším podezřením.“ A pravděpodobně s narážkou na Krymskou válku dodal: „Skončilo se to tím, že nyní každý v Evropě, každý rod a jazyk drží za zády dávno už připravený kámen na nás a čeká jen na první srážku. Co jsme vyhráli v Evropě tím, že jsme jí tak sloužili? Pouze nenávisť!... Přitom Asie – vždyť to přímo může být naše východisko v naší budoucnosti – zase to volám!“¹ Podobnost není čistě náhodná.

Ovšem ani na východě Eurasie nebyl klid. Londýn nikterak netajil svoji podporu Tokia v rusko-japonské válce (1904–1905). Tomu předcházela spor o Střední Asii, který dostal název Velká hra. Ta načas skončila po britské okupaci Tibetu (začátek 1903), k níž se Londýn uchýlil mimo jiné díky chybným informacím rozvědky, že se do Tibetu chystá ruská armáda. Pak už se blížila 1. světová válka. Jenže Velká hra neskončila, jen si počkala na nové kolo. Jak píše Rudyard Kipling v románu *Kim*, Velká hra skončí, „až všichni umřou. Dřív ne.“

Oddělit Rusko a Německo

Halford Mackinder, jeden z otců anglosaské geopolitiky, přišel se zobecněním britského pohledu na Rusko. Ze své koncepce těžiště světa v srdci Eurasie, Heartlandu, odvodil představu „smrti Evropy“ v případě jejího rozdělení na Západ a na rusko-německý Východ. Proto jako základní úkol britské politiky představil oddělení Ruska a Německa. V knize *Demokratické ideály a realita* (1919) zformuloval ideu, která směřovala k novému uspořádání Evropy po 1. světové válce:

¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Geok-Tepe. Co je pro nás Asie?* In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 224–235. Geok-Tepe byla turkmenská pevnost, kterou vojáci Ruského impéria dobyli v roce 1881.

„Kdo vládne východní Evropě, ovládá Heartland:
Kdo vládne Heartlandu, ovládá Světový ostrov:
Kdo vládne Světovému ostrovu, ovládá svět.“

Tato myšlenka představovala doporučení pro architektky evropské bezpečnosti na pařížské mírové konferenci po 1. světové válce: vytvořit mezi Ruskem a Německem pás nárazníkových států. Jistě přispěla k tomu, že britská delegace podpořila vznik Československa. Mackinder svoje návrhy prosazoval i jako britský vysoký komisař pro jižní Rusko v době tamní občanské války.

Mezimoří

Tedy se rodilo účelové spojení Londýna a Varšavy. Po 1. světové válce obnovené Polsko nepostrádalo politiky, kteří se shlédlí v hranicích Polsko-litevské unie. Ta byla kdysi největším evropským státem, který sahal od Baltského moře téměř k Černému moři. Pod patronací Józefa Piłsudského vznikl plán Mezimoří, Intermarium – sen o federaci středoevropských a východoevropských států, samozřejmě pod polským vedením.

Tato vize prožila svoji reinkarnaci v předvečer války na Ukrajině. Napřed tu ale byl projekt Organizace pro demokracii a ekonomický rozvoj (GUAM), která vznikla, byť vlastně jen na papíře, v roce 2001. Mělo jít o blok států mezi EU/NATO a Ruskem: propojení Ukrajiny, Moldavska, Gruzie, Ázerbájdžánu a Uzbekistánu (ten vystoupil v roce 2005). I tento projekt nesl rysy sanitárního kor-donu na západ od Ruska.

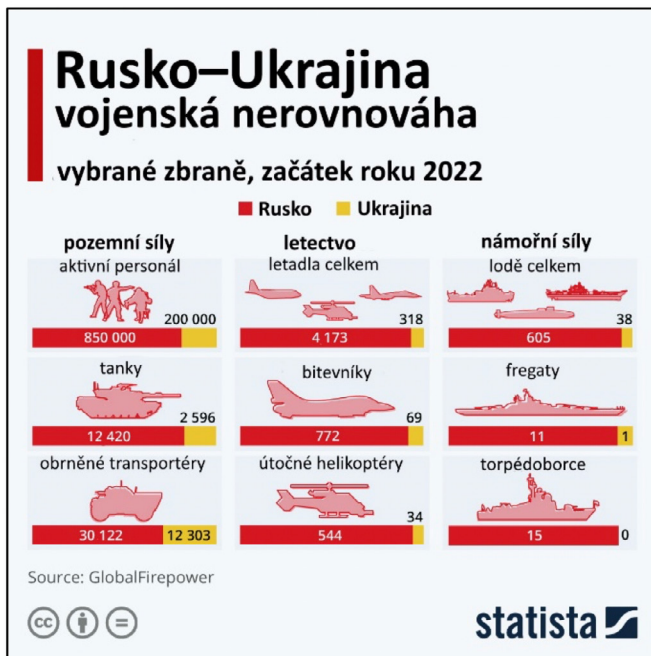
Obnovená vize Mezimoří navrhuje spojení států v širokém pásu mezi Baltským a Černým mořem, konkrétně Polska, Estonska, Lotyšska, Litvy, Rakouska, Česka, Slovenska, Maďarska, Bulharska a Rumunska. Některé variace počítají i s Ukrajinou a Běloruskem. Varianta s připojením Slovinska a Chorvatska ležících u Jaderského moře získala název Trojmoří. Protože ale o velkých změnách hranic rozhodují války, dnes je pravděpodobnější „suvorovské“ protažení ruské hranice podél celého černo-mořského pobřeží až k Moldavsku. A případně připojení Lvovské oblasti k Polsku, což jistě pohrobci banderovců ocení.

Poměr sil

Protože britský premiér parazitující na vizi Mezimoří zaútočil jak proti Rusku, tak i proti Evropské unii, učinil svůj projekt nejen nerealizovatelný, ale i veřejně téměř nediskutovatelný. Navíc byl jeho návrh zveřejněn v okamžiku, kdy i na Západě sílí hlasy těch, kdo umějí počítat. Nejen ekonomické ztráty, ale také zbraně a vojáky. Stačí prostá aritmetika – počty a charakteristiky raket, letadel, děl, tanků, vycvičených posádek a obsluh, vojáků v rezervě... Přiložený obrázek ukazuje stav části výzbroje v předvečer ruského úroku – s dvěma důležitými výhradami. Autoři obrázku nepředvívali roli dálkového dělostřelectva a raketometů, zbraní, které se ukázaly pro povahu bojů na Ukrajině mimořádně významné.

Je tu však ještě jedna drobnost: Ruská federace má téměř šest tisíc jaderných náloží, Ukrajina ani jednu. Tedy alespoň zatím – v únoru, ještě před ruskou intervencí, na bezpečnostní konferenci v Mnichově ukrajinský prezident koketoval s možností, že jeho země si jaderné zbraně pořídí. A jak uvedl v květnu na konferenci v Davosu [Rafael Grossi](#), ¹ generální ředitel Mezinárodní agentury pro atomovou energii, v Záporožské jaderné elektrárně, nyní obsazené ruskými speciálními jednotkami, se nachází 30 tun plutonia a 40 tun obohaceného uranu.¹ V této chvíli je ale nepoměr sil zřejmý a nic zásadního na něm nemohou změnit ani západní dodávky zbraní Kyjevu. Alespoň těch, o kterých se mluví veřejně. A tak osud války na Ukrajině téměř zcela závisí na rozhodnutí Kremlu, kdy – při jaké situaci na frontě – se rozhodne skončit.

¹ Bomba svržená na Hirošimu obsahovala 64 kg obohaceného uranu, bomba shozená na Nagasaki měla plutoniové jádro o váze 6,2 kg.

Umění diplomacie

Když před několika dny Henry Kissinger hovořil na světovém ekonomické fóru v Davosu, mluvil jinak než britský premiér. Neopomněl zdůraznit, že „Západ by se měl vzdát snahy o vojenskou porážku Ruska na Ukrajině“. Upozornil, že „čelíme situaci, kdy by se Rusko mohlo zcela odcizit Evropě a hledat trvalé spojení jinde“. Vyzval Západ, aby se nenechal strhnout „momentální náladou“ a varoval, že „pokračování ve válce za tímto bodem by nebylo o svobodě Ukrajiny, ale o nové válce proti samotnému Rusku“. Jeho vystoupení vyvolalo vlnu emotivní kritiky, protože bylo pochopeno jako výzva Kyjevu k teritoriálním ústupkům.

Henry Kissinger je z jiného těsta než Boris Johnson. Britský premiér je moderní státník západního stříhu, nádoba, kterou je nutné každý večer vyprázdnit, aby ji ráno nejrůznější poradci a mediální mágové znovu naplnili podle momentálních

potřeb. Naopak porozumět Kissingerovi vyžaduje seznámit se s konzistentní teorií, prolistovat alespoň některé z jeho knih. Začít je možné disertační prací *Mír, legitimita a rovnováha*, kterou obhájil na Harvardově univerzitě v roce 1954. Ta pojednává o Vídeňském kongresu, který uspořádal poměry v Evropě po napoleonských válkách. Kissinger v ní pojednává o legitimitě jako dohodě velmocí, ne jako o spravedlnosti. Tehdy se rodilo poznání rozdílu mezi Vídeňským kongresem, který jednal s poraženou Francií jako rovnoprávným členem společenství, a Versailleskou mírovou konferencí po 1. světové válce, která ponížila a zbídačila Německo – čímž přispěla k nástupu nacismu a 2. světové válce. Dnes Kissinger ví, že neplatí černobílý pohled mnoha západních politiků a novinářů: „Čím dál od Ruska, tím lépe!“ S Ruskem bude muset Evropa žít i po válce na Ukrajině. Rozum tu však nestojí jen proti hlouposti a emocím, ale i proti sobeckým zájmům některých západních mocností. ◀

!Argument, 6. 6. 2022

Válka je vůl!

Brzy ráno 24. února 2022 vstoupila do středoevropského prostoru válka. Ne bezprostředně v podobě zabíjení. Válka na Čechy a Slováky dopadá svými věcnými důsledky: strach z brutálního násilí přivedl vlnu běženců, většina přijatých ekonomických sankcí má negativní dopad na ekonomiku a sociální život v Evropské unii, z rozhodnutí Prahy i Bratislavy míří na Ukrajinu dodávky zbraní, rozjíždí se nové kolo zbrojení, globalizace dostala zpětnou vlnu ve směru utváření paralelních bloků... Je tu ale ještě druhý rozměr válečné proměny, který se týká kulturních posunů. Většina medializovaných politiků, sdělovací prostředky hlavního proudu plus jimi vybíraní odborníci a umělci – ti všichni svorně posouvají veřejně sdílené hodnoty směrem ke slepému volání do zbraně, k oslavě jediné pravdy, k útokům ne proti válce, ale proti etnikům...

Válka jako atavismus

Po celou dobu, co trvá lidský svět, se válčí. *Homo sapiens*, člověk moudrý, dokáže stavět katedrály skoro až do nebe, složit Appassionátu, psát verše na vodu, přistát na Měsíci, vyrábět chytré telefony – ale nedokáže přestat válčit. Snaží se však také válce porozumět.

Hrůzy 2. světové války byly impulzem k novému rozvoji studia agresivity člověka. Dvě linie výzkumu se zdají nejužitečnější, a to etologie studující chování zvířat a rodící se sociobiologie. Etologové tak trochu neúmyslně navázali na psychoanalytickou představu o pudové agresi: člověk coby nahá opice sdílí stejné puzení k násilí jako někteří jiní živočichové. Agresivní pud je „samonabíjecí“, sílící nutkání nezávisí na vnějším prostředí. Vděčné se staly výzkumy chování šimpanzů, kteří se od *Homo sapiens* liší necelými dvěma procenty genové výbavy. Začátek vypadá pro humanisty nadějně: bonobo čili šimpanz trpasličí, který je genetickou výbavou nejbližší zvířecí příbuzný člověka, žije v rovnostářském, solidárním společenství. V jeho tlupě

vládne matriarchát. Není tu agrese ani dovnitř vlastní skupiny, ani vůči jiným tlupám stejného druhu. Pak ale přichází problém v podobě šimpanze učenlivého, druhého na žebříčku nejbližších příbuzných rodu *Homo*. Ten má totiž celou řadu jiných „politických“ charakteristik než bonobo.

V tlupách šimpanze učenlivého alfa-samec tvrdě dbá o hierarchii a o svoje potravinové i sexuální preference. Je agresivní. Boj o postavení alfa zpravidla nevedou dva osamělí samci, ale samci s družinou svých přívrženců, přičemž níže postavení samci často mění strany. Tento souboj může mít za následek smrt. Šimpanzi učenliví ostražitě hlídají své teritorium. V konfliktech jejich tlup, které mohou trvat několik let, jsou používány i primitivní nástroje – zbraně. Podle některých výzkumů se mezi těmito šimpanzi vyskytují „váleční štváči“, kteří pohyby povzbuzují bojové nadšení, tedy kolektivní agresivitu.

Lze se dohadovat, se kterým ze svých šimpanzích příbuzných má *Homo sapiens* více společného. Jisté je, že matriarchát se při uspořádání lidských skupin vyskytuje zřídka. Navíc v současnosti ženy, které kdysi obsazovaly především pozice ministryň práce a sociálních věcí, díky liberální honbě za rovnost pohlaví nezřídka usedají do křesel ministryň obrany. Tam až příliš často kompenzují nedostatek testosteronu – mužského hormonu, který je podle některých autorů/autorek příčinou válek – amatérským radikalismem. V lidském společenství je touha po moci „liberální“, neuznává genderové zvláštnosti.

Válka jako reakce

Sociobiologové jako Edward Wilson nabízejí jiné vysvětlení než etologové. V pozadí agresivity není tajemný instinkt či samonabíjecí pud, který se musí vybit: agresivita je v každém živočišném druhu těžko definovatelným souborem reakcí ovládaných různými kontrolními centry nervové sestavy. Jedná se o zděděné doporučené vzorce chování, odpovědi na vnější podněty související povětšinou s hustotou populace v určitém „životním prostoru“. Válka je tedy výsledkem kombinace zděděného genetického potenciálu a učení. Příklad Česka i Slovenska ukazuje,

že politická zkušenost jako součást kultury se dědí jen zčásti a mnohdy pouze na jednu či dvě generace. Kultura nenahrazuje genetickou výbavu, a jestli dochází k mutaci děděných vzorců chování, tak v řádu stovky generací.

Agrese má sice celou řadu tajemných příčin, ale pouze dvě základní funkce shodné u všech sociálních živočichů. Tou první je zajištění přežití skupiny. Přežití vyžaduje silou střežené funkční vnitřní uspořádání skupiny. Druhou funkcí agrese je obrana a rozšiřování teritoria, tedy především zdrojů potravin a vody; mohou to ale být sobecké iluze vlastní bezpečnosti jako při rozšiřování NATO na východ. Bez ohledu na statuty, charty či strategie, aliance vždy byly a stále jsou institucionalizovanou agresí. Možná agresí obrannou, možná agresí útočnou – ale agresí. To vše v lidském světě doplňuje chorobná agresivita některých asociálních jedinců.

Geny versus kultura

Válka na Ukrajině nabízí smutnou příležitost studovat, jak se mění politická kultura a s ní režim i politický systém. Například v Česku, kde obrazoborecké úsilí o přeměnu historického vědomí bylo odstartováno přemalováním smíchovského tanku narůžovo. Začalo ničení symbolů, které tvořily hodnotové spojníky ve struktuře politické kultury. Pak už byl jen krůček k tomu stavět pomníky někde vlasovcům onde banderovcům coby symbolům či hodnotovým spojníkům struktury nové politické kultury. Válka tyto změny urychlila. To v koncovce umožnilo přemalovat obraz Rusa-osvoboditele z roku 1945 na ztělesnění zla an sich. Etnická nenávisť se vplížila do světa přeplněného nepochopnými myšlenkami o lidských právech.

Rus se v západní kultuře stal, nikoliv poprvé, nositelem zhoubného chování. Hrůzy války jsou konkretizovány do podoby zločinů jedné strany, informační prostor je zaplněn „drobnými“ příklady ruských barbarských činů. Lidský druh byl rozdělen na hodné MY a zlé ONI. Zdánlivě se tak stalo na základě informací, ve skutečnosti ale na vlně emocí – na prapodivném koktejlu sebevědomé euforie a strachu. Informace, analýzy a prognózy,

kteří nerespektují toto dělení, nejsou odmítány pouze účelově. Mnozí z těch, kdo zavrhuji i prostou diskusi, tak činí z upřímného přesvědčení: díky emocím, malým znalostem a zkušenostem tito lidé skutečně vnímají vše, co byť jen maličko překračuje umělé hranice mezi MY a ONI, jako lživé a podvrtné. Nevzniká tím pouze falešný obraz situace na frontách, mění se i politická kultura v zemi. Pracně nabyté tradice humanismu jsou nahrazeny militantními postoji založenými na davovém chování a radostnou soutěží v oddanosti novým praporům. Je tu ale další problém.

Emoce a byrokracie

Podle psychoanalytika Carla Junga bylo nacistické Německo výsledkem „invaze nevědomí do prostor zdánlivě obstojně uspořádaného světa“. Zděděné pudy agrese a zla, které byly skryty pod vrstvou civilizace, se prodraly na povrch v zemi, která se mohla chlubit vysokou gramotností i nevšední kulturní tradicí. Problém je však ještě složitější. Pudy a emoce, alespoň v psychoanalytickém či etologickém pojetí, se po určitém čase vybijí. Ani hysterií z Křišťálové noci či pochodňovými průvody je nelze udržovat věčně. Agrese a zlo však mohou získat „racionalizovanou“ podobu například jako fašistická ideologie – a následně se promítnout do činnosti státních institucí. Holocaust nebyl originální v tom, že byl genocidou; genocidy provázejí celé lidské dějiny. Holocaust byl zprůmýšleným zabíjením celého etnika. Chladným, od emocí oproštěným byrokratickým cyklem na výrobu mrtvol a případně další využití lidských tělesných ostatků. Holocaust byl programem určeným k masovému vybíjení jedné části druhu *Homo sapiens* jinou jeho částí. Zděděné živočišné zlo, které se prodralo přes vrstvu kultury, a část si z ní ponechalo. Zrodila se nová pakultura vraždění, dostavil se technologický pokrok v páchání genocidy.

A to je druhá vrstva nebezpečí, které do politické kultury Česka i Slovenska vnáší válka. Dochází k institucionalizaci emotivních předsudků. Cenzura. Udavačství. Skandalizace. Vyhazování ze zaměstnání. To jsou instituce, které mohou přežít odliv emo-

cí spojených s válkou na Ukrajině. Ke slovu se dostává byrokracie vytvářející a praktikující rozhodovací procedury. Byrokracie řídící státní instituce a média hlavního proudu. Byrokracie živící se ochranou obnovených archaických hodnot nenávisti, které zdánlivě vymizely za závěsem humanistické kultury. A byrokracie si své nově dobyté území jen tak vzít nedá. Probíhá mutace politického systému.

Hranice války

Oživení ducha války na Ukrajině otevřelo dvě existencionální otázky. Předně, jak daleko zajde konfrontace Ruska a USA? Z porovnání sil Ukrajiny a Ruska vychází, že k vítězství na poli válečném je předurčeno Rusko. Rostoucí pomoc kolektivního Západu Kyjevu v oblasti zpravodajských informací, výzbroje a výcviku však válku prodlužuje. Pro USA je tato válka v zastoupení výhodná, protože diskredituje, alespoň na Západě, jednoho z reformátorů amerikocentrického uspořádání světa. Přitom je mnohem levnější než válka v Afganistánu. Kde je ale horní, „kulturní“ hranice eskalace této války?

Druhou otázkou je, co po skončení války na Ukrajině s Čínou. Vždyť Čína je už dnes mnohými politiky USA vnímána jako protivník No. 1. Je zřejmé, že Peking si nemůže přát porážku Ruska. Říše středu potřebuje stabilitu na severní hranici a průchozí obchodní trasy celým eurasijským kontinentem. Zároveň mnohaletá zkušenost Pekingu varuje, že západní elity oddané geopolitickým vizím po případném vítězství nad Ruskem zaměří sehraný mediální koncert, ekonomický tlak a případně i armády právě na Čínu. Zatím ale v oblasti Pacifiku není nic nového. Pouze statistici hlásí, že v prvním čtvrtletí tohoto roku hrubý domácí produkt Číny vzrostl meziročně o 4,8 % – zatímco v USA klesl o 1,4 %.

A drobná poznámka na závěr: válka není vůl. Volové neválčí. Chybí jim k tomu pudová výbava a inteligence. Válka není

ani hloupost spojovaná s povahou vola, je to sofistikovaná činnost. Puštěná z řetězu – to je bombardování Tokia v únoru 1945, kdy americká letadla zabila víc civilistů než bezprostředně při jaderném útoku na Hirošimu. Chcete procítit, co je válka? Zapomeňte na psychoanalýzu, etologii, sociobiologii. Přečtěte si román Kurta Vonneguta *Jatka č. 5*. Válka, to je ve své podstatě cílevědomé trhání lidských těl a oheň. Plus takové doprovodné jevy, jako je znásilňování a mučení. Válka je prostě projev nedokonalosti živočicha, který ve své zpuštěné samolibosti sám sebe nazval „člověk moudrý“. ◀

!Argument, 2. 5. 2022

Věčná válka

Na velitelském shromáždění, které se konalo minulý měsíc v Praze, přednesl [náčelník Generálního štábu Armády ČR](#) projev, ve kterém mimo jiné prohlásil: „Konflikty a jiné strategické šoky se opakují s železnou pravidelností, věčný mír je utopií“. Je velmi dobré, že někdo z mocenské elity této země přemýšlí o konečných otázkách politiky. Je však špatné, že zůstal v této snaze osamocen. To se opravdu nikdo z členů vlády či jiných představitelů státu nad těmito problémy nezamýšlí? Nebo si všichni, kdo v této zemi vládnou, myslí, že nelze mít budoucnost bez válek?

Aktuální zkušenost

Podnětem pro citovaný výrok náčelníka generálního štábu byla válka na Ukrajině. Není ale dobré přijímat závažná rozhodnutí či formulovat obecné závěry na základě aktuálního emočního impulsu: i významné události mohou být ojedinělé, nebo přímo obrácením času, popřením budoucnosti. Sebeemotivnější událost není sama o sobě odpovědí na otázku, proč by měl být věčný mír nemožný. A navíc – skutečně byla válka na Ukrajině nevyhnutelná?

Zajistit mír na Ukrajině bylo a je snadné. Stačí přijmout zásadu, že v krizové situaci, jako byla ta na Ukrajině vlastně od začátku tohoto století, by měli o své budoucnosti rozhodovat lidé. Třeba referendem ve východních oblastech země, v němž by se lidé vyjádřili, zda mohou na úřadech používat dva jazyky nebo ve kterém státě by jejich domov měl být. Není to nikterak absurdní požadavek: jenom je nutné chápat životy lidí jako důležitější než nahodile na mapě a v mysli nakreslené hranice. Vnímat právo na život a právo usilovat o štěstí všech lidí za důležitější než sobecké ambice některých politiků a podnikatelů.

K něčemu podobnému směřovaly Minské dohody 2. To pravděpodobně vedlo k tomu, že politici, kteří se zmocnili vlády v Kyjevě po převratu v roce 2014, udělali – za pomoci Západu,

především USA – ze západní části Donbasu jednoduše válčnou pevnost. Ovšem i nyní by mohla referenda, třeba pod mezinárodním dozorem, rozhodnout, jak dál. Samozřejmě že je to nyní mnohem složitější než v roce 2015. Emoce jsou rozbouřené, miliony lidí opustily své domovy a je obtížné zjistit jejich stanovisko. Tabulka převzatá ze serveru Statista ukazuje, kolik lidí opustilo Ukrajinu během ruské intervence; neukazuje ovšem množství vnitrostátních běženců, tedy počty lidí, které válka vyhnala z domovů, ale nepřekročili přitom hranice.

Odhadovaný počet uprchlíků z Ukrajiny do vybraných zemí od února 2022

stát	počet běženců	k datu
Rusko	2 852 395	3. 10. 22
Polsko	1 507 893	22. 11. 22
Německo	1 021 667	22. 11. 22
Česko	462 622	22. 11. 22
Itálie	173 231	22. 11. 22
Španělsko	154 457	21. 11. 22
Turecko	145 000	19. 5. 22
Velká Británie	144 600	14. 11. 22
Francie	118 994	31. 10. 22
Slovensko	101 434	22. 11. 22
Moldavsko	96 646	22. 11. 22
Rumunsko	92 076	20. 11. 22
Rakousko	86 903	22. 11. 22

ZDROJ: Statista

I složité situace mohou mít jednoduchá řešení. Na Netflixu je možné shlédnout pozoruhodný film Dva papežové. Zazní v něm mimo jiné poznámka „Nestavějte zdi, stavějte mosty“. Otázkou je, který z českých ústavních činitelů je schopen takto uvaž-

vat. Ministryně obrany? Ministr zahraničí? Premiér? Předsedkyně Poslanecké sněmovny? Předseda Senátu? Prezident? Takoví státníci vskutku nemohou uskutečnit žádnou „utopii“. Ovšem dystopie... – ta se jim opravdu daří. Šíří nenávisť, protože věří ve své poslání při obhajobě jediné pravdy, která však není ničím jiným než převlečenou neznalostí a skrytým sobeckým zájmem. Během třicetileté války mezi katolíky a protestanty bylo v některých oblastech střední Evropy zabito přes třicet procent lidí, někde poklesl počet obyvatel dokonce o víc než o dvě třetiny. Kdo by dnes ve střední Evropě zvedl kámen proti sousedovi proto, že se ke stejnému bohu modlí jiným způsobem?

Sociální darwinismus

Jednou z prvních konkretizací nastupující globalizace byly světové války. Snaha přerozdělit svět měla své materiální příčiny, ovšem rozhodnutí, která ji vyvolala, se opírala o určitá ideová zdůvodnění. Při důkladnějším pohledu na duchovní život konce 19. a začátku 20. století se ukazuje, že kontrapozice v politické filosofii, která stála v pozadí osudových rozhodnutí, nebyla dána rozdíly mezi ideologiemi, tedy mezi sociáldemokratiismem, leninismem, liberalismem, konzervatismem či fašismem. Jednu stranu sporu tvořil racionalismus přesvědčený, že rozum člověka je srostlý s mravností a dokáže určit pohyb politiky i dějin směrem ke spravedlnosti. Proti němu stál sociální darwinismus, který odvozoval chování lidí od jejich živočišného původu a přírodního výběru, svobodu pak viděl ve využití práva silnějšího. Pozoruhodné jsou z tohoto hlediska dějiny liberalismu, který ve své manchesterské etapě vyznával sociální darwinismus, v podobě neoliberalismu se obrací k racionalismu, a v některých případech dokonce koketuje s marxismem.

Je pravda, že i Věk rozumu často prokazoval svoji velikost pomocí gilotiny: rozum je ale hledání pravdy, ne umrtvení její chvilkové podoby. Na druhé straně sociologové a filosofové hlásící se k sociálnímu darwinismu byli povětšinou, ne vždy, opatrní při formulování představ o roli války. Jejich obezřetnost ale nesdíleli generálové, zvláště ne ti pruští, jako byl Friedrich von

Bernhardi: „Válka je biologická nutnost prvořadě důležitosti, usměrňující prvek v životě lidstva, bez něhož se nelze obejít, protože bez něj bude následovat nezdravý vývoj, který vylučuje jakýkoli pokrok rasy, a tudíž celé skutečné civilizace... Zákon silnějšího platí všude. Přežívají ty formy, které jsou s to zajistit si nejpříznivější životní podmínky a prosadit se ve všeobecné ekonomii přírody. Slabší podlehnou.“¹ Zdá se, že tento závěr vyplývající z Darwinova učení o přírodním výběru je logický, přesto má nádech jakéhosi „logického extremismu“: válka přestávala být faktem a měnila se na blahodárnou nutnost. Dlužno ovšem dodat, že ne jeden teoretik obdivující dílo Charlese Darwina, viděl možnost člověka převrstvit přírodní dědičnost výchovou a vzděláním. Racionalizovaná válka

Země NATO zásobují ukrajinskou armádu zbraněmi, které jsou ovšem, alespoň prozatím, pečlivě vybrané. Zároveň telefonáty mezi Paříží a Moskvou či Berlínem a Moskvou naznačují, že francouzský prezident i německý kancléř zřejmě čekají na okamžik, kdy situace na bojišti umožní – či si dokonce vynutí – diplomatický kompromis. Souběžně ale pokračuje rozšiřování sankcí; dnes vstoupí v platnost rozhodnutí Evropské unie, skupiny G7 a Kanady zastropovat cenu ropy dodávané z Ruska po moři. Po sabotáži na plynovodu Nord Stream byla vodní cesta pro tyto ruské zdroje energie a peněz uzavřena. Zauzlení situace je ale v tom, že z Bruselu kromě sankcí téměř vždy přijde nějaký návod, jak toto rozhodnutí obejít, a že Brusel dává Moskvě čas na sankce se připravit. Není bez zajímavosti, že podle [některých západních zdrojů](#) ↪ Rusko letos získalo více než sto tankerů pro přepravu ropy na jiné než západoevropské trhy.

Nadšence, kteří milují embarga, může zchladit poznání, že jsou tu ještě ropa a plyn, které během devíti měsíců války z Ruska na západ proudí jinou než námořní cestou – a to i přes Ukrajinu. Obilná dohoda o dodávkách ukrajinského obilí z ukrajinských přístavů přes moře hlídané ruskou flotilou také pramení především z obchodních potřeb západní Evropy a je doplněna úmluvami o ruských dodávkách obilí a hnojiv. Aby toho nebylo dost, v západní Evropě chybí amoniak, tedy čpavek. A tak se

¹ BERNHARDI, Friedrich von: *Germany and the Next War*. New York: Longmans, Green, and Co., 1914, s. 18.

podle dostupných údajů blíží dokončení úmluvy o zprovoznění produktovodu z ruského města Toljatti do přístavu v Oděse, tedy přes území kontrolované ukrajinskou armádou; to umožní dodávky ruského čpavku na západní trh. Bude zajímavé sledovat, jak se bude platit – v eurech, rublech, nebo půjde o výměnný obchod? A jaké budou tranzitní poplatky? Dohodě prý zatím brání požadavek Kyjeva, aby zároveň proběhla výměna zajatců ve formátu „všichni za všechny“, což je při větším množství ukrajinských zajatců pro Rusko nevýhodné. Vyloučit se nedá ani dohoda o dodávkách elektřiny ze Záporožské jaderné elektrárny kontrolované ruskou armádou dílem na území kontrolované Kyjevem, dílem do Záporoží kontrolovaném Moskvou.

I takto se válčí v podmínkách globálního kapitalismu. To ovšem neznamená, že by válka na Ukrajině neměla velký eska-lační potenciál, o kterém hovořil náčelník generálního štábu na zmíněné velitelské poradě, tedy možnost přerůstání z války omezené směrem do války totální. Platí však také: jestliže je možné omezit zabíjení lidí z důvodu ekonomických potřeb nebo podnikatelských zisků, jistě by to bylo možné i proto, že lidé žijící na území, o něž se bojuje, budou mít možnost se k danému dění vyjádřit. Odstranit rozpory mezi lidmi, či dokonce konflikty mezi nimi, vskutku nelze. Atavismus v podobě války jako nástroje řešení rozporů ale odstranit lze na základě dobré vůle či racionálně pochopené vzájemné výhody. Když je možné dohodnout se o čpavku a obilí, proč by mělo být nemožné dohodnout se o míru? Vždyť stačí tak málo – musí rozhodovat jiní státníci než ti, kteří se vydávají za hlas lidu, a jsou pouze hlasem nerozumu. ◀

!Argument, 5. 12. 2022

Hloupost coby zákon

Ještě hlasování v Senátu, podpis prezidenta a dokonáno jest: iracionalita v podobě povinnosti vydávat na takzvanou obranu částku ve výši nejméně dvě procenta hrubého domácího produktu se stane zákonem. O moudrosti Senátu netřeba pochybovat a také prezident ten nesmysl jistě podepíše. Vždyť už minulý týden při návštěvě centrály Severoatlantické aliance v Bruselu prohlásil, že „stát, který nesplní cíle, ke kterým se zavázal, ohrozí naprosto bezprostředně bezpečnost všech ostatních“. Myslel tím ona dvě procenta – a víc...

NATO versus Rusko

Válka na Ukrajině rozdělila informace o vojenských výdajích na dvě části: před začátkem ruské intervence v únoru 2022 a po ní. Dohledat a porovnat údaje o roce 2021 je snadné. V případě NATO se lze obrátit na internetové stránky této organizace, kde jsou oficiální čísla přehledně zpracována v dokumentu [Defence Expenditures of NATO Countries \(2014-2022\)](#).¹ Podle tohoto zdroje byly v roce 2021 vojenské výdaje států Aliance celkem 1153,6 miliard dolarů. Britský Mezinárodní institut strategických studií, který se chlubí tím, že při počítání používá stejnou metodu jako NATO, ve své studii *The Military Balance 2022*¹ uvádí, že v roce 2021 byly vojenské výdaje Ruska 62,2 miliardy dolarů. To by znamenalo, že v předvečer války na Ukrajině, kdy už bruselské elity a jejich reprezentanti v Česku volali po tom, aby se navýšily vojenské výdaje kvůli nebezpečí z východu, výdaje NATO byly 18,5krát větší než vojenské výdaje Ruska.

Zmapovat vojenské výdaje za minulý rok je obtížnější, neboť v průběhu války se mnohá čísla ztrácejí v utajení a jiná zase dodávají podobu klamavých bojových informací. Citovaný dokument centrály Aliance [Defence Expenditures of NATO Countries \(2014-2022\)](#)¹ odhadl souhrnné vojenské výdaje států Aliance za rok 2022 na 1175,2 miliardy dolarů. V případě Ruska je situace komplikovanější. Citovaný [Mezinárodní institut strategick-](#)

¹ *The Military Balance 2022*. London: Routledge, 2022, s. 9.

[kých studií](#) ve své nejnovější ročence přinesl odhad 87,9 miliard dolarů. Někdy se ovšem uvádí – s ohledem na ono slavné [highly probably](#) – i dvojnásobek. To by znamenalo, že v roce 2022 byly výdaje států Severoatlantické aliance 13,4krát – nebo 6,7krát – větší než vojenské výdaje Ruska.

Toto porovnání je samozřejmě pouze orientační. Přesnější srovnání by vyžadovalo ukázat rozdíly v platech vojáků, náklady vojenskoprůmyslového komplexu, především reálné ceny výroby plus zisky, ale i plýtvání či korupci v dané oblasti a podobně. Navíc válka na Ukrajině názorně předvedla, že přetavit reálné vojenské výdaje na úspěšnou strategii a taktiku není automatická záležitost. Přesto však uvedená čísla naznačují, kdo by se měl v případě konvenční války mezi NATO a Ruskem víc obávat o výsledek a případně jako první použít jaderné zbraně.

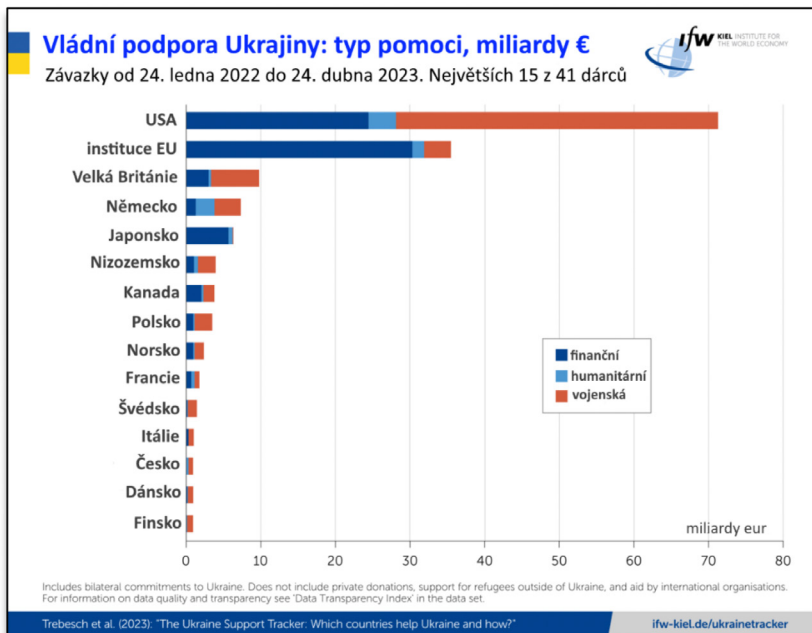
Ramsteinská skupina

Koncem minulého týdne hostil ministr obrany USA na letecké základně v německém městě Ramstein, kde se také nachází velitelství leteckých sil USA pro Evropu, zástupce států, které nejvíce pomáhají Kyjevu. Jednalo se už o jedenáctou schůzku této skupiny, první se konala loni v dubnu. Tentokrát se dohody týkaly především zbraní na pozemní protileteckou a protiraketovou obranu, ale též opravárenských závodů pro dodané zbraně. Podíl Česka a Slovenska na této pomoci může naznačit, jaký je reálný význam těchto zemí na poli orném i válečném.

Německý Kielský institut pro světovou ekonomiku pravidelně zveřejňuje informace o stavu pomoci Ukrajině, [Ukraine Support Tracker](#). Podle tohoto zdroje během prvního roku války byla Ukrajině slíbena pomoc ve výši 156,59 miliard eur, z toho:

- ▶ vojenská pomoc ve výši 72,09 miliard eur (z Česka 0,57 miliardy a Slovenska 0,21 miliardy eur);
- ▶ finanční pomoc ve výši 71,73 miliard eur (v rámci toho z Česka 0,00 miliardy a Slovenska 0,00 miliardy eur);
- ▶ humanitární pomoc 12,78 miliard (z Česka 0,37 miliardy a Slovenska 0,01 miliardy).

Největším pomocníkem Kyjeva byla v prvním roce války skupina anglosaských zemí, tedy USA, Velká Británie, Kanada, Austrálie a Nový Zéland (v souhrnu 85,37 miliard eur), následovaná státy a institucemi Evropské unie (v souhrnu 61,93 miliardy eur) – což je údaj, který mnohé naznačuje. Připojený graf znázorňuje údaje o pomoci Ukrajině od vybraných států. Dlužno dodat, že po skončení jednání Ramsteinské skupiny se ozval náměstek [ukrajinského ministra zahraničních věcí](#) a tvrdil, že jeho země potřebuje desetkrát větší pomoc a vyzval partnery Kyjeva, aby „překročili všechny umělé červené linie“ a věnovali 1 % svého hrubého domácího produktu na dodávky zbraní Ukrajině.

Mantra „2 % HDP“

V atmosféře, která v Česku panovala řadu měsíců před ruskou intervencí na Ukrajině, žádná věcná diskuse o úrovni vojenských výdajů nebyla možná. Po začátku války již vize vojenských výdajů na úrovni dvou procent hrubého domácího produktu zce-

la ovládla vládnoucí politickou vrstvu i mainstreamová média. Říká se, že toto číslo zaznělo už během přístupových rozhovorů – nelze zapomínat, že Česko bylo přijato do Severoatlantické aliance několik dní před začátkem aliančního bombardování Jugoslávie. Tato vize se pak dostala do závěrečné deklarace přijaté v září 2014 na [summitu ve Walesu](#). ↵ Tehdy se zástupci Česka i Slovenska zavázali, že vojenské rozpočty se budou postupně zvyšovat tak, aby nejpozději v roce 2024 dosáhly dvou procent hrubého domácího produktu. Z textu této deklarace vyplývá, že 20 % z vojenských výdajů by mělo jít na nákup nových zbraní plus vojenský výzkum a vývoj.

S postupem času se z požadavku vydávat dvě procenta hrubého domácího produktu na obranu stala skutečná mantra – magický, posvátný zvuk, jehož opakováním se dosahuje uklidnění a který pomáhá soustředit se. Absurdita mantry „2 % HDP“ je dána tím, že nic nevyovídá o tom, zda takto určená částka na obranu je příliš velká, nebo příliš malá. Rozumné stanovení výše vojenských výdajů potřebuje definovat reálné hrozby a rizika, ale i možnosti, a podle toho vybrat nástroje, pomocí kterých by se jim mělo čelit. O výběru vhodných spojenců nemluvě. Jenže dosáhnout potřebné shody v takto položených otázkách není mezi současnými státníky Západu možné. Proč by se ale mělo diskutovat o konkrétních zbraních či o záměrech jiných států, když všechno lze skrýt za mantru „2 % HDP“? Navíc při věcné diskusi by mimo jiné hrozilo nebezpečí, že by se někdo mohl ptát, o co je Česko bezpečnější než Rakousko, které není v NATO.

Skutečnost, že se mantra „2 % HDP“ jeví jako pravda, je dána jednoduchostí a skupinovým opakováním. Mechanickým memorováním hesla „2 % HDP na obranu“ se podařilo dosáhnout toho, že byl stanoven konkrétní cíl, jenž dokázali příslušní politici uchopit. Hluboké přesvědčení o tom, že jednájí správně, které dnes tito politici dávají najevo, není dáno tím, že jde o racionální čin. Toto přesvědčení vyvěrá z pocitu, že daná mantra zaznívá ve skupině úspěšných, jež jim umožňuje dosáhnout jiných požadovaných cílů. A to i těch kariérních; ostatně do pozic, kde se rozhoduje o vojenských výdajích, se těžko může

dostat někdo, kdo hymnus oslavující „2 % HDP“ dlouho nepřije. Osobní či skupinová užitečnost je vydávána za pravdivost, zájem se zahalil do pláště pravdy. Hrozné je, že takto lze vládnoucí politické vrstvě namluvit snad cokoliv. Jenže tím, že se z hlouposti stane zákon, na pravdu se nezmění. Zatím milovníci mantry „2 % HDP“ vypadají jako hasiči, kteří volají, že je nutné likvidovat požár, který pomáhali založit a jehož plameny nadále snaživě udržují. ◀

!Argument, 24. 4. 2023

3. PODIVNÉ SPOJENÉ STÁTY

USA, aneb churavý hegemon

Prolog:

„Amerika je omyl, nesporně gigantický omyl...“ – to jsou údajná slova Sigmunda Freuda, které pronesl v rozhovoru s Ernestem Jonesem, svým přítelem a životopiscem. Od doby, kdy Jones tuto větu publikoval v knize *Život a dílo Sigmunda Freuda*, se odborníci i laici přou, co tím vlastně otec psychoanalýzy myslel.

Zrod hegemonu

V souvislosti s válkou na Ukrajině se často mluví o tom, že se zásadně mění mezinárodní situace. Zpravidla se tím rozumí atmosféra mezinárodních vztahů, někdy ale také globální rovnováha sil. Jenže tato změna nemusí být vyvolána mezistátním konfliktem či růstem moci nějakého z aktérů světové politiky. Jejím příčinou může být vnitřní úpadek některého z velkých hráčů mezinárodní politiky. A tím postiženým hráčem může být také hegemon.

Ze studené války vyšly Spojené státy jako nesporný vítěz. Jak pravil v lednu 1992 tehdejší [prezident USA George Bush st.](#) ve Zprávě o stavu Unie: „Díky Bohu Amerika vyhrála studenou válku... Studená válka neskončila; byla vyhrána.“ Spojené státy měly bezkonkurenční armádu rozestou po celém světě, nejmohutnější ekonomiku, prostřednictvím škol a kultury dodávaly ospravedlňující vysvětlení uspořádání globálních věcí veřejných. Tehdy jménem liberálů Francis Fukuyama vyhlásil konec dějin, protože USA zvítězily na věčné časy. Neokonzervativci si však nebyli tak moc jisti a chtěli za každou cenu dosažené vítězství upevňovat. Pod jejich tlakem začaly Spojené státy praktikovat politiku unitárních preemptivních akcí, o kterých hovoří doktrína prezidenta George Bushe ml. – tedy vojenské akce proti

těm problémům, které se ještě nezformovaly, ale v budoucnu by mohly ohrozit postavení USA. Spojené státy se tak dostaly do válek, které nebylo možné vyhrát. Manifestovaly tím důvod zborcení mnohých hegemonů v minulosti: náklady na udržení hegemonie bývají často vyšší než zisk, který hegemonie přináší.

Iluze výjimečnosti

Víra ve výjimečnost Spojených států v podobě oddanosti demokracii a lidským právům je v oficiálních dokumentech USA všudypřítomná. Zjevné předurčení Washingtonu vést svět je prokazováno pomocí celé řady legend. Třeba i geografickými pohádkami: jestliže Adam a Eva byli vyhnáni na východ od ráje, pak cesta na západ je vlastně návratem. Každopádně přistěhovalci ze studené Anglie do oblasti dnešních Spojených států si museli připadat jako v klimatickém ráji, nemluvě o „volné“ půdě, později o nálezích zlata, ropy... Důvodů k euforii bylo a stále je mnoho.

Demokracii prý do USA přinesli „otcové-poutníci“. Ti přišli v roce 1620 na lodi Mayflower, na které podepsali smlouvu o samosprávě své budoucí obce. Jenže jejich pojetí lidských práv nepřekračovalo uzavřenou puritánskou sektu, pro niž byl útek za svobodou záchranou před nastupujícím osvícenstvím. A nebyli to první Angličané, kteří kladli základy budoucím Spojeným státům. Už v roce 1607 vznikla osada Jamestown. Tu založili kolonisté vyslaní z Londýna akciovou společností Virginia Company s úkolem napodobit španělské dobyvatele: zajmout indiánského vladaře a pak donutit jeho poddané vykoupit jej zlatem. Žádnou indiánskou říši ale nenašli a málem zemřeli hladu, protože odmítali pracovat. K práci je donutila tvrdá „samospráva“, která stanovila trest smrti i za útek k indiánům nebo na loď do Evropy. Ti, kteří hovoří o vrozené americké demokratičnosti, by také neměli zapomínat, že před revolucí bylo k zalidnění třinácti kolonií vyvezeno z Britských ostrovů 50 až 120 tisíc trestanců.

Americká revoluce je často vydávána za první protikoloniální revoluci. Je to tak trochu pravda – s výhradou, že se nevzbuřili domorodci, ale kolonisté proti své vlasti, která na ně uvalila

daně a cla bez jejich souhlasu. Představa výjimečnosti USA je následně spojována s *Deklarací nezávislosti*, která v roce 1776 vyhlásila, že „všichni lidé jsou stvořeni rovni, že jsou nadáni Stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, mezi nimiž jsou život, svoboda a úsilí o štěstí“. Tato deklarace však mohla být přijata až poté, kdy z ní byla vyškrtána pasáž odsuzující otroctví, protože jinak by pro ni nehlasovali zástupci jižních kolonií. Angus Maddison, ekonom a historik, který pracoval ve služebnách OECD, uvádí, že v letech 1700 až 1870 bylo na území dnešních Spojených států dovezeno z Afriky 399 tisíc otroků.

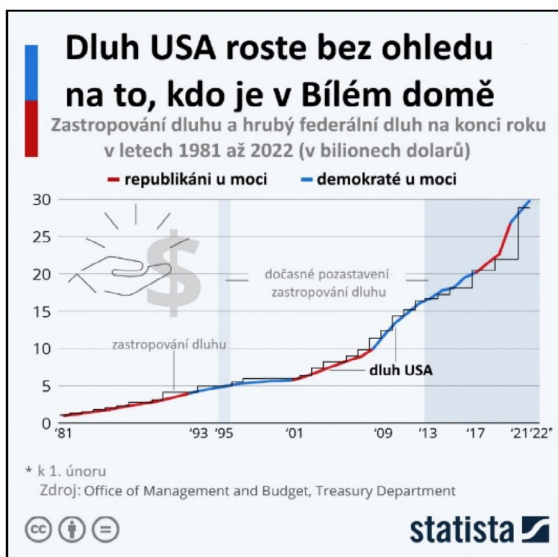
Dějiny mladých Spojených států nepostupovaly vpřed podle vznešených slov *Deklarace nezávislosti*, ale podle toho, co v praxi dokázal hraničář. Ten posouval hranici USA na západ. Na cestu si vzal sekeru a pušku: pomocí sekery kácel stromy a stavěl osady, puškou „zaháněl“ indiány, Mexičany, Havajce, ale i Filipínce a občas také jiné hraničáře. Názorně vysvětloval, že nejdůležitějším nezadatelným a nezcizitelným lidským právem je právo silnějšího. Dnes se snaží vytyčit hranici v kosmu, v Tchajwanském průlivu, ve východní Evropě... Tento hraničář je dědicem koloniální mentality, která přežila *Deklaraci nezávislosti*.

Krátké dějiny USA umožňují jejich snadné politické zpřítomnění. Z těchto zdrojů vyrůstají oba extrémní tamní politické kultury: jak pocit nadřazenosti, tak i komplexy některých liberálů. Právě tito liberálové se snaží kompenzovat hříchy minulosti nezřídkou kontraproduktivní pozitivní diskriminací – a vnucují tyto kompenzace i té části Evropy, která nemá koloniální či otrokářskou tradici, čím své snaze dávají tragikomickou podobu.

Zadlužený hegemon

Podle mnoha autorů se současná hegemonie USA liší od jiných hegemonistických uspořádání tím, že má globální rozměr. Ovšem nad Španělským impériem také kdysi slunce nezapadalo... I když jsou říše a hegemonie odlišné pojmy, ekonomické náklady mohou být v obou případech neudržitelné. Pokud jde o USA, podle [oficiálních údajů](#) ↪ federální dluh letos překročil 30 bilionů dolarů, nabubřel do přibližně 124,7 % hrubého domácího pro-

duktu. Přiložený graf ukazuje, že zadluženost rostla bez ohledu na stranickou příslušnost prezidentů i snahu ji zastropovat zákonem. Přitom celkový dluh započítávající závazky jednotlivých států Unie, obcí, bank a občanů, přesáhl podle internetových [dluhových hodin](#) 91 bilionů.

To, že Spojené státy při takovýchto tendencích dokážou přežít, je velká záhada. Jednou z příčin je fakt, že dolar představuje největší rezervní měnu: podle [Mezinárodního měnového fondu](#) na konci minulého roku tvořil 58,8 % globálních měnových rezerv. Jenže možnost vyvážet dolar a dovážet za něj zboží a služby se zmenšuje. Ke zhoršování postavení dolaru přispívají takové akce vyrůstající z mocenské arogance, jako je souběžné uvalování sankcí na ropné giganty – Írán, Venezuelu a Rusko. Zhoršování ekonomické pozice USA napomáhají i nákladné neúspěšné války. I proto tamní inflace láme rekordy.

Nemocná společnost

Freudova myšlenka, že Amerika je chyba, bývá někdy pokládána za vtip, jindy za projev uražené Freudovy ješitnosti po návštěvě v USA, kde s ním prý nejednali s patřičnou úctou. Freud ale mohl za „gigantický omyl“ pokládat spojení amerického snu s hrubým individualismem, který nectí kulturní tradice Evropy. Přitom právě kultura ve Freudově psychoanalýze v podobě *Superega* krotí sobecké a násilnické složky ponořené v hlubinách nevědomí člověka. Je skutečně náhoda, že jenom ve Spojených státech překročil počet úmrtí na Covid-19 jeden milion lidí?

To, že se každý musí a chce starat především o sebe, vede v podmínkách rostoucí sociální diferenciaci ke zostření konkurence. Ta způsobuje, že každý sám vytyčuje a sám hájí hranice svého života, a to v darwinistickém duchu.

►Podle údajů londýnské internetové stránky [World Prison Brief](#) je ve vězeních Spojených států téměř 2,1 milionů lidí – což je nejvíc na světě, víc, než v mnohem lidnatější Číně nebo Indii. Na sto tisíc obyvatel v USA připadá 629 vězňů, což je také nejvíc na světě.

►Vládní agentura [Centers for Disease Control and Prevention](#) uvádí, že v USA byl v roce 2020 zaznamenán meziroční pokles průměrného věku dožití o 1,8 roku. Bylo spácháno 45 979 dokončených sebevražd a 1,2 milionu pokusů o sebevraždu. Tentyž zdroj uvádí pro stejný rok, že počet vražd dosáhl 24 576, což představuje meziroční růst o 30 %; v tomtéž roce bylo v [Evropské unii](#) spácháno šestkrát méně vražd než v USA. Webová stránka [Mass Shooting Tracker](#), kterou společně provozují CNN, MSNBC, The New York Times, The Washington Post, The Economist a další mediální domy, zaregistrovala letos 317 případů masové střelby, kdy byly zasaženy nejméně čtyři oběti – a od roku 2013 celkem 4699 takovýchto případů.

►Server [Officer Down Memorial Page](#) uvádí, že loni bylo v USA během služby zabito 629 policistů, letos, do konce minulého týdne, to bylo 124 policistů. Naopak podle serveru [Mapping Police Violence](#) policie v USA loni usmrtila 1144 lidí, letos 243 lidí.

Američané mají rádi výzkumy veřejného mínění. Ty v posledních letech signalizují [toxickou polarizaci](#) společnosti. Velká většina respondentů souhlasí s tvrzením, že Spojené státy jsou tak rozštěpené, že nemohou řešit své hlavní problémy. Velká je převaha těch, kdo mají obavu, že USA mohou být na pokraji občanské války. Většina dotázaných se také domnívá, že jim politické klima brání říkat, čemu věří. Na druhé straně ale je také velká většina respondentů přesvědčena, že Američané mají více společného, než ukazují sdělovací prostředky či političtí vůdci, a souhlasí s tvrzením „Opravdu mi záleží na všech Američanech bez ohledu na jejich politické názory“. Z takovýchto výzkumů se dá odvodit pouze to, že v americké společnosti dlouhodobě narůstá nervozita.

Malá naděje

Zdá se, že je možné zformulovat zákonitost: čím více se hegemón brání přechodu k multipolárnímu uspořádání, tím více je ve světě chaosu. Urputná snaha USA zachovat si privilegované postavení vede k vyčerpávající souběžné angažovanosti na východě i západě Eurasijského kontinentu. Narůstající chaos je cítit i na Blízkém východě. Tam bylo kurýrování rovnováhy Washingtonem – byť s problematickými cíli – nahrazeno vakuem plným ambicí regionálních mocností. Mnohé státy přestaly ctít globální pravidla Světové obchodní organizace, přičemž zároveň roste zájem o taková uskupení, jako je BRICS.

Na světě neexistuje stát, který by mohl být globálním hegemónem. Nikdo nemá takový potenciál, ani USA, ani Čína, ale ani koalice typu NATO. Úsilí o dominanci může v lepším případě skončit vytvořením paralelních světů s odlišnými vizemi globalizace. Dostupná data naznačují, že v tomto případě by kolektivní Západ brzy mohl představovat slabšího z paralelních světů. Je proto pro něho lepší přestat hrát hry s nulovým součtem a pochopit, že *win-win* strategy, v níž mají zisk všechny zúčastněné strany, je pro něj nejvýhodnější. Řízený přechod od snah o hegemonii k multipolárnímu uspořádání – to je momentálně nejlepší varianta pro všechny. Jak ale

v churavějících Spojených státech bez velkých vnitřních otřesů
změnit kurz? ◀

!Argument, 21. 6. 2022

Jedna kapka krve

Před třemi týdny zveřejnilo ministerstvo zahraničních věcí USA nejnovější zprávu o tom, jak si představuje stav dodržování lidských práv ve světě, [Country Reports on Human Rights Practices](#). ↪ Tedy přesněji: dodržování a porušování lidských práv všude ve světě – kromě USA. Tuto výroční zprávu zmíněné ministerstvo předkládá Kongresu na základě speciálního zákona. Dlužno dodat, že od roku 1998 má zmíněná zpráva každoročně svého příbuzného – dokument, který se týká dodržování lidských práv v USA a který vydává informační oddělení čínské vlády: [Human Rights Record of the United States](#). ↪ Vlastní zprávy na dané téma vydávají i nevládní organizace, například Amnesty International. Ale zpět ke zprávě, která spatřila světlo světa v březnu 2023 ve Washingtonu. Ta je tradičně rozdělena podle jednotlivých států. Například část o Česku má 37 stran, o Slovensku 54 stran – o Číně 87 stran, o Ukrajině 96 stran. Na těchto stránkách je mnoho příběhů i hodnotících soudů, které jistě řadu čtenářů mohou zaujmout. Zajímavé je ale také ještě něco jiného.

LGBTQI+

V každé zprávě o loňské situaci v jednotlivých státech je velká pozornost věnována právům sexuálních menšin. Například ve zprávě o dodržování lidských práv v Česku se zkratka LGBTQI+ (*lesbian, gay, bisexual, transgender, queer and intersex plus*) objevuje devětkrát, v případě Slovenska je to dokonce dvacet sedmkrát. Nabízí se otázka, jak se při obhajobě práv LGBTQI+ v průběhu let pokročilo. Nejstarší zpráva, kterou lze dohledat na uvedené internetové adrese ministerstva zahraničí USA, je o situaci v roce 1999. Tam se ale o žádných právech LGBTQI+ nemluví. Důvod je prostý: před čtvrt stoletím tato otázka nebyla ve Spojených státech na pořadu dne. I když počátky uvedené zkratky sahají do roku 1990 (zatím poslední písmena byla do zkratky doplněna po roce 2000), velké politické téma se teprve rodilo.

A postupně i radikalizovalo: příkladem může být oficiální [zpráva o plnění memoranda prezidenta USA](#) z února 2021 o aktivitě federálních úřadů při prosazování práv LGBTQI+ ve světě.

Na tomto dnes tak citlivém tématu je vidět, jak se mění seznamy obsahující to, čemu se říká „přirozená, nezadatelná a nezcizitelná práva“. Práva LGBTQI+ se nedostala v USA do popředí proto, že byla porušována – porušována byla po staletí. K jejich identifikaci byla nutná osobitá sociálně-politická situace. Obdobně by v 15. století nikoho nenapadlo mluvit o právu dětí na vzdělání. To je samozřejmé. Jenže je tu problém: nebezpečný zvyk Washingtonu agresivně prosazovat v zahraničí práva objevená kvůli problémům doma, tedy v USA. Nejde jen o takzvané humanitární intervence. Jde také o schopnost pochopit, že každá země, každá kultura, každá civilizace má své vlastní tradice, své vlastní sociální možnosti a například právo na práci nejen naplňuje různě, ale i odlišně chápe.

Život, svoboda, úsilí o štěstí

Zprávy o dodržování lidských práv se objevily na ministerstvu zahraničí USA v roce 1977. To není náhoda: zpráva o roce 1976 byla informací o stavu světa dvě stě let od přijetí *Deklarace nezávislosti USA*. Právě tato *Deklarace* je prvním dokumentem, který povýšil ideu lidských práv na státní politiku, a zároveň z lidských práv učinil velký problém: právo na život, svobodu a úsilí o štěstí se nevztahovalo na ženy, otroky a indiány.

Poměrně často se lze setkat s představou, že otázka lidských práv pro černé otroky byla vyřešena občanskou válkou v šedesátých letech 19. století. Jenže statisíce mrtvých, které vedly ke zrušení otroctví, neznamenal zrovnoprávnění v dnešním smyslu. Po stažení federálních jednotek z jižanských států v roce 1877 se rozmohly takzvané zákony Jima Crowa – zákony omezující práva barevných obyvatel USA, tedy černochoů, ale i indiánů a míšenců. Segregační zákony v některých státech Unie platily ještě před šedesáti lety minulého století. Porozumět jim, znamená překonat dvě návykové bariéry, jež jsou s oním obdobím spojeny. Marxistická interpretace dějin zdůrazňuje, že se tehdy

odehrával především konflikt kolem otázky sociální rovnosti; liberální výklad zdůrazňuje politické svobody. Jenže zde byla ještě jedna konfliktní linie, která v řadě ohledů ovlivnila podobu nejen intelektuálních sporů, ale i osudy, mnohdy tragické, desítek milionů lidí. Byl to spor o biologickou předurčenost jednotlivců a skupin, jenž odstartoval sociální darwinismus.

Přírodní výběr

Idea přírodního výběru – neboli jak psal i Charles Darwin, přežití silnějšího – vyústila v USA do dvou linií výzkumů i politických opatření: eugeniky a „vědeckého“ rasismu. Snad nejvýraznější vliv měly tyto představy v období 1910 až 1930. Tehdy zažívala největší slávu na amerických univerzitách eugenika, představa o potřebě chránit a pomocí státní politiky cíleně zdokonalovat genofond obyvatel. Ale nejen to. Byla to i doba velké slávy Kukluxklanu, jehož seznam nepřátel USA zahrnoval kromě černochoů, Hispánců a Asiatů i Židy a katolíky, představitele politické levice, imigranty a další. Kukluxklan měl tehdy tři až šest milionů členů. Film [Zrození národa](#) (1915; původní název *The Clansman*), hollywoodské němé epické drama oslavující Kukluxklan, byl prvním filmem, který byl promítán v Bílém domě, a to pro prezidenta Woodrowa Wilsona, prvního jižanského prezidenta po občanské válce.

Rasismus jako politická koncepce se radikalizoval a posunoval k hororovému extremismu. Zformovala se koncepce, podle které je (a) běloch – přesněji árijec, Anglosas, Germán – nadřazený jiným, méněcenným rasám; (b) skupinová nadřazenost je tak výrazná, že jí žádný jedinec nemůže uniknout – každý jedinec vyšší rasy má větší hodnotu než jedinec z rasy nižší, žádný jedinec z rasy nižší nemůže dosáhnout úrovně jedinců v rase vyšší; (c) tato údajná přírodní zákonitost je trvalá, proměna hrozí jen degenerací vyšší rasy přimícháním krve z rasy nižší.

Dlužno dodat, že zákony zakazující sňatky příslušníků odlišných ras byly na území dnešních Spojených států přijaty ještě před revolucí roku 1776 v sedmi z třinácti kolonií. A po revoluci se politická kultura hned nezměnila, právní normy podobného

druhu vykazovaly velkou odolnost. I když většina těchto zákonů směřovala proti sňatkům, spoluzití či sexu mezi lidmi bílé a černé rasy, byl přijat i zákon proti sňatkům Afroameričanů s původními obyvateli, tedy s indiány, Eskymáky či Havajci (Louisiana, 1920), nebo zákon proti sňatkům bělochů s „Malajci“, pojímanými tehdy jako zvláštní rasa z Oceánie (Maryland, 1935). Až rozhodnutí Nejvyššího soudu v roce 1967 vedlo ke zrušení posledních šestnácti z těchto rasových zákonů.

Vrchol absurdity

Podle právního principu nazývaného „pravidlo jedné kapky“, který byl kodifikován v některých státech USA na počátku 20. století, každý, kdo měl být jednoho vzdáleného černošského předka, tedy kapku „černošské krve“, byl černoš. Tato „rasová klasifikace“ znamenala zásadní krok od hledání rozdílů mezi rasami v barvě kůže směrem k mytologizované „krvi“. Na řadu přišel princip hypodescentu – automatického přiřazení potomků vzešlých ze smíšeného svazku k etnické či rasové skupině, která měla v daném prostředí nižší sociální a politický status. Nebyl důležitý podíl „krve“, tedy vzdálenost barevných předků, nebyla důležitá sebeidentifikace či kultura daného člověka, šlo o právní vyjádření dlouho pěstovaných jižanských představ o „neviditelném černošství“. Některé jižanské státy nově definovaly starší zákony „o krevních zlomcích“ tak, aby zlomky dostaly faktickou podobu „jedné kapky“.

Americké zákony o „jedné kapce krve“ byly přijaty ještě předtím, než byly v nacistickém Německu přijaty norimberské rasové zákony (1935), které určovaly příslušnost k „židovské rase“ podle rodičů a prarodičů (Židé, míšenci prvního a druhého stupně), ale i podle vztahu k náboženství. Příbuzenství rasismu v USA a v Německu je ale nepopíratelné. Například Madison Grant, americký právník a zoolog, v knize *Zánik velké rasy* s podtitulem *Rasový základ evropské politiky* (1916) tvrdil, že „kříženec mezi bělochem a indiánkou je indián; kříženec mezi bělochem a černoškou je černoš; kříženec mezi bílým mužem a hinduistkou je hinduista; a kříženec kterékoli ze tří evrop-

ských ras a Žida je Žid.“ I když se někdy uvádí, že Grant měl v USA malý vliv, podílel se na některých eugenických opatřeních i na zákonu o rasové integritě Virginie. A nejde pouze o Grantův vliv ve Spojených státech. Citovaná kniha vyšla německy (1925); Adolf Hitler poslal Grantovi děkovný dopis a nazval tuto knihu „svojí Biblií“. Anders Breivik, norský masový vrah a pravicový extremističtina ve svém manifestu *2083: Evropská deklarace nezávislosti* (2011) zmiňuje Granta jako obránce bílé rasy. Cituje také Grantovu definici „nordické rasy“.

Mesianismus a lidská práva

Mnohé představy současných amerických liberálů o lidských právech mají povahu komplexu viny zrozeného z pohledu na vlastní dějiny. Proto liberálové nebourají jen sochy či jazykové konvence, ale snaží se i kompenzovat minulost a takzvanou pozitivní diskriminací usilují o srovnání startovních podmínek všech etnických skupin. Ne všechno se daří, protože změnit slovní zásobu či převyprávět učebnice historie neznamena změnit sociální situaci. Je snazší zajistit, aby v amerických seriálech většinu policejních náčelníků hrál Afroameričan či Afroameričanka, než srovnat sociální podmínky a kulturu života bělochů a černochů. Jen pro ilustraci: podle [serveru Statista](#) ↵ připadalo v USA v roce 2021 na sto tisíc černochů 528 vězňů, na sto tisíc indiánů a aljašských domorodců to bylo 316 vězňů, zatímco na sto tisíc bělochů připadalo v USA 157 vězňů.

Přízeň, které se těší idea lidských práv, prožívá vlny přílivu a odlivu. Obdobně se mění i obsah toho, co je za lidská práva pokládáno. Dnes v USA zpochybňují právo žen na interrupci, a co zítra? Přežije nařízení prezidenta, aby federální úřady podávaly zprávu o prosazování práv LGBTQI+ ve světě, volby v příštím roce? A co samotná každoroční zpráva ministerstva zahraničí o dodržování lidských práv ve světě pro Kongres? Irving Kristol, otec amerického neokonzervatismu, ji kdysi nazval „idiotskou politickou aritmetikou“. Co budou za tři roky obsahovat americké a britské brožurky o lidských právech pro budoucí politiky? Jaké kapky zlé krve objeví hollywoodští hrdinové zítřka? Spoje-

né státy jsou učebnicovým příkladem toho, jak obtížné je lidská práva naplňovat v praxi. Nejde o to vinit USA ze všech hříchů světa – žádný národ nemá nevinné dějiny. Problém je, že agresivní prosazování vlastního pojetí lidských práv, které praktikují Spojené státy, tuto krásnou myšlenku diskreditují. ◀

!Argument, 11. 4. 2023

USA – náš vzor!

Díky davovému chování novinářů se minulý týden obraz politiky smrškl na měnící se čísla z voleb prezidenta Spojených států. Velký zájem je oprávněný, byť řeči o tom, že se volí nejmocnější muž planety, by se daly rozporovat. Jisté je, že prezident USA se těší větší pozornosti médií než kterýkoliv jiný politik. Být ale prvním občanem USA není vždy jenom radost. Historici spočítali, že ze 45 dosavadních prezidentů Spojených států čtyři byli zavražděni: Abraham Lincoln (1865), James Garfield (1881), William McKinley (1901) a John Kennedy (1963). Až do konce prezidentství Ronalda Reagana se mluvilo o prokletí voleb konaných v roce s nulou na konci – všichni zavraždění byli zvoleni právě v takovém roce. I letošní rok má nulu na konci. Jenže Reagan, poprvé zvolený prezidentem v roce 1980, atentát, který byl na něho spáchán hned v prvním roce vlády, přežil. Což otvírá prostor pro jinou dějepisnou statistiku: podle dostupných údajů bylo v USA spácháno více než třicet vražedných útoků na úřadujícího, zvoleného či bývalého amerického prezidenta.

Prezidentští kandidáti samozřejmě tyto skutečnosti znají, a když zvítězí, snaží se volbami zjitřenou situaci zklidnit. Sobotní projev Joe Bidena obsahoval standardní výzvu k jednotě i tradiční slib, že bude prezidentem pro všechny Američany. Své vítězství označil jako vítězství lidu, „[A victory for »We the People«](#)“. ↵ Jenže právě teď se hlas LIDU přestává propočítávat ve volebních místnostech, ale hledá se na ulici a v soudních síních. Vypadá to, že americký LID je podivně neurčitá, těžko uchopitelná substance.

We the People

Podstatou demokracie je vláda či suverenita lidu. Díky Hollywoodu jsou dnes slova *We the People* ze skvěle napsané preambule *Ústavy Spojených států* – jejím autorem je téměř zapomenutý politik Gouverneur Morris (1752–1816) – známá po celém světě. Slavná byla tato slova i bez továrny na sny. Jistě není náho-

dou, že obdobně jako *Ústava USA* začíná i *Charta OSN*. Tedy alespoň podle oficiálního českého překladu (Příloha k vyhlášce č. 30/1947 Sb., s. 180). V angličtině je to *We the peoples...*, což by bylo asi lepší překládat „My, národy...“ Opět se vrací otázka – kdo je to vlastně LID?

Klasický pojem lidu měl sociální rozměr. LID byl chápán jako protiklad aristokracie či oligarchie, antiteze bohaté, mocné nebo jinými rysy odlišené menšiny. V novověku takovéto pojetí lidu zdědili osvícenci. LID se stal nositelem obecné vůle, kterou ale politické strany rozštěpily – čehož se obával například George Washington. Sociální pojetí LIDU po osvícencích převzali socialisté, zvláště marxisté. Pro ně je LID i nadále nepriviligovaná složkou společnosti. Jedná se o angažované vymezení LIDU, které v sobě skrývá prvky kritiky sociální diferenciaci a výzvu k rovnostářství.

Z takové definice LIDU vyrůstaly i antické výhrady k demokracii. Sokrates v Platónově *Ústavě* tvrdí, že demokracie vzniká tehdy, „kdykoliv chudí po svém vítězství jednu část stoupenců druhé strany povraždí a druhou vyženou, a poté dopřejí zbylým účast na správě obce a úřadech stejným dílem – a úřady se v ní ponejvíce losují“. Také podle Aristotelovy *Politiky* „demokracie je tehdy, když v čele vlády jsou svobodní a nezámožní jako většina“. Rečeno jinak, podle klasické teorie je demokracie možná jen při zásadní ekonomické a sociální rovnosti.

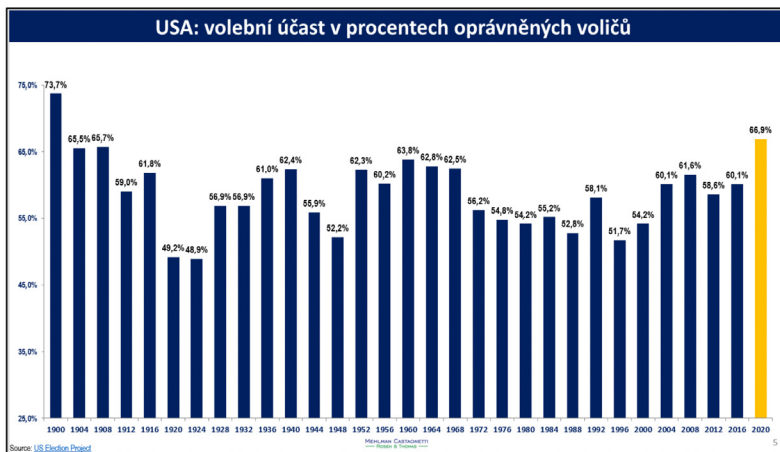
Spočítaná většina

Ať to dopadne, jak dopadne, oficiálně amerického prezidenta zvolil LID a tím mu dal legitimitu vládnout. To je umožněno tím, že v současném liberálním pojetí je LID obsahově vyprázdněný pojem, který se proměnil na „veřejnost“ nebo „občany“. Liberální LID je proměnlivé seskupení bez sociálně-ekonomické charakteristiky.

To vše je dáno tím, že LID je obecný pojem – a politika je pohříchu konkrétní. Tak třeba při prvních volbách prezidenta podle *Ústavy USA* v roce 1789 obdržel George Washington 100 % hlasů a tedy i 100 % elektorů (byl jediným kandidátem) – při voleb-

ní účasti 11,6 % oprávněných voličů. Těžko říci, jak to historičtí statistikové spočítali, i když první sčítání lidu proběhlo v USA o rok později. Faktem je, že v době přijetí *Ústavy Spojených států*, tedy v roce 1787, konkrétní LID byli ti, koho určily jednotlivé státy Unie. I stalo se, že volební právo získali pouze bílí muži, kteří vlastnili určitý majetek nebo platili daně – což bylo přibližně šest procent populace tehdejších Spojených států. Ještě jednou: LID v politickém smyslu tehdy nebyly ženy, chudina, původní obyvatelstvo, černoši.

Minulý týden komentátoři přispěchali s tím, že letošních prezidentských voleb se zúčastnilo 66,9 % voličů, což je prý nejvíce od roku 1900; tento propoččet přibližuje následující graf převzatý ze serveru [US Elections Project](https://www.us-elections-project.org/).⁵ Nabízí se otázka, jak k tomu porovnání tito statistici dopěli: v roce 1900 bylo sice už formálně zakázáno omezovat volební právo na základě „rasy, barvy pleti nebo předchozího stavu otroctví“, ale skutek na Jihu mnohde utek. Navíc americké ženy získaly volební právo až v roce 1920. Teprve počátkem šedesátých let minulého století se ve Spojených státech na úrovni práva plně prosadila zásada „jeden člověk, jeden hlas“. I dnes netvoří LID pouze voliči Joe Bidena – je to také víc než sedmdesát milionů lidí, kteří hlasovali proti němu. A pak je tu záhada jedné třetiny voličů, které ani bouřlivá atmosféra letošních voleb nepřivedla k urnám. Kdo je tento mlčící LID?

Zprostředkování

Posláním ideologií je předstírat, že mezi filosofií a politikou není rozdíl. Tvrdit, že politika vybrané skupiny prosazuje lidská práva – aniž pokládá za nutné říci, co je to „právo“ a kdo je to „člověk“. Demokracie je vláda LIDU, ovšem mezi obecným pojmem LID a konkrétním politickým jedincem podílejícím se na rozhodování státu je v moderní demokracii celá řada mezičlánků.

► Reprezentace. Antická demokracie byla přímá, athénský lid (bez žen, otroků a migrantů) projednával problémy na náměstí. Když vybíral reprezentanty, dělo se tak losem – volba byla pokládána za aristokratický prvek. Losování nepodléhaly funkce, které vyžadovaly kvalifikaci. Dá se říci, že v antice se losem obsazovaly funkce, jejichž držitelé se v současných demokraciích volí; funkce, které se v antice obsazovaly volbou – například stratég –, se v současnosti obsazují jmenováním.

Dnes je princip reprezentace LIDU coby voličů praktikován především v zastupitelských sborech, v přímých volbách hlavy státu – a v případě voleb amerického prezidenta i v archaické postavě elektora. K vrcholům liberálního pojetí reprezentativní demokracie patří takzvaný volný mandát, kdy poslanec či senátor nejenže není vázán přáním voličů nebo stanoviskem strany, za kterou byl zvolen – je odpovědný jenom svému svědomí. Hranice poslaneckého či senátorského svědomí pak často definují lobisté. Osud amerického elektora v případě prezidentských voleb v USA reprezentuje druhý extrém v podobě vázaného mandátu: volitel by měl hlasovat pro toho kandidáta, který zvítězil v jeho státě a o žádném svědomí nemusí přemýšlet.

► Nesociální štěpení společnosti. Liberální a konzervativní strach z demokracie vyrůstal z představy, že volby vyhrají velké skupiny organizované kolem sociální či národnostní otázky. Dělníci a rolníci, nebo Slované v císařském Rakousku. Pak ale zjistili, že třídy i národy jsou, podobně jako LID, v politice konkrétnější a hlasují podle představ o svých aktuálních potřebách, s ohledem na přání rodiny či malé skupiny. Nastala doba, kdy do voleb vstoupil kostel, škola a média – ovládané liberály a konzervativci.

Těžko se LID může rozhodovat podle informací, které nemá. V současné dynamické době LID své požadavky vyjadřuje v podání konkrétních jedinců, a to stále méně na základě zděděných politických priorit. Daleko častěji formuluje svá přání na bázi reklamou vytvořených potřeb – materiálních i duchovních. Stále silněji bující sektářství je nezdravou, dalo by se říci alergickou reakcí na chorobný individualismus kapitalismu. Sektářství náboženské i politické, které je v USA mnohem pestřejší a aktivnější než v Evropě. Taková je ostatně americká tradice. Oficiální legenda praví, že demokracii do dnešních Spojených států přivezli v roce 1620 otcové-poutníci. Tedy konzervativní puritánská, do sebe uzavřená náboženská sekta. Dnes se na amerických ulicích za hlas LIDU vydávají nejrůznější milice, které provolávají hesla o tom, že mají právo na stejné zbraně, jako má stát.

Na štěpení LIDU se dnes víc než politické strany podílejí média, a nejnověji kvazisociální sítě. Vytvářejí se uzavřené bubliny lidí se společnými či podobnými názory, kde se lidé navzájem utvrzují ve svých postojích. Vzniká tak optický klam většinového názoru – či přímo přání LIDU. Tyto skupiny se radikalizují, a to zvláště v případě, kdy jsou proti hlavnímu proudu. Digitalizované uzavřené skupiny jsou vděčným prostředím pro bujení konspiračních teorií, což je často propojuje s populisty. To platí také v případě, že jsou populisté u moci. A tak například zvěstovatelé teorií Qanon téměř bez výhrad podporují Donalda Trumpa.

►Cena. Nová role médií a mediálních agentur zvýšila cenu voleb. Vezmou-li se za směrodatné údaje washingtonského [Centra pro odpovědnou politiku](#), ☞ pak pro zvolení americkým prezidentem je zapotřebí splnit čtyři požadavky: být občanem Spojených států od narození, mít alespoň 35 let, pobývat nejméně 14 let před volbami v USA – a disponovat částkou téměř tři miliardy dolarů. Právě směs nové role médií a ceny patří k základním politickým prvkům, které mění demokracii na oligarchii. Nejen v USA.

Zprostředkování ale funguje jen do chvíle, než nastane hluboká krize. V ní se zpravidla i třídy pohybují jako celek. Dějiny mají tendenci vzpírat se korektní mluvě.

V roce 1845 schválil Kongres USA zákon, podle kterého se všeobecné volby konají „v úterý následujícím po prvním pondělku v měsíci listopadu“, čemuž se v USA říká Volební den. I stalo se. Ovšem vpravdě americkým způsobem. Například letos v Kalifornii začalo hlasování 5. října. A započítávané hlasovací lístky zaslané poštou chodily ještě několik dní po Volebním dni. Že je to příznivé prostředí pro nejrůznější podvody a pro legendy o nich – to je nesporné. Škoda že COVID-19 omezil možnosti [monitorování voleb z OBSE](#), která původně měla vyslat sto dlouhodobých a 400 krátkodobých dohlížitelů.

Americké prezidentské volby už svým organizováním ukazují, že tendence napodobovat v Evropě Spojené státy není nejlepší nápad. Odtrhávání evropské politiky od morálky a od národních tradic je proces, který rozhodně nesměruje k vládě lidu. ◀

!Argument, 9. 11. 2020

Trumpův říjnový zázrak

Prolog:

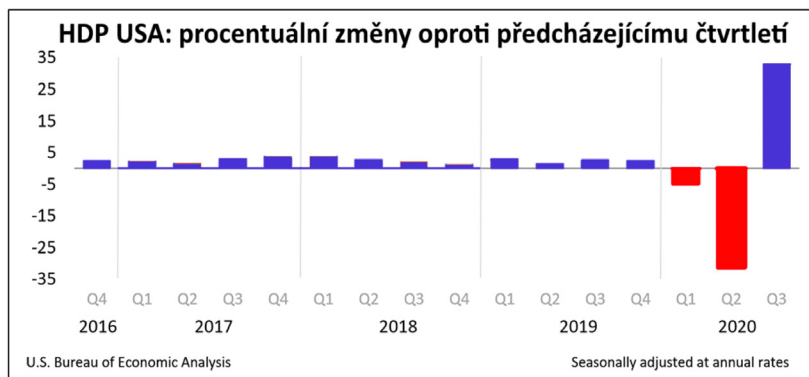
V říjnu roku 1972, tedy v předvečer voleb Richard Nixon versus George McGovern, oznámil prezidentův poradce pro otázky národní bezpečnosti Henry Kissinger, že „mír je na dosah ruky“. Nixon pak listopadové volby, probíhající ve společnosti rozpolcené válkou v Indočíně, s velkým náskokem vyhrál. Zázrak z roku 1972 v sobě nese jeden důležitý rozměr: žádný mír na dosah ruky nebyl, což Kissinger jistě dobře věděl. Naopak, na obzoru byla další válečná eskalace, což cynický poradce musel přinejmenším tušit: během následujícího „vánočního bombardování“ Severního Vietnamu, hlavně Hanoje a Haiphongu, bylo zabito přibližně dva tisíce civilistů a neznámý počet vojáků. Také ztráty amerických strategických bombardérů se některým analytikům jevily jako nepřijatelné.

Zázrak roku 2020

Donald Trump, celoživotní dítě štěstěny, má letos smůlu. COVID-19, ekonomický propad, občanské nepokoje, požáry, hurikány. Navíc si spoustu problémů Trump přidělal svojí zahraniční politikou, jak o tom v !Argumentu hovoří článek Ilony Švihlíkové *Trumpovo dědictví: America First a obchodní války*. V neděli odpoledne, tedy pár hodin před volebním úterým, lze jen konstatovat, že ze [142 snadno dostupných výzkumů](#) ↪ volebních preferencí v USA, které přesahují do října nebo v říjnu proběhly, pouze ve dvou případech Trump získal více hlasů než Joe Biden. Podle nedělního propočtu volebního výsledku, který připravil [The Economist](#), ↪ by měl Biden získat 350 a Trump 188 volitelů, přičemž ke zvolení prezidentem je nutné mít na své straně 270 elektorů. Ještě je tu ale naděje na zázrak.

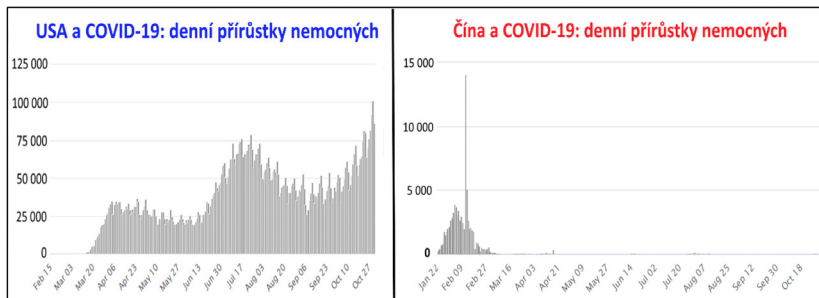
Optimismus do Bílého domu mohou dodat nejnovější údaje o [vývoji hrubého domácího produktu USA](#) ↪ za třetí čtvrtletí, které zveřejnilo Byro pro ekonomické analýzy Ministerstva obchodu v posledních říjnových dnech. Podle nich nárůst HDP oproti mi-

nulému kvartálu činí +33,1 %, přičemž ten minulý přinesl propad o -31,4 %, což přibližuje i následující graf. Takové informace by na první pohled mohly natočit nerozhodné voliče k republikánům příslibem předkovidového růstu ekonomiky Spojených států.

Přímá úměrnost

Cena tohoto obnoveného růstu je ale v době, které vládne COVID-19, vysoká. Boj s ním připomíná plavbu mezi Skyllou a Charybdou – mezi obludným nárůstem nemoci a nestvůrným ekonomickým propadem. Otevřít předčasně ekonomiku znamená šířit koronavirus; spoutat koronavirus vyžaduje zavřít ekonomiku. Téměř v celém světě. Pohled na křivku denních přírůstků nakažených ve Spojených státech, kterou přináší následující graf zpracovaný podle serveru [Worldometer](#), ukazuje, že ekonomický růst v třetím čtvrtletí je v USA přímo úměrný růstu počtu nakažených novým koronavirem – samozřejmě s odpovídajícím dílčím zpožděním. Graf také informuje, že Spojené státy v současné chvíli neprožívají druhou, ale třetí, tak říkajíc předvolební vlnu. Toto vlnění se nutně bude opakovat, dokud nedojde k „přirozenému“ promoření, a to včetně růstu počtu zemřelých. Nebo dokud do boje s novým koronavirem nevstoupí vakcína či lék, nebo nejlépe obojí, a s jejich pomocí dojde k „umělému“ promoření.

Je tu ještě další cesta, která umožňuje kontrolu šíření koronavirovu do doby masového využití vakcíny/léku; tou postupuje Čína. Tento příklad je ale v liberálních demokraciích spojujících individualismus a kult podnikání nenapodobitelný. Z předcházejícího grafu je zřejmé, že nemocnost v Číně zaznamenala jediný vrchol, a to 12. února. Také čínská ekonomika reaguje jinak než hospodářství Spojených států. Tabulka sestavená z dat Mezinárodního měnového fondu (MMF), Světové banky plus Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) přináší odhad vývoje hrubého domácího produktu světa, USA a Číny pro letošní a příští rok. Všechny tyto prognózy svorně odhadují letošní pokles jak světového HDP, tak i HDP Spojených států, a zároveň čínský ekonomický růst. Také příští rok by měla být hospodářská dynamika Číny vyšší než globální průměr či růst ekonomiky Spojených států.¹ V Číně COVID-19 přispěl k akceleraci reforem, na Západě zatím prohlubuje zmatek. Žádná veřejnoprávní ideologie v Česku na tom nic nedokáže změnit.

¹ Viz CRS: [Global Economic Effects of COVID-19](#). ↻ Updated October 27, 2020, s. 19.

	MMF, říjen 2020			Světová banka, červen 2020			OECD, září 2020		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
svět	2,9	-4,4	5,2	2,4	-5,2	4,2	2,7	-4,5	5,0
USA	2,3	-4,3	3,1	2,3	-6,1	4,0	2,3	-3,8	4,0
Čína	6,1	1,9	8,2	6,1	1,0	6,9	6,1	1,8	8,0

Poslední křeč

Tabulka předvídající vývoj hrubého domácího produktu lépe charakterizuje nálady voličů než údaje o růstu mezi druhým a třetím čtvrtletím. Od přelomu ledna a února, kdy byly ve Spojených státech zaznamenány první případy nového koronaviru, se prostě nedaří. 31. ledna sice Ministerstvo zdravotnictví a sociální péče USA vyhlásilo stav ohrožení, Trump ale vsadil a stále sází na své obvyklé expresivní vyjadřování: všechno je v USA nejlepší, fascinující, skvělé, fantastické... Nevystupuje pouze jako bavič. Svým bombastickým chováním zakrývá, převrstvuje, přehlušuje jiné názory, ale i „nežádoucí“ informace. Trump i poslední dny před volbami kritizuje lékaře, že zveličují údaje o mrtvých, aby získali peníze. Nevybíravě se vyjadřuje o dr. Anthony Faucim, což je nejznámější tvář operačního týmu Bílého domu pro boj s novodobým koronavirem a dlouhodobý ředitel Národního institutu alergií a infekčních nemocí. Fauci se totiž provinil tím, že veřejně provolal „jdeme špatným směrem“. Podle Trumpa je snad vše v USA na dosah ruky – včetně vpravdě americké vakcíny proti novému koronaviru.

Vypadá to, že Trump v kampani mluví pouze k rodinám, které COVID-19 nezasáhl tragicky. Jenže 1. listopadu [statistiky serveru Worldometer hlásí](#), že Spojené státy jsou na tom stále z řady aspektů nejhůře z celého světa. Téměř 9,5 milionů nemocných od začátku pandemie. Více než 236 tisíc lidí, kteří zemřeli na COVID-19. Hrozivých 712 mrtvých na milion obyvatel v USA kontrastuje s třemi mrtvými na milion obyvatel v Číně (v Česku je to podle nedělních údajů z uváděného zdroje 303 mrtvých a na Slovensku 40 mrtvých na milion obyvatel). Ve Spojených státech umírají čtyři procenta z lidí nakažených novým koronavirem, zatímco celosvětový průměr jsou procenta tři.

Tolik vychvalovaný americký způsob života nevykazuje velkou odolnost v krizi. Poněkud salonní Bidenovo vystupování v kampani kontrastovalo s Trumpovou pouliční mluvou, což vyvolává dojem menší rozhodnosti. Nelze vyloučit, že v případě znovuzvolení bude Donald Trump proti novému koronaviru postupovat rázněji než dosud. Pokud zvítězí Joe Biden, bude zajímavé sle-

dovat, jak on zvládne boj s novým koronavirem v podmínkách amerického způsobu života, kde převažuje sebestředný individualismus, kde je výrazná politická decentralizace a rozhodování ve Washingtonu výrazně podvazuje tlak podnikatelské lobby.

Letos se žádný říjnový zázrak, který by zásadně ovlivnil prezidentské volby v USA, nekonal. Rozhodnou domácí problémy Spojených států trvající už měsíce, včetně rozštěpení politické elity. To ovšem nevyklučuje řeči o ruském a čínském vměšování, které ale zůstanou vyhrazené převážně poraženému. Volební kampaň sázela na emoce, vyprázdňené televizní debaty jen potvrzovaly, že kandidáti setrvávají na svých pozicích. Voliči jsou mnohem více než v minulosti uzamčeni v pseudosociálních internetových bublinách, kde se navzájem s „přáteli“ utvrzují ve svých omylech. A tak volby prezidenta Spojených států dostávají zvláštní kolorit. Současný pán Bílého domu má velmi radikální příznivce, ale i odpůrce. Mnohé nasvědčuje tomu, že letošní výběr prezidenta USA neskončí hlasováním ve volebních místnostech. ◀

!Argument, 2. 11. 2020

Hrrr na Kongres! ...?

Prolog:

Když se v roce 1994 chystalo nakladatelství Victoria Publishing vydat *Knihu o volbách*, požádal jeho ředitel Jana Kristoforiho – malíře a grafika, ale také politického vězně a emigranta –, aby nakreslil obálku. Kristofori vyhověl a do její podoby vtělil i své zkušenosti ze Švýcarska, jedné z kolébek moderní demokracie. Tehdy se ho autor zmíněné knihy zeptal, proč má obálka vypadat jako krvavá verze Ladova obrazu *Hospodská rvačka*. Kristofori lakonicky odpověděl: „Volby jsou pakultura!“

Vidět Spojené státy jako posvátný chrám svobody a demokracie znamená podléhat zrakovému klamu. Přeludu, který svědčí jednak o neznalosti temných reálií, jednak o chorobné závislosti na propagandě. Spojené státy jsou mocnou liberálně-demokratickou zemí, která jako jedna z prvních – druhá po Švýcarsku – začala budovat moderní instituce zastupitelské demokracie.

Jejich spojením s kapitalismem se staly vzorovou zemí liberálního světa – což je jedna z verzí demokracie. Dnešní americká demokracie má spoustu zvláštností, které v jiných zemích mohou působit rušivě. Nejen v Afghánistánu a Iráku, ale i v Evropě. Slepé napodobování v politice je horší než stavět hrady z písku.

Vzor demokracie

Po sečtení lidských a materiálních ztrát vzniklých při útoku na budovu Kongresu bude těžké poučovat Hongkong a Minsk, jak mají demokraticky zacházet s manifestanty útočícími na vládní budovy. Americké sebevnímání vlastní role ve světě je ovšem složitější, než nabízí křivé veřejnoprávní zrcadlo, které toto washingtonské mentorování s oblibou tlumočí. Podle knihy Waltera Meada, jejíž název by se dal přeložit *Zvláštní prozřetelnost* (2001), existují čtyři odlišné tradice, které vymezují rámec americké sebereflexe a s ní spojenou vizi zahraniční role USA. Jejich charakteristiku z pera tohoto amerického politologa je vhodné si občas připomenout – nejen proto, že je tomuto autorovi třeba vzdát hold za to, co napsal ještě dřív, než se na vrcholné scéně objevil Trumpův populismus.

► Jeffersonovská tradice. Byla pojmenována podle Thomase Jeffersona, radikálního osvícence, autora *Deklarace nezávislosti USA* a 3. prezidenta této země. Je někdy pokládána za izolacionistickou: jeffersonovci se domnívají, že zahraniční politika USA „by měla být méně soustředěná na šíření demokracie do zahraničí než na její zajištění doma“ – zahraničí je nebezpečné pro americkou demokracii. „Není pouze obtížné propagovat demokracii v zahraničí, je také obtížné bránit ji doma.“ Proto také zahraniční politika musí domácí politiku chránit. Jeffersonovci si přejí, aby USA byly vzorem, nikoli vývozcem demokracie. Pravděpodobně nejslavnější vyjádření jeffersonovského kréda představuje projev Johna Quincy Adamse z roku 1821. Tehdy, ještě ve funkci ministra zahraničí, tento budoucí prezident prohlásil: „Tam, kde je anebo bude rozvinut prapor svobody a nezávislosti, tam bude srdce Ameriky, její požehnání a její modlitby. Amerika

se však nevydá do zahraničí hledat monstra, která by mohla zničit. Bude přát svobodu a nezávislost každému. Je ale pouze bojovníkem za sebe a obhájcem vlastní cti. Bude tuto věc hlásat podporou svého hlasu a kýženým dobrem svého příkladu.“¹

► Jacksonovská tradice. Ta nese jméno podle Andrew Jacksona, generála a populistického politika, který se stal 7. prezidentem USA. Její zastánci jsou populisté, kteří „věří, že nejdůležitějším cílem vlády USA v oblasti domácí i zahraniční politiky by měla být fyzická bezpečnost a blahobyt amerického lidu“. Jacksonovci se domnívají, že Spojené státy by neměly v zahraničí vyhledávat spory, ovšem když jsou napadeny, souhlasí s generálem Douglašem MacArthurem, že „neexistuje žádná náhrada za vítězství“. „Jestliže jeffersonovství je knižní ideologií Spojených států, pak jacksonovský populismus je lidovou ideologií,“ tvrdí Mead. Tento populismus je spojen s uctíváním slávy, nezávislosti, odvahy, vojenské cti. Stejně jako jeffersonovci jsou také jacksonovci podezřívaví vůči politické elitě – ale během studené války byli jeffersonovci holubice, zatímco jacksonovci jestřábi. Jako jeffersonovci jsou také jacksonovci proti humanitárním intervencím a intervencím obecně, ale nesouhlasí s co nejužším vymezením národního zájmu a s politikou zaměřenou na minimum síly. Ten, kdo hodnotí americkou zahraniční politiku jako nezdravý mix ignorance, izolacionismu a nezodpovědné a bojovné kovbojské diplomacie, často hovoří o jacksonovské tradici, píše Mead. „Jacksonovské vlastenectví je emoce, jako láska uvnitř rodiny, ne doktrína.“

► Hamiltonovská tradice. Ta je spojována se jménem Alexandra Hamiltona, konzervativce a prvního ministra financí USA. Vyrůstá z představy povinnosti státu svou zahraniční politikou pomáhat prosazovat zájmy byznysu. Podle Meada požadují hamiltonovci „pevnou alianci mezi vládou a velkými podnikateli jako rozhodující jak pro domácí stabilitu, tak i pro efektivní aktivity v zahraničí, přičemž se dlouhodobě soustřeďují na potřebu integrovat stát do globální ekonomiky ve výhodném postavení“. Hamiltonovci „vidí obchod jako potenciální příčinu míru“. Právě oni tvrdí, že „otevřené dveře pro americké zboží jsou stejně

1 *Secretary of State John Quincy Adams Warns Against the Search for "Monsters to Destroy", 1821.*
In: *Major Problems in American Foreign Relations*. Volume 1: To 1920. Houghton Mifflin, 2005, s. 133.

důležité jako otevřený oceán pro americké lodě.“ Avšak „pro hamiltonovské továrníky a bankéře bylo mnohem méně jasné, zda je v národním zájmu povolit zahraničnímu zboží obchodovat svobodně ve Spojených státech“. Však také hned druhý zákon, který ve svých dějinách Kongres schválil, byl celní tarif na jamajský rum s cílem podpořit spotřebu americké whisky.

►Wilsonovská tradice. Ta, obdobně jako jedno pražské nádraží, nese jméno liberálního profesora a guvernéra New Jersey s jižanskými kořeny Woodrowa Wilsona, 28. prezidenta USA. Podle Meada wilsonovci „věří, že Spojené státy mají jak morální závazek, tak národní zájem šířit americké demokratické a sociální hodnoty ve světě, vytvářet mírové mezinárodní společenství, které uznává roli práva“. Větší nadšenci požadují mezinárodní právo a světovou federaci, méně nadšení wilsonovci se mohou nadchnout pro environmentální či feministické programy. Podle wilsonovců „Spojené státy mají právo a povinnost změnit chování zbytku světa“. Zároveň Spojené státy „mohou a měly by se zajímat nejen o způsob jednání ostatních zemí v jejich mezinárodních vztazích, ale i o jejich domácí politiku“. Na rozdíl od jeffersonovských „stalinistů“, kteří chtějí rozvíjet revoluci ve vlastní zemi, jsou wilsonovci „trockisté“ – požadují vývoz americké revoluce. Intervencionističtí liberálové a neokonzervativci se v zahraničněpolitickém přístupu neliší, rozdíl je jen v temperamentu.¹

Jak patrně, ne každý z velikanů amerických dějin pokládal demokracii v USA za dokonalou. Navíc by se s odkazem na Waltera Meada dalo říci, že pravděpodobně během několika dní nastane přesun od jacksonovské tradice ke koktejlu wilsonovské a hamiltonovské tradice.

Volební podvody

V pozadí útoku na budovu Kongresu stojí kritika výsledku loňských prezidentských voleb v USA. Přesněji řečeno tvrzení, že výsledku bylo dosaženo podvodem. Předně, v analýze netřeba příliš moralizovat – volební podvody jsou stejně staré jako volby samotné. I ty ve Spojených státech. Myslet si, že se podařilo

¹ Podle MEAD, Walter R.: *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*. New York: Knopf, 2001.

zvrátit výsledek tím, že se započítávaly mrtvé duše nebo se hromadně dovážely hlasovací lístky, je naivní. Rozdíl mezi Donaldem Trumpem a Joe Bidenem je přibližně sedm milionů hlasů; tak velký podvod by nemělo být obtížné prokázat. Že se dílčí podvody tohoto druhu děly, je velmi pravděpodobné – ale právě tak jako se zločinů v občanské válce dopouštějí obě strany, stejně ve volbách případné možnosti podvodu nevyužívá pouze jedna strana. A nejen pokud jde o volební lístky. Spojené státy daly rozvoji volební praxe i teorie světu mnohé, mezi jiným také gerrymandering. To je pojem, který vznikl v roce 1812 spojením jména viceprezidenta USA Elbridge Gerryho s názvem salamandra – díky tomu, jaké patvary volebních obvodů podobajících se tělu mloka v době svého guvernérství ve státě Massachusetts tento politik vytvářel ve snaze zajistit svému kandidátovi výhodu. Stále také přežívá archaický systém výběru prezidenta USA prostřednictvím jednotného hlasování státních elektorů.

Dnes ale kritika směřuje především na korespondenční hlasování a volební stroje. Obecně platí, že na výsledky voleb si poražený stěžuje téměř vždy. Zvláště, když je porážka těsná, což v některých státech Unie vsutku byla. Pokud jde o korespondenční hlasování, jeho historie v USA sahá do 19. století; jeho využívání povzbudila občanská válka. Odsuzování této hlasovací techniky prezidentem Trumpem ještě před volbami nutně vedlo k tomu, že tuto formu použili jeho podporovatelé méně než jeho odpůrci. To se pak zákonitě projevilo i v podobě náběhových křivek výsledku, protože korespondenční hlasy se dopočítávaly nejdéle.

Zpochybňování výsledku poukazem na podvádějící software ve volebních strojích je sebetrýznění. Mechanické – pákové – hlasovací stroje byly v USA poprvé použity roku 1892. Děrné štítky ve volbách se objevily díky firmě IBM v roce 1965. Souběžně, ale pomaleji, začal experiment s optickým skenováním hlasovacích lístků. Krize této techniky nastala v prezidentských volbách roku 2000, a to díky neslavnému přepočítávání hlasů na Floridě. Zákon *Help America Vote Act* z roku 2002, pocházející především z republikánské dílny, nařídil modernizaci volebních

strojů. Nastoupilo období elektronických hlasovacích strojů, které zpochybnili lidé kolem Donalda Trumpa. Jenže ti měli čas čtyři roky, aby odstranili případné chyby softwaru na volebních strojích, ne je „objevit“ týden po volbách. Dlužno doplnit, že USA mají vysoce decentralizovaný výkon voleb. Když roku 2016, tehdy začínal divoký hon na údajné ruské hackery, ministr pro vnitřní bezpečnost označil volební systém za „kritickou infrastrukturu“, volební místa jistě získala pomoc v oblasti kybernetické bezpečnosti a další formy federální ochrany.

Problém menšin

Když Alexis Tocqueville v první polovině 19. století psal svoji slavnou knihu *Demokracie v Americe*, nejvíce ho zaujala otázka ochrany menšiny v situaci, kdy vládne většina. Pohled na dav šturmuující minulý týden budovu Kongresu ukazuje, že se mezi útočníky nevyskytovali příslušníci „úspěšně integrovaných“ rasových menšin. Zdá se, že ve Spojených státech existují nějaké linie, které oddělují protestní témata a politické menšiny. Ukazuje se, že „americký lid“ je jednotný jen v květnatých frázích politiků; v reálu je dnes americký lid nesourodý soubor menšin. Rozděluje ho sociální status, etnická příslušnost, lokální charakteristiky. A nejen to. Příliš mnoho lidí podléhá komiksovému pojetí historie, deformovanému modelu skutečnosti, který si oblíbily i české veřejnoprávní sdělovací prostředky. Tupé zjednodušování vede k primitivizaci politické kultury, což je živná půda pro masové psychózy, a tedy i pro vznik a šíření konspiračních teorií. V americkém případě se pak může obraz mnohaletého zápasu o svobodu zúžit na dva ústavní dodatky: první, který zaručuje svobodu slova, a druhý, garantující právo na zbraň. Jenže americká Ústava má 27 platných dodatků, nemluvě o vlastním textu.

Útok na budovu Kongresu, který začal jako manifestace pod heslem „Zachraň Ameriku“, měl za následek smrt čtyř manifestantů a jednoho policisty, neznámý počet zraněných manifestantů (pět odvezených do nemocnice) a 56 zraněných policistů. Záhadou se jeví, jak mohl Donald Trump vyzvat k pochodu

na Kongres. Třeba uvěřil v zázrak. Třeba si myslel, že se kongresmani leknou například jako poslanci Federálního shromáždění ČSSR v prosinci 1989. I v porážce byl přece silný: ve vítězném roce 2016 získal téměř 62,0 milionů hlasů, loni ho podpořilo 74,2 milionů voličů. Nebo v euforii prostě vsadil na to, že je populárnější než neustále rozhádaný Kongres, což potvrzovaly i průzkumy veřejného mínění: například výzkum společnosti [Gallup](#) z přelomu května a června loňského roku uvádí, že práci Kongresu chválilo 18 % dotázaných, zatímco prezidenta Donalda Trumpa 41 % dotázaných Američanů. Či tu byl velikášský cromwellovský sen o rozehánání té žvanírny? Trump je ale menší než lord protektor: prostě svolal manifestaci a vyzval účastníky, aby poslancům a senátorům ukázali, kdo je v zemi pánem. Bez plánu, jak dál. To je projev čirého politického exhibicionismu: „Podívejte se, co dokážu!“ Výchovné pro zahraniční politiky také je, že soukromé sociální sítě přerušily relace amerického prezidenta – tak kdo je v USA pánem?

Liberální média teď vloží veškeré úsilí do personifikace problému – za vše může jen a jen Trump. V závislých zemích se ovšem téma útoku na Kongres vbrzku dostane mezi mediálně opovrhovaná témata – jako se to nedávno přihodilo hnutí *Occupy Wall Street*. Zdá se však, že kongresová koncovka vlády Donalda Trumpa nejen předznamenává jeho politický konec, ale také startuje krizi Republikánské strany. Protože v politice existují spojené nádoby a uvolněný prostor vyžaduje zaplnění, ruku v ruce krizi uvnitř Republikánů přichází závrť z úspěchů uvnitř Demokratické strany. Společně tyto procesy mohou vést k narůstání chaosu v zemi, kde se o moc s Bílým domem bude dělit ještě řadu měsíců nejen Kongres a soudy, ale také vraždící COVID-19.

Pokud jde o americkou politiku, jsou v této chvíli jen dvě jistoty. Předně, že problémy, které zrodily volební úspěch Donalda Trumpa, přetrvávají. Tím druhým je fakt, že je vhodné počkat

oněch příslovečných sto dnů, než bude možné říci, jaká ze svých předsevzetí dokážou John Biden a Kamala Harrisová po příchodu do Bílého domu uskutečnit. ◀

!Argument, 11. 1. 2021

Pane prezidente...

Dnes, v pondělí, zůstává Donaldu Trumpovi třicet dní na to, aby prodloužil dohodu s Ruskem o omezení strategických zbraní, nazývanou *Nový START*. Pak tu zbude ještě šestnáct dní, během kterých by mohl uvedenou smlouvu prodloužit nový prezident. Nestane-li se tak ani v jednom případě, 5. února příštího roku dohoda *Nový START* přestane platit. A to bez náhrady. Kreml několikrát vyjádřil přání smlouvu prodloužit, Bílý dům však mlčí. Pravda, rozhodnutí týkající se strategických zbraní se připravují v utajení. Z okolí Joe Bidena uniká seznam aktivních opatření, která by měla signalizovat určité změny v zahraniční politice – ale zmínka o dohodě *Nový START* mezi nimi chybí.

Trump by ovšem mohl udělat gesto.

[Vy to pochopíte...](#) ↪

V Bílém domě zatím dávají najevo, že se nechystají stěhovat, ale někdo by tam přece jenom mohl začít pracovat na tom, čemu se ve Spojených státech říká *farewell address* – prezidentsův dopis či projev na rozloučenou. Dva z nich si zaslouží, aby byly citovány i dnes, a to nejen v amerických učebnicích: dopis George Washingtona z roku 1796 a televizní projev Dwighta Eisenhowera z roku 1961.

► [George Washington](#) ↪ v dopise „přátelům a spoluobčanům“ mimo jiné napsal, že „velkým pravidlem našeho jednání vůči zahraničním státům je rozšiřovat naše obchodní styky, ale zároveň mít s nimi co nejméně politických styků.“ Podle Washingtona „naší nejvlastnější politikou je vyhnout se permanentním aliancím s jakoukoli částí zahraničního světa“. Text obsahuje i pozoruhodnou tvrdou kritiku tehdy vznikajících politických stran.

► [Dwight Eisenhower](#) ↪ ve svém projevu k „drahým Američanům“ mimo jiné varoval před nadměrným nárůstem vlivu vojen-

skoprůmyslového komplexu: „Spojení obrovského vojenského establishmentu a rozsáhlého vojenského průmyslu je pro Ameriku novou zkušeností. (Jeho) celkový ekonomický, politický, dokonce duchovní vliv je pociťován v každém městě, státě, v každém vládním úřadu... Možnost zničujícího růstu této nežádoucí moci existuje a bude trvat.“

Slovům na rozloučenou prezidenta Spojených států naslouchají dějiny. Tedy – když se ono vystoupení povede. Je teď na Donaldu Trumpovi, zda dokáže v závěrečných dnech svého pobytu v Bílém domě nasměrovat, jak se na něho má vzpomínat. Zda pochopí, že by poslední hodiny svých prezidentských pravomocí neměl vyplývat pouze na amnestování některých svých přátel. Jestli pochopí, že má jedinečnou šanci vymezit se vůči tomu, co pokládá za nebezpečí pro USA. Třeba definovat podstatu toho, čemu se říká deep state, zda dokáže říci, proč neměl nikdy dost spojenců na „vysušení washingtonské bažiny“. Mohl by sdělit, co by dělal, kdyby byl znovu zvolen. Třeba za čtyři roky, když se Joe Bidenovi nebude dařit. Třeba by si mohl postavit most do budoucnosti v podobě předložení smlouvy Nový START.

Vy to vyřešíte... ↪

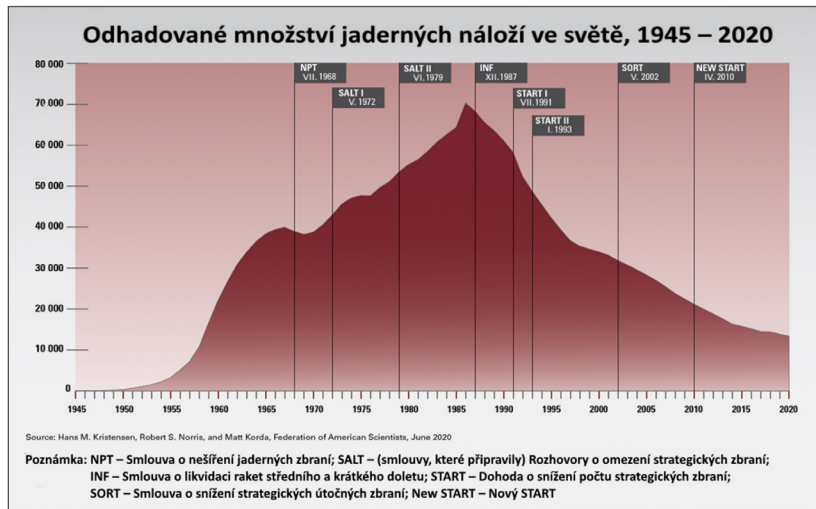
Donald Trump toho moc nevyřešil, odchází od nedodělané práce. Všechno skončilo tak nějak napůl, někdy by se chtělo dodat „naštěstí“: chaotická rozhodnutí týkající se nového koronaviru mají nezvratné tragické důsledky a to, co se dá napravit očkováním, projeví se až v létě; vojáci USA na Blízkém východě nadále jsou; cesta k míru mezi Izraelci a Palestinci, Arabů a muslimů zůstává stále zarubaná; dohoda o severokorejském jaderném programu nebyla podepsána; NATO se netransformovalo – natož aby se zmodernizovalo; Írán se nevyleká a díky tlaku Washingtonu se přibližuje k reálnému jadernému zbrojnímu programu; vztahy s Ruskem zůstaly na úrovni „pozdního Obamy“; Čína vzkvétá a deficit USA roste. A tak by bylo možné pokračovat.

Bidenova politika může přinést okamžité viditelné změny. USA se vrátí do Světové zdravotnické organizace a snad i do

UNESCO; obnoví se podpis Spojených států na Pařížské klimatické dohodě; zlepšení vztahů se státy EU/NATO je poměrně snadné v rovině kultivace diplomacie, srovnat krok například ve vztahu k dohodě o íránském jaderném programu bude od Bílého domu vyžadovat odvalu. Otázkou je, zda nová administrativa dokáže reálně, nejen slovně, přesunout pozornost Washingtonu z Blízkého východu na indo-pacifický region – jak už to Bílý dům avizuje od dob Baracka Obamy. Najde partnerský vztah k Moskvě? Dokáže přijmout neměnný fakt, že moc Číny roste a bude dále růst? Dokáže Bidenův tým přejít od konfrontace ke kooperaci, od úsilí o hegemonii k promyšlené obhajobě zájmů USA v podmínkách multilateralismu?

Vy všechno víte... ↪

Nový START je téma pro oba prezidenty – jak pro odcházejícího Donalda Trumpa, tak pro přicházejícího Joe Bidena. Oba to vědí, avšak v této chvíli se zdá, že poprvé od května 1972 bude svět bez dohody Washingtonu a Moskvy o kontrole strategických zbraní. A to v situaci, kdy do zbraňových systémů kvapem proniká umělá inteligence. Odpovědnost Spojených států a Ruska je do očí bijící, neboť dohromady ovládají více než 90 % globálního jaderného arzenálu, přičemž každá z těchto supervelmocí vlastní zhruba 1350 strategických náloží. A dalo by se mnoho z nich ubrat, neboť kvalifikované propočty už dávno říkají, že dopad pouhé stovky z nich na citlivé hospodářské, kulturní a politické uzly může poslat kvalitu života zbytků obyvatel každé z těchto zemí o několik civilizačních stupňů dolů.

Graf, který byl převzat ze serveru organizace [Arms Control Association](#) ↷ sídlící ve Washingtonu ukazuje, jak se vyvíjel globální nukleární arzenál. Podle něho nejvíce jaderných náloží bylo ve světě v roce 1986, pak nastal pokles až na současných přibližně 13,5 tisíc náloží. Uvedená čísla ovšem klamou. Roste totiž „užitná hodnota“ těchto náloží: nepřetržitě jsou vylepšované staré a zaváděny nové strategické nosiče; zvyšuje se také přesnost zásahu. Graf ale skrývá ještě další tajemství. Nahlížen v celkovém kontextu doby ukazuje, že smlouvy navazovaly na pochopení možných důsledků jaderné katastrofy vyrostlé z kubánské raketové krize v roce 1962. Neméně závažné je, že smlouvy o kontrole strategických zbraní nenastartovaly růst důvěry, ale naopak byly výsledkem přesných propočtů a předcházejícího prohloubení vzájemného porozumění. Zdá se, že dnes na Západě chybí státníci, kteří by rozuměli logice strategických zbraní a zároveň měli schopnost vcítit se do zájmů a záměrů partnerů či případných protivníků.

Vy nás zachráníte... ↷

V neděli téměř bez povšimnutí uplynulo 200 let od skončení opavského kongresu Svaté aliance. Tato dohoda tří monarchů

upadla v zapomnění hlavně díky většině historiků s liberálním nebo levicovým zaměřením. Těm se nelíbí skutečnost, že Svatá aliance byla zaměřena proti případným radikálním změnám v Evropě. Opavský kongres v přijatém dokumentu dokonce přímo slibuje vojenský zásah smluvních stran v zemích, kde dojde k revolucím. Jistě odsouzeníhodné. Jenže Svatá aliance kromě kontrarevolučního poslání představuje také nebyvalou mírovou smlouvu: slibuje věčný mír mezi panovníky s odlišným pojetím křesťanství – pravoslavným ruským carem, katolickým císařem v Rakousku a protestantským pruským králem. To není málo: uvádí se, že během třicetileté války mezi katolíky a protestanty zahynulo v bojích, ale hlavně na doprovodné nemoci a hlad, přibližně osm milionů lidí, na německém venkově dokonce 40 % obyvatel. Dnes jsou příčiny této smrtící náboženské nenávisti, která si nezačala se současným sporem šíitů a sunitů, zapomenuty a zdají se nepochopitelné. Stejně jako se mnohé z příčin soudobých politických sporů budou našim potomkům jevit jako nesmyslné.

Jenže se zapomenutím příčin krvavých konfliktů mizí i porozumění pro jejich nebezpečnost. Představa o potřebě míru v dobách Svaté aliance vyrostla z hrůz napoleonských válek. Krymská válka však ukázala, že tato vzpomínka vybledla s příchodem nové generace politiků a vojáků. Obdobně se vytratila emoce spojená s prožitky týkajícími se španělské chřipky či kataklyzmat světových válek. Bolestné pocity vystřídala různě interpretovaná dějepisná informace, kdy ideologické předsudky zdivočelého pražského konšela mohou díky veřejnoprávní pomoci znamenat víc než vědecká analýza.

Po šedesáti letech vybledla i vzpomínka na kubánskou raketovou krizi a na radost spojenou s prvními úmluvami o kontrole strategického zbrojení. Přesto by mohl jeden z amerických prezidentů smlouvu *Nový START* zachránit a získaný čas i důvěru by pak mohly Washington a Moskva využít k přípravě dohody nové, lepší. Jenže vnější signály naznačují, že se tak nestane. Rusko sice v uplynulých týdnech veřejně testovalo snad všechny své systémy strategických zbraní, Vladimír Putin ukázal

funkční úkryty prezidenta v případě války – aby i méně vnímaví politici pochopili, že vyhrát válku nad Ruskem nelze. Z druhé strany však zároveň došlo k výraznému oživení protiruských kampaní. V několika agenturních centrech došlo simultánně k repríze hry o otravě disidenta na objednávku Kremlu, zároveň zní z ministerstva zahraničí USA obviňování Ruska z kyberútoků na federální úřady USA. Obé bez důkazů, ale za servilní pomoci novinářů, pro které je výraz „investigativní“ pouhopouhou náhražkou slovního spojení „černá propaganda“.

Jen kousek štěstí... ↪

Pověstný kousek štěstí v podobě prodloužení smlouvy *Nový START* zatím přebíjí karta vidiny zisku a provizí spojených se zbrojením. Marná byla Eisenhowerova varování před vojensko-průmyslovým komplexem – absurdní divadlo kolem 10 miliard v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky na téma „bezzubé vlče se nažralo a koza zůstala celá“ ukazuje, že americký vojensko-průmyslový komplex bez nesnází dosáhne už i do středovýchodní Evropy. Na Washingtonovu výzvu vyhýbat se aliancím zapomněli ve městě po něm pojmenovaném už během 2. světové války; zdá se, že prvnímu americkému prezidentovi dnes více naslouchají v Pekingu.

Spojené státy čeká v lednu hlubší pochopení toho, co v dopise na rozloučenou George Washington psal o hrozbě plynoucí ze vzniku politických stran. První americký prezident, obdobně jako druhý československý prezident¹, vykreslil nebezpečí stranictví v mnoha podobách: vytváření alternativní vlády; povyšování stranických zájmů nad zájmy národa; podněcování žárlivosti mezi skupinami a regiony; vyvolávání umělých poplachů, nepokojů a povstání; mstivost vůči jinostraníkům; otevírání přístupu cizích zájmů k vládě v USA. To vše pokládal George Washington za hrozbu a to vše se blíží spolu s inaugurací nového prezidenta Spojených států. Kdo by v takové chvíli v Bílém domě myslel na konstruktivní zahraniční politiku?

1 Viz BENEŠ, Edvard: *Povaha politického stranictví*. Praha: Státní nakladatelství, 1923 (nebo Praha: Professional Publishing, 2015); BENEŠ, Edvard: *Stranictví. Sociologická studie*. Praha: Nakl. J. Forejtka a V. Beneše, 1912; BENEŠ, Edvard: *Demokracie dnes a zítra*. Praha: Čin, 1946.

Přát si k Vánocům, aby prezidenti zachránili smlouvu Nový START, je asi chvályhodné. Je tu ale drobný problém, který provází lidstvo, co svět světem stojí. Jaromír Nohavica o něm hovoří v písni [Pane prezidente](#). ↵ Mluví hlasem člověka, který věří, že prosebným voláním směrem vzhůru něco změní. Obracejí se k těm, kteří snad ani nemohou jeho přání slyšet – natož vyslyšet. Je to píseň o zoufalé beznaději pramenící z naivní důvěry v možnosti, schopnosti a ochotu vládců pomáhat těm dole. ◀

!Argument, 21. 12. 2020

Blíží se apokalypsa?

Nyní se nacházíme v prvních letech rozhodující dekády pro Ameriku a svět. Budou stanoveny podmínky geopolitického soupeření mezi hlavními mocnostmi. Okno příležitosti vypořádat se se společnými hrozbami, jako je změna klimatu, se drasticky zúží.“ Takto si představuje svět zítřka [Národní bezpečnostní strategie](#) USA, kterou před několika dny podepsal prezident Joe Biden.

Národní bezpečnostní strategie (NSS) je dokument, který musí předkládat vláda USA na základě Goldwater-Nicholsova zákona o reorganizaci ministerstva obrany z roku 1986. Jeho cílem je představit Kongresu zahraničněpolitické cíle vlády, a zdůvodnit tak rozpočtové požadavky. Zároveň má ukázat zahraničním vládním záměry Spojených států. V neposlední řadě má doma oslovit potenciální voliče s cílem přesvědčit je o správnosti postupu prezidenta a jím složené vlády. Nejnovější NSS byla zveřejněna několik dní před zahájením sjezdu Komunistické strany Číny a několik týdnů před volbami do Kongresu USA.

Jak ukazuje [archiv NSS](#), od přijetí zmíněného zákona spatřilo světlo světa 37 dokumentů tohoto typu. Je vždy ctížádostí autorů představit svoji výjimečnost a přinést něco nového. A tak se v těchto dokumentech odráží i diskontinuita – a obtížná předvídatelnost – zahraničněpolitického chování Washingtonu. Po skončení studené války nejvíce pozornosti přitáhla triumfalistická NSS z roku 2002 prezidenta George Bushe ml., podle níž „nejlepší obranou je dobrý útok“: dokument sdělil světu, že Spojené státy budou proti nepřítelům zasahovat preemptivně, tedy dříve než preventivně – ještě předtím, než se nebezpečí stane reálným. A budou jednat unitárně, tedy USA zasáhnou samy v případě, kdy se k nim spojenci nebudou ochotni připojit. Tehdy panovala vize asymetrických konfliktů, kdy proti USA stály pouze teroristé a slabé, takzvané darebácké státy. V následujících verzích NSS je vidět trvajících sebevědomí washingtonských politických elit, ale také posun ke státocentrickému vnímání

protivníků. V Trumpově NSS z roku 2017 je už psáno, že hlavní nebezpečí představují „revizionistické mocnosti Čína a Rusko, darebácké státy Írán a Severní Korea, a nadnárodní teroristické organizace, zvláště džihádistické skupiny“.

Liberalismus a geopolitika

Nejnovější NSS sice několikrát opakuje, že základní charakteristikou konfrontace ve světě je svár mezi demokracií a autokracií, především se však věnuje geopolitické povaze nadcházejícího konfliktu. Podle tohoto dokumentu „éra po studené válce definitivně skončila a mezi hlavními mocnostmi probíhá soutěž o to, co bude dál“ – „demokracie a autokracie se zapojují do soutěže, aby ukázaly, který systém vládnutí je nejlepší pro jejich lid a svět“. V této situaci „žádná země nemá lepší předpoklady k tomu, aby v této soutěži uspěla, než Spojené státy, pokud budeme pracovat ve společné věci s těmi, kdo sdílejí naši vizi světa, který je svobodný, otevřený, bezpečný a prosperující... Potřeba silné a cílevědomé americké role ve světě nebyla nikdy větší.“ Autoritářské státy svojí zahraniční politikou útočí na „naši vizi... míru a prosperity“, představují hrozbu „mezinárodnímu míru a stabilitě“. Plynulý přechod od ideologie ke geopolitice pak v nejnovější NSS zajišťuje prosté tvrzení, že „mnoho nedemocracií se připojuje ke světovým demokraciím a zřiká se tohoto chování“, což však prý není případ Ruska a Číny. Tak byl v tomto dokumentu postaven most mezi liberálními řečmi o demokracii k sociálnímu darwinismu skrytému v anglosaské geopolitice.

Nová *Národní bezpečnostní strategie* odsuzuje „ruskou brutalitu“ a uvádí, že „Spojené státy nedovolí Rusku ani žádné mocnosti dosáhnout svých cílů použitím nebo hrozbou použití jaderných zbraní“. Bylo by zajímavé vědět, co v tomto případě znamená slovo „nedovolí“, jak se ono „nedovolení“ dělá... Dokument pak bubnuje na poplach: „Je jasné, že příštích deset let bude rozhodujícím desetiletím“ mimo jiné proto, že „do třicátých let budou Spojené státy poprvé muset odstrašit dvě významné jaderné mocnosti, z nichž každá bude mít k dispozici moderní a rozmanité globální i regionální jaderné síly“.

Nebezpečná Čína

Podle nejnovější *Národní bezpečnostní strategie* USA dnes už „nejvýznamnější geopolitickou výzvu“ představuje Čína. Říše středu je totiž v „éře strategického soupeření s hlavními mocnostmi“ jediným konkurentem USA, „který má nejen v úmyslu přetvořit mezinárodní řád, ale také stále více ekonomickou, diplomatickou, vojenskou a technologickou sílu k dosažení tohoto cíle“ – což je teze, která se v citovaném dokumentu objevuje hned dvakrát.

Nová NSS přináší strategii vůči Číně, která by měla hrozící nebezpečí v započaté dekádě odvrátit. Tato strategie je trojjeřádková. Předně vyžaduje investice do domácí síly, do konkurenceschopnosti, inovací, odolnosti demokracie. Současně vyžaduje „sladit“ úsilí se sítí spojenců a partnerů. A za třetí, poněkud neurčitě „zodpovědně soutěžit“ s Čínou při obraně zájmů a „budování naší vize do budoucna“. Ani slovo o strategické nutnosti dohody, o globální potřebě spolupráce. Pouze mobilizující varování: toho všeho prý Spojené státy musejí „v tomto rozhodujícím desetiletí dosáhnout. Stejně jako jsme to dělali v celé naší historii, Amerika se chopí tohoto okamžiku a postaví se výzvě. Není času nazbyt.“ Tak zní poslední věty nejnovější verze Národní bezpečnostní strategie USA.

Předvolební klání

Zahraniční politika USA je často vydávána za „nonpartisan“, tedy za nezávislou na některé z politických stran, či „bipartisan“, tedy shodná pro obě hlavní politické strany USA. Jenže minulý týden dal poslanec Kevin McCarthy najevo skepsi, pokud jde o budoucí pomoc USA Ukrajině. A McCarthy není jen tak někdo. Je to poslanec z Kalifornie a šéf republikánské menšiny ve Sněmovně reprezentantů – a je pokládán za pravděpodobného předsedu této komory Kongresu po volbách, které se uskuteční 8. listopadu. Nahradil by tak Nancy Pelosiovou, která se nedávno proslavila svojí „statečnou“ návštěvou na Taiwanu. Jenže, jak známo, předvolební sliby mají jiná pravidla než reálná politika. A hlavně: aby mohli republikáni přinést změnu, musejí napřed ve volbách zvítězit.

Aktuální pozice republikánů se zdá pro ně nadějná. Loni v srpnu se prakticky u všech výzkumů veřejného mínění zlomil pohled občanů USA na práci prezidenta Joe Bidena. Od té doby téměř sto nejrůznějších průzkumů shodně uvádí, že ve Spojených státech žije více těch, kdo s prací prezidenta nesouhlasí, než těch, kdo souhlasí (pouze jeden výzkum, a to v září 2021, za tuto dobu zaznamenal opačný poměr). Například podle výzkumu [Gallup Poll](#) z letošního srpna s prací prezidenta souhlasilo 44 % dotázaných, 53 % nesouhlasilo (v září se nesouhlas o dva procentní body navýšil). Následující graf ukazuje, jak se v minulosti úroveň prestiže prezidenta odrážela ve volbách do Sněmovny reprezentantů Kongresu USA v polovině prezidentova volebního období. Je z něho patrné, že úspěchy strany, která přivedla do Bílého domu prezidenta, jsou v těchto volbách výjimečné. Pozoruhodný je pokles počtu křesel u republikánů roku 1990 v době prezidentství George Bushe st., s jehož prací souhlasilo 75 % dotázaných (tehdy už Washington oslavoval vítězství ve studené válce) – nemluvě o tom, že za dva roky poté Bush st. neobhájil svůj prezidentský mandát. A tak lze při pohledu na tento graf pouze říci, že pokaždé, kdy měl prezident menší souhlas než polovinu dotázaných, jeho strana zaznamenala pokles počtu mandátů ve Sněmovně reprezentantů. To by mohl být i případ letošních listopadových voleb, kdy by vzhledem k nízké popularitě prezidenta měl ve Sněmovně klesnout počet mandátů patřících Demokratické straně. O místech v Senátu výzkumy nehovoří.

Srpnový souhlas s politikou prezidenta v roce uprostřed prezidentova volebního období, 1982–2022

rok	prezident	% souhlas	změna počtu křesel ve Sněmovně u prezidentovy strany
1982	Reagan	41	-26
1986	Reagan	61	-5
1990	G.H.W. Bush	75	-8
1994	Clinton	41	-52
1998	Clinton	65	5
2002	G.W. Bush	67	8
2006	G.W. Bush	40	-30
2010	Obama	44	-63
2014	Obama	42	-13
2018	Trump	41	-40
2022	Biden	44	n/a

GALLUP

Jenže je tu ještě jeden typ výzkumů – ten, který se tou či onou formou ptá, kterou stranu by respondent(ka) volil(a). Zatím jediný dostupný říjnový výzkum mezi registrovanými voliči signalizuje vítězství demokratů nad republikány (Fox News Poll; 44 % ku 41 %). Z deseti průzkumů volebních preferencí, které prováděly nejrůznější agentury během srpna a září, pět signalizuje vítězství demokratů, tři vítězství republikánů a dva dopady nerozhodně. Kromě dvou z těchto výzkumů se u všech ostatních však rozdíl mezi demokraty a republikány pohybují v rozmezí statistické chyby. S takovými čísly by si neporadili ani v Delfách.

Zbytečná konfrontace

Nová Národní bezpečnostní strategie USA oprávněně upozorňuje, že započatá dekáda se bude vyznačovat mimořádným napětím. Problémem je, že jako příčinu neklidu vidí zlou vůli Peking a Moskvy, nikoliv posuny od hegemonie k multipolár-

nímu světu. Tyto globální změny ale nezávisí na záměrech toho či onoho státníka, jejich prvopříčinou je nerovnoměrný ekonomický vývoj jednotlivých států. Patří k povaze strategií, že při chybě na počátku analýzy ani použití sebelepší metodologie nemůže vést ke správným doporučením. Proto nová NSS nabízí nevhodnou konfrontační strategii. Problémem je, že rčení „jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá“ platí málokde tak doslovně jako v politice mocností. Zjednodušeně řečeno, zbrojení jedné mocnosti, zdůvodněné například pomocí NSS, motivuje zbrojení mocnosti druhé – což zdánlivě potvrzuje správnost výchozího chybného axiomu o neměnných zlých úmyslech geopolitických konkurentů.

Národní bezpečnostní strategie ukazuje, že Washington vsadil na konfrontaci, ne na hledání cest ke spolupráci. Válka na Ukrajině přitom manifestuje pokračující upevňování anglosaského jádra kolektivního Západu a rostoucí schopnost tohoto jádra vynutit si, a to i brutálními akty, solidaritu uvnitř spojenecké sítě. Není pravděpodobné, že by listopadová volba poslanců a třetiny senátorů Kongresu USA na tomto přístupu něco zásadně změnila. Samotný fakt, že není času nazbyt, vlastně nic neznamená. ◀

!Argument, 24. 10. 2022

USA versus Čína

Říká se tomu *spoils system* – tedy způsob stranického či protékčního obsazování úřadů. Volný překlad je výstižnější: prostě „vítězi náleží kořit“. Tento tolik kritizovaný systém znamená, že jmenování přihlíží více ke stranické příslušnosti a zásluhám ve volbách než k odborným schopnostem. Dnes je to ale prý jiné... V každém případě po složení prezidentské přísahy získá John Biden právo obsadit přibližně čtyři tisíce funkcí. Pro zhruba 1200 z těchto pracovníků bude prezident potřebovat souhlas Senátu, přičemž přibližně 760 pozic je pokládáno za klíčové.

Udržet si přehled o tom, kdo je kdo, nebývá při využívání této prezidentské pravomoci vždy snadné. Za čtyřleté vlády Donalda Trumpa se v čele ministerstva obrany vystřídalo šest lidí, z nichž čtyři bez souhlasu Senátu; ministři zahraničí byli čtyři, z toho dva pověření; na důležité pozici poradce pro otázky národní bezpečnosti se vyměnilo šest lidí. Je obtížné prokázat, kolik změn bylo vyvoláno komplikovanými osobními vztahy a kolik vyladováním vlády na prezidentovy představy o prioritách zahraniční politiky. V každém případě se dá říci, že k hlavnímu odkazu této proměnlivé skupiny lidí bude patřit obrat ve vnímání Číny.

Doktrinální revoluce

Ve vojenské oblasti se postoj USA vůči Číně změnil za prezidentství Baracka Obamy. Už tehdy, konkrétně v *Národní vojenské strategii USA* z roku 2015, je obraz hlavního protivníka přesunut od terorismu ke státům, především na Rusko a Čínu. Ovšem již od podzimu roku 2011 vláda USA mluvila o potřebě „rebalancování“ poměrů v pacifické oblasti, což znamenalo a stále znamená návrat nadvlády US Navy ve zmíněné oblasti i v době růstu moci Číny. Za Obamova prezidentství také došlo k obnovení dodávek amerických zbraní na Taiwan. Přesto Trumpova administrativa přinesla významnou přeměnu v přístupu k Číně, a to na úrovni zahraničněpolitické doktríny.

Jak zdůrazňují oficiální dokumenty a současný ministr zahraničí USA, v přístupu k Číně převládalo od dob návštěvy Richarda Nixona roku 1972 přesvědčení, že se ČLR změní začleněním do světového systému. A nejen to: vžila se představa, že ekonomický růst automaticky povede ke změně politiky Pekingu. Například v prognóze [Globální trendy 2030](#) vydané Národní radou pro zpravodajské služby z roku 2012 se lze dočíst, že „hodnota HDP na hlavu ve výši 12 000 dolarů je někdy považována za úroveň, nad kterou se demokracie nevrátí k autoritářskému systému“. Což bylo vnímáno jako představa, že za touto hranicí by se měl režim v Číně pod tlakem nových středních vrstev posunout k liberálnímu uspořádání. Mimochodem: Podle [údajů Světové banky](#) byl loni hrubý domácí produkt na hlavu v Číně téměř 10 262 dolarů a rychle se zvětšuje i při růstu počtu obyvatel.

Reinkarnovaný mccarthismus

Letos washingtonská představa o kontrapozici „USA versus Čína“ vyzrála do nové podoby. Řečeno jazykem britské elity, místo „umného nicnedělání“ opatrnými tahy usměrňujícími údajný přirozený vývoj nastoupil útočný aktivismus. V červenci ministr zahraničí Mike Pompeo v programovém vystoupení nazvaném [Komunistická Čína a budoucnost svobodného světa](#) dospěl k závěru, že ideologie čínských komunistů „informuje o jejich desetiletí trvajícím úsilí o globální hegemonii“. Komunistická strana Číny je „stále více autoritářská doma a agresivnější ve svém nepřátelství ke svobodě všude jinde“. Problémem se stává, že čínská moc roste, aniž by se tamní režim měnil. Čína prý (a) usiluje o změnu uspořádání světového politického systému, přičemž (b) nebezpečný není stát, ale režim, který by mohl nabízet alternativu vůči americkému způsobu života.

Před několika dny vydala Rada pro plánování politiky (Policy Planning Staff) Ministerstva zahraničí USA dokument [Prvky čínské výzvy](#). S ohledem na autoritu zmíněné Rady, kterou zakládal George Kennan, otec poválečné politiky zadržování komunismu, lze tento dokument pokládat za nejdůležitější odkaz Trumpovy administrativy v oblasti mezinárodních vztahů. I v tomto dokumentu je za hlav-

ního protivníka označena Komunistická strany Číny. Ta prý usiluje o „fundamentální změnu světového uspořádání“ tak, aby sloužilo „autoritářským cílům Pekingu a jeho hegemonistickým ambicím“. Podle zmíněného materiálu domácí čínské úsilí o obrození má vyvrcholit právě ve změně uspořádání světa, přičemž intelektuální zdroje tohoto úsilí Pekingu pramení ze dvou zdrojů: „z marxisticko-leninské víry KS Číny a extrémní interpretace čínského nacionalismu touto stranou“.

Dokument přinesl seznam údajných slabostí Číny a stanovil deset úkolů, které mají Spojené státy naplnit, aby čínskému nebezpečí efektivně čelily. Je mezi nimi i spolupráce, ale zároveň „podpora těch v Číně, kteří hledají svobodu“ (úkol č. 6); „vzdělávat (*educate*) americké občany o rozsahu a důsledcích čínské výzvy“ (úkol č. 7); s ohledem na tuto výzvu „připravovat novou generaci státních zaměstnanců, a to v diplomacii, ve vojenské sféře, financích, ekonomice, vědě a technologii a v dalších oblastech“ (úkol č. 8). S těmito požadavky spojuje dokument i cíle, o jejichž plnění ze strany USA za současné vlády lze pochybovat: „Spojené státy musejí posouvat svobodný, otevřený a na pravidlech založený mezinárodní řád vytvořený po druhé světové válce, který je složen ze suverénních národních států a založen na dodržování lidských práv a věrnosti vládě zákona“ (úkol č. 3); USA také mají „posílit svůj alianční systém o efektivnější sdílení odpovědnosti s přáteli a partnery a vytvářením různých seskupení a koalic k řešení konkrétních hrozeb pro svobodu“ (úkol č. 5). Řečeno z nadhledu, je tu práce pro samozvané elfy, kteří vědí, co je jediná pravda, prostor pro barevnou revoluci, ale také pro další zbrojení.

Akademická vize

Skupina autorů z RAND Corporation, což je jedno z nejprestižnějších výzkumných pracovišť v USA, vydalo v tomto roce rozsáhlou studii [Čínská doktrína](#). Ta pojednává o trendech a o tom, že „Čína a Spojené státy si pravděpodobně budou navzájem konkurovat po mnoho let, která přicházejí“. Podle uvedené studie je čínská doktrína národního obrození „extrémně ambi-

ciózní“, široce rozkročený program KS Číny, jehož cílem má být roku 2050 „dobře řízená, sociálně stabilní, ekonomicky prosperující, technologicky vyspělá a vojensky silná“ Čína. Naplnění či nenaplnění daného programu spojují autoři studie se čtyřmi možnými scénáři postavení Číny v mezinárodních vztazích, což přibližuje následující tabulka.

Scénáře vývoje Číny

	triumfující Čína	rozvíjející se Čína	stagnující Čína	hroučící se Čína
předpověď	Čína se stane globálně důležitá	Čína se dostane do popředí v jednom či více regionů	čínská moc roste ve 20. letech, pak se zastaví nebo začne upadat	politický, sociální, ekonomický a/nebo vojenský neúspěch povede k existenční krizi
podmínky	Čína bude největší ekonomikou světa, lídr v inovacích; moderní schopnosti dají ČLOA globální dosah	Čína bude nejsilnější asijskou mocností s trvalým ekonomickým a S&T růstem, ale bez dominance; ČLOA s masivním regionálním dosahem	ekonomický pokles, významná sociální nespokojenost; ČLOA s pomalu rostoucími schopnostmi	kontrola KS Číny se rozkládá; ČLOA se soustřeďuje na vnitřní funkce
výsledky	Čína upevní nadvládu napříč většinou oblastí moci	Čína vyniká v Asii a je hlavní mocností i v dalších regionech	Čína klesá vnitřně, zatímco hledá regionální pomoc	vnitřní nestabilita rozkládá vnější vliv
důsledky pro armádu USA	ČLOA je rovnocenný konkurent ozbrojených sil USA a dominantní v dalších oblastech moci	ČLOA je stálý, téměř rovnocenný konkurent ozbrojených sil USA ve víc než jednom regionu	vojenská konkurence se snižuje, jak ČLOA zápasí o udržení regionální pozice v Asii	konfrontace s ozbrojenými silami USA mizí, protože se ČLOA věnuje domácím výzvám

Vysvětlivky: ČLOA – Čínská lidová osvobozená armáda; S&T – věda a technika

V návaznosti na tyto čtyři scénáře vývoje Číny rozpracovali autoři studie tři potenciální konkurenční dráhy:

1. trajektorie „paralelní partneři“ je nejpravděpodobnější, když bude Čína stagnovat, a je někdy možná, když Čína poroste, ale nebude zasahovat v některých oblastech.
2. trajektorie „kolidující konkurenti“ se naplní, když bude Čína triumfovat, stane se sebevědomější a asertivnější. ČLOA se bude snažit „vykázat americké vojenské síly ze západního Pacifiku (nebo jinde), potenciál pro konfrontaci a konflikty se zvyšuje“.
3. trajektorie „odlišné směřování“ předpokládá, že Čína a USA nebudou spolupracovat, ale také nebudou v přímém konfliktu. Tato vývojová linie je nejpravděpodobnější, když se Čína bude hroutit, implodovat.

Pro lidi s veřejnoprávním pohledem na svět bude znít nadějně, že podle autorů je triumfující Čína málo pravděpodobná, neboť tento scénář pracuje s malými rezervami pro chyby a krize. Zároveň ale autoři dospěli k závěru, že „velká krize nebo vážný neúspěch od současnosti do roku 2050 je nepravděpodobný předpoklad“. Vize naplnění scénáře implodující Číny „je nepravděpodobná, protože doposud se čínští vůdci – z větší části – osvědčili v organizaci a plánování, byli šikovní v překonávání krizí a obratní v přizpůsobování se změněným podmínkám“.

Biden a Čína

Podle informací [televizního kanálu CNN](#), který má blízko k Demokratické straně, Bidenův transitní tým se skládá z přibližně 500 lidí, z nichž více než polovinu tvoří ženy (53 % vedení týmu). Přibližně 41 % vedení týmu „reprezentuje komunity historicky podreprezentované ve federální vládě“, a to barevné, jednotlivce, kteří se hlásí k LGBTQ+, a lidi s hendikepem. Kdo má v nové vládě zaujmout pozice ministra obrany, zahraničí či poradce pro otázky národní bezpečnosti, není zcela jasné, přestože se už výběr zúžil. Mnoho prostoru dostanou náměstci z dob prezidentování Baracka Obamy, kdy měl Joe Biden nebyvalý vliv na výběr kádrů.

Z hlediska stability světového systému však nejsou tak důležitá jména jako otázka, zda Bidenova vláda bude pokračovat v Trumpově útočné politice proti Číně. Nepřímým indikátorem změn by mohlo být, že západní pobřeží jako celek (až do hloubky Nového Mexika) převážně hlasovalo pro Joe Bidena. To doplnili dva srozumitelní radikálové: Havaj předběhla těsně Kalifornii a postavila se za výměnu prezidenta v poměru 63,7 % : 34,3 % odevzdaných hlasů, zatímco Aljaška chtěla zachování současného prezidenta v poměru 53,1 % : 43,0 % voličů.

Základním problémem je dosavadní neschopnost americké politické elity přijmout fakt, že čínská ekonomika roste a sociální plány se v této obrovské zemi daří naplnit. Z toho, nikoliv ze zlých úmyslů KS Číny, vyrůstají proměny ve světovém politickém systému. Je možné v USA a u jeho poslušných spojenců embargovat Huawei, ovšem to nic nemění na faktu, že Čína je s více než sedmi sty tisíci přípojkami 5G nejdále v modernizaci internetových sítí – a že vyslala minulý týden do vesmíru družici, která testuje novou generaci připojení, tedy systém 6G. Proto bez ohledu na propagandu bylo možné v uplynulých dnech znamenat nebývalou diplomatickou smršť, která ukazuje maršnost snahy izolovat Čínu:

►15. listopadu podepsalo s Čínou 14 států dohodu *Regionální ekonomické partnerství* (RCEP), což je nejrozsáhlejší dohoda o volném obchodu – odstranění cel v rámci Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN) a přidružených států. K pozoruhodnostem dohody patří, že se k ní připojili spojenci USA – Japonsko, Jižní Korea, Austrálie, Nové Zéland. Dohoda zůstává otevřená pro Indii, která se zatím obává zvýšení obchodního deficitu s Čínou.

►17. listopadu proběhl summit zemí BRICS, tedy Číny, Ruska, Indie, Brazílie a Jihoafrické republiky.

►20. listopadu následoval summit zemí Asijsko-pacifického hospodářského společenství (APEC), který v závěrečném komuniké shrnul úkoly: Boj proti dopadům COVIDu-19, zlepšení podmínek o obchodu a investicích, inkluzivní ekonomická účast

prostřednictvím digitální ekonomiky a technologií, podpora inovativní a inkluzivní udržitelnosti a posílení zapojení zúčastněných stran.

► 21. až 22. listopadu proběhl summit zemí G20, schůzka nejvyšších představitelů 19 ekonomicky nejsilnějších států a Evropské unie.

Na všech těchto jednáních byla patrná snaha společně svést boj s novým koronavirem a nalézt společnou cestu ke globální ekonomické rekonvalescenci – bez ideologických předsudků. Žádné *America First!*, žádná ostrakizace Číny. I pro země, které si z Číny nechtějí vzít příklad, je Peking vítaným ekonomickým partnerem. Ti, kdo nejsou závislí na českých veřejnoprávních sdělovacích prostředcích, vědí, že podle [Světové zdravotnické organizace](#) aktuálně probíhá klinické testování 48 vakcín proti COVIDu-19, z nich jedenáct je v třetí, závěrečné fázi – přičemž čtyři jsou čínské.

Omyly a rizika

Washington zatím interpretuje změny ve světě jako ohrožení svých zájmů, což verbalizuje jako útok proti mezinárodním pravidlům. Ztráta možnosti válečného námořnictva USA svévolně jednat v Jihočínském moři, jak tomu bylo za války ve Vietnamu, je v oficiálních materiálech interpretována jako útok na svobodu. Jenže nemusí se jednat o zápas o hegemonii ve světě, souboj mezi USA a jeho čínským vyzyvatelem. Transformace by mohla směřovat k vytváření multilaterálního uspořádání světa společně spravovaného velmocemi a dalšími státy. Stačí jen větší porozumění zákonitostem vývoje – a odpustit si takové nekvalifikované komentáře, jako představuje nedávné prohlášení Ministerstva zahraničí České republiky o Hongkongu.

Díky Spojeným státům má Západ nastartováno směrem k izolaci od nejdynamičtější oblasti, tedy od indo-pacifického regionu. Ten se mění na globální výrobní a inovační centrum, jehož jádrem je Čína. Navíc asijsko-pacifická forma integrace, která je mnohem méně byrokratizovaná než Evropská unie a postrádá

snahu setřít národní rozdíly, bude stále více přitahovat i Latinskou Ameriku. Stanovisko Pekingů je jiné, než uvádějí oficiální dokumenty USA. „Hospodářský rozvoj a prosperitu v asijsko-tichomořské oblasti umožňuje přístup požadující pokračovat ve spolupráci jako sobě rovní a řešit rozdíly se vzájemným respektem,“ prohlásil čínský prezident Si Ťin-pching na summitu APEC. Tedy v době, kdy Evropská unie řeší zavedení teď už vnitřních sankcí vůči státům, které podle brožurkově stanovených kritérií porušují vládu práva. Západ zatím reaguje na probíhající změny dílem chaoticky, dílem podrážděně. Musí je ale především respektovat, protože alternativou je jeho zaostávání spojené se spoustou konfliktů – nebo velká válka. ◀

!Argument, 23. 11. 2020

Pod vlajkou NATO?

Summit NATO ve Vilniusu, který se uskuteční tento týden, přitahuje mimořádný zájem ze dvou propojených důvodů: bude muset zaujmout stanovisko k válce na Ukrajině a měl by stvrdit další rozšíření Aliance. I když nejpravděpodobnější variantou je, že summit nic neočekávaného nepřinese, je vhodné si připomenout některé základní skutečnosti spojené se Severoatlantickou aliancí.

Článek 5

Nejvíce pozornosti v souvislosti s posláním NATO přitahuje článek 5 [Washingtonské smlouvy](#) z roku 1949, která je zakládající listinou této Aliance. Právě na tomto článku je postavena vize NATO jako obranné aliance. Podle něho v případě napadení členského státu či více členských států NATO každá další země Aliance „uplatňujíc právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty OSN pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly“. Z textu vyplývá, že v rámci NATO neexistuje žádný automatismus v poskytnutí vojenské pomoci. *Washingtonská smlouva* poskytuje dostatečný prostor pro uplatnění zájmů mocností zformulovaných na základě aktuálních vizí vlastních priorit. To platí především o USA.

Automatismus v podobě povinnosti vstoupit do války například při napadení Česka či Slovenska imaginárními kozáky by znamenal, že by Kongres nemohl *Washingtonskou smlouvu* ratifikovat, protože by to bylo v rozporu s Ústavou USA. Ta totiž v článku I, oddíl 8 přisoudila právo „vyhlášovat válku, udílet povolení k zajímání lodí a odvetným opatřením na moři, stanovit předpisy o kořisti a zajetí na zemi i na vodě“ Kongresu USA. A žádná mezinárodní organizace na tom nemůže nic změnit. Tyto skutečnosti přivedly kdysi francouzského prezidenta Charlese de Gaullea k zásadní otázce: riskovali by američtí politici

existenci USA kvůli obraně nějaké evropské země? Dospěl pak k jedinému rozumnému závěru: „To nikdo neví.“ A Francie tehdy vystoupila z vojenských struktur Aliance (1966), začala si budovat vlastní jaderný arzenál a vyhlásila politiku „Evropa od Atlantiku po Ural“. To už ale neplatí, protože v roce 2009 se Francie vrátila k plnohodnotnému členství v Alianci – při zachování nezávislosti svého jaderného arzenálu.

Je příznačné, že Severoatlantická aliance jako dítě studené války poprvé „aktivovala“ článek 5 až po skončení studené války – v roce 2001 po teroristickém útoku 11. září. Slovo „aktivován“ je v tomto případě poměrně nejasné, a to i proto, že USA tehdy žádnou spojeneckou pomoc nepotřebovaly. Ovšem už dříve, v roce 1999, vojáci NATO svorně vstoupili do boje, a to mimo článek 5, tedy nikoliv jako obranná aliance – zaútočili na Jugoslávii. Na útoku se podílela i Francie. Ještě předtím, konkrétně v polovině devadesátých let, NATO intervenovalo v Bosně a Hercegovině. Po bombardování Jugoslávie se Aliance připojila ke koalici ochotných v Afghánistánu (2003) a Iráku (2004); roku 2011 provedlo NATO plnohodnotnou intervenci v Libyi.

Pod vlajkou USA

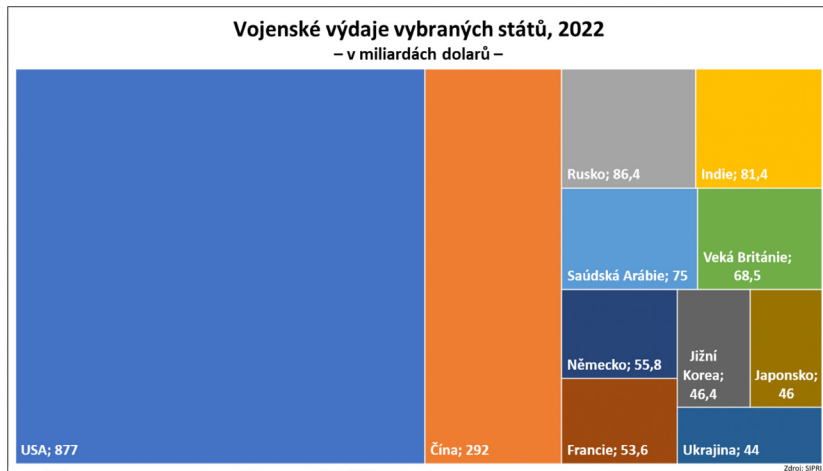
Zrod aliance je možný tehdy, když u skupiny států existuje totožnost základních bezpečnostních zájmů. To bývá zvláště tehdy, jedná-li se o přesně identifikovatelného společného nepřítele. Tak vzniká optický klam, představa aliance jako dohody rovných. Ve skutečnosti většina aliancí bývá zformována kolem jednoho nadstandardně silného státu – v daném případě kolem USA. Severoatlantická aliance se oficiálně zrodila jako obranný svazek proti Sovětskému svazu. Po skončení studené války, kdy spolupráce NATO s Ruskem kvetla, měla tudíž Aliance problém. V roce 1994 se Rusko připojilo k programu NATO [Partnerství pro mír](#),[↗] roku 1997 byl podepsán [Zakládací akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a Ruskou federací](#);[↗] vznikla Stálá společná rada NATO–Rusko (ukázala se nefunkční v době bombardování Jugoslávie, 1999), roku 2002 byla přijata deklarace [Vztahy NATO–Rusko: nová kvalita](#).[↗] Tehdy také vznik-

la Rada NATO–Rusko (nefunkční v době rusko-gruzínské války, 2008), jejíž obdoba tentokrát s Ukrajinou by měla vzejít ze summitu ve Vilniusu.

Společná prohlášení, ale i praktická spolupráce například v Afghánistánu nic nezměnily na tom, že v podtextu oficiálních aliančních dokumentů i aktivit zůstal – byť poněkud rozostřený – obraz nepřítele kdesi na východě Evropy. Fakt, že NATO po studené válce nezaniklo, je dán tím, že se mu podařilo vyřešit základní příčinu nestability aliancí v podobě proměny zájmů některých členů: Spojené státy si zachovaly jednotky na území spojenců. Ještě že tu vládne korektnost, jinak by zlé jazyky mluvily o „benevolentní okupaci“. Kromě zachování základní infrastruktury z doby studené války navíc USA těží z expanze NATO na východ. Dochází k uzavírání asymetrických smluv o obraně, jako to udělalo i Slovensko a Česko, jsou budovány nové základny americké armády, nemluvě o barevných revolucích a příslibech členství v NATO Ukrajině a Gruzii.

Postavení hegemonu

I dnes jsou úvahy o vedoucí roli USA v NATO zpravidla spojeny s čísly o vojenských výdajích. To není chyba. Podle údajů [Stockholmského institutu pro výzkum míru](#), které přibližuje následující graf, dosáhly loni vojenské výdaje Spojených států úrovně 877 miliard dolarů. To je víc než součet výdajů deseti států následujících po USA v tabulce zemí s největšími výdaji na obranu, a to včetně Číny i Ruska – výdaje těchto států v souhrnu činily něco málo přes 849 miliard. Jenže je tu ještě něco navíc. Především schopnost Washingtonu podřídit spojence svým zájmům a své strategii. Právě to umožňuje propojování alianční disciplíny s vytvářením ad hoc koalic ochotných pro jednotlivé vojenské akce USA. Dlužno říci, že se tato schopnost Washingtonu neopírá pouze o ozbrojené síly, ale i o další nástroje politiky. A je vskutku obdivuhodná: od „vzpoury“ Francie, Německa a Belgie proti intervenci USA v Iráku v roce 2003 disciplína funguje bez ohledu na takové trapnosti, jako byl útěk z Afghánistánu.

Role USA jako nejdůležitější západní mocnosti se nevyčerpává vůdčím postavením v NATO. Dokument [Případy použití ozbrojených sil Spojených států v zahraničí, 1798–2023](#) zpracovaný Výzkumnou službou Kongresu USA ukazuje, že seznam zemí, na které se zaměřuje americká armáda, zahrnuje drtivou většinu států planety. Nejnovější z těchto pravidelně aktualizovaných studií uvádí přibližně 470 zdokumentovaných akcí americké armády v zahraničí za necelých 250 let existence USA. Z tohoto množství se pouze v 11 případech jednalo o válku formálně vyhlášenou Kongresem; neoficiální, tedy bez ústavní povinnosti vyhlásit válku Kongresem, byly dokonce i války v Koreji či ve Vietnamu, v nichž zahynuly desítky tisíc amerických vojáků. Na tomto přehledu je patrné, co znamená hegemonie po ukončení studené války, tedy po ztrátě rovnováhy sil ve světovém politickém systému. Z uvedeného množství vojenských akcí USA v zahraničí jich za tři dekády po skončení studené války provedly Spojené státy přes 250. Je zřejmé, že se frekvence těchto intervencí v unipolárním světě výrazně zvýšila. V uvedené zprávě Výzkumné služby Kongresu je období po skončení studené války téměř nepřehledné. Jak vtěsnat do tabulek například okupaci části území Sýrie americkou armádou, která trvá několik let a v tuto chvíli hrozí přerůst do rozsáhlého konfliktu?

A do tohoto víru vojenských dobrodružství Washingtonu jsou Česko a Slovensko – v rozporu se svými národními zájmy – stále více zatahovány svými nezodpovědnými politickými představiteli...

Nebezpečné sebevědomí

Změněné postavení USA po studené válce se promítlo i do představ o roli NATO. Počáteční tápání při hledání nepřitele bylo překonáno ve dvou etapách. Tu první symbolizuje [Strategická koncepce Aliance](#) přijatá na summitu v roce 1999. Tehdy ještě nebyla jako protivník vybrána žádná země. Podle této strategie je však nutné, aby Aliance byla schopná „přispívat k předcházení konfliktům a ke krizovému řízení prostřednictvím operací mimo článek 5“ – což oficiálně posunulo NATO za rámec deklarované obranné role. Zároveň se v této koncepci uvádí, že „pro evropskou bezpečnost, která je neoddělitelně spjatá s bezpečností Severní Ameriky, zůstává životně důležitou přítomnost amerických konvenčních a jaderných sil v Evropě“. Tomu, kdo neví, co toto posunutí role NATO znamená, je namísto připomenout, že tato strategická koncepce byla přijata několik dní před útokem Aliance na Jugoslávii. Sovětský svaz zmizel z mapy světa, nebyl nikdo, kdo by ambice NATO brzdil pomocí rovnováhy sil.

Druhou etapu hledání nepřitele symbolizuje [Strategický koncept](#) přijatý na summitu NATO v roce 2022. V něm Aliance neoznámila pouze, že „Ruská federace je nejvýznamnější a nejprímější hrozbou pro bezpečnost spojenců a pro mír a stabilitu v euroatlantické oblasti“. Navíc deklarovala, že Čína „ohrožuje naše zájmy, bezpečnost a hodnoty“. Protivník byl personifikován a představy o „odpovědnosti“ Aliance za bezpečnost oblasti severního Atlantiku byly rozšířeny i na indo-pacifický region. Takovéto globalizování funkce NATO neukazuje jen, jak slepě jdou evropští státníci za Washingtonem v rozporu s evropskými zájmy. Ukazuje též, že nezodpovědně přijímají strategii, která je za hranicemi vojenských schopností evropských členů NATO. S tím také jde ruku v ruce stále výraznější propojování NATO s Evropskou unií, tedy zvyšování politicko-vojenské závislosti Unie na politice USA. Iluze NATO-centrického pojetí globální bezpečnos-

ti, obkličování jádra eurasijské „velké šachovnice“, napomáhá proměně Evropy na figurku v americké hře.

Nebezpečné spojenectví

Rozšiřování NATO směrem na východ, proměna představ o bezpečnosti jdoucí za rámec článku 5, zbrojení, kdy se mantra „dvě procenta HDP na obranu“ mění na výkřiky „dvě procenta HDP na obranu jsou jen základ“ – to vše vyvolává pocit ohrožení u fiktivních či potenciálních protivníků. A jejich odvetnou reakci. Kdo přináší svým obyvatelům větší bezpečnost – neutrální Rakousko, nebo Česko a Slovensko svým členstvím v NATO a smlouvami o obraně s USA?

Tupá disciplína uvnitř NATO drasticky podvazuje možnosti diplomacie. To ukázal osud Minských dohod. Tyto dohody Moskvy s Kyjevem, Berlínem a Paříží neměly naději na úspěch, protože se na nich nepodílel Washington, který měl jiné představy o roli Ukrajiny. Rizikem je i zvětšování počtu členů Aliance, protože narůstají vnitřní rozpory a s nimi nepředvídatelnost chování USA. Tyto problémy aliance se umocňují v čase: mezinárodní politika je „nestálá substance“ (George Kennan), v níž se mění síla, zájmy i cíle aktérů. Převzetí aliančních závazků může dnes pomáhat zajistit bezpečnostní zájmy, zítra však může být s nimi v rozporu.

Pochodovat pod vlajkou NATO ve skutečnosti znamená maširovat pod vlajkou USA. Přitom Washington neměří loajalitu podle toho, jak racionální je spojenec. Hodnotí ji podle toho, jak nadšeně a neochvějně obhajuje politiku Bílého domu – bez ohledu na proměny této politiky. Proto ona soutěž vládních představitelů a veřejnoprávních médií v některých střeoevropských zemích o to, čí projevy oddanosti budou infantilnější. Jak ale dopadnou věrní spojenci nejsilnějšího člena aliance v případě změny zájmů Washingtonu třeba v důsledku vnitřního prnutí v USA, o tom mohou vyprávět tisíce spolupracovníků americké armády z Vietnamu či Afghánistánu. ◀

4. Obrození Říše středu

Strategie 24 znaků

Letošní rok získá svá hodnocení do značné míry podle toho, zda Spojené státy a Čína naleznou společnou řeč. Obnova věcného dialogu a spolupráce bude obtížná mimo jiné proto, že se tyto země vloni představily v době koronavirové v tak odlišném světle. Je obtížné rozumět Číně, která během zápasu s novým koronavirem a pod tlakem nejrůznějších sankcí plnila své rozvojové plány. Něco podobného ale předváděla už před třiceti lety. To si Západ – nikoliv poprvé a rozhodně ne naposled – ucpal uši a odmítal slyšet čínské vysvětlení událostí na náměstí Brány nebeského klidu. A zahájil politiku sankcí. Tehdy prý Teng Siao-pching, architekt politiky reforem a otevírání se světu, napsal 24 znaků, které jsou od té doby pokládány za strategii pekingské diplomacie. Pro Čecha, neznalého čínštiny a usilujícího o pochopení zahraniční politiky této země, tak vznikl problém. Překladů této instrukce do angličtiny a ruštiny totiž existuje velice mnoho, přičemž většina z nich je z dílen renomovaných sinologů – a přesto se liší. Jako nejvhodnější pro tuto poznámku se jeví ruský překlad ze studie Natalie Morozové *O roli jazyka v politickém diskurzu ČLR*, který v češtině zní:¹

„Pozorovat chladnokrevně; upevňovat vlastní rozkolísanou pozici; zdrženlivě reagovat; držet se ve stínu; nenárokovat si vedení; plnit vlastní konkrétní úkoly.“

冷静观察、稳住阵脚、沿着应付、韬光养晦、决不当头、有所作为

Dějnotvorná řeka

Bez ohledu na globální počasí Čína loni plnila vlastní konkrétní úkoly – od vymýcení extrémní chudoby po návštěvu Měsíce.

Podle МОРОЗОВА, Наталья В.: *Роль языка в политическом дискурсе КНР*. In: *Историческая психология и социология истории*. 1/2016, s. 79.

Letošní rok zahájila mimo jiné tím, že začala postupovat podle svého 14. pětiletého plánu s ohledem na výhledové cíle do roku 2035. V platnost vstoupil nový občanský zákoník. Symbolem tohoto přístupu ale může být událost zdánlivě na okraji všeho dění: od Nového roku vstoupil v platnost desetiletý zákaz rybolovu na jedné z nejdelších řek světa, na Jang-c'-ťiang – Dlouhé řece.

Jang-c'-ťiang – to není pouze 6300 kilometrů dlouhé říční koryto, to je také téměř polovina dějin Říše středu. Tou druhou polovinou dějin protéká Žlutá řeka, Chuang-che. V povodí obou řek přibližně deset tisíc let před naším letopočtem došlo k zázraku: člověk začal domestikovat rostliny i zvířata. Propojení těchto řek Velkým čínským kanálem představuje jednu z nejúžasnějších staveb, která udivuje nejen jako inženýrské dílo, ale také jako umělá geopolitická osa čínské civilizace. Dnes se staví několik kanálů směřujících od Dlouhé řeky na sever země, kam mají přivést potřebnou vodu.

Jang-c'-ťiang a Chuang-che utvářely čínskou civilizaci. Jenže čím více řeka nabízí, tím více může vzít. Jen roku 1931 zabily záplavy v Číně 2,5 až 3,7 milionů lidí, což je tragický rekord lidských dějin. Podle hrubých odhadů se Dlouhá řeka v období 618 až 1911 rozvodnila 223krát, tedy v průměru jednou za 5,8 roku. V moderní době byl na řece Jang-c' záplavový cyklus 1,85 roku, katastrofické či vážné záplavy pokaždé za 3,8 roku.¹

1 LIU Zhenhua: *Analysis of Flood Disasters from 206 BC to 1949 in China*. In: *Computer Modelling & New Technologies*, 2014/18(11), s. 750, 752 a 755.

Globalizovaná řeka

Na Dlouhé řece jsou jako korálky na niti mnohamilionové městské aglomerace, které jsou spojeny s nejdůležitějšími událostmi novodobých dějin. Řeka Jang-c' se stala svědkem začleňování Číny do moderního světa. Viděno proti proudu vody:

► V ústí Jang-c' leží Šanghaj – dnes největší kontejnerový přístav na světě a nejdůležitější finanční brána Číny. Za 2. světové války byla okupována Japonci: právě tady byly v roce 1932 poprvé v historii hustě obydlené čtvrti cílem masového bombardování z letadlových lodí; při obraně města v roce 1937 zahynulo

přibližně 200 tisíc lidí. André Malraux ve svém slavném románu *Lidský úděl* popisuje řádění Čankajškových vojáků a triád v Šanghaji roku 1927. Hnutí 30. května vzniklo poté, kdy britští vojáci v Šanghaji v roce 1925 rozstříleli manifestaci čínských dělníků a studentů. Tady byla před sto lety založena Komunistická strana Číny. Během první opiové války bylo město okupováno Brity a stalo se takzvaným „smluvním městem“ s polokoloniálním statutem – jeho část byla vyjmuta z čínské jurisdikce a byla spravována podle konzulárního práva. Takových měst pak na Dlouhé řece přibýlo ještě deset.

►Dále proti proudu řeky leží město Nanking, které bylo mnohokrát „jižním hlavním městem“. Za první opiové války byl okupován Brity a byla zde podepsána mírová smlouva. I Nanking se stal „smluvním městem“. Během povstání tchaj-pchingů byl Nanking „nebeským hlavním městem“ vzbouřenců. Čankajšek v roce 1927 vyhlásil Nanking hlavním městem Čínské republiky. Po okupaci Nankingu Japonci o deset let později zde císařští vojáci rozpoutali hrůzný masakr, který stál život přibližně tři sta tisíc lidí.

►Po pádu Nankingu se hlavní město Čínské republiky posunulo na horní tok řeky Jang-c', do města Čchung-čching. Bylo to nejhlouběji v Číně položené „smluvní město“.

►Japonští okupanti postupovali dál po řece Jang-c' k dnes díky novému koronaviru celosvětově známému Wu-chanu. Čtyři a půl měsíce trvající bitva stála tehdy život přibližně čtyři sta tisíc čínských vojáků, ale také stovky sovětských poradců. V tomto městě v roce 1911 začala Sinchajská revoluce, která vedla ke svržení monarchie.

Smluvní města vznikala na Dlouhé řece podle její splavnosti: rozhodovalo, kam až mohly plout válečné lodě západních kolonizátorů. Tato skutečnost přispěla ke zformování klasické anglosaské geopolitiky, konkrétně její mytické představě o nadvládě mořské moci nad pozemní mocí. Tyto vize se začaly bortit v dubnu 1949, kdy na Dlouhé řece v oblasti mezi Nankingem a Šanghají došlo ke střetu pozemní revoluční armády s britskými

válečnými loděmi, které pak ustoupily do Hongkongu. Začaly nové dějiny řeky Jang-c' i Číny.

Rozkolísaná pozice

Podle [dostupných údajů](#) ⊃ ještě v polovině 50. let minulého století poskytovala oblast Dlouhé řeky více než 60 % sladkovodních ryb ulovených v Číně. Dnes je to méně než jedno procento. Výrazně vzrostla produkce dalších řek, ale i rybníků a umělých sádek. Ale nejen to. V roce 1950 za použití jednoduchých metod lovu bylo z řeky Jang-c' vyloveno 420 tisíc tun ryb. Než začal platit zákaz rybolovu, klesl výlov na Dlouhé řece pod 100 tisíc tun ryb ročně, a to i s využitím moderních metod lovu.

Tato čísla však pouze symbolizují úroveň narušení celého ekosystému Dlouhé řeky. Proto ono radikální řešení: zákaz rybolovu na deset let v řece a jejích přítocích v deseti provinčních oblastech kolem řeky. Cílem je obnovit drasticky poničenou biodiverzitu. Deset let bylo vybráno jako doba přibližně tří rybích generací. Je dokončován zákon, jenž by nejen sjednotil nejružnější normy, které byly dosud přijaty, ale také odstranil jejich překrývání i nežádoucí lokální rozdíly a zohlednil nové zkušenosti. Pod ochranu by se mělo dostat celé povodí jako jeden ekosystém.

Přijmout takové rozhodnutí nebylo určitě snadné. Zákaz se týká 231 tisíc lidí a více než 11 tisíců lodí. Lidem bylo nutné zajistit nové zaměstnání a někdy i bydlení. Prudký rozvoj Číny se podepsal na mnoha problémech. Důležité je zaznamenat co nejdříve jejich závažnost a soustředit kapacity na jejich odstranění. Kapacity intelektuální i materiální s vědomím, že řešení problému zpravidla vytvoří problémy nové. To samozřejmě platí také o přehradě Tři soutěsky. Čínská výrobní ofenziva, která z této země učinila továrnu světa, si vyžádala ekologickou ofenzivu. Ta probíhá stejně razantně jako industrializace. Od zelených hesel Evropské unie se liší tím, že již několik let probíhá. Ale nejen tím. Brusel vyčlenil peníze a teď hledá projekty. Čína začala projekty, vyhodnocuje jejich provázanost, testuje jejich důsledky. Výhodu má Peking i v tom, že si peníze nemusí půjčovat či si je „vymýšlet“.

Vleklá válka

O strategii 24 znaků bylo popsáno mnoho stránek. Lze v ní hledat ohlas taoistické filosofie, která usiluje o dosažení cíle prostřednictvím nezasahování. Možná je to ohlas dva a půl tisíc let starých představ Mistra Suna z knihy *Umění války* o vítězství bez boje. Nebo je to nová verze Mao Ce-tungovy koncepce vleklé války proti silnějšímu nepříteli. V každém případě může být strategie 24 znaků, právě tak jako moudrost *Umění války*, užitečná nejen na válečném poli a v politice obecně, ale také v osobním životě.

Henry Kissinger se v knize *O Číně* ptá, zda oněch 24 znaků bylo jen reakcí na aktuální problémy, či zda se jich Peking bude držet, „až bude dostatečně silný, aby je nemusel dodržovat“. A dodává, že „od odpovědi Číny na tyto otázky závisí velká část budoucnosti čínsko-amerických vztahů“.¹ Problém je ale složitější, tak trochu opačný: od budoucích americko-čínských vztahů do značené míry záleží, jaká bude čínská odpověď na Kissingerovy otázky. Někdo by mohl dokonce říci, že chladné nezasahování stačí Číně k vítězství ve chvíli, kdy vnitřní spory ve Spojených státech překročily – nikoliv zatím nezvratně – hranici užitečné diskuse.

Problémem strategie 24 znaků je, že ekonomika Číny je už tak velká, že ji nelze držet ve stínu. To ale neznamená, že Peking musí v mezinárodní politice postupovat obdobně jako Západ a Japonci, když se v 19. a 20. století po Dlouhé řece drali do Číny. Zdrženlivě reagovat, nenárokovat si vedení a podporovat partnerství velkých i malých států bez hegemonie může Peking i tehdy, kdy jeho ekonomika bude největší a technologie nejvyspělejší. Přestože provázanost domácí a globální ekonomiky narůstá, konkrétní úkoly bude mít i v budoucnu Čína především doma. Nejpravděpodobnější demografické prognózy naznačují, že přibližně v době stého výročí založení Čínské lidové republiky by měl začít výrazný pokles počtu obyvatel – což znamená, že populace bude stárnout. Stabilita země bude záviset na úrovni produktivity práce, nikoliv na nějaké expanzi západního typu. Čínská velikost by neměla být v tom, že bude silnější než sou-

1 KISSINGER, Henry A.: *On China*. New York: The Penguin Press, 2011, s. 439.

časný hegemon. Skutečná velikost Číny by se měla projevit tím, že se stane nepostradatelným a spolehlivým partnerem v multipolárním světě.◀

!Argument, 4. 1. 2021

Proč se Západ bojí Číny

Více než tři dekády režimní publicisté – příčinliví budovatelé údajně autonomního veřejného mínění – neúnavně opakují, že komunismus je navždy mrtvý. Po celou tu dobu je však sociálně a ekonomicky nejdynamičtější státem světa Čína, kterou vede tamní komunistická strana. Když si toho nedávno američtí politici konečně všimli, první reakcí se stal strach. Zčistajasna pak objevili čínskou nedemokratičnost jako hlavní problém mezinárodních vztahů. V jejich podvědomí ale panuje jiná obava: teď, když se obrozená Čína stává supervelmocí, bude se chovat tak, jako se k ní v nedávné minulosti choval „kolektivní Západ“?

Století ponížení

Kořeny dnešní státní ideje Číny jsou obsaženy v tom, čemu se říká „století ponížení“. Obraz tohoto období tvoří v současné politické kultuře Číny blok znalostí, o který se opírá důležitá část interpretace aktuální mezinárodní situace, ale i motivace rozhodnutí Pekingu týkajících se vnějších vztahů. Jedná se o úsek novodobých dějin Číny v letech 1839 až 1949 – o 110 let krvavého chaosu způsobeného zahraničními intervencemi, řadou povstání, přírodních katastrof, ale i v důsledku pádu dynastie Qing a následného zápasu o povahu republiky. Je to období od první opiové války do vítězství komunistů v občanské válce. Podle některých propočtů od roku 1840 do roku 1949 zažila Čína více než 470 zahraničních vojenských útoků cizích sil z moře. Přímé lidské ztráty Číny, a to vojáků i civilistů, za uvedené období lze odhadnout na přibližně 50 milionů životů.

Století ponížení odstartovaly takzvané opiové války. Jejich příčina dodnes zdobí dějiny svobodmilovného kapitalismu. Britští i další evropští zákazníci měli velký zájem o čínské produkty, především o čaj, ale i o hedvábí a porcelán. Jenže na čínském trhu byla malá poptávka po evropském zboží. Chyběla komodita, kterou by bylo možné vyvážet do Číny. To vedlo k velkému

britskému deficitu v platební bilanci. Stříbro, kterým se tehdy platilo, se přelávalo z Velké Británie do Číny. Nakonec se ale Londýnu podařilo nalézt zboží, o které by mohl mít čínský spotřebitel zájem – opium. A protože vláda v Pekingu bránila drogovému zpusťování čínské populace, vojáci Britské Východoindické společnosti zahájili ve jménu svobody obchodu válku.

Nerovnoprávné smlouvy

Útok imperialistických mocností na Čínu neměl jen vojenský, ale i kulturní, a ekonomický rozměr. Základním nástrojem přeměny Říše středu v periferii západocentrického globálního uspořádání v tomto období se stal systém vnucených nerovnoprávných, tedy násilím vynucených smluv a takzvaných smluvních přístavů. Vynucená práva zahraničních zemí a občanů se týkala především rozmístování cizích vojenských jednotek na čínském území, volné plavby cizích lodí po vnitrozemních řekách, nižších cel na dovážené zboží, usazování cizinců, pronájmu čínského území – koncesí s konzulární jurisdikcí, volné misionářské činnosti a nerecipročních klauzulí obsahujících jednostranné výhody. Přitom „každá čínská koncese obsahovala tendenci generovat další západní požadavky“, píše Henry Kissinger v knize *O Číně*.

I úpadek Číny byl ve znamení velkých čísel – nerovnoprávných smluv byly stovky. Americká historička Dong Wangová uvádí, že během sta let byla Čína přinucena podepsat 500 až tisíc nerovnoprávných smluv, dohod či konvencí – počty se liší podle zvolených kritérií. Ruský sinolog Jevgenij Gračikov, který cituje čínské zdroje, uvádí, že v období od roku 1842 do roku 1919 byla Čína donucena podepsat 709 nerovných smluv, z toho: s Velkou Británií 163, s Japonskem 153, s carským Ruskem 104, s Francií 73, s Německem 47, s USA 41, s Belgií 26, s Portugalskem 13, s Itálií 7, s Rakouskem 5, s Nizozemskem 5, se Španělskem 4 a dalších 68 nerovnoprávných smluv s jinými zeměmi.

Nerovnoprávné smlouvy byly spojeny s doložkou nejvyšších výhod. To například znamenalo, že když si nějaká mocnost vynutila nižší cla, obdobnou výhodu automaticky získali i ostatní

kolonialisté. Právě cla tvořila důležitou složku nerovnoprávných smluv a stala se důvodem k prazvláštní formě polokolonizace Číny. Roku 1854 byl v Šanghaji zřízen císařský námořní celní úřad, kde byli zaměstnáni zahraniční inspektoři působící jako významný činitel ve všech „smluvních přístavech“. V čele tohoto celního úřadu stál britský úředník. Britské prameny uvádějí, že počet pracovníků úřadu dosáhl až 20 tisíc. Smysl tohoto opatření je srozumitelný: vybrané clo směřovalo především na umořování zahraničního dluhu. Cla se pohybovala na úrovni pěti procent, což zaručovalo výhody importérům a podlamovalo nohy rozvoji výroby v Číně. Celní suverenitu Čína obnovila v roce 1933, ovšem úřad fungoval až do roku 1949. V době okupace za 2. světové války byli v jeho čele Japonci.

Smluvní přístavy

Zvláštním nástrojem západních mocností a Japonska k pronikání do Číny bylo vynucené vytváření takzvaných smluvních přístavů z nejvýznamnějších čínských měst na pobřeží moří či na velkých řekách. V jejich rámci vznikaly zahraniční koncese, což bylo označení pro enklávy okupované cizími mocnostmi. Ty se mimo jiné vyznačovaly právní exteritorialitou: v dané oblasti platilo konzulární právo, které vyňalo cizince ze soudní pravomoci Číny. Cizinci byli ve smluvních přístavech na území koncesí podřízeni konzulům, kteří vykonávali soudní pravomoc.

Plastickou charakteristiku „smluvních přístavů“ přináší John Fairbank. Podle tohoto amerického historika centrum takových měst, otevřených přístavu, tvořila zpravidla vodou oddělená, nově vybudovaná cizinecká čtvrť „s dominantou britské vlajky na bílé žerdi na střeše konzulátu Jejího Veličenstva. Mezi zdejšími zahraničními institucemi nemohl chybět klub, dostihy a kostel. Přístav spravoval řádný britský konzul a jeho kolegové z dalších zemí a ochraňovaly jej dělové čluny zakotvené u Bundu.“ Přestože tyto čtvrti přinášely informace o moderních technologiích, novinky v podnikání, kultuře, vzdělání, a někdy se ve zlých dobách staly i útočištěm pro revolucionáře, zákonitě se staly víc než symbolem koloniální nadutosti.

Také v případě počtu „smluvních přístavů“ se údaje rozcházejí. Jak již bylo uvedeno, po první opiové válce si Londýn vynutil tento statut pro prvních pět přístavů. Následovaly další čínské prohry, nerovnoprávné smlouvy a seznam vynucených „smluvních přístavů“ se prodlužoval: jak uvádí britský historik a statistik Angus Maddison, v roce 1917 bylo v Číně celkem 92 smluvních přístavů, v nichž mělo 19 zahraničních zemí ex-teritoriální práva a privilegia. Bylo mezi nimi i vnitrozemské město Čchung-čching, důležitý přístav na řece Jang-c’-ťiang, které leží ve vzdálenosti přibližně 1400 kilometrů od pobřeží. A jak připomíná Dong Wangová, přestože celní autonomie Číny byla obnovena počátkem třicátých let 20. století, „ex-teritorialita nebyla zrušena do roku 1943“ – odstraněna tedy byla za 2. světové války, kdy západní mocnosti neměly možnost vynucovat si plnění tohoto privilegia a Japonsko okupovalo velkou část Číny.

Sféry vlivu

Obecná geopolitická charakteristika říká, že Čína byla po celé své dějiny příliš velké sousto pro zahraniční interventy. Interventi se buď přizpůsobili kultuře čínského světa, nebo museli po čase odejít. K tomuto faktu se v 19. století přidala rivalita tehdejších imperiálních mocností. Násilné zapojování Číny do globální ekonomiky se lišilo od indické i japonské cesty mimo jiné tím, že se imperialistické státy při tlaku na Říši středu vzájemně žárlivě střežily, aby zisk některého z nich nebyl neúměrně větší ve srovnání s výhodami ostatních. Uvnitř Číny a v jejím bezprostředním okolí se vytvářela regionální mocenská rovnováha mezi zahraničními mocnostmi. Vznikl svérázný typ polokolonizace. Během století ponížení tento položivelný vývoj regionální mocenské rovnováhy nakonec přerostl ve války interventů mezi sebou.

Model agrese imperialistických mocností byl v 19. století poměrně prostý. Jeho výchozí etapu představovaly britské a francouzské útoky, které směřovaly od koloniálních základů na jihu – z Indického poloostrova a z Indočíny podél pobřeží napřed na jižní přístavy a na velké řeky (Fu-čou, Kanton, Šanghaj,

Nanking a další), poté na sever (Tiencin, Peking apod.). Za obsazením přístavních vstupních bran následoval postup po řekách do hloubky geopolitického jádra. Rusko pronikalo do Číny tradičním směrem ze severu, na Dálném východě, ze Sibiře a ve Střední Asii, ovšem hlavně do oblasti severovýchodní Číny. Japonský útok postupoval od Japonských ostrovů, a to dvěma směry: západním, na severovýchod pevninské Číny, a podél pobřeží na jih k Taiwanu. Z uvedeného schématu je patrné, že Rusko a Japonsko zápasily o vliv v severovýchodní Číně, kam se vklínil i německý zábor. V době druhé japonsko-čínské války japonští vojáci postupovali (a) z obsazeného severovýchodu pevninské Číny směrem na jih a (b) od celého pobřeží Číny do hloubky geopolitického jádra Číny.

Z nerovnoprávných smluv postupně vyrůstalo rozdělení Číny na sféry vlivu. Do roku 1910 si Velká Británie získala nadvládu v oblastech dolního a středního toku Jang-c'ťiang a pobřeží od Hongkongu ke Kanton plus Tibet. Francie si vydobyla privilegia na jihu Číny, severně od své kolonie v Indočíně, tedy provincie Jün-nan, Kuej-čou a Kuang-si. Londýn se tento tlak snažil vyvažovat, ovšem na přelomu 19. a 20. století již k tomu neměl dost sil. Jak se situace měnila, rostl ruský vliv v severních oblastech Číny, zvláště v dnešním Mongolsku a v Xinjiangu. Spojené státy ve snaze získat v Číně privilegia pokud možno diplomatickou cestou, přišly s neúspěšným projektem „otevřených dveří“.

Okupace území

Kromě sfér vlivu existovaly na čínském území i koloniální zábo-ry. Přímá koloniální správa byla zřízena ve dvou velkých přístavních městech u Jihočínského moře: v Macau a v Hongkongu. V první fázi století ponížení ale převládalo „gentlemanské“ pojetí politiky v Číně, kdy bylo respektováno živelné vyvažování kořistnických zájmů mocností, které se postupně měnilo v přímou konfrontaci, kdy nemalou roli hrály imperialistické války. Stručné shrnutí ukazuje, jak vypadal přechod do druhé fáze koloniální politiky v Číně, posun od politiky rovnováhy mocností k jejich konfrontaci:

► Německo anektovalo Ťiao-čou (Kiaochow), oblast na jižním pobřeží poloostrova Šan-tung, v listopadu 1897. Obsazení území proběhlo na základě vojenské akce a na rozdíl od předcházejících smluvních ujednání se jednalo o území v blízkosti Pekingu. Až v březnu následujícího roku bylo toto teritorium o rozloze 515 kilometrů čtverečních úmluvou pronajato Německu na 99 let, a to i s právem budovat železnice a těžit v dolech. V roce 1914 tuto oblast obsadilo Japonsko, jehož zábor potvrdila *Versailleská smlouva*. Vrácena byla Číně v roce 1922.

► Rusko mělo od roku 1898 na 25 let pronaját poloostrov Liao-tung na severu Žlutého moře včetně vojenského přístavu Lüshunkou (Port Arthur) plus právo budovat železnice a těžit dřevo a dolovat v jejím okolí. Tuto oblast okupovali Japonci po japonsko-ruské válce v roce 1905.

► Po japonsko-ruské válce převzalo Japonsko dominantní postavení v Mandžusku, včetně poloostrova Liao-tung a větší části Vnitřního Mongolska. Po tlaku tří mocností si ponechali pouze jižní část poloostrova. Japonsko ovšem kolonizovalo, a to už od roku 1895, Taiwan, čímž předznamenalo druhou etapu imperialistického pronikání do Číny. Během 2. světové války Japonsko okupovalo přibližně polovinu území Číny.

► Velká Británie si v roce 1898 pronajala Nová území na 99 let. Ještě předtím Londýn získal jako kolonii ostrov Hongkong (po první opiové válce; 1842) a poloostrov Kowloon (po druhé opiové válce; 1860). Od roku 1898 měla Británie též pronajatý přístav Wej-chaj-wej, a to na dobu, dokud bude Lüshunkou (Port Arthur) v nájmu Ruska. Zůstal ovšem pod britskou koloniální správou až do roku 1930. Přilehlý ostrov Liu-kung s námořní vojenskou základnou byl pronajat až do roku 1940.

► Francie měla od roku 1898 na 99 let pronajatou oblast Kuang-čou-wan o rozloze 1300 kilometrů čtverečních v provincii Kuang-tung u pobřeží Jihočínského moře.

Zrcadlový efekt

Je zřejmé, že větší porozumění století ponižení je předpokladem lepší komunikace západní civilizace s čínskou. Je také pod-

mínkou pochopení, proč má v Číně komunistická strana výsadní postavení a proč si nová Čína jako cestu radikální modernizace zvolila socialismus. Empatie v západní politice i teorii by mohla pomoci překonat to, čemu se v teorii říká „zrcadlový efekt“ – tendence politiků očekávat u ostatních aktérů své vlastní motivy a způsoby jednání.

Protože století ponížení je spojeno s útoky vojáků Velké Británie a dalších agresorů na Čínu, „předvídání“ pomocí zrcadlového efektu automaticky přepokládá stejnou zločinnou dobytvačnost od obrozené Číny. Zrcadlový efekt ale nemůže nahradit analýzu. Zatím je pravdou pouze skutečnost, že Velká Británie, USA, Německo a další státy během století ponížení vojensky napadaly a vykořisťovaly Čínu, zatímco Čína tyto země nikdy nenapadla – což by mohlo být užitečnější východisko analýzy i následné prognózy.

V této chvíli vůbec nejde o to chválit či napodobovat Čínu a její komunistickou stranu. Je ale nutné naučit se s novou Čínou žít. Říše středu se nevejde do žádných schémat, její chování není obdobou agresivity Západu či mesianismu Sovětského svazu. Čína je proměnná sama o sobě a vzhledem ke své velikosti mění i světový politický systém. Tento fakt je třeba studovat bez předsudků či postranních zájmů. Na začátku roku 2022 je snad každému zřejmé, že se Čína stala globální součástí každodennosti. Sdílená budoucnost charakterizovaná prosperitou a vzájemným obohacováním kultur je bez Číny nemožná. ◀

!Argument, 3. 1. 2022

Západ versus Čína: tři strategie

Základní kontury proměny světa v 21. století jsou zřejmé: specifická váha Západu klesá, význam nových mocenských center narůstá. Především se zvětšuje potenciál Číny, a tak se nejčastěji politici, ideologové i analytici zamýšlejí nad tím, jaké má Západ strategické možnosti vůči Říši středu. Výchozí charakteristiku poměru mocenských kapacit Číny a Západu nabízí ekonomika. Podle [Mezinárodního měnového fondu](#) byl v roce 1980 podíl Číny na světovém hrubém domácím produktu (HDP) podle parity kupní síly necelé 2,3 %, zatímco podíl USA byl 21,3 %; letos by měl čínský podíl tvořit víc než 18,9 % světového HDP, zatímco podíl USA byl propočten na necelých 15,4 %. Čína se stala nejdůležitějším obchodním partnerem Evropské unie.

I další charakteristiky mocenského potenciálu naznačují výhody Číny. Pokud jde o počet obyvatel, ani součet obyvatel USA a Evropské unie nedává 1,4 miliardy lidí, tedy množství obyvatel Číny. Organizovanost společnosti byla vždy – samozřejmě kromě úseků dějin, kdy Říši středu rozvrátily chyby vládnoucí dynastie, přírodní katastrofy či intervence ze zahraničí – vyšší než organizovanost na Západě. Centrální orgány v Pekingu, alespoň zatím, vykazují nadstandardní kompetentnost, schopnost uvažovat na několik desetiletí odpředu, předjímat některé problémy. Pracovitost Asiatů je příslovečná. Čína je dnes nejvýraznějším inovačním ohniskem, ale také stavební i architektonickou avantgardou. V této situaci se Západu nabízejí tři strategie vůči Číně: konfrontace, kooperace, ignorování.

Konfrontace

Svět vstoupil do rozhodujícího desetiletí strategického soupeření velmocí. Alespoň tak to tvrdí [Národní bezpečnostní strategie USA](#), kterou v říjnu 2022 podepsal Joe Biden. Podle tohoto dokumentu je Čína jediným konkurentem USA, „který má nejen v úmyslu přetvořit mezinárodní řád, ale také stále více ekonomickou, diplomatickou, vojenskou a technologickou sílu

k dosažení tohoto cíle“. Ostatně už od roku 2011, tedy od dob prezidentství Baracka Obamy, se ve Washingtonu veřejně na oficiální úrovni hovoří o tom, že je nutné přesunout hlavní pozornost ozbrojených sil z Atlantiku do Pacifiku (dnes se hovoří o indo-pacifické oblasti). Loni v červnu se k této vizi přiblížili i evropští spojenci USA v NATO, když v Madridu podepsali nový *Strategický koncept*.⁵ V něm je psáno, že Čína „ohrožuje naše zájmy, bezpečnost a hodnoty, ...snaží se rozvrátit mezinárodní řád založený na pravidlech“.

V řadě kroků Západu lze tento posun zaznamenat, a to nejen na vojenské úrovni. Pokud jde o armády, v poslední době hodně pozornosti přitáhlo rozhodnutí umístit ponorky USA s jadernou výzbrojí do jihokorejských přístavů. To je vydáváno za pozitivní krok, neboť tím má být Soul odrazen od snahy získat vlastní nukleární zbraně. Kus pravdy na tom je, protože z Jižní Koreje zaznívaly hlasy o potřebě vyvážit severokorejský jaderný arzenál. Problém je v tom, že takto se posouvá rovnováha na vyšší úroveň výzbroje v mnohem větším regionu, než je Korejský poloostrov – rakety a střely s plochou drahou letu z amerických ponorek dosáhnou daleko za hranice KLDK, tedy do hloubky Číny a Ruska. A hlavně: nebylo by příliš obtížné přenést vojenskou rovnováhu na úroveň nižší. Vždyť už byly připravené dohody o jaderném odzbrojení KLDK, jejichž podpis ve Vietnamu v roce 2019 znemožnily Spojené státy tím, že vyvážené snížení nahradily pro Pchjongjang nepřijatelným požadavkem „napřed vy a potom (možná...) my“.

Příklad dohod s Jižní Koreou je jen symbolický – obdobně by bylo možné hovořit o umělém rozdmýchávání napětí kolem Taiwanu (v lednu budou na tomto ostrově prezidentské i parlamentní volby) či o dodávkách ponorek na jaderný pohon Austrálii, ale vlastně o umělém neklidu v celém trojúhelníku v oblasti od Japonska k Austrálii a k Africkému rohu. Toto napětí je v tendenčních médiích, jako jsou ta veřejnoprávní v Česku, představováno jako důsledek rostoucí agresivity Říše středu. Aniž se přistoupí na tuto mediální hru, lze udělat jeden závěr: kdyby nebylo tohoto napětí, těžko by bylo možné zdůvodnit přítomnost amerických vojáků

v Japonsku či na Filipínách téměř osmdesát let po 2. světové válce – obdobně jako po ukončení studené války a před převratem v Kyjevě v roce 2014 bylo obtížné zdůvodnit přítomnost vojáků USA v západní Evropě a jejich roztahování směrem na východ.

Kooperace

Konfrontační přístup Západu proniká i do nevojenské oblasti v podobě barevných revolucí, nejrůznějších sankcí, dětinských diplomatických naschválů či rétoriky některých politiků a propagandy. Na druhé straně jsou tu ovšem vystoupení státníků, kteří mluví o potřebě rozvíjení vzájemně výhodné spolupráce. Základem takovýchto prohlášení či konkrétních kroků bývá zpravidla pochopení ekonomických zájmů jednotlivých zemí Západu. Je zde ale také mimořádně bohatá diplomatická aktivita mezi Čínou a západní Evropou v posledních měsících, a to včetně úsilí Pekingu nalézt podobu mírové koncovky války na Ukrajině.

Kooperace může však mít i jiné základy, než je vzájemně výhodná hospodářská spolupráce. Především je to pochopení faktu, že růst angažovanosti Číny v mezinárodní politice není produkt zlovlných ambicí, snahou zničit Západ. V pozadí této rostoucí angažovanosti není ideologický mesianismus komunistů v Pekingu, ale fakt, že ekonomický růst a s ním spojená spotřební úroveň a kvalita života obyvatel Říše středu je ve větší míře než dříve závislá na mezinárodním obchodu. Ten vyžaduje větší diplomatickou i jinou angažovanost. Je také samozřejmé, že snaha uchovat si kontrolu nad takovýmto obchodem je spojena, například s úsilím o větší roli národní měny, což je z jedné strany projev úsilí udržet si kontrolu nad zisky, z druhé pak snahou vyhnout se problémům s dolarem jak při sankční politice Západu, tak i vzhledem k nejasným vyhlídkám ekonomiky USA. To naznačuje, že řada kroků čínské vlády, a to včetně oblasti vojenství, může být výsledkem obranných manévrů. Tato možnost by měla být podnětem pro diplomacii, nikoliv pro další zbrojení nebo jiné formy prohlubování konfrontace.

A pak je tu obecné pochopení měnící se role Západu v globální politice a ekonomice. Porozumět faktu, že pokles specifické

váhy Západu je bez globální vojenské či přírodní katastrofy nevyhnutelný, nemusí vyvolávat křečovitě agresivní jednání. Stačí si uvědomit, že být druhý za Čínou či třetí za Čínou a Indií nemusí být špatné v situaci, kdy převládá vzájemná kooperace. Ve skutečnosti by to znamenalo, že bez ohledu na poměr velikostí HDP bude Západ v něčem třetí, v něčem druhý, v něčem první... To je postavení, které neznamena ohrožení západního způsobu života, jen nahlodává jeho nadřazenost. Globální harmonie s vazbami výhodnými pro všechny strany legitimní zájmy žádného státu neohrožuje. Multipolární uspořádání založené na mezinárodním právu je nadějí pro všechny.

Ignorování

Historici při hledání příčin takzvaného století ponížení Číny připomínají příběh diplomatické mise pod vedením George Macartneyho, kterou v roce 1793 vyslala do Říše středu britská Východoindická společnost. Ten do Číny přijel na válečné lodi v doprovodu představitelů vědeckých a uměleckých kruhů Anglie. Součástí expedice byly ještě dvě lodě se vzorky výrobků. Vezl i návrh na otevření vzájemných stálých diplomatických zastoupení, požadavky na otevření přístavů mezinárodnímu obchodu a podobně. Už když jeho loď pluly do Pekingu, byla na nich vyvěšena vlajka s nápisem „Vyslanec, který přiváží poplatky z Anglie“. Konzervativní, sám se sebou spokojený císařský dvůr tak propásl jednu z mála příležitostí, jak získat informace o Západu a včas je využít k vlastní modernizaci – což posléze mělo tragické následky. Proč je vhodné si tuto událost připomínat? Podobně jako sebestředný čínský císařský dvůr koncem 18. století se dnes chovají mnozí politici a propagandisté Západu.

Ignorance může mít také podobu absence obecné strategie spolupráce. Slogan „partner pro jednání – ekonomický konkurent – systémový rival s odlišným modelem vlády“, který tvoří například osnovu dokumentu [EU-Čína – strategický výhled](#) schváleného v roce 2019 Evropskou komisí, zní sice elegantně, ale věcně je to nebezpečný nesmysl. Jestliže se bude na jedné straně vyjednávat například o životním prostředí a na druhé

straně v rámci rivality bude posilován vojenský tlak, poroste nervozita. V atmosféře bobtnající nedůvěry je pak možné každou ekologickou otázku či předmět ekonomické konkurence prohlásit za bezpečnostní téma. Evropská unie a Rusko přijaly řadu velmi dobrých dokumentů o vzájemné spolupráci, ovšem narůstající nepřátelství po linii NATO-Rusko ukázalo, že při vnímání ekonomického partnera i jako politicko-vojenského rivala se nakonec s největší pravděpodobností zjeví nepřátelský obraz spoluhráče. Nejde o to, že levá ruka neví, co dělá ruka pravá – ony to vědí, ovšem ruka svírající meč se stane důležitější než ruka, která drží váhy. I fiktivní bezpečnost se časem může zdát důležitější než hospodářská či ekologická spolupráce.

Tento vývoj je možné vidět v praxi. Francouzský prezident po návštěvě Číny letos v dubnu mluvil o nutnosti rozšířit spolupráci, ovšem loni podepsal nový strategický koncept NATO. Problém je v tom, že většina státníků neumí stanovit obecnou strategii, a když náhodou takovou strategii někdo sepíše, takoví státníci ji nedokážou naplnit. Pohybují se na globálním orném a válečném poli jako kulečnicková koule – narážejí na stěny svých možností či na jiné aktéry, odrážejí se a propagandou představují své zmatené chování jako promyšlenou obhajobu bohubilých zájmů. A sdělovací prostředky bez paměti či ovládané „převyprávěnými dějinami“ tento narůstající chaos prohlubují. Absence komplexní strategie spolupráce založené na posilování vzájemné důvěry na všech hladinách politiky má za následek, že chování států živelně přerůstá v konfrontaci. A nesmí se zapomínat: na to, aby začala válka, stačí rozhodnutí jednoho státu – mír je obtížnější, potřebuje kooperaci všech zúčastněných zemí. ◀

!Argument, 22. 5. 2023

Čína aneb Chceš-li mír...

Prolog:

Prý to byl Epameinónás, thébský vojevůdce a státník z přelomu 5. a 4. století před n. l., kdo jako první prohlásil, že „mír se získává válkou, a ti, kteří se chtějí těšit z trvalého míru, musí být vycvičeni ve válce“.

Hra s nulovým součtem

Ve světě doposud na [COVID-19](#) zemřelo přibližně 6,4 milionů lidí. Tato tragédie má mnoho rozměrů, ovšem jeden je pro budoucnost zvláště varovný: ani tváří v tvář vraždící pandemii se lidstvo nedokázalo sjednotit. Naopak, celé roky byla na Západě vidět snaha ostrakizovat vakcíny z východu, vyhýbat se při tom odbornému hodnocení očkovacích látek a používat politické pomluvy. Zároveň probíhal souboj o vakcíny jak mezi „spřátelnými“ státy o to, kdo si urve více, tak mezi farmaceutickými firmami o pozici na trhu. Jestli někdo předpokládal, že by globální problémy mohly vést ke sjednocení lidstva, musel během této pandemie prožít velké zklamání.

Na summitech států skupiny G7 a NATO minulý týden byl k vidění podobný konkurenční až konfrontační přístup. Sebestřednost Západu byla patrná už v tom, že účastníci obou summitů propásli jedinečnou příležitost vyhodnotit, jak se USA a s nimi i Severoatlantická aliance dostaly do války v Afghánistánu a jak je možné, že po dekádě bojů přišla porážka. Obdobně zůstala pominuta nejdůležitější dvojotázka dnešních dnů: proč byl v roce 2014 skutečněn převrat v Kyjevě a proč se nepodařilo naplnit dohody MINSK 2. A nejenže se zmíněné summity této své povinnosti nalézt vysvětlení vyhnuly, ony přijaly řadu rozhodnutí, jež ve své podstatě nejsou ničím jiným než posvěcením politiky, která kolektivní Západ přivedla na afghánské a ukrajinské bojiště.

Na obou summitech shodně zaznělo obvinění Číny z toho, že se pokouší agresivně měnit světový pořádek. Mimo jiné se

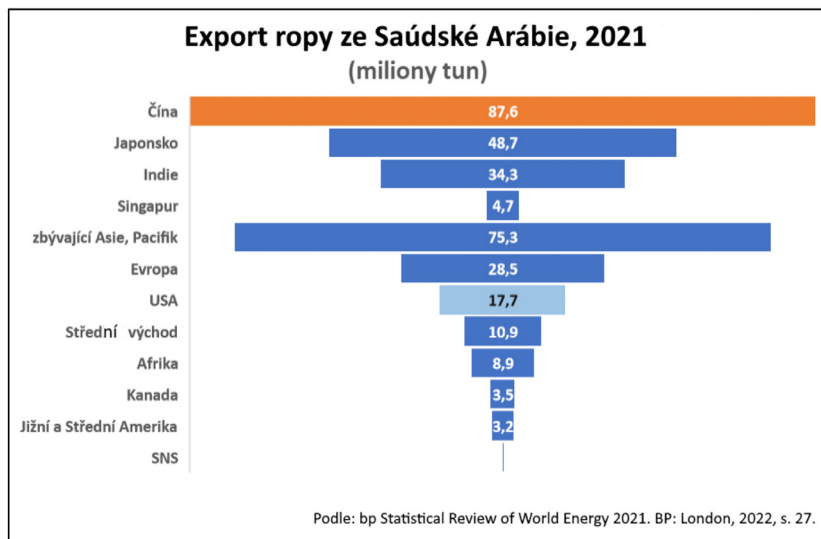
mluvilo o nebezpečných čínských infrastrukturních investicích, proti kterým je nutné postavit investice hodné, tedy západní. *Strategický koncept* NATO v rámci vypočítávání hříchů Pekingu uvádí, že „ambice a nátlaková politika“ Číny „ohrožuje naše zájmy, bezpečnost a hodnoty“. Obviňování Číny dále pokračuje tvrzením, že „využívá svůj ekonomický vliv k vytváření strategické závislosti a zvýšení svého vlivu“ (čl. 13). Nepopírá se výhodnost čínských investic například v rozvojových zemích. Pouze se toto téma interpretuje geopoliticky, v duchu hry s nulovým součtem: úspěchy Číny jsou prohrou Západu. Právě na tomto základě se Washingtonu daří zatahovat své evropské spojence do strategických her proti Číně, či – jak se dnes všichni od Pentagonu učí říkat – v indo-pacifické oblasti.

Agresivní Čína

Snad nejzávažnější obvinění na adresu Číny má podobu tvrzení, že se „snaží rozvrátit mezinárodní řád založený na pravidlech“ (čl. 13). Kus pravdy na tom je. Pouze je nutné dodat, že tato pravidla jsou po skončení studené války dána nedokonalým mezinárodním právem a výkonem role hegemonu, kterým jsou Spojené státy. Někdy se tomuto řádu říká *Pax Americana*, americký mír. Podoba tohoto „mezinárodního řádu založeného na pravidlech“ byla názorně manifestována v roce 1999 bombardováním Jugoslávie státy NATO. Několik dní před touto intervencí byla přijata ambiciózní strategie NATO, která stanovila úkoly Severoatlantické aliance za rámeček čl. 5 *Washingtonské smlouvy*, tedy mimo obranu, a za hranice oblasti Atlantiku. Tehdy také došlo k prvnímu rozšíření NATO na východ. Potom Aliance využila svoji silovou převahu k zavržení mezinárodního práva. A nejen to. Washington arogantně odmítl brát ohled na přání a návrhy Ruska. Jako doplněk americké bomby zabíjely na čínském velvyslanectví v Bělehradě. Bylo jen otázkou času, kdy se takové nadužívání síly v podmínkách dočasné převahy obrátí proti Západu.

Pokud jde o podíl viny Číny na rozvracení „mezinárodního řádu založeného na pravidlech“, ten je dán především nerovno-

měrným vývojem států. Minulý týden firma BP – bývalá British Petroleum a ještě předtím Anglo-Persian Oil Company – zveřejnila svůj každoroční [Statistický přehled světové energie](#).⁵ V něm jsou skryta mnohá data svědčící o vnitřní erozi amerického míru. Příkladem mohou být informace o loňském vývozu ropy ze Saúdské Arábie (s. 27). Jak ukazuje graf zpracovaný na základě údajů z uvedeného zdroje, loňský vývoz z této ropné supermoci do Číny byl téměř pětkrát větší než do USA a třikrát větší než do Evropy (bez Ruska a ostatních zemí SNS). Dlouhodobý trend orientace na Asii vyvolává v Rijádu přirozenou snahu mít přátelské vztahy s touto oblastí. Přičte-li se k tomu erupce svévole v podobě sankcí, které Washington hází na všechny světové strany, je přirozené, že na pořad dne se v obchodě mezi Saúdskou Arábií a Čínou dostal nápad přejít od účtování v dolarech na účtování v juanech. Oslabování pozice dolaru jako nejvýznamnější rezervní měny ovšem nahloďává americkou hegemonii. To ale není žádný geopolitický podraz ze strany Pekingu, je to důsledek ekonomického vývoje – chtělo by se říci projevu svobody v podmínkách globálního kapitalismu.

V pozadí uvedených proměn nemusí být jen růst čínské ekonomiky a vnitřní problémy USA. Naopak, nerovnoměrný vývoj může vyrůstát z úspěchů na obou stranách. Po Jomkipurské válce (1973), kdy země OPEC uvalily ropné sankce na západní státy podporující Izrael, se stala velkým bezpečnostním tématem v USA energetická soběstačnost. V posledních letech díky novým technologiím se tento sen téměř naplnil. [U.S. Energy Information Administration](#), ↪ vládní agentura USA pro otázky energetiky, uvádí, že „dovoz ropy ze Saúdské Arábie do USA od roku 2012 obecně klesá, protože USA produkují více vlastní ropy a dovážejí více ropy z Kanady“. Jenže Washington si chce i v této situaci udržet kontrolu nad masou petrodolarů, přičemž dodávky zbraní situaci řeší jen částečně a ne navždy. Bude zajímavé sledovat, jaké výsledky přinese cesta amerického prezidenta do Rijádu plánovaná na polovinu tohoto měsíce. Těžko však tato mise něco změní na skutečnosti, že loni směřovalo z celého Blízkého východu do Číny 277,8 milionů tun ropy, zatímco do USA to bylo pouze 21,3 milionů tun a do Evropy 88,3 milionů tun – což jsou údaje, které uvádí BP v citovaném *Statistickém přehledu* (s. 28).

Úpadek Evropy

Oba vzpomínané summity ukazují, že západní politické elity jsou hnány ideologickou setrvačností a tupostí mainstreamové žurnalistiky. To, že se Evropa chystá po boku USA na steč Velké čínské zdi, je v přímém rozporu s jejími nejvlastnějšími zájmy. Rozvoj Evropy potřebuje dělné vztahy s Čínou. Už dnes je zahraniční obchod Unie s Čínou větší než se Spojenými státy: podle [oficiálních statistik EU](#) ↪ činila loni hodnota zahraničního obchodu Evropské unie s Čínou přibližně 696,1 miliard Euro, zatímco s USA 631,8 miliard Euro. Proč uměle vytvářet třetí plochy přijetím washingtonského obrazu Číny jako geopolitického konkurenta? Úpadek Evropy, která ztrácí schopnost formulovat a hájit vlastní vizi budoucnosti, se neprojevuje hospodářkou spoluprací s Čínou, ale podbízením se Washingtonu.

Úkolem je využít nevyhnutelné změny, ne snažit se jim zabránit silou. Jenže *Strategický koncept NATO* i [Komuniké ve-](#)

[ducích představitelů skupiny G7](#) jsou plně paternalistické arogance. Je hezké, že komuniké G7 vyzývá Peking k tomu, aby v Jihočínském moři respektoval *Úmluvu OSN o mořském právu* (s. 17–18) – ale co takhle vysvětlit, proč tuto dohodu Spojené státy odmítají podepsat? Je pěkné varovat před ruským užitím biologických zbraní na Ukrajině (s. 29) – a co takhle vysvětlit, proč Pentagon financuje více než tři stovky biolaboratoří po celém světě, včetně Ukrajiny? Je samozřejmě pravda, že „eroze architektury kontroly zbrojení, odzbrojení a nešíření negativně ovlivnila strategickou stabilitu“ (*Strategický koncept*, čl. 18) – nebyly to ale Spojené státy, kdo jako první vypověděl *Smlouvu o omezení systémů protiraketové obrany* (2002), *Smlouvu o likvidaci raket středního a kratšího doletu* (2019) či *Smlouvu o otevřeném nebi* (2020)? Nepředcházel ruskému vypovězení *Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě* (2007) fakt, že se k ní pobaltské státy, členové NATO, odmítly připojit?

Oč kultivovanější než citované dokumenty ze dvou západních summitů je [Pekingská deklarace](#) přijatá před několika dny na jednání vedoucích představitelů států BRICS. Ta nepoučuje a nekárá, nedožaduje se vystřídání hegemonu jiným státem, ale potvrzuje závazek směřovat k multilateralismu (čl. 5). Prostě navrhuje, aby „nástroje globální správy“ byly „založeny na inkluzivnějších konzultacích a spolupráci ve prospěch všech“. (čl. 6) Takový přístup je jednou z příčin skutečnosti, že se gravitační síla BRICS stále zvětšuje.

Si vis pacem, para bellum – chceš-li mír, připravuj válku. Nesmysl, který provází snad celé dějiny lidstva. Tak dlouho se na Donbase všichni chystali na válku, až nakonec válka přišla. Je to proto, že úkol zabránit válce potřebuje širší princip: Chceš-li mír, připravuj mír. Pravda, občas příprava míru vyžaduje chystat se na válku, neboť válečné choutky některých elit lze zkrotit jen silou a sebeobrana je morální i legální. Jenže i v takovém případě vojenské snažení musí mít obranný charakter, nemělo

by usilovat o materiální a duchovní kolonizaci. To však křižáci na bojišti nové studené války nechápou. Budou-li se připravovat na válku s Čínou s nadšením, který dává najevo *Strategický koncept* NATO, válka přijde. ◀

!Argument, 4. 7. 2022

Čína je singulár

Motto:

„Spojené státy uznávají, že všichni Číňané na obou stranách Tchajwanského průlivu tvrdí, že existuje pouze jedna Čína a že Taiwan je součástí Číny. Vláda Spojených států nezpochybňuje tento postoj. Znovu potvrzuje svůj zájem na mírovém urovnání tchajwanské otázky samotnými Číňany. S touto vyhlídkou potvrzuje konečný cíl stažení všech amerických sil a vojenských zařízení z Taiwanu.“

Šanghajské komuniké, 27. února 1972
podepsáni prezident USA Richard Nixon a čínský premiér
Čou En-laj

Když Taiwan navštíví představitel Parlamentu České republiky, je to projev čiré prostoduchosti a exhibicionismu. Na maličkou chvíli to zaujme vybraná média v západním informačním prostoru, na mohutném stromě světové politiky se však nezachvěje ani lístek. Když tak ale učiní představitelka Kongresu USA, navivita se mísí s provokativní velmocenskou arogancí. Vzhledem k významu Spojených států jde o krajně nezodpovědné jednání. Dopředu bylo přece jasné, že vyplují válečné lodě, vystartují letadla a budou odpáleny rakety. Při pohledu na mapu je zřejmé, že Čína provedla nácvik blokády odtržené ostrovní provincie.

Bílý dům má pravdu, když říká, že představitelé zákonodárného sboru jsou v USA samostatní a mají svobodu cestovat kamkoliv; prezident jim v tom zabránit nemůže. Jenže lidé, kteří užívají svobodu bez odpovědnosti, až příliš často vnášejí do politiky chaos. To, že předsedkyně Sněmovny reprezentantů upřednostnila vnitrostátní volební kampaň před prioritami zahraniční politiky, ji diskredituje pouze u někoho. Jenže Spojené státy, v nichž levá ruka neví, co dělá pravá, se stávají nedůvěryhodnými obecně. Nemluvě o strategické blamáži, když Spojené státy vyhrotily vojenské napětí na východě Eurasie ve chvíli, kdy

ztrácejí půdu pod nohama na jejím západě, na Ukrajině. I kdyby si v Pekingu nestačili přečíst nový *Strategický koncept* NATO, v němž je Čína obviněna z toho, že se „snaží rozvrátit mezinárodní řád založený na pravidlech“, teď vidí, že pokud Rusko na Ukrajině svůj zápas se Západem prohraje, na řadě bude Říše středu. O co se Taiwan cítí bezpečnější po návštěvě Nancy Pelosiové než před ní? O co je po této návštěvě, jež se snažila zpochybnit suverenitu a teritoriální integritu Číny, svět bezpečnější než před ní? Ve Washingtonu se geopolitické vize propojily s geopolitickou slepotou.

Solidarita demokracií

Předsedkyně Sněmovny reprezentantů obhajovala v Tchaj-pej svůj přílet „neochvějným závazkem Spojených států podporovat tchajwanskou demokracii“. Možná tomu i věří. Jenže ti, kdo dávají na střední škole pozor, vědí, že zrod tohoto závazku nemá s ideou demokracie vůbec nic společného. Má totiž jiné, a to geopolitické kořeny.

Vše začalo, když po porážce na pevnině utekl na Taiwan generalissimus Čankajšek a spolu s ním více než dva miliony jeho spolubojovníků. V pohnutých čínských dějinách se nejednalo o nic zásadně nového: když se v 17. století blížila porážka dynastie Ming, její poslední obhájci se uchýlili na tento ostrov, kde byli poraženi vojáky nové dynastie Čching až po několika desetiletích. Na začátku studené války se však Taiwan jevil Washingtonu jako vojensky nevýznamný. Koncem roku 1949 připravila Rada národní bezpečnosti, poradní orgán prezidenta USA, dokument NSC 48/2, který odděluje politický význam Taiwanu (Formosy) od vojenské angažovanosti. Uvádí, že Spojené státy by měly pokračovat ve snaze „upřít Formosu a Peskadorské ostrovy čínským komunistům diplomatickými a ekonomickými prostředky“. S odvoláním na stanovisko Sborů náčelníků štábů NSC 48/2 pak dodává, že „strategický význam Formosy neospravedlňuje zjevné vojenské akce“. O nějaké demokracii na Taiwanu není v textu ani slovo.

Jakmile začala korejská válka, Pentagon své stanovisko změnil. Tato válka, jak pravil generál Douglas MacArthur, přes

noc změnila Taiwan z vojensky bezvýznamného ostrova v „nepotopitelnou letadlovou loď... v ponorkovou základnu, ze které je americké námořnictvo schopno kontrolovat všechny přístavy od Vladivostoku po Singapur“. Koncem června 1950 vyslal prezident Harry Truman 7. flotilu námořnictva USA do Tchajwanského průlivu, čímž na desetiletí zablokoval dokončení občanské války v Číně. První vojenští poradci z USA dorazili na Taiwan v dubnu 1951 a zůstali tam až do roku 1978. Začalo přezbrojování kuomintangské armády. V prosinci 1954 Spojené státy podepsaly s Taiwanem *Smlouvu o vzájemné obraně*. A stále nic o demokracické solidaritě...

Vojenská diktatura

Připomínat tato data je důležité proto, aby bylo zřejmé, že závazky USA vůči Taiwanu vznikly v době, kdy na tomto ostrově vládl pevnou rukou Čankajšek. Jeho vojenská diktatura měla mnohem blíž k fašismu než k nějaké verzi demokracie. Výjimečný stav plný pronásledování, ale i zabíjení odpůrců byl na Taiwanem zrušen v červenci 1987, více než deset let po Čankajškově smrti. První přímé parlamentní volby proběhly na Taiwanu až v roce 1992, přímé prezidentské volby v roce 1996. S trochou nadsázky lze říci, že Washington si přes čtyřicet let při zdůvodňování závazku bránit Taiwan vystačil s geopolitickou argumentací. Až poté objevil propagandistické výhody hesel o demokracii a lidských právech. Dnes je příkrývání „závazků“ USA plakáty o demokracii součástí širší snahy Washingtonu vykreslit situaci ve světě v černobílých barvách známých z dob studené války.

Není obtížné dešifrovat, o co v této washingtonské hře na demokracii bez principu „jedna země, dva systémy“ jde. Předně je nutné komplikovat postavení Číny neustálým koketováním s myšlenkou uznání „nezávislosti“ Taiwanu, tedy odtržení ostrova od Číny. K tomu slouží i dodávky zbraní na tento ostrov. Takové odtržení Taiwanu v novověku není velkou vzácností – zkusili to, načas úspěšně, Holanďané, Francouzi a Japonci. Pak je tu ujišťování amerického prezidenta o věrnosti politice jedné

Číny – zopakované koncem minulého měsíce Bidenem v rozhovoru s čínským prezidentem Si Ťin-pchingem –, které je spojeno s vojenskou i diplomatickou podporou Taiwanu. Ač se to na první pohled nezdá, tyto dva přístupy lze poměrně snadno spojit v jeden úkol: je třeba svrhnout režim v pevninské části Číny a nahradit jej režimem dovezeným z Taiwanu. K vytvoření takové jedné Číny by se hodila nějaká ta barevná revoluce, která by z vládců Tchaj-pej či jejich příbuzných učinila vládce v Pekingu. Nebo alespoň uvrhla Říši středu do chaosu, který by znemožnil obrození Číny. Stojí za to si připomenout, že zmíněné střídání dynastie Ming dynastií Čching stálo přibližně 25 milionů lidských životů. Že by takto vypadal sen skutečných demokratů?

Hra na válku

Už řadu let je problém Taiwanu uváděn v seznamu možných velkých ozbrojených konfliktů na předních místech. S touto možností hazardují někteří politici, zlehčují ji i mnozí novináři. Čína ale není Irák, Libye či Afghánistán – nezlomí ji sankce, Čínskou lidovou osvobozenou armádu nelze porazit. Nebo ano?

Podle údajů [Stockholmského institutu pro výzkum míru](#) byly loňské čínské vojenské výdaje 2,7krát menší než výdaje USA. Jenže výsledek také záleží na tom, kdo počítá. V pozoruhodné studii Grahama Allisona a Jonaha Glick-Untermana [Velká vojenská rivalita](#) publikované před necelým rokem na Harvardově univerzitě je možné se dočíst, že při přepočtu na paritu kupní síly jsou čínské vojenské výdaje na úrovni 53 % výdajů USA. Přitom průměrný čínský voják v aktivní službě stojí Čínu přibližně čtvrtinu toho, co platí Spojené státy: Pentagon v současné době vynakládá v průměru více než 100 tisíc dolarů na jednoho člena aktivní služby ročně (včetně platu, výhod a příspěvků na důchodové programy); oproti tomu je čínský rozpočet na každého z více než dvou milionů aktivního personálu v průměru 28 tisíc dolarů.

Při porovnávání sil Číny a USA je nutné vzít do úvahy i doktrinní asymetrii – například udržování „předsunuté obrany“ USA v Jihočínském moři je finančně nákladnější než teritoriál-

ní obrana Číny. Studie připomíná slova Jake Sullivana, poradce pro otázky národní bezpečnosti prezidenta Joe Bidena, podle kterého na každých 10 tisíc dolarů, které vynakládají Spojené státy na letadlovou loď, vynakládá Čína jeden dolar na rakety, které mohou tuto loď zničit. *Drobný dodatek č. 1: Rakety čínské armády pokročily na úroveň světové špičky. Posouvat letadlové lodě do Jihočínské moře, jak to udělaly Spojené státy v předvečer návštěvy Nancy Pelosiové na Taiwanu, znamená ignorovat poučení ze současné války na Ukrajině, která naznačuje, že síla pozemních protilodních raket dramaticky pozměnila význam hladinových válečných lodí.*

Jaderné riziko

Suma sumárum, autoři této analýzy dospěli k názoru, že když „v blízké budoucnosti dojde k »omezené válce« o Taiwan nebo podél čínské periferie, USA by pravděpodobně prohrály – nebo by si musely vybrat mezi prohrou a eskalací směrem k rozsáhlejší válce“. Tedy směrem k možnosti použití nukleárních zbraní.

V citované studii je možné se dočíst, že Peking má flotilu jaderných sil schopných přežít nenadálý první úder. To znamená, že už dnes má zbraně, „které jsou dostatečné k zajištění vzájemného zaručeného zničení“. Tento stav se ještě prohloubí, „pokud Čína do roku 2027 rozšíří svůj jaderný arzenál na 700 doručitelných hlavic, jak očekává Pentagon“. *Drobný dodatek č. 2: Je zřejmé, že mezi Spojenými státy a Čínou vznikl jaderný pat, funguje odstrašení – samozřejmě za předpokladu, že to tak státníci a vojáci ve Washingtonu a Pekingu vnímají. Myslet si, že se válka USA s Čínou musí omezit je na oblast Taiwanu či Říši středu a vynechá například východní pobřeží Spojených států, je nebezpečná, v pravdě sebevražedná iluze.*

Zpochybňování principu jedné Číny, jak to dělají provokativní návštěvy oficiálních činitelů některých států na Taiwanu, jde ruku v ruce se stále častějším představováním Číny jako osu-

dového protivníka Západu. Také [Strategický koncept](#) ↪ NATO se snaží uvěznit politiku většiny evropských zemí, mezi nimi i Česka a Slovenska, v bludišti nenávisti. Proto je nutné stále a znovu opakovat: relativní pokles významu Západu ve světě nemusí být hrou s nulovým součtem, kdy ztráta jedné strany se rovná zisku strany druhé. Čína není vyzyvatel, kvůli kterému je nutné stavět NATO+ od Atlantského po Tichý oceán; NATO+ coby kolektivní Západ s anglosaským jádrem přeplněným geopolitickými komplexy. Čína nechce a nemůže nahradit USA v roli hegemonu. Jde o to, aby byl bez zbytečných tragédií vytvořen multipolární svět a nárůst moci Číny byl využit ve prospěch všech. Jestli se to nepodaří, potom se jako jedna z možných alternativ nabízí jaderný Armagedon. ◀

!Argument, 8. 8. 2022

Tahák pro prezidenta: Taiwan

Během prvního týdne po zvolení dokázal prezident-čekatel naznačit, že je schopný jednorázovým úderem zlikvidovat vlastní i republikový manévrovací prostor v mnoha důležitých otázkách zahraniční politiky. Svými principiálními výroky se proslavil v českých veřejnoprávních médiích a „pražskou kavárnu“ ujistil, že stojí pevně na její straně na věčné časy a nikdy jinak. Kdyby výzkumy nálad veřejnosti dokázaly pružně reagovat, jistě by zaznamenaly výrazný úpadek přízně zvoleného prezidenta u lidí, kteří pro něho hlasovali jako pro menší zlo.

Na konci příštího týdne se bude na bezpečnostní konferenci v Mnichově projednávat, jak vypadá bod zlomu v globálním směřování. Zamíří na ni i budoucí nevyšší představitel českého státu. Kromě ukrajinského tématu tam jistě zazní i variace toho, co nejnovější strategie NATO označila za ohrožení „*zájmů, bezpečnosti a hodnot*“ ze strany Číny. Kdo například na CNN sledoval hysterii kolem údajného čínského špionážního balonu, nepochybuje, že toto mediální drama líčené v hollywoodských barvách předznamenává podobu další etapy vztahu k Číně, a to i ve střední Evropě.

Haló, je tam Tchaj-pej?

Už je to řada let, kdy ideologizace vztahů k Číně a politizace obchodu poslala do propadliště dějin globální idylku z prvních let po skončení studené války. I tak ale telefonovat si s prezidentkou Taiwanu vzápětí po svém zvolení do úřadu nebývá obvyklé. Je to samozřejmě projev občanské suverenity, otázkou však zůstává, zda je to také projev státnické moudrosti. „Jsem si vědom některých... potenciálních hrozeb, ale zároveň opravdu nevidím žádné porušení zásad ve vztazích mezi Českou republikou a Čínou,“ řekl Petr Pavel v rozhovoru pro [Financial Times](#) k odmítavé čínské reakci a možným dalším krokům ze strany Pekingu po svém telefonátu.

Lze tvrdit, že telefonát neznamenal odklon od principu politiky jedné Číny, ke kterému se slovně hlásí jak česká diploma-

cie, tak i Evropská unie. Praxe je ale poněkud složitější. Třeba Kuomintang na Taiwanu hovoří o jedné Číně; pravděpodobně si Říši středu představuje bez komunistů a s vlastní vládou v Pekingu. Jenže Kuomintang je – a to i za přispění USA – na Taiwanu zatlačován do pozadí. Však také Cchaj Jing-wen, prezidentka, se kterou si český prezident-čekatel telefonoval, nepatří ke Kuomintangu, ale k Demokratické pokrokové straně (DPS). A ta usiluje o odtržení Taiwanu od Číny. Je otázkou, co je horší – zda to, že čeští politici tlačící se v předpokoji paní Cchaj o orientaci DPS vědí, anebo že nevědí.

Litevský vzor

Česko má nakročeno následovat Litvu v boji proti čínskému drakovi. V Litvě totiž po parlamentních volbách v říjnu 2020 vládu sestavily strany, které sympatizují s Taiwanem (Strana svobody má dokonce v programu podporu nezávislosti Taiwanu). Rok poté parlament schválil legislativní úpravu, která umožnila otevřít litevské zastupitelské kanceláře na Taiwanu. V listopadu téhož roku Taiwan otevřel ve Vilniusu své zastoupení. To sice nemá diplomatický status, avšak oficiálně neuvádí, že jde o zastoupení Tchaj-pej, ale zastoupení Taiwanu. Pro srovnání: například ve [Světové obchodní organizaci](#) ↗ je Taiwan členem pod názvem Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu (Chinese Taipei). Čína následně odvolala svého velvyslance z Vilniusu a snížila úroveň svého diplomatického zastoupení, což zrcadlově musela provést i Litva. Peking také omezil obchod s Litvou.

Hrozba, že Česko bude následovat Litvu, narůstá. Praha se hlásí do řad stavitelů zdí mezi paralelními světy. Ve veřejném prostoru se v této souvislosti ozývají hlasy některých politiků a komentátorů, že případná roztržka s Pekingem vlastně nic neznamená – vždyť investice pevninské Číny v Česku jsou menší než ty z povstaleckého ostrova. Je ovšem otázka, čím je to chyba. A zda je skutečně vhodné – s ohledem na rozdílný investiční potenciál zmíněných ekonomik – vydávat vlastní neschopnost za přednost.

V každém případě podle citovaného rozhovoru pro [Financial Times](#) ↷ se Petr Pavel domnívá, že ze spolupráce s Taiwanem, s jehož prezidentkou by se chtěl i osobně setkat, může Česko ekonomicky těžit více než ze vztahů s Čínou. A „nebudeme se chovat jako pštros, abychom tuto skutečnost zakryli“. Pokud jde o česko-čínský obchod, v časopise *!Argument* minulý týden Josef Buřič v článku [Jak je to s Čínou a naší ekonomikou](#) ↷ upozornil, že je tomu trochu jinak. Podle [Českého statistického úřadu](#) ↷ byl loni český obrat zahraničního obchodu se zbožím s Čínou 16krát větší než obrat s Taiwanem. I meziroční růst obchodu z pevninskou Čínou byl větší než s Taiwanem. Zatím.

Zahraniční obchod ČR se zbožím (v milionech Kč)

	celkem	vývoz	dovoz	balance
Čína	633 046	43 934	589 112	-545 178
Taiwan	39 481	6 889	32 591	-25 702

Zdroj: Český statistický úřad. Zahraniční obchod se zbožím podle jednotlivých zemí - roční data

Velcí a malí

Pravda, Taiwan rozhodně není bezvýznamný ostrov. Se svými více než 23 miliony obyvateli má dvakrát víc obyvatel než Česko – a je téměř tak lidnatý jako Šanghaj. Mnohé o vztahu k Číně a Taiwanu by mohlo napovědět chování velkých evropských spojenců Česka. Podle Evropské komise byl v roce 2021 obrat obchodu Evropské unie s Čínou mnohokrát větší než obrat obchodu s Taiwanem. Je nutné dodat, že vykazovaný obchod s Hongkongem často představuje statisticky skrytý obchod s Čínou, protože tato zvláštní oblast je do značné míry bránou do Říše středu.

Zahraniční obchod EU, rok 2021 (v milionech euro)

	s Čínou	s Hongkongem	s Taiwanem	s USA
celkem	696 332	30 325	63 992	632 166
dovoz	472 762	6 855	35 582	232 549
vývoz	223 571	23 471	28 410	399 616
balance	-249 191	16 616	-7 172	167 067

Zdroj: European Commission. Trade statistics by trading partner

Z této tabulky je zřejmé, že ochota podpořit Česko v případě, že se vydá lитеvskou cestou konfrontace s Čínou, nebude všeobecná. Brusel není jednotný. Zájmy eurobyrokracie nejsou totéž jako zájmy těch, kdo obchodují s Čínou. Snad jedinou jistotou jsou emoce v Europarlamentu, který jistě půjde věrně ve stopách mediálních kampaní. Uplynulé dvě dekády vztahů Západu s Ruskem pak ukazují, jak snadno lze povýšit geopolitické a ideologické předsudky nad vzájemně výhodný obchod. A bez ohledu na sociální důsledky.

Taiwan jako vzor

„Čína a její režim není v tuto chvíli přátelskou zemí, není kompatibilní se západními demokraciemi, pokud jde o jejich strategické cíle a principy“, řekl Petr Pavel v citovaném rozhovoru pro [Financial Times](#). ☞ Je-li tomu tak, jak má malý stát, kterým Česko je, postupovat? Možná by bylo možné poučit se, jak obchodovat s pevninskou Čínou, u Taiwanu, který se zdá pro dnešní Prahu plně kompatibilní.

Tabulka převzatá z databáze taiwanského statistického úřadu ukazuje, že loni byla z hlediska vnějšího obchodu pro Taiwan nejdůležitější „nekompatibilní“ Čína, a to i bez započítání Hongkongu. Spojené státy byly na druhém místě, Česko na 46 místě. Přepočteno jinak: pevninská Čína i bez Hongkongu tvořila 22,61 % obchodu Taiwanu, Česko 0,13 % a Slovensko 0,05 %. Jen

na samý okraj: ochod s Litvou tvoří 0,02 % obchodu Taiwanu. Pro Tchaj-pej má Česko pouze mediální hodnotu – a jen exhibicionista se v takové pozici cítí šťastný.

Vnější obchod Taiwanu (množství v milionech dolarů)

stát	obchod celkem		vývoz		dovoz	
	pořadí	množství	pořadí	množství	pořadí	množství
Čína	1	205 122,3	1	121 135,5	1	83 986,8
USA	2	120 515,3	2	75 056,8	3	45 458,4
Japonsko	3	88 217,4	4	33 618,1	2	54 599,3
Hongkong	4	66 277,0	3	64 780,2	32	1 496,8
Jižní Korea	5	56 421,5	6	22 182,0	4	34 239,5
Česko	46	1 147,7	38	683,1	48	464,6
Slovensko	62	471,2	61	164,8	54	306,4
Litva	85	164,9	69	122,7	91	42,2

Zdroj: Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs, Taipei, 100057, Taiwan

Nejen ekonomika

A třeba je to všechno jinak. Třeba není Česko malé, třeba není důležité hospodářství, ale vojenská síla. A tam se přece může Česko s Čínou rovnat. Tedy alespoň podle některých českých politiků. Petr Pavel v rozhovoru pro [Bloomberg TV](#) uvedl, že někteří členové NATO mají jaderný arzenál a ten by měl sloužit k odstrašení pro případné ruské úvahy o atomových zbraních. „I my máme jaderné schopnosti,“ uvedl. „Vůbec je nechceme použít, ale v případě nutnosti jsme připraveni,“ dodal odhodlaně prezident-čekatel.

Tak ještě jednou pro případ potřeby v diskusi na Mnichovské bezpečnostní konferenci: kdo je pro budoucího prezidenta České republiky MY? Podle dostupných informací Česko jaderné

zbraně nemá. Samotný fakt, že v Bruselu probíhají štábní cvičení, při kterých se nad mapami probírá průběh možné nukleární války, neznamená, že Severoatlantická aliance nějaké jaderné zbraně má. Nemá. Ani jednu. Všechny nukleární zbraně, o kterých se v souvislosti s Aliancí hovoří, podléhají národním velením USA, případně Velké Británie či Francie – a ta o jejich případném použití rozhodnou výhradně podle svých představ o vlastních zájmech, ne o zájmech pražských elit. Nikdy o nich nerozhodoval ani Vojenský výbor NATO. Má-li Mnichovská bezpečnostní konference přispět k realistickému poznání bodu zlomu v globálním vývoji, nesmí podléhat přeludům, které vytváří propaganda. Ta jen prohlubuje chaos. Česko by se pro své společenství nemělo stát nebezpečně naivním partnerem.

Ani v Česku není nic na věčné časy. V současné chvíli se zdá vše prosté: zvolený prezident se veze na vlně úspěchů pravice, která má na své straně veřejnoprávní média, vládu, obě komory parlamentu i Hrad. Jak dlouho ale budou jednotní? Vládu v nejbližších měsících čekají problémy, se kterými by si neporadil nikdo bez ztráty podpory části veřejnosti. Média se živí negativními zprávami, některá začnou útočit i na vládu. Pak by prezident měl – po překonání emocí vyvolaných závratí z úspěchu – zklidňovat situaci. Jestli zachová bezvýhradnou věrnost panujícímu mediálnímu primitivismu, čekají ovšem Česko krušné časy. Nejen kvůli taiwanské epidemii, která zachvátila české ústavní činitele. ◀

!Argument, 13. 2. 2023

Čínská cesta na Měsíc

Cyrano z Bergeracu znal šest cest na Měsíc, ve skutečnosti však do vesmíru vede pouze jedna cesta: přes vědecký výzkum, který je spojený s nejmodernější technikou a technologií. To zní jednoduše, ovšem nic se nevzpírá tolik formalizaci řízení jako rozvoj vědy. Posledních dvacet let byrokratického socialismu je toho důkazem. Právě zde, v Československu, tým Radovana Richty jako první ve světě vypracoval vizi vědeckotechnické revoluce. V knize *Civilizace na rozcestí* (1966) jí dokonce přisoudil větší patos než Říjnové revoluci. Richtovy úvahy o vědeckotechnické revoluci pak opakovalo kdejaké usnesení, ale v celé středovýchodní Evropě se nenašel státník, který by jako Teng Siao-pching řekl: „Není důležité, jestli je kočka černá, nebo bílá, hlavní je, že chytá myši.“

Krádeže duševního vlastnictví

Čím zřejmější jsou čínské úspěchy, tím častěji se z řad nepřejících ozývá, že ekonomický růst či rozvoj vědy a techniky jsou v Říši středu postaveny na krádežích duševního vlastnictví. Dokonce na krádežích organizovaných státem. Pravda, v každé lepší knize o práci zpravodajských služeb se problematika hospodářské rozvědky uvádí. Dějiny špionáže odpradávná zdobí příhody, jako je krádež čínským státem střeženého tajemství produkce hedvábí či výroby porcelánu. Dnes je ale díky Bílému domu tato otázka postavena především jako problematika boje proti čínským krádežím amerického duševního vlastnictví nebo jako obrana před nucením amerických firem dělit se při investicích v Číně o technologické znalosti.

Prvořadá pozornost je věnována firmám ve zvláštních ekonomických zónách a oblastech pobřežního rozvoje. Právě ony zóny a oblasti jsou dveře, jimiž do Číny po zahájení politiky reformem a otevírání se světu proudí kapitál, znalosti, technika, spotřební zboží a služby. K paradoxům doby patří, že takto současná Čína

využívá zkušenosti z dob, kdy si koloniální mocnosti pomocí nerovnoprávných smluv v 19. a na začátku 20. století vynutily privilegia v některých čínských městech. Tato tzv. smluvní města pak západní velmoci a Japonsko používaly k neférovému podnikání v Číně či prostě k vykořisťování.

Čínský výzkum

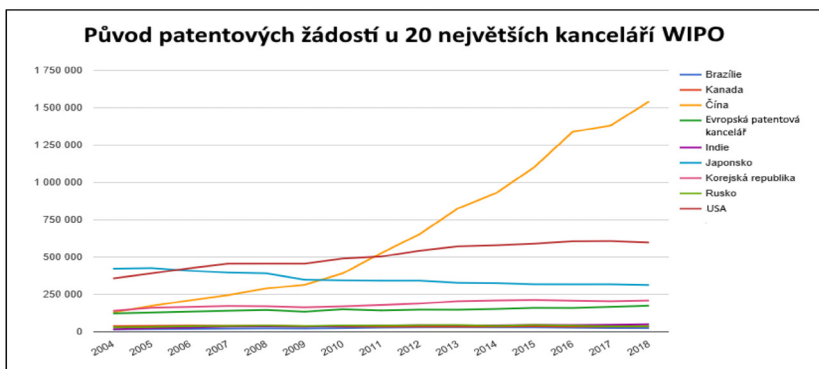
Je to právě čtyřicet let, co se oblast dnešního města Šen-čen v provincii Kuang-tung změnila na první volnou ekonomickou zónu. Tehdy byl vedoucím stranickým činitelem v uvedené provincii čerstvě rehabilitovaný Si Čung-sün, otec současného čínského prezidenta. Během čtyř dekad se vesnice Šen-čen změnila v moderní město s 12,5 miliony obyvatel. Město, které je jedním z center vědeckotechnického rozvoje. Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO; World Intellectual Property Organization), což je v Ženevě sídlící organizace patřící do systému OSN, uvádí, že mezi [největšími technologickými centry](#) ve světě se na druhém místě nachází klastr Šen-čen-Hongkong-Kanton (72 259 patentových žádostí; 118 600 vědeckých statí). Na čtvrté pozici je podle těchto kritérií Peking (25 080 patentových žádostí; 241 637 vědeckých statí) a devátá se umístila Šanghaj (13 347 patentových žádostí; 122 367 vědeckých statí). V první desítce jsou i tři americké klastry, tři další asijské a jeden evropský, Paříž.

Minulý týden projednávalo [vedení KS Číny](#) problematiku ochrany práv duševního vlastnictví. Diskuse se týkala jak zlepšení vymezení těchto práv, tak i vymahatelnosti, ale i publicity a vzdělávání. Si Ťin-pching v této souvislosti vyzval k podpoře mezinárodní spolupráce a uvedl, že by se Čína měla podílet na globální správě duševního vlastnictví v rámci WIPO, podporovat zlepšování mezinárodních pravidel a norem. Vyzval též k prohloubení součinnosti se zeměmi a regiony podél Pásu a cesty a k podpoře sdílení znalostí.

Někomu se toto jednání může jevit jako ústupek tlaku Spojených států. Problém je ale v něčem jiném: Číně se během jedné generace podařilo těžko uvěřitelný skok nejen v rozmachu eko-

nomiky, ale také v rozvoji vědy a výzkumu. Právě tento posun pomáhá Číně vymanit se z postavení rozvojové země. Podle údajů UNESCO jsou čínské výdaje na výzkum a vývoj 554,3 miliardy dolarů, což je druhé místo za USA a například více než čtyřnásobek německých výdajů. Asi nenapodobitelná je dynamika růstu těchto výdajů: za poslední pětiletku stouply o 36 %. Ve vědě a výzkumu nyní v Číně pracují přibližně čtyři miliony lidí. Proto Peking musí zformulovat svoji politiku ochrany duševního vlastnictví, která by chránila její ekonomiku a její výzkumníky, ale také napomáhala mezinárodní spolupráci.

Je obtížné měřit efektivitu výdajů na vědu a výzkum či úroveň vědců. Jedním z indikátorů by mohl být počet podaných patentových přihlášek. Neexistuje globální soupis patentů, registraci žádostí provádí státní či regionální kanceláře WIPO. Následující graf uvádí země původu žádostí o patent u dvaceti největších patentových kanceláří. Je z něho zřejmé, že pouze Čína přesáhla milion žádostí, ale překonala i hranici 1,5 milionů patentových žádostí za rok.

Využití vědy

Nejnámější příběh ukazující růst Číny s využitím nejnovějších technologií je spojen s železnicemi, konkrétně s rychlodráhami, s vlaky jezdícími rychlostí nad 250 kilometrů za hodinu. První čínská rychlodráha byla postavena z Pekingu do Tchien-ťinu

a má délku 117 kilometrů. Dokončena byla v roce 2008, tedy v době, kdy propukla Velká recese – na Západě začala finanční krize, která měla globální dopady. Čína nereagovala úsporami, ale přesně zacilovanými investicemi. Rychlodráhy se dostaly mezi priority. Podle údajů [Mezinárodní železniční unie](#) ↪ po dvanácti letech dosahuje délka rychlodrah v Číně 35,4 tisíc kilometrů, což jsou přibližně dvě třetiny délky všech rychlodrah ve světě. Dalších 5,2 tisíc kilometrů má Čína rozestavěno, více než tisíc kilometrů je ve stadiu rozpracovaných plánů. Pro srovnání lze uvést, že v celé Evropě, kde se rychlodráhy staví od 80. let, je v provozu přibližně 10,6 tisíc kilometrů; v USA mají ještě daleko k dosažení prvního tisíce kilometrů rychlodrah.

Rozvoj rychlodrah v Číně nepřitahuje pozornost jen kvůli výraznému zvýšení kultury cestování. Platí také, že soudržnost velkých států je přímo úměrná hustotě vnitřních komunikací. I proto na rozvoj železniční sítě v Číně kladl důraz už Sunjatsen, otec tamní republikánské revoluce. Ovšem rozvoj vědy a techniky v Číně během prvních čtyř dekad reforem a otevírání světa se začal projevat i v dalších oblastech aplikace vědy. Namátkou lze ze zahraničního zpravodajství a z webových stránek specializovaných organizací vybrat několik ilustrativních příkladů:

► Zdravotnictví. V roce 2015 získala farmakoložka Tchu Jou-jou za léčbu malárie pomocí tradiční čínské medicíny Nobelovu cenu. Podle [Světové zdravotnické organizace](#) ↪ byly počátkem tohoto měsíce čtyři čínské vakcíny proti COVIDu-19 v závěrečné fázi testování.

► Kosmický výzkum. Od roku 2016 v provincii Kuej-čou pracuje radioteleskop, jehož parabolická anténa má průměr půl kilometru. V polovině letošního roku měla Čína [382 funkčních satelitů](#). ↪ V té době byl zkompletován čínský globální navigační systém BeiDou, v provozu je 35 družic. Loni sonda Čchang-e 4 úspěšně přistála na odvrácené straně Měsíce. Od června míří k Marsu mise Tianwen-1. Na cestě z Měsíce je sonda Čchang-e 5, která veze vzorky měsíční horniny.

►Jaderná energie. Podle údajů [Mezinárodní agentury pro atomovou energii](#) ↵ je Čína se 48 civilními reaktory druhá za Francií. Dalších 11 reaktorů se v Číně staví, což je třetina všech rozestavěných reaktorů ve světě. Před několika dny zahájil provoz reaktor postavený pouze ze součástí vyrobených v Číně. Zároveň minulý týden začal pracovat čínský Tokamak nové generace, „umělé slunce“ – zařízení sloužící k ovládnutí termojaderné fúze.

►Informatika. Podle informací z časopisu [Science](#) ↵ začal v Číně fungovat prototyp kvantového počítače Jiuzhang, který je mnohanásobně rychlejší než klasické počítače. Minulý měsíc vypustila Čína družici určenou k testování technologie internetové komunikace 6G. Výzkum mezinárodní [poradenské sítě PwC](#) ↵ uvádí, že loni 86 % Číňanů užívalo při placení mobilní telefonů, což je nejvyšší podíl využití na světě.

►Oceánografie: Přibližně v polovině letošního roku se do domovského přístavu v Šanghaji vrátil ze své arktické výpravy první v Číně postavený ledoborec Xue Long 2. Před několika dny se v Mariánském příkopu ponorka Fendouzhe ponořila do rekordní hloubky 10,9 km.

A tak by bylo možné pokračovat ještě dlouho například v oblasti letectví, automobilového, ale i zábavního průmyslu, digitalizace měst a farem, obchodu... Následující tabulka, opět převzatá z dílny WIPO, ukazuje nejúspěšnější firmy měřené počtem [patentových přihlášek](#) ↵ podaných podle PCT, tedy podle zásad uvedených v Úmluvě o patentové kooperaci (Patent Cooperation Treaty). Je z ní zřejmé, že drastický útok vlády USA a jejích spojenců na Huawei sice tento podnik poškodil, přesto ale i loni zůstala Huawei největším firemním inovátorem na světě.

15 největších firemních žadatelů o mezinárodní patenty, 2017 až 2019

změna umístění	změna pozice od roku 2018	žadatel	domovský stát	veřejné PCT žádosti		
				2017	2018	2019
1	0	HUAWEI TECHNOLOGIES CO., LTD.	Čína	4 024	5 405	4 411
2	0	MITSUBISHI ELECTRIC CORPORATION	Japonsko	2 521	2 812	2 661
3	2	SAMSUNG ELECTRONICS CO., LTD.	Korejská republika	1 757	1 997	2 334
4	-1	QUALCOMM INCORPORATED	USA	2 163	2 404	2 127
5	12	GUANG DONG OPPO MOBILE TELECOMMUNICATIONS CORP., LTD	Čína	474	1 042	1 927
6	1	BOE TECHNOLOGY GROUP CO., LTD	Japonsko	1 818	1 813	1 864
7	2	TELEFONAKTIEBOLAGET LM ERICSSON (PUBL)	Švédsko	1 564	1 645	1 698
8	53	PING AN TECHNOLOGY (SHENZHEN) CO., LTD.	Čína	23	336	1 691
9	1	ROBERT BOSCH CORPORATION	Německo	1 354	1 525	1 687
10	-2	LG ELECTRONICS INC.	Korejská republika	1 945	1 697	1 646
11	9	LG CHEM, LTD.	Korejská republika	850	969	1 624
12	0	PANASONIC INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT CO., LTD.	Japonsko	1 280	1 465	1 567
13	0	SONY CORPORATION	Japonsko	1 735	1 342	1 566
14	1	HEWLETT-PACKARD DEVELOPMENT COMPANY, L.P.	USA	1 519	1 170	1 507
15	-4	MICROSOFT TECHNOLOGY LICENSING, LLC	USA	1 536	1 476	1 370

Smysl vědy

Dalo by se říci, že věci se vrací do normálu. Jak ve své pozoruhodné knize *Osudy lidských společností* připomíná americký antropolog Jared Diamond, až do roku 1450 byla Čína technologicky vyspělejší než Evropa a islámské země. Z dlouhého seznamu čínských vynálezů pak uvádí uzavírací vrata zdymadel, litinu, hloubkové vrty, účinné postroje či chomouty tažných zvířat, střelný prach, magnetický kompas, měnitelnou tiskovou sazbu, papír, porcelán, kormidlo na zádi lodí a trakař.¹ Nyní se Čína opět stává jedním z nejdůležitějších inovačních ohnisek na světě. Otázkou ovšem je, jak bude věda využita.

Vypráví se, že v roce 1966 tehdejší premiér Čou En-laj výslovně zapověděl příliš soutěživým čínským vědcům zapojit se do vesmírného závodu se Sovětským svazem a Spojenými státy. Zároveň jim uložil, aby se místo toho zaměřili na vývoj satelitů, které byly užitečné pro rozvoj Číny. Když se letos v polovině roku v čínských médiích objevily články o závodu mezi Čínou a USA při průzkumu Marsu, vedení KS Číny téměř stejnými slovy jako Čou En-laj upozornilo, že zlepšení životních podmínek v zemi, zejména při pandemii COVID-19, je mnohem důležitější než symbolické vítězství nad USA ve vesmíru.

1 Viz DIAMOND, Jared: *Osudy lidských společností. Střelné zbraň, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. Praha: Columbus, 2000, s. 271.

Úspěchy lidstva ve vědeckém výzkumu a zavádění nových technologií představují jedinou cestu, jak učinit globální rozvoj ekologicky příznivý a jak zajistit surovinovou dostatečnost. V čínském podání se v souvislosti s přípravou 14. pětiletého plánu hovoří hlavně o třech směrech vědního výzkumu: o umělé inteligenci, kvantové informatice a aerokosmické technice. Nejdůležitější ale zůstává kvalita života lidí. Před několika roky vedení Číny zaměřilo rostoucí mocenský potenciál země na odstranění chudoby. Během osmi let dosáhla Čína toho, že sto milionů lidí žijících pod hranicí chudoby bylo osvobozeno z jejich sociálního vězení. V chudých oblastech byla za využití vědy a techniky vybudována nová infrastruktura, došlo k modernizaci zemědělství, zdokonalení školského i zdravotnického systému, zahuštění obchodních sítí, ale také k rozvoji turismu. To vše má zajistit nezvratnost uvedeného sociálního posunu. Z takového nasměrování vědeckotechnické revoluce by měl Radovan Richta určitě radost. ◀

!Argument, 7. 12. 2020

Rudá Čína

Přiblížil se 20. sjezd Komunistické strany Číny a s ním i tsunami komentářů na téma „hanba! hanba! – sláva! sláva!“. Východisko těch nadšených i těch nenávistných bude stejné: fascinující hospodářský a sociální růst Číny, který nemá ve světových dějinách obdoby. Proto tolik zájmu posuzovat čínskou ekonomiku, tamní boj proti chudobě i korupci, demografické změny, stav životního prostředí a podobně. Také nově objevená starost Západu o Ujgury je jen vedlejším produktem obav z toho, jak se stále mocnější Čína bude chovat v budoucnu – zda napodobí západní útočný mesianismus a touhu vše ovládat.

Pro toho, kdo hledá pravdu v číslech, jsou státy jako Čína či USA, které milují statistiky, skutečnou studnicí moudrosti. Čína ale není jen zemí mnoha velkých čísel. Je také zemí stále se měnících čísel. Například letos by se měl [podle demografů OSN](#) zastavit růst počtu obyvatel Číny a následovat by měl pokles. Takových čísel hovořících například o plynulém zlepšování postavení obyvatelstva Číny z hlediska indexu lidského rozvoje či prostě o prodlužování věku dožití je nepřeborné množství. Proto je k charakteristice poslední dekády, tedy v čínské tradiční mluvě „epochy Si Ťin-pchinga“, příhodné provést výběr symbolů – například výsledků, které se týkají vědeckého výzkumu, ekologie a rychlostní železnice. S ohledem na stav politické kultury v Česku je zároveň vhodné nepoužívat pro tyto účely statistiky exportované z Číny.

Výzkum a vývoj

Bývaly doby, kdy se snad žádný politický projev v Československu neobešel bez slov o vědeckotechnické revoluci. Dnes už to není tolik třeba, protože se v Česku a na Slovensku mnoho nevyrábí. V globálním měřítku lze ale stále mluvit o významu předstihu vědy před výrobou. Podle nejnovější [zprávy Světové organizace duševního vlastnictví](#) (WIPO) i vloni nejvíce žádos-

tí o patenty pocházelo z Číny (69 540 žádostí); o deset tisíc méně jich bylo z USA, následovalo Japonsko, Jižní Korea, Německo, Francie, Velká Británie. Z firem se na prvním místě opět umístila společnost Huawei (6952 žádostí o patent), na druhém místě byla americká firma Qualcomm (3931 žádostí).

Jiná výroční informace WIPO [Globální inovační index](#) mimo jiné uvádí, že mezi největšími technologickými centry ve světě se za Tokijem–Jokohamou na druhém místě nachází čínský klastr Šen-čen–Hongkong–Kanton. Na třetí pozici je Peking, následuje jihokorejský Soul a klastr San Jose–San Francisco z USA. Tabulka převzatá z tohoto zdroje ukazuje, že mezi stovkou inovačně nejproduktivnějších klastrů bylo v roce 2021 nejvíce z Číny a Spojených států – poprvé se tak počet čínských největších inovačních center vyrovnal USA.

Počet klastrů mezi top 100 (rok 2021)

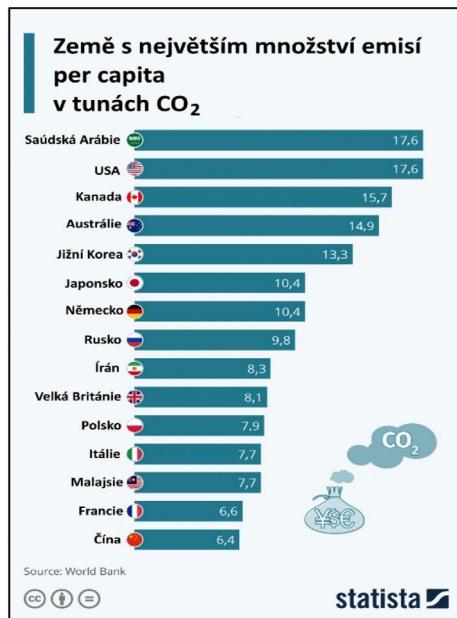
Čína	21
USA	21
Německo	10
Japonsko	5
Francie	4
Kanada	4
Indie	4
Jižní Korea	4
Velká Británie	3
Austrálie	3
Švýcarsko	3
Švédsko	3

Zdroj: WIPO - *Global Innovation Index 2022*, s.60

Rozumět přírodě

Díky Bruselům vnucované *Zelené dohodě pro Evropu* se v Česku i na Slovensku podařilo zprofanovat snahu o obnovu zdravého životního prostředí. Čína je na tom jinak. Především tam nikdy neplatila biblická představa člověka jako pána přírody: čínská tradice hovoří o harmonii trojice Člověk-Země-Nebe, kde nebesa nejsou personifikací boha, ale představují zákonitosti kosmu. Je nesporné, že industrializace spojená s nástupem kapitalismu i urychlováním rozvoje v prvních dekádách po revoluci tuto harmonii narušila. V posledních letech ale Čína bez velkého humbuku pokročila v ekologizaci a snižování energetické náročnosti výroby – tedy k harmonizaci vztahů mezi člověkem, přírodou a nebesy. Nepodvázala svůj hospodářský růst, plánuje [dosáhnout vrcholu v emisích CO2](#) do roku 2030, ovšem následně dosažení [uhlíkové neutrality do roku 2060](#).

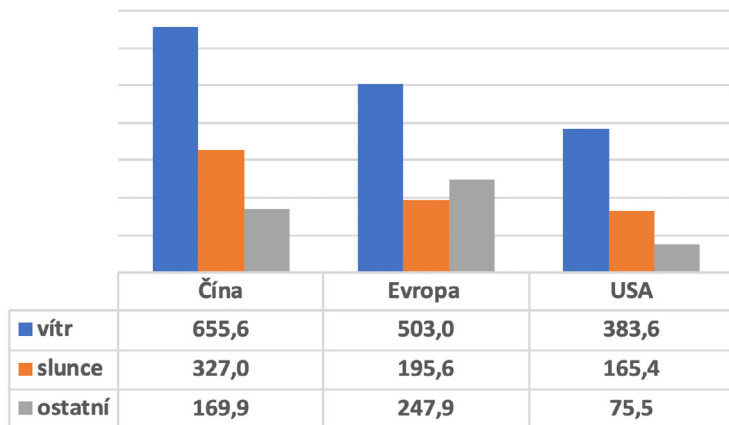
Často se pokazuje na to, že Čína je jedním z největších znečišťovatelů životního prostředí. Proto se uvedený postup může zdát jako nedostatečný. Čína je však podle řady ukazatelů stále ještě rozvojovou zemí, přičemž se zároveň stala továrnou světa. Nelze také srovnávat například čínské a české znečišťování životního prostředí vypouštěním CO2 pouze v absolutních číslech. Podle přepočtu emisí CO2 na hlavu, jak ukazuje následující graf zpracovaný na základě údajů Světové banky, které vloni v únoru zveřejnila [agentura Bloomberg](#), je Čína až na 15. místě, poměrně daleko za některými evropskými zeměmi.

Čína sice pokračuje v industrializaci a modernizaci, současně ovšem realizuje celou řadu projektů k ozdravení životního prostředí a ochrany přírody. Mezi nejznámější patří revitalizace páteřních řek, především Jang-c'-ťiang, a posouvání hranic pouští. Následující graf ukazuje, že podle [výroční zprávy BP](#) (dříve British Petroleum) i ve výrobě elektřiny z obnovitelných zdrojů je Čína na čele pelotonu. Položka „ostatní“ zahrnuje elektřinu vyrobenou z geotermální energie, biomasy a jiných zdrojů obnovitelné energie.

Výroba energie z obnovitelných zdrojů, 2021 (terawatt hodiny)

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2022

Vysokorychlostní železnice

Obecně je známo, že nejekologičtější dopravou je železnice. V zemi, jakou je Čína, železnice navíc plní mimořádně významnou integrační funkci. O tom psal Sunjatsen, otec republikánské revoluce, už v době, kdy železnice byly symbolem zaostávání Číny nejen za Evropou, USA a Japonskem, ale i za kolonizovanou Indií.

V roce 2008, mimo jiné šlo o reakci na Velkou recesi v globální ekonomice, začala Čína budovat síť rychlodrah. Podle přehledu zpracovaného [Mezinárodní železniční uníí](#) jsou dnes v Říši středu více než dvě třetiny všech vysokorychlostních železničních tratí světa. Španělsko, které je z evropských zemí nejdále v budování těchto tratí, jich zatím postavilo 3661 kilometrů, což je jedenáctkrát méně než Čína. Přitom je v Číně rozestavěno více tratí, než je v celé Evropě v provozu. A rychlodráhy se staly žádaným čínským vývozním artiklem.

Vysokorychlostní železniční tratě, 2021 (v km)

	v provozu	rozestavěno
Čína	40 474	13 063
Evropa	11 990	3 063
Japonsko (Šinkansen)	3 081	402
USA	735	274
Indie	-	508
svět celkem	58 839	19 710

Zdroj: UIC - *High Speed Lines in the World*

Co na to Česko

Pokud jde o stanovení i plnění hlavních programových cílů, vykazuje čínské vedení vysokou kompetentnost. Peking se v poslední dekádě usilovně snaží o obrození země, přičemž ve vizi socialismu s čínskými rysy se mimo jiné propojuje marxismus s originální kulturní tradicí. To se na Západě komplikovaně odráží v posunech doktrinálního myšlení směrem ke konfrontačnímu tónu – což platí i o Česku.

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) téměř pravidelně provádí výzkum, jak respondenti hodnotí [vztah Česka k některým zemím ve světě](#). ↪ Následující tabulka je drobnou ukázkou z tohoto výzkumu; číslo před lomítkem ukazuje součet odpovědí „spíše dobré“ a „velmi dobré“, za lomítkem součet odpovědí „spíše špatné“ a „velmi špatné“.

Vztahy ČR s některými státy (v procentech)

	XI/ 2008	XI/ 2009	XI/ 2010	XI/ 2011	X/ 2012	XII/ 2013	I/ 2015	XII/ 2015	XI/ 2016	XII/ 2018	XI-XII/ 2021
Čína	37/40	42/31	44/37	48/28	47/35	46/30	64/22	77/15	64/25	70/18	40/50
USA	87/9	86/9	83/12	88/6	84/8	86/6	86/7	81/11	77/13	78/14	78/12
Rusko	39/52	52/37	56/33	63/27	54/36	61/28	41/50	60/32	54/37	58/33	35/59
Slovensko	94/4	92/5	94/3	93/5	91/7	94/3	96/2	98/1	95/3	95/3	94/3

Zdroj: CVVM – Občané o vztazích ČR s některými zeměmi – listopad/prosinec 2021, s. 3/5

Z této tabulky jsou patrné výkyvy nálad, přičemž zlom mezi roky 2018 a 2021 lze nazvat dramatickým. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je změna související především s aktivitou veřejnosprávních médií v návaznosti na nátlakovou politiku USA, s manifestacemi v Hongkongu v předvečer voleb na Taiwanu a s pandemií COVID-19. Bezbrannost veřejnosti vůči médiím je dána tím, že se prudký nárůst zájmu o Čínu v posledním desetiletí snoubí s malou znalostí dějin i současných reálií této země. Tento prostor pro propagandu se pravděpodobně ve střednědobém horizontu nezmění.

Hrozící deindustrializace Evropské unie probíhající souběžně s ekonomickým růstem Číny situaci ještě více komplikuje: emoce nehledají příčiny problémů, ale viníka. Proměna už začala. V březnu 2022 Herbert Diess, tehdy ještě předseda představenstva společnosti Volkswagen, prohlásil, že na problém s dodavatelskými řetězci v Evropě je vhodné reagovat [přesunem výroby do Číny a USA](#) – především do Číny. Jeho nástupce, Oliver Blume, asi nevidí svět jinak – v roce 2001 obdržel doktorát na Univerzitě Tchung-ťi v Šanghaji. Dojde-li k tomu a bude-li to mít za následek omezení automobilové výroby v Česku, pro veřejnosprávní média nebude viníkem situace v Evropě, ale Čína.

Co na to Praha

Při vývoji bez prudkých zlomů lze předpokládat, že ideologické předsudky a navyklé politické algoritmy české mocenské elity budou mít za následek pokračování sekuritizace ekonomických vztahů Česka s Čínou – to znamená, že po vzoru útoků na Huawei či chování při rozhodování o dostavbě jaderné elektrárny Dukovany bude ta či ona ekonomická vazba na Čínu vydávána za bezpečnostní riziko. Jak je tomu už dnes například v diskusi o vzácných zeminách. Nelze předpokládat, že by české politické elity v zahraniční politice postupovaly jinak než Washington – případné rozdíly jsou pouze výsledkem přehnané pražské iniciativy při běhu ke stanovenému cíli.

To platí i na personální úrovni. Nahodilý výběr ministra zahraničí je umožněn tím, že na jméně nezáleží: co ministrem zváno, jmenovat se jinak, jednalo by stejně. Diplomacie v Česku není nástrojem k řešení problémů jednáním, ale pomůckou při prokazování loajality k předsudkům a Velkému bratrovi. Více slouží k sebezprezentaci než k obhajobě národních zájmů. Ministr, který po odchodu ze svého postu upadá do politické bezvýznamnosti, se snaží využít životní náhodu, která jej přivedla do funkce ve vládě, k zajištění vlastní budoucnosti. Z toho vyplývá, že v případě, kdy bude na Západě vyhlášena soutěž, kdo vyhostí více čínských diplomatů, zavede více sankcí vůči Pekingu, otevře dříve u sebe doma zastoupení Tchaj-pej, Praha se závodů aktivně zúčastní. Nemluvě o manifestované solidaritě s těmi zeměmi Evropské unie, které doplatí na své protičínské aktivity.

Těmto změnám nelze čelit pouhou osvětou. Prostor pro ni se může velice rychle zúžit. I slovo lze sekuritizovat, prohlásit je za bezpečnostní riziko. Jak praví výroční zpráva [Bezpečnostní informační služby](#), už v roce 2020 „čínští zpravodajci, diplomaté a členové stranických organizací hledali v ČR způsoby, jak ovlivňovat veřejné mínění, šířit čínskou propagandu a budovat pozitivní obraz Číny prostřednictvím otevřeného i skrytého ovlivňování mediálního obsahu v ČR“.

Globální proměny budou mít časem jistě vliv i na Česko. Mnohé záleží na výsledku bojů na Ukrajině: po případné pro-

hře Ruska soustředí Západ svoji pozornost na Říši středu. Už teď ale platí, že kladný obraz Říše středu je v Česku roku 2022 nežádoucí. ◀

!Argument, 10. 10. 2022

5. ČESKO V EPOŠE CHAOSU

Zánik ČSFR: poznámky k chronologii

Počátky velkých událostí bývají zpravidla skryty. K jejich nalezení někdy napomůže chronologie, tedy seřazení jednotlivých příběhů do časové řady. Tento na první pohled snadný úkol naráží u starších dějin na skutečnost, že informace chybí, u dějů nových situací ztěžuje účelová dezinterpretace a zatajování. Je proto vhodné například při popisu událostí vedoucích ke vzniku České republiky a Slovenské republiky začít s obecnou charakteristikou toho, čemu se povětšinou říká „sametová revoluce“. V tehdejší československé federaci lze pak nalézt tři etapy radikální proměny: předání politické moci, majetkový převrat a geopolitické přizpůsobení. Každá z těchto etap měla nejen vítěze, ale i poražené.

Převzetí politické moci

Zdánlivě je vše prosté: navázání kontaktu mezi opozicí a vládou, rozhovory, abdikace premiéra a prezidenta, jejich nahrazení aktéry opozice, mimovolební rekonstrukce zastupitelských sborů, a nakonec odchod sovětských vojsk. K pozoruhodnostem patří nenásilný charakter této změny, což vyvolává iluzi o dohodě, ovšem změny byly pod velkým tlakem, byly vynucené.

Jenže takto končí politické předání moci v rámci sametové revoluce jen na první pohled. Nové pořádky plnohodnotně zvítězily až poté, kdy se v dubnu 1991 rozštěpilo Občanské fórum na politické strany a moc ve státě postupně převzala Občanská demokratická strana. Tak byly vytvořeny podmínky pro úplný majetkový převrat, privatizaci. A pro rozdělení lidských práv pomocí dvou zákonů (č. 451/1991 Sb.; č. 279/1992 Sb.): jedno pojetí lidských práv pro ty, kdo projdou lustracemi, a druhé pro ty, kdo lustracemi neprojdou. Změny potřebovaly pojistku proti zpětné

vlně. Také politické jistoty nové, nezkušené mocenské vrstvy potřebovaly ukotvení.

Radikální privatizace

V souvislosti s polistopadovým majetkovým převratem se nejčastěji mluví o dvou vlnách, o malé a velké privatizaci, které proběhly v letech 1991 až 1994. I když zůstanou otázky efektivity dané ekonomické změny, dvě skutečnosti byly z politického hlediska v této souvislosti důležité. Předně větší část privatizace proběhla mimo uvedené dvě „demokratické“ vlny, a to formou přímých prodejů, veřejných soutěží, aukcí, restitucí a jiných bezplatných převodů, prodejem akcií na kapitálovém trhu a podobně. A za druhé, privatizaci řídili ekonomičtí ideologové, ne národohospodáři – cílem bylo zbavit se co nejrychleji státního a družstevního vlastnictví. Stanovení ceny privatizovaného majetku bylo až příliš často nahodilé. Proto jsou všechny číselné přehledy o velikosti privatizovaného majetku nepřesné. A žádná akce „čisté ruce“ nemohla dodatečně přisoudit privatizaci zdání spravedlnosti.

V procesu privatizace došlo k zásadní sociální diferenciaci. Vznikla mocná sociální vrstva lidí, která měla a stále má zájem na stabilitě nového režimu. To je ovšem teze, která nemusí nutně znamenat zájem na stabilitě té či oné vlády nebo shodný výběr prezidentského kandidáta. Je tomu tak trochu naopak – zrodil se oligarcha, nová postava místní politiky, jedinec, který je ochotný obětovat se a vzít na svá bedra ke snadno nabytému majetku i politickou moc. Proto se mohou vyskytnout situace, kdy liberální demokracie dostává podobu zápasu oligarchů.

Privatizace pravdy

Z hlediska periodizace politických změn je nutné připomenout, že všem zmíněným vlnám změny vlastníků předcházela jiná privatizace – privatizace sdělovacích prostředků. V devadesátých letech minulého století ještě nebyl internet rozšířen a papírové noviny byly mnohem vlivnější, než je tomu dnes. Například Rudé právo vycházelo v nákladu téměř milion výtisků denně,

Zemědělské noviny, Práce a Mladá fronta vycházely ve více než tři sta tisících výtisků denně. A právě tam, v Mladé frontě patřící Socialistickému svazu mládeže (SSM), to vše v červenci 1990 začalo. Tenkrát se něco přes šedesát redaktorů a jedna sekretářka rozhodli, že si zřídí akciovou společnost, do které každý vložil tři tisíce korun. Oznámili, že začnou vydávat deník s pozměněným názvem – ovšem navázali na mimořádně cennou značku, převzali seznam předplatitelů, vazby na tiskárny, pozici na trhu... Někdy bývá hodnota takto privatizované Mladé fronty odhadována na dvě miliardy korun. Další novináři, a to nejen v Praze, pak tento postup s drobnými úpravami okopírovali.

Privatizace Mladé fronty nebyla pikantní jen proto, že předběhla malou či velkou privatizaci, které se opíraly o právní normy. Proběhla totiž v podmínkách, kdy platilo *Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění o některých opatřeních týkajících se majetku politických stran, politických hnutí a občanských organizací* (177/1990 Sb.), které předpokládalo, že veškerý majetek KSČ a její mládežnické organizace SSM bude „vrácen lidu ČSFR“. Bylo uvaleno moratorium na manipulaci s majetkem někdejšího SSM. *Ústavní zákon o navrácení majetku Socialistického svazu mládeže lidu České a Slovenské Federativní Republiky* (497/1990 Sb.) je z listopadu 1990. To ale změnu vlastnictví Mladé fronty, Rudého práva a dalších novin nemohlo zabránit – privatizace sdělovacích prostředků byla ve vyšším zájmu, než je zájem nějakého právního státu. Spolu s touto privatizací se totiž z kdysi pečlivě vybíraných žurnalistických strážců socialismu přes noc stali bojovní obhájci zdivočelého kapitalismu. Potenciálně levicově orientovaná část populace byla odtržena od informací i komentářů, které by jim dávaly jistotu přesvědčení. To vše doprovázela přeměna Československé televize na prapodivnou nevládní organizaci financovanou státem. V té byla reprodukce černobílého vidění světa zpočátku zajišťována principiální kádrovou prací, později laskavým řízením lidských zdrojů. Takto zformovaná nová oficiální pravda odstartovala přebarvování dějin na růžovo, soutěž v obrazoborectví a přeformátování školství. Netolerantní liberalismus mohl začít slavit vítězství.

Mezinárodní kontext

Chronologie nepomáhá jen seřadit události – může pomoci i pochopit, která událost je příčinou, která podmínkou a které příběhy se odehrály vedle sebe bez vzájemné návaznosti. Ukazuje i propojení jednotlivých etap sametové revoluce, jejich překrývání. Převzetí politické moci umožnilo majetkový převrat, který, byť se to některým představitelům Občanského fóra dodnes nezdá, pomohl novou moc stabilizovat. Privatizace sdělovacích prostředků napomohla uzavřít informační prostor, a to nejen pokud jde o politické informace, ale i kulturu z východu.

Tehdejší politické a majetkové změny v Česku a na Slovensku byly pouze malou částí velkých geopolitických proměn, jež se bezprostředně týkaly středovýchodní Evropy. Sametová revoluce přišla na řadu až poté, kdy změny proběhly ve všech okolních socialistických státech; zbylo jen Rumunsko, které pak vše dohnalo a předešlo vyšší mírou násilí. A Sovětský svaz. Ani nápad založit Občanské fórum nebyl zcela originální – více než dva měsíce předtím vzniklo v Německé demokratické republice Neues Forum.

Provést divokou privatizaci – to byl úkol pro všechny evropské země spoutané byrokratickým socialismem, jestliže chtěly být uznány jako účastníci washingtonského konsensu. Požadavky byly srozumitelné: především privatizovat, mít konvertibilní měnu a řídit se pokyny Světové banky i Mezinárodního měnového fondu. Přehledy Světové banky ukazují, že žádná z metod privatizace nebyla použita pouze v Československu, osobitá byla jen rychlost, kterou by někdo mohl nazvat zbrklou. Ve všech postsocialistických zemích docházelo k sociální diferenciaci, která je založena na něčem jiném, než jsou pracovní zásluhy, všude se o místo na politickém slunci začali hlásit oligarchové.

Geopolitická koncovka

Ač se to nezdá, sametová revoluce byla dokončena, až když bylo Česko-Slovensko rozděleno. Pomoci porozumět událostem z té doby může porovnání map Evropy z roku 1989 a z dnešních dnů. To ukazuje, že zmizely tři státy – tři země založené

na federaci slovanských národů. Zprávy tehdejšího [Institutu pro výzkum veřejného mínění](#) upozorňovaly, že většina občanů Česko-Slovenska si rozdělení nepřeje. Zvláště Morava, kde se český a slovenský živel stýká, byla proti. Referendum by tedy pravděpodobně vyznělo proti rozdělení na dva samostatné státy. Jenže taková referenda proběhla jak v Sovětském svazu, tak v Jugoslávii. Vyslovila se ve prospěch zachování federace – a byla z toho okamžitá, nebo odložená válka. V geopolitické situaci, kdy anglosaské mocnosti slavily vítězství ve studené válce a sebevědomí Německa bylo obnoveno, udržet jednotu česko-slovenské federace bylo nereálné.

Před třiceti lety myšlenku zachování Česko-Slovenska nepodporovaly sdělovací prostředky. Politické strany byly postaveny na národním principu, přičemž vedení hlavních českých politických stran se nechala zvolit do Federálního shromáždění, zatímco vedení nejdůležitějších slovenských stran do Národní rady. Privatizace velkých podniků, bank, ale i kritické infrastruktury, která v řadě případů převedla vlastnictví do zahraničních rukou, zbavila Česko-Slovensko ekonomické suverenity a pevně jej přivázalo k Západu. Nemluvě o tom, že představy o internacionalismu a novém socialistickém člověku nahrazoval ve střední a východní Evropě sílící nacionalismus. Ten přižívovaly zájmy nových místních mocenských skupin, které se snažily získat do svých rukou tvorbu a naplňování pravidel privatizace. V každém případě zájmy nové pražské a bratislavské politické vrstvy se v té době rozešly.

I ti, kdo nadále pokládají za svou vlast dva vedle sebe existující státy, ale také ti, kteří vidí geopolitická rizika států, jež zbyly po ČSFR, musejí v souvislosti s událostmi v Jugoslávii a na post-sovětském prostoru uznat: způsob provedení rozluky Česka a Slovenska byl mimořádně klidný. Dalo by se říci vzorový. Kdyby existovala nějaká spravedlnost, Václav Klaus a Vladimír Mečiar by dávno za svůj výkon obdrželi Nobelovu cenu míru. Ale kdo ví, co bude dál. Ve 20. století se – s ohledem na mezinárodní události – v prostoru Česka a Slovenska režim či státní uspořádání změnilo osmkrát. Zatím to vypadá, že v roce 2023 posílí svůj vliv

ti, kdo nejcennější evropské hodnoty nalézají v odkazu Bachova absolutismu. Ani to ale není konec dějin. Jisté je pouze jedno: jestliže počátky chronologie bývají skryty, pak budoucnost existuje ve variantách. ◀

!Argument, 2. 1. 2023

At' žije republika...

Asi málokdo před třiceti lety čekal, že se otázka národního státu stane opět tak vyhraněně politickou. V době, kdy v Praze údajně zvítězila pravda a láska, začínal za humny svár dvou vizí budoucnosti: Francis Fukuyama hlásal konec dějin a Samuel Huntington očekával konflikt civilizací. Ke sporu se postupně přidávali další aktéři. V devadesátých letech minulého století, v dobách téměř všeobecného nadšení pro globalizaci a evropskou integraci, probíhalo štěpení slovanských federací a ukrajinsky Ruch přišel s těžko pochopitelnou tezí, že 21. století bude stoletím národů. Loni pak na zasedání Valného shromáždění OSN americký prezident [Donald Trump](#) prohlásil, že „budoucnost nepatří globalistům. Budoucnost patří vlastencům. Budoucnost patří suverénním a nezávislým státům...“

Národní stát

Moderní vize suverénních států byla spojena s představou národního státu, kterou přinesl osvícenský humanismus. V Evropě se národní uvědomění zpolitizovalo během první poloviny 19. století především pod vlivem Johanna Gottfrieda von Herdera, německého osvícenského filosofa a protestantského kazatele. V jeho podání jsou národy jednotky vzniklé přirozeně, státy jsou instituce umělé. Je jasné, že umělé jednotky by se měly přizpůsobit těm přirozeným, a pak by měl zavládnout mezi lidmi mír. Tady je původ teze o právu národů na sebeurčení, tedy o ochraně národních zájmů vlastním suverénním státem. Tato vize dnes tvoří první článek obou mezinárodních paktů o lidských právech – jak toho, který se týká hospodářských, sociálních a kulturních práv, tak i toho, který pojednává o občanských a politických právech. V 19. století probíhalo pod tímto praporem v Evropě národní sjednocování Itálie i Německa a začínalo štěpení mnohonárodnostního impéria, jako bylo Rakousko-Uhersko.

Vývozním artiklem se politizovaná národní idea stala až v dobách, kdy probíhaly její zásnuby se sociálním darwinismem a romantismem. Održení od osvícenství zrodilo šovinismus, což pocítily slabší národy například při zániku Osmanské říše či během barbarského rozpínání Japonského císařství. Na domácí evropské půdě pak sňatek národní ideje se sociálním darwinismem vedl ke zrodu německého nacismu.

V bývalých koloniích na jiných kontinentech není identita národa vždy zcela jasně vymezena. V Africe evropské mocnosti často kreslily státní hranice svévolně napříč kmenovým územím, nebo do jednoho státu zavřely dva či více kmenů. V Amerikách po likvidaci většiny původního obyvatelstva probíhá neukončená etnogeneze, kde v kultuře dominuje jazyk a politické zvyky bývalých kolonistů. I když například právo Kurdů na vlastní stát je nezpochybnitelné, čísla naznačují, že naplnit právo národů na sebeurčení bez ničení států je nemožné. Dnes existuje přibližně 200 států, počty národů závisí na definici a pohybují se od několika set po více než tři tisíce; přibližně 300 milionů lidí je pokládáno za domorodce, původní obyvatele území, kde vládnoucí či převládající etnickou skupinu představují lidé příští odjinud. Ne každý národní stát by byl životaschopný.

Etnický základ

Zvláštností národa jako politické skupiny je skutečnost, že vyžaduje jak materiální základ, tak i určitý stupeň sebeuvědomění. Národy jsou poměrně stálou etnickou skupinou s osobitými antropologickými rysy. Je to historicky vzniklý soubor lidí společného původu, jazyka a společné kultury. Národní stát by měl tedy jako politická instituce chránit tuto etnickou skupinu a zajišťovat její rozvoj. K těmto obecným pravdám lze ještě doplnit, že národy vznikají a zanikají.

Podle [oficiálních údajů](#) mělo loni 26,0 % obyvatel Německa „migrační základ“ (*Migrationshintergrund*). To znamená, že se narodili v cizině nebo alespoň jeden z rodičů neměl od narození německé občanství (65 % z nich pochází z Evropy). Matematicky vzato probíhá v celém Německu nezvratná etnogeneze,

proměna etnického profilu obyvatelstva. Realita je ale složitější a souvisí s odpovědí na otázku, zda na území Německa různá etnika žijí spolu, nebo vedle sebe.

Americké hledání

Ameriky nabízejí dvě odlišné odpovědi na tuto německou, či lépe evropskou otázku. Amerika zvaná „latinská“ přináší obraz relativně dokončené etnogeneze spojené s bolívarskou výhradou, že tamní státy rozdělují národ. Složitost naznačují i kategorie „Hispanci“ a „Latinos“, které užívají statistiky v USA: jde o etnolingvistické skupiny, přičemž „Hispanci“ jsou španělsky mluvící Latinoameričané, „Latinos“ zahrnují i Latinoameričany z Brazílie mluvící portugalsky. Pro evropské liberály jsou ale vzorem samotné Spojené státy.

V americké angličtině je „národní“ totéž co „federální“. Idea národa je bytostně politická: příslušnost k „americkému národu“ je dána věrností Ústavě, nikoliv objektivními etnickými znaky. To, co se jeví jako větší svoboda pro různá etnika, otvírá prostor pro mccarthismus, pro řeči o „neamerické činnosti“ těch, kdo mají nějaké politické výhrady. Bez ohledu na toto pojetí američtí demografové a sociologové pečlivě sledují etnickou charakteristiku USA. Podle [dostupných prognóz](#) by měl v roce 2045 podíl bělochů bez Hispanců a Latinos klesnout v USA pod 50 %; v témže roce by měl podíl černochoů dosáhnout 24,6 %. V současné době nejpočetnější národnostní skupinu mezi bělochy v USA tvoří občané s německými kořeny, následují Irové a až pak Angličané a Italové. Předky s rozdílným rasovým původem mají ve Spojených státech přibližně tři procenta občanů.

O politické pojetí obyvatelstva v americkém duchu se pokoušejí i evropští liberálové prosazováním představy, že evroobčanství je důležitější než národnost. Severoamerické řešení německo-evropské otázky, zda národnostní etnika žijí vedle sebe, nebo spolu, ale zní mnohovýznamově: částečně žijí spolu, částečně vedle sebe. To může vyvolávat konflikty, které osamocená *Ústava* nedokáže odstranit – jejich příčiny jsou sociální, sahají za hranice otázky, které etnikum je lepší, nebo zda jsou si etnic-

ké skupiny rovny. Problém je, že dohoda velkých a různých skupin na základě *Ústavy* vyžaduje značné zjednodušení. Vyžaduje tak trochu prostoduchou politickou kulturu opomíjející často zásadní otázky a pracující s prostomyslnou korektní mluvou. Něco podobného tomu, co přináší veřejnoprávní televize v Česku. Příklad USA však ukazuje, že násilné či živelné naskládání etnických skupin nevede k samovolnému splynutí jejich kulturních vzorců ani po několika stoletích. Ideologicky zaslepené vítání migrace pak může vést k neshodám nejen oněch kulturních vzorců.

Národ jako referendum

Koncem 19. století francouzský filosof a orientalista Ernest Renan zformuloval tezi, že „existence národa je každodenním plebiscitem“. V tomto smyslu je národ pospolitost sjednocená společnými kolektivními vizemi a aspiracemi. V každé národní skupině se ovšem najdou jedinci, kteří, jsouce k tomu jazykově vybaveni, si oblíbí jinou kulturu víc než tu rodnou, jsou kariérně úspěšnější v cizích službách, podlehnou přírodním krásám jiných regionů nebo si jich cení víc než míst svého narození a podobně. Pro ně je proces odnárodnění či nové etnogeneze bezbolestný. Na tom není nic zločinného. Pro mnohé příslušníky národa je ale pocit národní identity niterný a odnárodnění vnímají jako ztrátu osobní svobody. Tento pocit je stejně oprávněný jako kosmopolitismus liberálů a zatím je masovější. Úporná snaha bruselských elit a jejich domácích následovníků postavit evroobčanství nad národní identitu tak zákonitě vyvolává emotivní reakce.

Druhým problémem je liberální úsilí vykořenit znalost zdrojů národní ideje a cest k národnímu státu, nebo tyto znalosti převyprávět. Také Den české státnosti je poněkud nelogicky spojen s výročím vraždy Václava I. Na druhé straně politika tohoto knížete, ale i jeho nástupce naznačuje geopolitické složitosti existence Českých zemí už předtím, než se staly součástí Svaté říše římské. Aktuální postavení českého státu přináší obdobné geopolitické otázky. Navíc situace v Česku umožňuje nově po-

rozumět známé Marxově replice, že všechny události se opakují – jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Atmosféra druhé republiky vzniklé po mnichovské zradě byla pro zakladatele národního státu tragická. Vyzvedla ty, kdo popírali výchozí ideje československé státnosti, a nositele těchto idejí vydala ke skandalizaci. Dnes se totéž vrací ve fraškovité podobě: Masaryk a Čapek jsou oslavováni, ale řada z idejí, které pokládali pro národně-státní myšlenku za podstatné, je popírána. Stačí si připomenout její kdysi tak samozřejmý rozměr: česko-slovenskou vzájemnost.

Československý počátek

Dnes je představa jednotného československého národa pokládána za ryze účelovou. Jenže Tomáš Garrigue Masaryk, který byl nejvýraznějším hlasatelem čechoslovakismu, nebyl pragmatický cynik. Pocházel ze Slovácka, kde podle *Ottova slovníku naučného* žijí Slováci – na Slovácku se český a slovenský národ promíchal. Jenže obrozenecká hnutí v Česku a na Slovensku postupem času poukázala hlavně na národní rozdíly. To ale neznamená, že tu nebyla vzájemná výpomoc. Na překladu bible se podílel Slovák Pavel Jesenský a toto dílo, *Kralická bible*, sloužilo v dobách temna jako pokladnice češtiny. Mezi českými pány popravenými na Staroměstském náměstí byl i rektor Ján Jesenský, původem Slovák. U kolébky ofenzivního českého obrozenectví stáli Jan Kollár a Pavel Josef Šafařík, Slováci působící v českých zemích. Je tu ale také podivuhodná a nedoceněná dějnotvorná role Evangelického lycea v Bratislavě. Na dlouhém seznamu jeho slavných absolventů lze nalézt vedle jména Milana Rastislava Štefánika či Ľudovíta Štúra i jméno Janko Kráľe, Michala Miloslava Hodži, Jozefa M. Hurbana – ale také Františka Palackého, který pro mnohé zůstal otcem českého národa.

Tato jména je vhodné připomínat nejen s vděčností – jsou kvintesencí pravdy, že v geopoliticky nepříznivých dobách dva malé slovanské národy ve střední Evropě nepřežijí bez vzájemné pomoci. Zároveň otevírají málo probádanou otázku role náboženství v politických bojích druhé poloviny 19. a první poloviny

20. století. S určitým zjednodušením lze u příležitosti vztyčení repliky mariánského sloupu na Staroměstském náměstí připomenout zvláštnost vztahu oltáře a trůnu v Rakousko-Uhersku: katolicismus v politické rovině spojoval České země s Vídní a Horní Uhry s Budapeští; naopak evangelismus sblížoval Prahu a Bratislavu. Také Masaryk byl evangelík. Asi není náhoda, že spolky Němců odsunutých z Československa našly své sídlo v Bavorsku, jediné převážně katolické spolkové zemi Německa.

K největším problémům Západu patří, že liberální režim téměř zcela postrádá schopnost sebereflexe. Neučí se z vlastních chyb, nedostatky svádí na faktické a imaginární nepřátele. Nepřátelé zajisté existují. Po porážce Sovětského svazu nezmizela objednávka radikální kritiky kapitalismu a vzniklé vakuum vyplnil náboženský, většinou islámský fundamentalismus. To v opačném gardu připomíná dobu, kdy v Evropě ztrácelo politický vliv kosmopolitní křesťanství – tehdy uvolněný prostor vyplnili rozhádaní liberálové, socialisté a vlastenci, později nacionalisté. Každý viděl svoji pravdu jako řešení i těch problémů, na které upozorňovala ideologická konkurence. Spravedlnost ale vyžaduje citlivé vyvážení národního tématu se sociální problematikou a demokracií. Je správné kritizovat Brusel za nekompetentní a někdy krajně nebezpečné zásahy do národní suverenity. K čemu je ale suverénní národní stát, v němž si demokracii a sociální otázku zprivatizovali oligarchové, jejichž podstatným znakem je upřednostňování soukromého zájmu před národním? Proto vždy, když se ozve heslo „Ať žije republika!“ by ozvěna měla přinést doplňující otázku: „Jaká republika?“ ◀

!Argument, 28. 9. 2020

Pozor, dezinformace!

Válka je štěstí. Alespoň pro někoho. Se špatně skrývanou vděčností na ni například pohlížejí politici, kterým válka umožňuje svést vinu za jejich vlastní přešlapy a neznalost řešení problémů. V Česku třeba v případě inflace. Válka taky umožňuje zapomenout na hříchy minulosti, například na chaotické jednání Evropské unie v době zápasu s pandemií či při prosazování „zeleného údělu“. Ale nejen to. Válka přináší možnost efektivněji naložit s opozicí. Tragédie války totiž umožňuje lépe než mírové časy představit kritiky vlády jako zaprodance, umožňuje soudcům z moci úřední vykolíkovat historickou pravdu, dokonce je možné trestat i písmena z abecedy. Stát je v ohrožení a ve jménu bezpečnosti je možné téměř cokoliv. A tomu všemu slouží i nedávno do centra pozornosti postavený pojem dezinformace.

Dezinformace samozřejmě existují. Podle [Ministerstva vnitra České republiky](#) ↗ dezinformace představují „šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají“. Tato definice ovšem nevyklučuje, že ten, kdo záměrně šíří dezinformace, neví, že jsou lživé. Upřesnění zaslouží i zařazení dezinformace mezi nástroje propagandy: cílem politické propagandy není změnit názory, ale upravit nebo udržet směr chování a jednání lidí. Navíc hrozí, že při výše zmíněné oficiální definici dezinformace může být kritický pohled na současnou situaci bez důkazů automaticky pokládán za (a) záměrnou lež lidí, kteří skutečnou pravdu znají, a skrývají; (b) ze zahraničí materiálně podporovanou, podněcovanou a příběhy zásobovanou destabilizaci.

Pokleslá mocenská elita

Válka je neštěstí. V dobách, kdy se do centra pozornosti veřejnosti dostává válka, je upřednostňování bezpečnosti před

některými lidskými právy stejně přirozené jako lidská práva samotná: přežití národa i jeho příslušníků za války vyžaduje zvýšenou organizovanost, vyšší disciplínu, odříkání, použití síly. Kde jsou ale hranice těchto změn? Jisté je pouze to, že počáteční, ze zákona stanovené linie oddělující právo a bezpráví mají tendenci se prohýbat a posouvat. Vždy a všude. Aby byl tento ústup od lidských práv co nejjemnější a měl co nejkratší trvání, je třeba diskutovat o jeho zdrojích a povaze těchto přesunů.

Nikdy po roce 1989 nečelilo Česko takovému množství problémů najednou – a nikdy zároveň nemělo tak málo kvalifikovanou vládnoucí vrstvu. Tu nezformovalo žádné intelektuální klání, vyrostla z voleb, které reklamní agentury usilovně mění na politický kýč: volby závislé na penězích a velkých médiích nevynášejí k moci politiky na základě zásluh o blaho země, ale na základě kuloárových dohod. A nejde jen o znalosti a životní zkušenosti. Vládnoucí vrstva nejen v Česku ztratila empatii i sebereflexi: vytratila se schopnost vcítit se do problémů a myšlení těch druhých i možnosti nahlédnout na sebe sama z jiného úhlu, než je iluze vlastní dokonalosti.

Sputaná svoboda

Válka je příležitost. Zdá se, že čím více spojuje politik či propagandista nedostatek znalostí s osobními ambicemi, tím více dezinformací dokáže nalézt. Asi proto nebývá úkol odhalit dezinformace svěřován vědeckým pracovištím, ale nevládním (ovšem provládním), takzvaným neziskovým organizacím. I jejich zásluhou místo diskuse nastupuje deklamování oficiálních stanovisek bez věnování pozornosti jiným názorům. Zároveň pak společně objevují efektivnější cestu k vítězství „pravdy“ nad dezinformační „nepravdou“, než je diskuse, cestu, která se tolikrát v dějinách osvědčila: zákaz „nepravdy“.

Svoboda slova byla vyhnána z velkých, především veřejnoprávních médií. Tam vládne:

► korektnost, ideologicky upravený jazyk, který pomáhá vykázat některé problémy mimo oblast mediálního zájmu;

- ▶ rozměňování hranic mezi v minulosti obecně vymezenými politickými pojmy tak, že se stává obtížné problémy srozumitelně pojmenovat;
- ▶ účelový výběr informací se zřejmou tendencí podporovat vybrané aktivity;
- ▶ edukativní propojení informací s komentářem;
- ▶ rozbití chronologie, odtrhávání příčin a důsledků;
- ▶ vytrhávání událostí z věcného kontextu, deformování obecných a konkrétních vazeb;
- ▶ upřednostňování diskusí mezi lidmi stejného názoru;
- ▶ napravování omylů nikoliv uvedením správné informace a omluvou, ale přesunem pozornosti na nový příběh...

Na chvíli se svoboda slova ukryla na internetu, kde ale byla časem prošpikována obrovským přívalem polopravd, lží a konspiračních teorií nejrůznějšího politického či ideologického zabarvení. Internetové diskuse k článkům mohly původně napomáhat uvolnění napětí v mysli lidí, kteří nemají možnost podílet se na rozhodování a nesouhlasí se směřováním vlády. Dnes však tyto debaty pod nálety organizovaných „diskutérů“ až příliš často emoce vyostřují, prohlubují konflikt skupin a místo uvolnění napětí ve společnosti pěstují davovou hysterii. Bariéry vyrůstají mezi etniky, mezi státy, mezi generacemi, mezi Prahou a zbytkem země, mezi parlamentními a neparlamentními stranami, mezi oficiálními a neoficiálními médii... Není divu, že i opozici dnes – alespoň zatím – sjednocují více negativní emoce než konstruktivní idea.

Deformovaná logika

Válka nepotřebuje pravdu. Však také aktuální požadavky Bruselu i pražské vládnoucí vrstvy posílit boj proti dezinformacím nikterak nesouvisí s obsahem toho kterého sdělení. Nesměřuje ani k hledání pravdy skryté v hlubinách politických sporů. Objektem ochrany nemá být pravda, ale oficiální stanovisko. Stupňující se boj proti dezinformacím se opírá o podivný, nevyslovený sylogismus, v němž dvě výchozí teze, premisy, jsou jen zdánlivě samozřejmé:

- ▶ Hlavní předpoklad: Pravda slouží stabilitě chápané jako aktuální forma vládnutí.
- ▶ Vedlejší předpoklad: Dezinformace popírá pravdu, čímž způsobuje destabilizaci.
- ▶ Závěr: To, co destabilizuje, je nepravda, dezinformace.

Jenže chyba je hned v hlavním předpokladu, ve výchozí premise: pravda nemusí sloužit stabilitě či aktuální podobě vládnutí. Skutečná stabilita je spojena se změnou, je založena na neustálém hledání pravdy a na možnosti upravit aktuální podobu vládnutí. Základem demokracie není hlásání pravdy, která je vždy nedokonalá, neúplná. Předpokladem demokracie není pouze právo pravdu hájit, ale také pravdu zpochybňovat. Přes tisíc dvě stě let v Evropě a islámském světě věřili Ptolemaiovi představě vesmíru se středem na planetě Zemi, vizi, která je plná matematiky a geometrie – a přesto je chybná. Pravdu hájil Giordano Bruno, ne inkvizitoři upalující heretiky na hranicích. I v současnosti platí, že model racionálního řešení problémů je v politice tentýž jako ve všech jiných oblastech: souhra tvořivosti a kritiky.

Nenadějně vyhlídky

Válka šíří strach. Konflikt na Ukrajině už několikrát hrozil eskalací do existencionálních rozměrů. To přivádí některé komentátory k tomu, že používají přídomek „civilizační“ – jde prý o válku civilizací. Evropa či Západ versus ruský svět! Jenže Rusko od většiny zbývající Evropy neodděluje kultura nebo náboženství, ale uzavřenost informačního prostoru, a to především onoho „evropského“ od informací z Ruska. Tento proces nikterak nesusouvise s konfliktem na Ukrajině: v Česku ho symbolicky odstartovalo – a to za bujarého nadšení nové vládnoucí vrstvy – přetření tanku-památníku v Praze narůžovo v dubnu 1991. Už tehdy začal být výklad dějin podřízen negativnímu pohledu na Rusko, ignorování ruské kultury začalo přerůstat do vykreslování „ruského barbarství“. Následovalo rozostření obrazu zruďné povahy nacismu a poté oslava těch, kdo pomáhali bránit Evropu před

„ruským zlem“ – vlasovců, banderovců... Tak dlouho se mluvilo o neslučitelnosti Ruska se Západem, až se tyto řeči změnily v ozbrojený konflikt, v sebesplnitelné proroctví.

Pěstování etnické nenávisti vrací Evropu do první poloviny 20. století, kdy sociální darwinismus přinesl do vládnoucích vrstev některých zemí zruďné rasistické představy. Už dnes lze ve veřejném prostoru zaznamenat výkřiky, za které by se ještě nedávno Češi a Slováci styděli. Zároveň jazykové novotvary jako „chcimíří“ přímo mění Česko na orwellovskou dystopii.

Dezinformace není největší hrozbou pro demokracii. Tou je proměna vládnoucí vrstvy, její stále menší schopnost porozumět změnám ve světě i doma. Proto pro ni není důležité hledání pravdy, ale obrana oficiálního stanoviska, zákaz „nepravdy“ a pronásledování jinověrců. Změny, které zatím nejsou nezvratné, započaly. Cenzura totiž nezačíná vytvořením nějakých specializovaných úřadů v Bruselu či Praze bojujících proti svévolně definovaným dezinformacím. Cenzura začíná zastrašováním. ◀

!Argument, 27. 3. 2023

Rusofobie

Kdyby se mnohé z výroků o Rusech, které se objevily ve veřejném prostoru v posledních letech, týkaly Ukrajinců či LGBT, staly by se předmětem zájmů inkvizitorských elfů a snad i orgánů činných v trestném řízení. Právem, neboť v Česku je hanobení národa, rasy nebo etnické skupiny, ale i skupin kvůli jejich politickému přesvědčení či vyznání trestným činem. Ovšem ti, kdo hanobí Rusy, jsou pod ochranou nejen části politické moci, ale i politické kultury, která se zformovala po listopadu 1989. Jako by se vulgarity na adresu ruského etnika staly součástí liberální korektnosti.

Strukturovaný syndrom

Rusofobie se stala nedílnou součástí české polistopadové politické kultury. To samo o sobě není nic originálního: uměle vytvořený strach z Ruska je dnes na celém Západě ideově psychologickým syndromem – souběhem několika typických příznaků ve vědomí i podvědomí velkých skupin lidí. Protože se ony příznaky vzájemně podporují, odstranit pouze jeden či dva není možné. K těmto obecným charakteristikám je ale nutné doplnit, že složení a role rusofobního syndromu se v jednotlivých státech liší. Ten v Česku má čtyři hlavní opěrné sloupy.

► Státní idea

Režim, který se zformoval po sametové revoluci, hledal své ukotvení v dějinách tak, že potlačil vzpomínky na vítězství v 2. světové válce a zdůraznil emoce spojené s 21. srpnem 1968. Převyprávění role Rudé armády při porážce nacistického Německa, bourání soch či oslava vlasovců – to vše je druhotné. Prvotní je odvození státní ideje nového režimu od sovětské intervence v roce 1968. Žádné Palackého stýkání a potýkání s Němci, žádné obrozenecké panslovanství, či dokonce koketování s rusofilstvím – Česko dneška se téměř výhradně definuje jako utla-

čované Ruskem. Zpětně pak je i odkaz roku 1945 představován jako ruská imperiální rozpínavost ohrožující český stát. V zajetí tohoto klišé působí mainstreamová média a režimní umění.

►Kultura a sociální rozměr

Změny po roce 1989 vedly k tomu, že česká veřejnost ve své většině ztratila kontakt s ruskou kulturou. Zároveň je amerikanismus středních tříd spojován s varováním, že spolupráce či spojenectví s Ruskem je cesta k sociálně-ekonomickému zastávání, orientaci na snížení kvality života a životní úrovně. Žádné ruské úspěchy v kosmu či jaderné energetice, žádné posilování spolupráce Ruska s jinými inovačními ohnisky, než je to západní, žádná architektonická kouzla v Grozném či přeměna Ruska v největšího vývozce pšenice na světě nedokážou proniknout přes příval emocemi kypících „zaručených informací“ o nemoci či krvelačnosti kremelského vládce, vraždění dětí a těhotných žen ruskými vojáky, o úpadku ruské vesnice, nepořádku, byzantinské byrokracii...

►Pravicový konsensus

Na zmíněnou státní ideu opírající se o karikaturu českých dějin navazuje odpor ke všemu socialistickému, který svorně sdílí vládnoucí politické strany a hlavní sdělovací prostředky. Pro toto uskupení je sovětská osvoboditelská mise cestou do socialistického otroctví, které popírá demokratické hodnoty. I dnešní Rusko je v náznacích spojováno s nebezpečím socialismu, a to v jeho pojetí z dob studené války. Liberálně-konzervativní, tedy nikoliv socialistický charakter převážné části ruských politických elit na tom nic nemůže změnit. Při obecné neznalosti teorie se pak součástí politické kultury stává huntingtonovská geopolitická představa konfliktu civilizací, tedy té západní s pravoslavnou. Součástí pravicového konsensu je i účelové spojování vybraných částí zahraničního obchodu s bezpečností země maskující cynickou orientaci na soukromý zisk jedinců či zahraničních firem bez ohledu na národní zájem.

► Zklamání levice

Levicový skepticismus vůči současnému Rusku, který vyrostl z hlubokého zklamání z chování Sovětského svazu v druhé polovině 80. let, není součástí rusofobie, ovšem komplikuje odpor vůči rusofobnímu iracionalismu. Pro velkou část tradiční levice není bezvýznamné, že se Rusko zřeklo socialismu, stáhlo se ze středoevropského regionu a ponechalo levicu napospas pronásledování ze strany nové politické elity. Údiv vyvolalo nepochopení ruských národních zájmů ze strany významné části nových moskevských politických i kulturních elit. Jak nedávno konstatoval Germanicus, „problémem současného Ruska je, že oligarchický kapitalismus se dá těžko transformovat do vlastenecké podoby, která by na prvním místě měla ruské národní zájmy“.

Nic nového

Úspěch při řízené proměně české politické kultury po listopadu 1989 je založen na dvou skutečnostech: na chybách, či dokonce zločinech minulého režimu a na formování polistopadové elity z vybrané části střední generace. Nastupující střední generace ztratila emotivní vazbu na rok 1945 a polistopadové změny jí otevřely prostor pro kariérní růst; ten byl zpřístupněn pouze těm, kdo sdíleli novou vizi státní ideje s počátkem dějin od 21. srpna 1968. Tato komiksová historiografie je pouhým symbolem úpadku obsahu i významu vzdělání. Pro politickou kariéru, a to i ministerskou, je dobrá znalost angličtiny plus absolvování nějakého kurzu v USA či Velké Británii důležitější než vysokoškolský diplom. Takto se vytváří obraz války na Ukrajině: věrohodnost informací není dána obsahem, ale zdrojem, ze kterého pochází.

V dějinách je zřídkakdy něco poprvé. Když se za třicetileté války švédské vojsko přiblížilo ku Praze, mohli se jeho velitelé domnívat, že přišli do kraje s tolerancí vůči protestantství – do země s husitskou tradicí, která byla domovinou Jana Amose Komenského. Jenže uplynulo čtvrt století od porážky na Bílé hoře. Vídeňské lustrace mezi českou šlechtou, reprivatizace statků a v neposlední řadě katolické ovládnutí informačního prostoru udělaly své: Praha se proti protestantským vojskům postavila.

Samotná rusofobie má hluboké kořeny v minulosti, které nikterak nesouvisejí s válkou na Ukrajině. Kanadsko-britský historik Philip Longworth v knize *Dějiny impéria* uvádí, že když Ivan IV. začal válku proti Livonsku, „Němci zděšení jeho pronikáním k Baltu využívali nově vynalezeného knihtisku k očerňování jeho pověsti senzačními zprávami o jeho krutostech. Jen během dvaceti let 1560–1580 vyšlo v Německu víc než šedesát pamfletů líčících skutečné či domnělé ohavnosti, kterých se měl dopustit v Rusku a v cizině.“ Tyto pamflety popisovaly, jak ruští vojáci „dvaceti tisícům lidí nejprve usekali nohy a ruce a potom měli být pověšeni“; líčily „ohavnosti, jichž se dopouštěli na vdaných ženách, dívkách a dětech“. A jak Longworth dodává: „Po světě se takto šířila představa, že Rusové jsou smečka zdivočelých kacířů a jejich car vzorem tyрана“.¹

1 LONGWORTH, Philip: *Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský - BETA a Ševčík, 2008, s. 94 a 103.

Anglosaská rusofobie

Nejdůležitější prameny dnešní rusofobie nejsou ale v Německu či Praze – mají anglosaský původ. Nedávno ruský historik Vladimír Děgojev v článku [Krátký kurz dějin britské rusofobie](#),[↵] který zveřejnil časopis *Meždunarodnaja žižň*, spojil počátky anglické rusofobie také s 16. stoletím a postavou cara Ivana IV. Tehdy angličtí „ekonomičtí diplomaté“ požadovali od Ivana Hrozného monopol na bezcelní obchod a volné využívání volžsko-kaspické cesty do Persie, vytváření anglických osad s vlastními zákony, správou, soudy, dokonce požadovali ruské rukojmí, aby zajistili svoji bezpečnost – jakýsi předobraz „smluvních přístavů“ v době pokusů o kolonizaci Číny. Car tyto požadavky zprvu nezavrhl, požadoval ale na oplátku pomoc Anglie v Livonské válce – což arogantní Londýn odmítl. Ivan Hrozný pak Angličany zbavil všech privilegií, což se rovnalo jejich vyhnání. Uražení angličtí obchodní diplomaté po návratu do vlasti začali publikovat vzpomínky, kde vedle pozoruhodných informací o tehdejším Rusku byly též poznámky o Moskvanech. Odtud pochází představa, že hlavním znakem odlišnosti Rusů od Evropanů, zejména od Britů, je „primitivnost, doplněná něčím, co je údajně vlastní pouze Rusům – opilství, zhýralost, krádeže, vydírání, nevědomost, krutost“.

Rusofobie není jen problém zahraniční politiky, ale i veřejného mínění. Geopolitika je ovšem prvořadá. Ve chvíli, kdy ekonomické reformy a vojenská vítězství Petra I. učinily z Ruska evropskou mocnost, začal jej Londýn vnímat jako konkurenta. Nastoupilo střídání vln konfrontace a spolupráce Velké Británie a Ruska, kdy změnu povětšinou inicioval Londýn. V tomto smyslu je rusofobie jen jedním z projevů paranoidního strachu o britskou či anglosaskou nadvládu. Když se objevil konkurent, který byl schopen sjednotit Evropu a ohrožit tuto hegemonii – Napoleon, císař Vilém II. či Hitler – Londýn se sblížil s Ruskem. Jakmile nebezpečí Napoleona pominulo, už na Vídeňském kongresu se Britové starali o to, aby Rusko z vítězství příliš nevytěžilo. Následovala Krymská válka, která měla zabránit ruskému zisku na úkor umírající osmanské říše, a Velká hra – zápas mezi britskou a ruskou říší o Střední Asii. Tehdy se v dílech amerického kontradmirála Alfreda Mahana a britského geografa Halforda Mackindera zrodila anglosaská geopolitika plná rusofobních pověr. Velkou hru zakončilo vytvoření Trojspolku, paktu Berlína, Vídně a Říma. Britskou pomoc ruskému carovi v 1. světové válce později někteří historici označili za záměrné zavedení ruských financí do pastí. Následná revoluce, občanská válka plus zahraniční intervence oživily nejdivočejší anglické sny o rozdělení Ruska, které se objevily už v době rozkladu ruského státu na přelomu 16. a 17. století, – a také po rozpadu Sovětského svazu.

Druhá světová válka je obdobím nejslavnější spolupráce Londýna a Moskvy. Neznamenal ale únik z pastí rusofobie. Už v květnu 1945, kdy Spojenci slavili vítězství nad nacistickým Německem, dal britský premiér Winston Churchill pokyn připravit plán [operace Unthinkable](#) – plán vojenského útoku na Sovětský svaz.

Rusofobní past

Problémem rusofobie není kritika Ruska. Neexistuje žádný stát či národ, který by měl nevinné dějiny a zcela bezproblémovou politiku. Nejedna výtka na adresu Ruska je jistě oprávněná. Jenže také neexistuje žádný stát a národ, který by měl ve své

historii a politice pouze záporny. Rusofobie je ale jednostranná, vyvolává strach z Ruska tím, že potlačuje klady a vybírá jen záporny, které zpravidla zveličuje a případně si je vymýšlí. Navíc nabízí falešné a nebezpečné pseudovysvětlení pomocí nesmyslné charakteristiky ruského etnika. A někdy také mění stěny ministerstev na politický kýč.

Když ve 20. a 30. letech začala ve Velké Británii a USA vznikat nejrůznější sovětologická či kremlologická výzkumná pracoviště, rusofobie dostala ideologický smoking: místo o udržení hegemonie se začalo mluvit o boji za svobodu a demokracii. Přesto stále platí, že hlavním zadáním rusofobie je napomáhat udržet hegemonii nejdříve Londýna, nyní Washingtonu. Proto rusofobii v posledních letech začíná doprovázet sinofobie. Strach, který tato fobie přináší, je vytvářen z dlouhodobě uměle pěstovaného obrazu ruské hrozby. I když se rusofobie tváří v tvář válce na Ukrajině může jevit jako odůvodněná, předvídavá či pravdivá, zformovala se dlouho před ruskou intervencí. Což platí i o Česku. V době, kdy byl smíchovský tank přemalován na růžovo, politika Moskvy i její vztah k dějinám byl na míle vzdálen tomu, co rusofobní výklad dějin a politiky nabízí. Naopak, rusofobní chování Západu po rozpadu Sovětského svazu zásadním způsobem přispělo k ukrajinské krizi.

Rusofobní syndrom se v Česku upevnil tak, že jej nelze odstranit bez nové masové sociální zkušenosti. Pohled na geopolitickou mapu nejbližších desetiletí však už dnes ukazuje něco jiného. Vedle stále sebestřednějších Spojených států vyrůstají nová mocenská centra – čínské, indické, brazilské, pravděpodobně i turecké a iránské, o rovnoprávné postavení se hlásí Afrika... A tak se nabízí otázka: může Evropa v tomto světě blízké budoucnosti hrát významnou roli bez Ruska? ◀

!Argument, 9. 11. 2022

Politická pravda

Napětí ve střední Evropě stoupá, zákopy mezi přívrženci odlišných názorů se prohlubují, národní i unijní elity se stále více odtrhávají od těch podivných ostatních. Nezaleží na straně barikády – všichni mají pravdu. Svoji pravdu. Kde k ní přišli?

Představte si seminář, kterého se účastní dvacet studentů politologie. Těžko najdete mezi mládeží skupinu lidí, kteří by se více zajímali o politiku, aktivně vyhledávali informace o politice a snažili se tyto informace uspořádat. Nechte je, ať se v duchu zamyslí, jestli mají kladný vztah k Petru Fialovi, nebo Kateřině Konečné (ve variantě za řekou Moravou třeba k Igoru Matovičovi, nebo Robertu Ficovi). Pak jim řekněte, ať se přihlásí ti, kdo mají stejný názor na tyto politické hvězdy jako jejich rodiče. Budou-li studenti upřímní, zjistíte, že okolo 90 % z těchto nejvíce informovaných lidí své politické postoje zdědilo.

Jaké názory by tito všeznalí studenti s mladickým zápalem hájili, kdyby se narodili v Teheránu?

Zděděná pravda

Politické dědictví má dvě složky: výchovu a genetiku. Tu výchovnou, kterou člověk vstřebává v rodině a jejím okolí, lze spojit s bezprostředními politickými preferencemi. U výše zmíněných studentů jsou to axiomy utvářené autoritou rodičů a informačním výsekem, který rodina poskytuje. Protože život je vždy komplikovanější než zobecnění, ani mezigenerační přenos politických postojů není čistě lineární. Například [výzkum Gallup Poll](#) z roku 2005 uvádí, že mezi mládeží ve věku od 13 do 17 let sdílí 71 % dotázaných stejnou sociální a politickou ideologii jako jejich rodiče. Ovšem je tu problém: podle studie, kterou zpracovali [Christopher Ojeda a Peter Hatemi](#) z Pensylvánské státní univerzity v roce 2015, přičtou-li se k těm, kdo odmítají politické preference rodičů, ti, kdo sice tyto preference přijímají, ale myl-

ně je chápou, výsledkem je nadpoloviční většina. Ne v každé rodině se baví o politice, ne každé dítě je – naštěstí – předurčeno stát se studentem politologie.

Výzkumy zděděné politické pravdy ale pokročily za rámec sociologie. Začalo studium biologických základů politiky. Protože politologie je z valné části sběrná disciplína – shromažďuje poznatky o politice z jiných vědních oborů a sama příliš mnoho poznávacích impulzů nepřináší –, začátky těchto studií jsou u psychologů, etologů a biologů. Ti zjišťují, jak například zděděný temperament předurčuje sklon k radikalismu či konzervatismu. Politické postoje už nejsou zkoumány pouze pomocí dotazníků, obsahové analýzy projevů nebo mapování socializace, ale takovými nástroji, jako je analýza DNA nebo magnetická rezonance. Štěpení populace na levicí a pravici tak přestává být pouze záležitostí výchovy, vzdělávání a propagandy, o slovo se hlásí biologie. Jak praví Michael Ryan, emeritní profesor z filadelfské Temple University, „levičáci a pravičáci nejsou vytvářeni, rodí se... Politické chování je geneticky kontrolované a dědičné“. A pak následuje dlouhý seznam zděděných povahových rysů, které utvářejí sklon k vybraným ideologickým preferencím. Mnohé nasvědčuje tomu, že i zakomplexované obrazoborectví pražských konšelů je záležitostí zděděných ideologických stereotypů, nikoliv historiografie.

Historická pravda

Také historická pravda coby součást pravdy politické existuje ve dvojí podobě: jako dočasná úroveň poznání a jako znalost minulosti. Dočasnou pravdu může dobře reprezentovat ptolemaiovská představa o tom, že Slunce obíhá kolem Země. Byla to kulturní pravda postavená na tehdejších nedokonalých vědomostech – podobně jako předhitlerovský vědecký rasismus na začátku století minulého. Někdy se ovšem neúplné znalosti hodí i v době, kdy poznání pokročilo, a tak je nezbytné kacíře, kteří boří mýty, upalovat.

Pravda o lidských dějinách je vždy omezená. Základy chronologie událostí, s níž se obecně dnes pracuje, se objevily až na

přelomu 16. a 17. století. Opíraly se většinou o kroniky, jejichž hodnověrnost lze, pro zjednodušení, připodobnit věrohodnosti dnešních novin. Kolik kronik mohli psát poražení či negramotní? Eurocentrismus kouká z obecně užívané periodizace dějin jako sláma z bot. Jak napsal Oswald Spengler v knize *Zánik Západu*, je to „marnivost západoevropského člověka“, které vděčíme za obrovský optický klam, jenž umožnil několika evropským stoletím zastínit tisíciletí dějin Číny a Egypta. Kam se z učebnic vytratily dějiny byzantské říše?

Zvláštní kapitulu pravdy o dějinách přinášejí antropologové, kteří z několika kosterních nálezů dokážou vyčíst celý příběh o politickém životě prehistorického člověka. Tak trochu se podobají mainstreamovým novinářům, kteří umí zavrtět psem a z dílčího faktu vytvořit všeříkající politický příběh. Politickou pravdou se tento příběh stává především proto, že nemá obdobně hlasitou alternativu. Je-li napsán příliš naivně či zastaralá, bývá nahrazen jiným příběhem ze stejné dílny na obdobné téma. Kdo si dnes vzpomene na srdceryvné příběhy hrdinů s bílými přilbami, kteří v Sýrii statečně čelili chemickým útokům? Jde o to vytvořit klamavou mozaiku z dílčích událostí. Když se nějaké sklíčko ukáže jako vadné, nenásleduje omluva, ale nový příběh, nové sklíčko, které zastaralou část v mozaice nahradí. A jede se dál. Koho by v digitální době, která si tak cení detailů, napadlo, že sama mozaika ztvárnila smyšlený obraz?

Oficiální mozaika

Mylná interpretace zákonitostí sluneční soustavy jako kulturní pravda je něco jiného než účelová mozaika coby pravda politická. Třeba i proto, že politická mozaika má sílu jednotlivá sklíčka dobarvovat. Žádný jednotlivec není tak duchaprostý jako zpravodajství České televize z Číny. Není to ale žádné kouzlo – to se jen do politické pravdy promítá duch redakce a disciplína v uzamčeném západním informačním prostoru. Navíc ostré obrysy oficiální mozaiky střeží obětaví elfové, neboť co mimo mozaiku jest, od ďábla jest.

Politická pravda je dítětem nedostačených informací. Je vždy neúplná, jako ptolemaiovská kulturní pravda. Jenže ptolemaiov-

ská pravda byla, alespoň při svém zrodu, projevem daného stavu vědeckého poznání, které je kolektivním a neuzavřeným procesem. Vědu posouvá vpřed otazník, zatímco pracovním nástrojem politika je vykřičník. Politická pravda je pravdou okamžitého činu jednotlivce, který se musí rozhodnout. Podepsat zákon, přednést projev, vydat rozkaz, opět nejtít k volbách do Senátu, a nechat tak zvolit Tchajwance. I dav se skládá z jedinců, kteří se rozhodli. To už se ale součástí politické pravdy stávají rozbouřené emoce, které tvoří vytouženou nadstavbu zmíněné mozaiky. Stokrát opakovaný příběh o jaderné elektrárně, na kterou stále střílí vojáci, kteří ji před řadou týdnů obsadili, se neobrací k logice posluchače, ale k jeho emocím.

Potřeba politiky

Politika je nezbytná pro zorganizování společnosti, i když se skládá z činů založených na neúplných informacích. Samotná politická pravda je pak složena ze tří částí: vedle informací jsou to zmíněné ideologie a emoce. Ideologie jako intuice pomáhají doplnit neúplné informace, propojit je, z volných prvků formují uspořádaný systém. To umožní přijímat rozhodnutí. Ideologie ovšem není nic jiného, než uspořádaný soubor před-sudků, soudů učiněných dávno předtím, než vznikla potřeba analýzy, syntézy a prognózy předcházející danému politickému rozhodnutí. V tomto smyslu jsou ideologie právě tak falešným vědomím jako nenahraditelným nástrojem, protože bez nich by politické rozhodnutí nebylo možné. Vnitřní pocit nejistoty rozhodovatele pak pomáhají překonat emoce.

Emoce, tedy pocity libosti a nelibosti, jsou v politice velmi nebezpečné. Mohou to být, a také často jsou, rezolutní iracionální odpovědi na nesprávně pochopené vnější podněty, přičemž tyto reakce mohou jít za rámec kulturního chápání lidskosti. Srozumitelně řečeno, mohou vrátit politické chování k jeho živočišnému základu plnému násilí. Ač se eurokomisaři snaží sebevíc přemalovat dějiny, součástí evropských hodnot je i nacismus.

Politická pravda je vždy relativní. Jako způsob hledání objektivní pravdy v politice si lze představit volby. Jenže i ty jako

matematické vyjádření pravdy ukazují, v jak nejistých vodách se politická pravda pohybuje. Předně volby nehledají pravdu, ale způsob, jak zajistit fungování společnosti v podmínkách rozporných zájmů a názorů. Jsou konvencí, která se snaží na základě dohody o pravidlech rozhodování vyhnout násilí při obsazování mocenských pozic. Mluví o většinovém názoru, ale nalézt většinu v politice je víc než obtížné – každý volební systém, ať již jde o variaci většinového, nebo poměrného systému, je nepřesný. Navíc volby odrážejí více náladu veřejnosti než její názory. A nálada je neposedá. Ovšem i názorová většina je neustálá proměnná závislá na propagandě a zkušenosti. Volební pravda je okamžitý průřez měnícím se prostředím. V politice ale panuje princip neurčitosti: když uchopíte daný stav, unikne vám proces; když zmapujete proces, rozmaže se obraz aktuálního stavu.

Pravda v chaosu

V této chvíli se zdá, že turbulence v mezinárodním uspořádání budou spojeny s nemalými změnami vnitrostátními. Ty se zpravidla prosadí jen vytrvalým tlakem velkých skupin lidí proti obhájčům stavu, který jim přináší výhody. Takovýto tlak bývá spojen s nárůstem vlivu zkratkovitých emocí, symbolů a akčních hesel. Jiné to nemůže být. Chtít změnu vyžaduje tento riskantní fakt akceptovat. A zachovat chladnou hlavu. Zvláště v Česku, kde se většinově levicová populace díky propagandě a malé věrohodnosti levicových stran obrací k uskupením bez hodnotově ukotvených programů či se přímo řadí za vůdce s pravicovou orientací.

Je zřejmé, že politická pravda se nezřídka skládá z polopravd. Jak žít v tomto světě? Pro levicového humanistu se pohyb v tomto chaosu musí opřít o vlastní ideové axiomy. Předně je nutná skepse vůči vlastní politické pravdě, vědomí její relativnosti. Každý je omylný, v době nárůstu vlivu emocí pak riziko omylu narůstá, a to jak u jednotlivce, tak i u skupin. Samotný humanismus nesmí být založen na představě dobrého či špatného člověka, ale na kladném vztahu k člověku nedokonalému. Přes všechny hrůzy lidských dějin je člověk vrcholným dílem

přírody schopným se – pomalu, velmi pomalu! – zdokonalovat.

Politickou každodennost musí ovládat dvě klíčové hodnoty, které vyrůstají z mravnosti a sociálních zájmů. Předně je to právo na spravedlivě odměňovanou práci. Zásluhovost je výchozí míra odměny, která stimuluje a nepobuřuje. Boj proti vykořisťování, lichvě a oligarchům zakládá rovnováhu mezi svobodou a rovností, ale i harmonizaci vztahu s přírodou.

A pak je to boj za mír. To, co se ještě před několika lety jevílo jen jako starožitná fráze, se dramaticky zaktualizovalo a připomnělo zatím nezměněnou rozporuplnost lidské civilizace. Každá válka je především zabíjení lidí, kteří válku nezavinili. Nový význam nabývá zápas s domácí militarizací v podobě válečnické propagandy, nákupu i výroby zbytečných zbraní. Lékem proti sebevražednému pacifismu je porozumění právu na obranu. Komplikovanou renesanci prožívá idea rovnosti národů, včetně práva na sebeurčení. Vše se tak vrací na začátek: od starověku hledaný trvalý mír, který je víc než období mezi válkami, je možné vystavět jen na vnitrostátní a mezinárodní spravedlnosti. ◀

!Argument, 12. 9. 2022

Hra o trůn

Politika není hra. Nebo jinak: čím více se politika podobá hře, tím méně je politikou coby zápasem o moc či využívání moci.

Volba prezidenta v Česku se ovšem hře podobá. Ve hře existují předem dohodnutá pravidla, a kdo je nechce přijmout, prostě nehraje. Nepřijde k volební urně – ovšem všudypřítomná politika mu přesto prezidenta přidělí. Prezidentská volba není hrou, v níž lze volně definovat sázku, její kvalitu a výši. Když volební hra skončí, někdo usedne na prezidentský stolec; nový vladař i staří poddaní zjistí, že se jednalo pouze o úvodní „hru“, která otevřela sérii „her“. Ti vnímavější už na začátku viděli, že prezidentská volba je tak trochu množstvím her hraných paralelně. Nebo že lze pokládat prezidentskou volbu za hru A, která je součástí jiné, větší hry B, což mění strategii hry A na taktiku ve hře B.

Příkladem hravých rysů prezidentské volby jsou televizní debaty. Ty se podobají znalostnímu kvízu. Ukazují, jak se kandidát a jeho tým připravili na představení. I když kandidát uspěje, znalosti uchazečů jsou vždy jiné než znalosti potřebné k výkonu funkce prezidenta. Televizní kvíz trochu poodhalí temperament kandidáta. Temperament je důležitý, ale je rychlost rozhodování předností, nebo nedostatkem? Málodky je střelba od boku lepší než porada s odborníky či – nedej bože! – s knihou.

Prezident-stratég

V Česku se volí prezident jen na Velké věci, bude mít totiž na starost především moralizování a válku. Netřeba ho proto zatěžovat takovými otázkami, zda dokáže napravit „přehmaty“ privatizace. Má za úkol sjednocovat společnost – však také hned v nástupnickém projevu oznámí, že chce být prezidentem všech, nejen těch, kdo pro něho hlasovali. Délka i povaha mandátu mu dá možnost dívat se na problémy z nadhledu a přemýšlet

o střednědobé nebo dokonce dlouhodobé perspektivě. Který prezident ale jako vrchní velitel ozbrojených sil dokáže říci: „Nedáme v NATO souhlas s bombardováním Jugoslávie či Libye!“ „Nepošleme vojáky do Iráku, Afghánistánu, Mali!“ Odpovědi, ač nevyslovené, jsou dány předem. Zlí jazykové by mohli říct, že kdyby se do prvního kola voleb nezapletl Jaroslav Bašta, mohl se vítěz mezi kandidáty už před měsícem vybrat losem.

Politika bývá často přirovnávána k šachům. Děje se tak právě proto, že šachy jsou nejznámější strategická hra. To zjednodušeně znamená, že šachista i politik musí myslet několik tahů dopředu. Je tu však problém: strategické hry vylučují náhodu, ale v politice náhoda patří k nejdůležitějším činitelům. K tomu je třeba doplnit, že šachy jsou zpravidla přiřazovány mezi hry, kde hráči mají úplnou informaci: protihráči vidí rozložení sil a znají předcházející tahy. To rozhodně není situace voličů prezidenta. Obecně ovšem platí, že v politice je úplná informovanost výjimečná. Je tu ještě zásadní rozdíl. Šachy jsou hrou s nulovým součtem, kdy zisk jednoho se rovná ztrátě druhého. V politice je často velká ztráta jednoho spojena s malým či žádným ziskem druhého. V politice neznamena pat konec zápasu, je pouze přechodnou situací s různě pestrým množstvím variant změny. V politice také aktéři i při špatné informovanosti mohou sledovat více cílů – kandidát na prezidenta může ve skutečnosti usilovat o sebe prezentaci s cílem vytvořit si výhodnou startovací pozici pro kandidaturu do Senátu. A v neposlední řadě platí, že se v politice hra s nulovým součtem může proměnit na užitečnou spolupráci všech nebo dokonce solidární jednání; pravidla může změnit i kompromis. Štábní hry nemusejí být dobrou přípravou na politiku.

Nehistorická politika

V politice nekralují dohodnutá pravidla, ale zákonitosti. Jiné jednání a jiné důsledky jednání si tyto zákonitosti vynucují v historických obdobích, jako byl únor 1948 či listopad 1989, kdy se měnil režim a s ním i politický systém, jinak v nehistorických obdobích. Současné tři dekády trvající nehistorické období ne-

vyžaduje od prezidenta velké činy – možná by bylo lepší říci, že jim brání. Politika nemění systém, ale věnuje se jeho údržbě. Pokusy o „historické činy“, třeba v podobě východní politiky, odcházejícího pána Hradu kloužou po povrchu, jsou více medializované než ukotvené v sociálním životě a jako odchylka nepřezijí nástup nového prezidenta. Vyhrává ten, kdo dokáže lépe naplnit přání Jeho Veličenstva Bruselu.

Dějiny ovšem neskončily, jenom se plíží mimo úmysly prezidentů. Tak jako šachy mohou hrát lidé nevidící na dva tahy dopředu, také v politice se povětšinou pohybují lidé, kteří netuší, co je strategie. Nevidí důsledky svých činů a nekonání. Ve světě už před lety nástup nového autoritářství zastavil vlnu demokratizace. I když analytické pracoviště Freedom House není právě nejlepší informátor o situaci (až příliš často si plete podporu zahraniční politiky USA s oddaností demokracii), jeho [loňská výroční zpráva](#)¹ je varující: hovoří o „16 po sobě jdoucích let úpadku globální svobody“. Tváří v tvář narůstajícímu chaosu se nelze moc divit. Vybírat v takové situaci mezi oligarchou a vojákem není vskutku snadné. Zatím je možné se utěšovat, že ve srovnání s revolučními nadšenci, jako byl Cromwell, Robespierre či Stalin, je nové autoritářství „uživatelsky přívětivější“ a „vegetariánské“.¹ Na co asi myslel Donald Trump, když se díval na dav útočící na Kongres, aniž by vyzval ke zklidnění situace? Jak si představoval druhý krok?

Nebezpečné změny

Nové autoritářství nemá ideologii. Současná politická elita proto v Evropě pracuje s jinými nástroji. Především dobře ví, která slova jsou korektní a jak se má mluvit o tom kterém tématu. Protože protagonisté nového autoritářství neznají či nechápou odkaz George Orwella, chlubí se tím, že dokážou poznat, že rezoluce proti válce a za spravedlnost je podvracením republiky a zradou celého Západu. Nevidí, že v situaci narůstající nervozity, skupinové nenávisti a davové psychózy jsou právě občanské iniciativy, jako je petice *Mír a spravedlnost*, statečným projevem snahy udržet politiku v koridoru rozumu. Noví autoritáři hájí odkaz sametové revoluce, aniž tuší,

1 Přitažlivá charakteristika slovy „uživatelsky přívětivější“ a „vegetariánské“ pochází ze studie KRASTEVA Ivan: *Paradoxes of the New Authoritarianism*. In: *Journal of Democracy*. April 2011, Volume 22, Number 2.

jaký měla na počátku étos. Jak často a marně připomíná Jan Schneider, podstatu *Charty 77* tvořil požadavek dialogu vlády s opozicí. Dnes její oficiální obhájci chtějí s opozicí diskutovat pomocí zákazů, pokut a soudů.

Otcové zakladatelé nového autoritářství nekritizují systém, prostě jej shora mění. Připravovaný nový náhubkový zákon by měl do trestního práva doplnit skutek, na jehož základě by bylo trestné vytvářet a šířit nepravdivé informace, které by mohly znepokojit obyvatelstvo nebo ovlivnit jeho rozhodování o závažných společenských otázkách. Při jeho obhajobě se z vládních míst ozývá, že „lež není názor“. To sice zní elegantně, ovšem není to pravda: lež je názor ukrytý za klamavými slovy. Prokázat ale, že narušitel náhubkového zákona znal pravdu a úmyslně ji zaměnil odlišným tvrzením s cílem znepokojit či ovlivnit nebývá snadné. A hlavně: co je v politice pravda? Je to kolektivní statek, který se neustále mění. Zpravidla se politická pravda po odhaluje pomocí diskuse – není zjevením v kanceláři někde na ministerstvu vnitra. Zatím to vypadá, že se cenzura a propagandě bude v orwellovském duchu říkat „boj proti dezinformacím“. Bude zajímavé sledovat, zda pro takovýto zákon zvednou ruce všichni poslanci ODS. A co udělá nový prezident.

Dvoupólová politika

Od počátku jsou tyto prezidentské volby tak trochu referendem o Andreji Babišovi. To vytváří iluzi jednoduchého srozumitelného binárního sporu, což hru připomíná. Navíc druhé kolo dostane podobu simultánky, kdy se téměř všichni poražení účastníci kola prvního zařadí za Petra Pavla. Ukazuje se, že předvýběr byl důležitější než kampaň. Tím zápas o trůn nabyl rysy hry. Nelze ale nikdy zapomínat na zásadní rozdíl: účastníci hry si vybírají hodnoty, o které se vede zápas; vybírají si takové hry, kde vsazené hodnoty odpovídají jejich naturelu či aktuální náladě. V politice je to jinak. Hodnoty, o něž se v politice „hraje“, mohou být sice vymezeny jako moc, území, hradní trůn, ve skutečnosti se ale jedná o lidské životy. Ať již za čtrnáct dní vyhraje kohokoli, sáhne si na osud lidí této země.

Výsledek prezidentských voleb v prvních měsících víc ovlivní náladu ve společnosti než rozložení politických sil. Prezidentský stolec se v Česku vyznačuje malými pravomocemi. Má ale velký symbolický význam daný jak tradicí, tak i silnou, výchovou naučenou tatíčkovskou vazbou. To umožňuje v krizových situacích přesah daleko za rámec reálných pravomocí přidělených prezidentskému stolci Ústavou. Takto se může měnit vliv na moc. A s mocí není radno si zahrávat ani v nehistorickém období. ◀

!Argument, 16. 1. 2023

Prezident/ka a klovací pořádek

Předvolební kampaň, která má přivést na Hrad nového prezidenta či prezidentku, vstoupila do ostré fáze: byli vybráni ti, kdo se smí závodů účastnit. Tito vyvolení teď představují své plány, odpovídají na otázky, posílají vánoční přání a chystají novoroční překvapení pro závěrečný útok před prvním kolem hlasování. Vše se odehrává podle racionálně stanoveného scénáře – ovšem samotná volba tak moc racionální není.

Především volič ty, mezi nimiž si vybírá, příliš nezná. To, co vidí, jsou povětšinou balíčky připravené mediálními agenturami, samotný obsah zůstává až příliš často skryt za svátečním přebalem. Racionální není obsah voleb, racionální je přijetí pravidel, podle kterých se hlava státu vybírá. Možností způsobu výběru se nabízí poměrně málo: dědičná monarchie, volby, puč nebo revoluce... Šťastné jsou země, které si mohly vybrat volby. Bez ohledu na rozumovou nouzi, negativní kampaň pomlouvající soupeře či na množství faulů a podrazů.

Kur domácí

Sňatek voleb a demokracie se konal poměrně nedávno: antika za demokracii pokládala přímou vládu lidu. Volby jako výběr nejlepšího byly vnímány jako aristokratický princip, demokratický výběr hodnostářů probíhal losem. Dnes mají v liberálních demokraciích volby funkci obměňovat personální obsazení mocenské struktury v situaci, kdy se kdekdo z nejrůznějších důvodů dožaduje změny. To není nic neobvyklého. Podle etnologů je organizace sociálních živočichů postavena na faktu, že každý jedinec ve společenství ví, kdo je silnější a kdo slabší než on. Tento hodnostní žebříček je výsledkem tzv. klovacího pořádku. Dané slovní spojení je odvozeno od chování kura domácího, v jehož hejnu se zařazení na hodnostním žebříčku zajišťuje pomocí úderů zobákem.

Hierarchie uvnitř skupin živočichů nevznikla proto, aby přinesla mocenské výhody nějakému jedinci. Její základní funkcí je za-

mezi takovým bojům mezi členy společenství, které by ohrozily přežití rodu. Vyšší postavení v hierarchii ovšem přináší i ve zvířecí organizaci výhody, především ve stravovacím a sexuálním pořádku. Tyto výsady vedou k tomu, že hierarchická struktura sice zabrání obecné anarchii, ale vytváří trvalou soutěž o vyšší postavení, zvláště mezi takzvanými alfa a beta samci – tedy boj o moc. Výzkumy ukazují, že čím více jsou zvířata od sebe vzdálena na hodnotním žebříčku, tím menší napětí mezi nimi panuje. Takto uspořádané společenství může pečovat o slabší jedince. Viděno z tohoto zorného úhlu volby jsou tak trochu cestou, jak zabránit nadbytečnému násilí a chaosu v podobě občanské války. Samozřejmě za předpokladu, že poražená strana výsledek voleb uzná.

Při troše fantazie se dá říci, že organizace tlup lidí či hejna kuru domácího nese prvky svobody v duchu liberalismu: každý má právo stát se vůdcem, stačí mu k tomu mít nejvíce síly a bojové dovednosti, inteligence či specifický charakter. Jo – v případě kura domácího se ještě ambiciózní jedinec nesmí narodit jako slepice. Pokud jde o Česko, je dobré mít našetřeno oněch 50 milionů, které kandidátovi umožňuje utratit *Zákon o volbě prezidenta* republiky během obou kol kampaně. Jsou však země, kde by ani to nestačilo: Joe Biden pro volby prezidenta USA v roce 2020 shromáždil a utratil během kampaně více než miliardu dolarů. Ovšem kandidovat může každý, kdo splní ústavou dané podmínky, to jenom peníze provedou předvýběr.

Slovensko – náš vzor

Kostky jsou vrženy, hra začala. Předvídat její výsledek se dá mnoha způsoby, jedním z těch méně užívaných je analogie. Třeba porovnat Česko a Slovensko. Ač se to Pražákům nemusí líbit, v řadě úprav a využití volebních pravidel se Česko pohybuje v závěsu za Slovenskem. Strany na jedno použití, tedy na jedno volební období, se objevily napřed na Slovensku a až pak v Česku. V Česku byl tento princip v některých případech vylepšen: objevily se strany na dvě použití. Na zauzlení prezidentské volební procedury v parlamentu narazila napřed Bratislava, poté

Praha. Proto také na Slovensku zavedli přímou prezidentskou volbu dřív než v Česku. Velké pouliční protivládní manifestace jsou jev, který bylo také možné zaznamenat napřed na Slovensku, až posléze v Česku. Na Slovensku začali experimentovat s vládou amatérů a chaosu dříve než v Česku – a dříve ji svrhli. Na Slovensku také zvolili „nepolitickou“ prezidentku...

Strany na jedno použití i výběr nepolitických kandidátů na politické pozice je výsledkem zklamání z pohledu na Hrad a do parlamentu. Nedůvěra voličů vůči etablovaným politickým stranám patří ale k české i slovenské politické kultuře od vzniku společné republiky, je pouze aktualizovaná novými zkušenostmi. Tato skepse je do značné míry oprávněná, ostatně její příčiny popsal už Edvard Beneš v brilantní eseji *O politickém stranictví* (1923). Podle něho žádný prostředek není pro stranu špatný „v tomto boji o hlasy, o počet a o většinu a nezastaví se ani před obětováním lidí... Jsme denně svědky mravně nejzavřitelnějších intrik, štvání, sočení a denuncování“. Přitom „tato psychologie špatné demokracie a špatného stranictví je především psychologíí jejího tisku“, psal kdysi dávno Edvard Beneš. Tato zkušenost s chováním politických stran vede k hledání lidí s „čistýma rukama“, lidí, kteří se nezašpinili politikou, a to i za cenu, že se znalost kandidáta ještě zmenší. Nejde o informace o rodinném zázemí ani o plagiátorství v diplomových pracích či o vzletné přísahy věrnosti spojencům. Jde o to, že jsou vybírání kandidáti, kteří neprošli zkouškou politickým ohněm.

Mandát versus pravomoci

Často se ozývají hlasy, že prezident má být nestranný či že se dokonce nemá plést do politiky. Prý by občan měl být v nejvyšší politické funkci nepolitický. Téměř vždy zaznívají tyto zobecňující hlasy od politiků, kteří mají v daný okamžik jiný konkrétní názor než prezident či prezidentka. Zázemí těmto tvrzením dodává malá míra pravomocí v zemi, kde převládá takzvaná parlamentní demokracie. Prezident/ka v Česku či na Slovensku tak trochu připomíná indiánského náčelníka: ten je v době míru jedním z mnoha mužů kmene, nemá žádné vladařské pravomoci, v lep-

ším případě může mentorovat – a to se mu ještě do práce plete šaman, tak jako dnes se prezidentovi do moralizování pletou sdělovací prostředky. Ovšem v době války se indiánský náčelník stává nejvyšší autoritou s velitelskými pravomocemi. Obdobně tomu je v Česku i na Slovensku, kde se mimořádně silný mandát v podobě hlasů více než poloviny volebně aktivních občanů snoubí s malými pravomocemi, mezi nimiž však září významná role vrchního velitele ozbrojených sil.

Hry s pravomocemi provozoval každý ze tří prezidentů samostatného Česka. Pokud jde o vlastní politické poslání, ani jeden z nich si nedokázal připravit nástupce, také schopnost získat spojence nebyla valná. Celkově lze říci, že potvrzovali symbolickou hodnotu prezidentského úřadu – jejich výkon mandátu a vzájemná odlišnost neměly zásadní vliv na politický život v Česku. Dramatické impulzy, které vnesli třeba do zahraniční politiky, se ukázaly jen jako chvilkové výkyvy. A tak se nejvíce politiky kolem prezidenta odehrává právě během voleb. Velký podíl mají na tom sdělovací prostředky, které se živí symboly a milují jednoduché, někdy bipolární konfliktní situace, které mohou „řídit“ pomocí besed na obrazovce, dokreslovat je grafy, probírat banality, kádrovat... A pak je tu fakt, že v určitých situacích prezident/ka může sehrát zásadní roli jako katalyzátor, a to bez ohledu na ústavou dané či nedané pravomoci.

Prezident/ka do nepohody

Nový prezident/ka České republiky nastoupí do úřadu v době zjištěné krize. Možná by bylo namístě hovořit o několika krizích, z nichž některé nelze z Prahy ovlivnit nebo je lze ovlivnit jen částečně: energetická krize, migrační krize, finanční krize, ekonomická recese přerůstající v krizi, válka na Ukrajině, ekologická krize, krize Evropské unie... S ohledem na tyto skutečnosti se zdá, že rozhodování o výběru prezidenta či prezidentky by mělo zohlednit dvě nebezpečí.

Předně volba nepolitické osobnosti, která neměla možnost ukázat své kvality a nedostatky v politických konfliktech, osobnosti, jejíž odolnost nebyla otestována v krizi, je riziko. Ještě

jednou: uchazeči o prezidentský stolec, o nichž se neví, jakou mají psychickou a ideovou odolnost v krizových situacích, představují problém. Nedá se odhadnout, jak budou jednat v časové tísní a pod tlakem výhrůžek, při selhání spojenců a úbytku příznivců – tedy v situacích, kterých nejbližší léta přinesou nemálo. Takoví státníci až příliš často naslouchají „přátelům“, kteří jim mohou slíbit alespoň nějakou budoucnost. Nikým nevoleným přátelům, i když zpravidla bývají neviditelnou součástí – povětšinou ukrytí mezi sponzory – nabízeného balíčku, kterému se říká „kandidát“.

Druhým problémem je výběr krizemi ošlehané osobnosti, která ale štěpí společnost. Rozděluje ji, bez ohledu na to, co říká či dělá, prostě ať jde, kam jde, doprovází ji příval emocí, které zatlučou do země jakoukoliv rozumnou argumentaci. Takovýto prezident dokáže zaplnit ulice manifestanty, kteří sní o barevné revoluci. A není to tak dávno, kdy si slovní senátoři trénovali odvolání prezidenta. Minulý měsíc po premiéře filmu *Michael Kocáb – rocker versus politik* jeho protagonista připomněl, že během „sametové revoluce“ nebyl po 17. listopadu nikdo zraněn a nebyla rozbita ani jediná výkladní skříň. Mnohé se ale dá v politice dohnat. K čemu volby – vždyť je to jen konvence, jakási kulturní náplava... Ostatně, konečnou instancí v politice nemusí být právní norma, ale násilí. Zmizí-li důvěra ve volby či respekt k jejich výsledkům, nastoupí klovací pořádek. ◀

!Argument, 11. 4. 2022

Čeští janičáři

Dnes už nikoho nepřekvapí pozvání politiků z Taiwanu od mítajících princip jedné Číny na pražskou konferenci Summit evropských hodnot 2023. Stačí připomenout, že počátkem června během návštěvy Vídně prezident České republiky na půdě [Akademie národní obrany](#) prohlásil, že nevidí žádný problém setkat se na nějakém širším fóru s prezidentkou Taiwanu. V daném případě „nevidět“ nemusí znamenat jen nechápat. Možná opravdu nevidí. Zrak bývá v politice ovlivněn ideologií – politici zpravidla vnímají jen to, co jako hodné vnímání cítí. Dokonce pro to existuje označení: kognitivní disonance. Mozek se brání přijmout informace, které by mohly rozladit světový názor, na němž si daný politik vybudoval kariéru. Aby si zachoval psychické pohodlí, nevhodné informace prostě potlačí nebo si je náležitým způsobem převypráví.

Kdysi byl vděčným objektem studia kognitivní disonance americký ministr zahraničních věcí John F. Dulles. Ten cokoliv, co přišlo z Moskvy, předem chápal jako podraz. A když přijel v roce 1954 na konferenci v Ženevě, kde se řešily otázky válek v Koreji a v Indočíně, odmítl byť jen podat ruku Čou En-lajovi, který vedl čínskou delegaci. Dnes lze jako filtr informací pro některé činitele pokládat skutečnost, že se za pár měsíců budou na Taiwanu konat volby. Kurátoři pražských politiků pokládají v této situaci setkání s nějakým tamním protipekingským hodnotářem jako žádoucí a pražští politici to pak mohou vnímat jako hrdinský, vpravdě posvátný úkol.

Voják víry

Hodnoty v politice jsou zapeklitá věc. Při jejich formování něco obstarají geny, něco výchova v rodině, něco vzdělávání ve škole. Jakmile se takto v hlavě člověka politického vytvoří určitý relativně uspořádaný hodnotový systém, má tendenci bránit se novým informacím i zkušenostmi. Existují ale cesty, jak tuto obranu

prorazit. Před dávnými časy, někdy ve 14. století, vznikly vojenské jednotky janičářů. Byly to plně profesionální vojenské útvary v Evropě, elitní část osmanské armády. Tím ale jejich zvláštnost nekončí. Janičáři byli chlapci z křesťanských, povětšinou slovan-ských rodin, kteří byli násilím odebráni a následně podrobeni tvrdému výcviku zahrnujícímu také indoktrinaci, náboženskou převýchovu. Poté se z nich stali nejvěrnější a nejhouževnatější bojovníci pod prapory islámu. Jistě si mnozí z těchto chlapců svým radikalismem kompenzovali pocit viny za to, že pocházeli z rodin nevěřících. Tak nějak se zrodilo rčení „poturčenec horší Turka“. Dnes konverzi od marxismu-leninismu k liberalismu mohou obstarat bezpečnostní kurzy v USA či Velké Británii nabízející hojně slasti ne na onom, ale už na tomto světě. I u mnohých absolventů této převýchovy je patrná nutková snaha utvrdit své okolí, ale i sebe o neochvějně loajalitu vůči novým hodnotám, spojencům a nadřízeným.

Těžko soudit chlapce odtrženého od rodiny, že ztratil kontakt s kulturou, do níž se zrodil. Nelze mu vyčítat ani to, že nedokázal srovnávat a pochopit pouhou relativnost odlišnosti jednotlivých konfesí. Dospělý člověk by ale po vytržení z původních životních podmínek měl mít schopnost alespoň srovnávat, být opatrnější při sběru informací a důslednější při jejich vyhodnocování. Třeba s vědomím, že se už přece jednou mýlil. Vědět, že když bude překonávat psychický stres, duševní nepohodu zapříčiněnou tím, že se informace nehodí do jeho hodnotové sítě, měl by je opatrně analyzovat, ne potlačit či převyprávět. Třeba informace o zlé Číně.

Budoucí svět

Vystoupení prezidenta České republiky v rakouské [Akademii národní obrany](#) neobsahovalo žádné překvapení – bylo v linii, ke které se dopracoval Washington a následně do svých prohlášení a stanovisek zapracovalo NATO a skupina G7 už před několika lety. Ani to, že ve svém projevu označil Čínu za větší nebezpečí než Rusko, není původní. Četba takových materiálů či poslech obdobných vystoupení ukazuje, že se povětšinou na

Číně nelíbí dvě věci: režim, který je pokládán za konkurenční, a rostoucí vojenské výdaje. Jenže za halasným pokřikem o rostoucím vojenském nebezpečí z Číny se schovává to podstatné: obava z důsledků ekonomického růstu Říše středu. Jako problém se ukazuje, že tento růst není pouze fascinující – má i pozoruhodnou gravitační sílu. Stačí si porovnat některé údaje ze [statistiky Mezinárodního měnového fondu](#). ↪

►G7. Skupina sedmi je prapodivný spolek. Zpravidla se hovoří o ekonomicky nejrozvinutějších zemích, konkrétně o USA, Kanadě, Japonsku a čtveřici států z Evropy: Německu, Francii, Itálii a Velké Británii. Když G7 v roce 1976 vznikla, jejich společný hrubý domácí produkt (HDP) tvořil více než polovinu světového HDP. Ještě v roce 2000, kdy začínají číselné řady statistiků Mezinárodního měnového fondu, to bylo 50,7 %. Loni ovšem podíl G7 na světovém HDP byl už jen 30,4 %. Jindy se při definici G7 mluví o demokratických státech – a kde je potom Indie? A když se zkombinuje liberální demokracie a ekonomika, proč chybí například Švédsko? Jeho HDP na hlavu byl loni přibližně 54,4 tisíce dolarů – což je více než průměr G7, kde to bylo 53,4 tisíce dolarů. G7 je relikv studené války, konzervativní spolek shromážděný pod sloganem „my, co spolu mluvíme...“ když si to Washington přeje“.

►BRICS. Jedná se o volné hospodářské sdružení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jihoafrické republiky, které bylo do této podoby zformováno v roce 2006. Tehdy tvořil podíl BRICS na světovém HDP přibližně 22,2 %. Loni to bylo 31,6 % – tedy více než G7. A perspektivy? Nejen větší ekonomická dynamika než G7; statut kandidáta pro vstup do tohoto hospodářského uskupení získaly Írán, Argentina a Alžír; dalších více než třicet zemí dalo najevo přání stát se členy tohoto uskupení, mezi nimi dva členské státy NATO – Turecko a Řecko – zaujímající významnou geografickou pozici na jedné z tras Nové hedvábné stezky.

►ŠOS. Šanghajska organizace spolupráce je bezpečnostní uskupení vzniklé v roce 2001. V současné podobě zahrnuje čtyři jaderné mocnosti – Čínu, Rusko, Indii, Pákistán – plus Kazachstán,

Kyrgyzstán, Tádžikistán, Uzbekistán a Írán. V roce svého založení tvořil souhrnný HDP jeho tehdejších členů 11,2 % světového HDP. Loni to bylo 31,2 % – o trochu více než G7. A budoucnost? Jako dialogoví partneři ŠOS je vedeno devět států, mezi nimi Egypt, Saúdská Arábie a opět Turecko z NATO, ale také Arménie a Ázerbájdžán. Tři státy tvoří skupinu pozorovatelů. A tak by bylo možné pokračovat.

Takže ještě jednou, v přehledné tabulce, kde údaje za letošní rok a rok 2028 jsou odhad, který je v případě BRICS a ŠOS propočítán bez možného rozšíření:

Podíl na světovém HDP (podle parity kupní síly) - údaje v procentech

	v době založení	2022	2023*	2028*
G7	50,7% (rok 1980**)	30,4	29,9	27,8
BRICS	22,2% (rok 2006)	31,6	32,1	33,6
ŠOS	11,2% (rok 2001)	31,2	31,8	33,5

Zdroj: Mezinárodní měnový fond

*údaje za rok 2023 a 2028 odhad MMF

**údaj za rok 1976 není k dispozici

Odlišný vývoj

Podle údajů Mezinárodního měnového fondu byl za posledních deset let přírůstek HDP samotné Číny větší než souhrnný růst HDP zemí G7. Pro budoucnost platí, že se podíl „rozvinutých zemí“ shromážděných v elitářském klubu G7 na světové ekonomice bude nadále snižovat, zatímco podíl BRICS a ŠOS se bude zvětšovat. Tím také poroste moc nezápadních států, které nesmyslná politika Západu, především USA, tlačí k sobě a vytváří z nich alternativní model globalizace.

Rozšiřování BRICS a ŠOS není vyvoláno pouze přitažlivostí danou ekonomickým úspěchem. Dolar se stává toxickou měnou, a

to hned ze dvou důvodů. Jeho nadvýroba dosáhla takové masy, že případný zvýšený globální požadavek na použití dolarů formou nákupu zboží ukáže jeho fiktivní hodnotu. Zároveň je stále viditelnější, že USA coby mateřská země dolaru zneužívají své postavení formou divokých sankcí, kdy nikdo není chráněn před exteritoriálním uplatňováním amerického práva a blokováním účtů – je prostě výhodné mít rezervy i v jiných měnách, než je dolar. Proto obchodu v národních měnách případně s využitím čínského jüanu dává přednost čím dál tím víc zemí. A uskupení jako BRICS se svou Novou rozvojovou bankou je výhodným prostředím pro takovouto proměnu mezinárodního obchodu.

Štěpení globalizace

Arogantní sankční politika Washingtonu ohrožuje normální fungování diplomacie. Stačí připomenout nedávné singapurské setkání v rámci dialogu Šangri-La: americký a čínský ministr obrany se sice slušně pozdravili, ovšem k jednání mezi nimi nedošlo. Příčina je prostá: v roce 2018 Spojené státy připsaly na svůj rozsáhlý sankční seznam generála Li Šang-fu za to, že z titulu své tehdejší funkce schválil nákup zbraní z Ruska. Dnes je generál Li čínským ministrem obrany a v USA chybí schopnost – vůle?, odvaha?, síla? – vyškrtnout ho ze sankčního seznamu. Ovšem ve Washingtonu se diví, že se kontakty Pentagonu s čínským ministerstvem obrany neodehrávají na nejvyšší úrovni. Nemělo by se zapomínat, že hloupost a arogance nejednou vyhnaly státy na trajektorii války. Není divu, že v takové atmosféře se rodí návrhy jako vytvořit společnou flotilu Íránu, Saúdské Arábie, dalších tří států Perského zálivu, Pákistánu a Indie, flotilu, jež by dohlížela na severní oblast Indického oceánu, kde dosud panuje válečné námořnictvo Spojených států.

Základní výhrada vůči Číně, která zazněla v projevu českého prezidenta v rakouské [Akademii národní obrany](#),³ je zřejmá: Čína je jiná. Strach z neznámého a obava o vlastní privilegia jsou pak u kolébky nových strategií USA, NATO, Evropské unie, G7... Jenže floskule osvojené v Bruselu poznání Číny nepomohou. Naopak, obraz Říše středu zkreslují. Jinakost může zna-

menat zpestření, obohacení – ne nepřátelství. Třeba by bylo možné začít u třech principů: vzájemný respekt, mírové soužití a vzájemně výhodná spolupráce. Problémem je, že tyto tři principy zformuloval čínský prezident Si Ťin-pching, a to se v „korektním prostředí“ pražského Hradu nenosí. Tam vládne jako za starých dobrých časů Johna F. Dullese ve Washingtonu extrémně nepřátelský, velmi strnulý obraz Číny, který je odolný vůči jakýmkoliv návrhům Pekingu. Chování pražského Hradu je však jen drobným potvrzením toho, že růst napětí a vytváření paralelních světů není dáno zlou vůlí Číny nebo Ruska. V jeho základu je spojení nerovnoměrného ekonomického vývoje států se zaslepenou politikou vládnoucí vrstvy na Západě. ◀

!Argument, 12. 6. 2023

Kdy svrhnout vládu

Emoce čím dál tím víc ovládají politiku v Česku. Nejde jen o to, že se sociálně-ekonomická situace zhoršila. Napětí také narůstá z vlastních zdrojů, dostavila se soutěž v radikalismu nejen mezi jednotlivými bojovně naladěnými tábory, ale i uvnitř nich. Je jen přirozené, že v takovéto atmosféře sílí volání po odchodu vlády. I když se zdá, že o osudu vlády rozhodnou emoce, lze na tuto změnu pohlédnout i chladným okem exaktního posouzení formy i možných výsledků.

Tři cesty

Vládu lze svrhnout třemi způsoby. Tím nejznámějším je revoluce či kontrarevoluce, která mění celý politický, případně dokonce sociálně-ekonomický systém. Takovéto zásadní zlomy jsou v malých státech možné jen ve zvláštních geopolitických situacích. Protože učebnicí politiky je historie, je vhodné si v této souvislosti připomenout tři pražské defenestrace. V případě té první v roce 1419, tedy čtyři roky po upálení Jana Husa, bylo nastartováno čtvrt století husitských válek. Druhá defenestrace roku 1483 vedla k úpravě vztahů mezi kališníky a katolíky. Pokud jde o třetí defenestraci v roce 1618, jednalo se o start stavovského povstání – a vlastně celé třicetileté války, které skončilo popravou českých pánů, reprivatizací... a návratem Českých zemí k monopolu katolictví. Pro tyto defenestrace je příznačné, že se jednalo o domácí iniciativu s výrazným geopolitickým přesahem, ať již se jedná o předzvěst vzniku či uznání protestantství, nebo o tlak Osmanů na Evropu. Naopak změny vlády v roce 1938 v důsledku rozpínání Německa nebo v únoru 1948 či listopadu 1989 v návaznosti na proměny síly Sovětského svazu měly do značné míry podobu přizpůsobení se výkyvům mocenské rovnováhy ve střední Evropě.

Dnes střední Evropu žádné zásadní geopolitické zlomy nečekejí, a to ani ve chvíli, kdy válka na Ukrajině skončí. V nejbližším

období budou určovat koridor české i slovenské politiky politické struktury NATO a Evropské unie. Je to podobná situace jako v roce 1968, kdy iniciativa Pražského jara nemohla prolomit hranice stanovené jaltským systémem. To znamená, že první typ svržení vlády dnes nepřichází v úvahu – nemluvě o chybějící silné antisystémové opozici v Česku a na Slovensku. Zdá se, že impuls k radikální změně ve střední Evropě, která by měla geopolitický význam, musí vzejít z USA.

Dílčí změny

Jiný způsob svržení vlády nabízejí v posledních letech módní barevné revoluce. To se opozice s pomocí zahraničních mocností, médií a pouličních bouří dopracuje k moci neústavní cestou. Na rozdíl od výše zmíněných revolucí výsledkem není přeměna politického či přímo sociálně-ekonomického systému, ale předání moci od jedné skupiny oligarchů k druhé skupině – a změna zahraničněpolitické orientace. Tento způsob svržení vlády se v Evropské unii, alespoň zatím, nepoužívá, byť některé pouliční a mediální aktivity na Slovensku a v Maďarsku naznačují, že pod vládou Bruselu nic není nemožné. Svržení vlády Petra Nečase v roce 2013 více připomínalo puč v banánové republice než barevnou revoluci.

Třetí způsob svržení vlády představuje změna poměrů v zákonodárném sboru či v rámci vládnoucí koalice. Tento ústavní postup nese rysy evoluce. Pád vlády pak směřuje k provizornímu řešení a volbám, zpravidla volbám mimořádným, tedy v kratším termínu, než určuje ústava.

1. republika

V období od vyhlášení samostatného Československa do vzniku Druhé republiky složila vláda sestavená ze zástupců parlamentních stran svůj mandát ve prospěch úřednické vlády třikrát. Poprvé v roce 1920, kdy důvodem pádu vlády byla krize způsobená rozkolem uvnitř sociální demokracie. V druhém případě, tedy v roce 1926, byl pád vlády výsledkem odchodu středolevých stran z vládní koalice. Příznačné je, že nástup úřednické vlády

neznamenal změnu v orientaci. V personální rovině byly úřednické vlády můstky od vlády s ministrem vnitra či premiérem agráříkem Antonínem Švehlou a ministrem zahraničí Edvardem Benešem k vládám vedených agráříkem Švehlou a ministrem zahraničí Benešem; Edvard Beneš si zmíněnou funkci udržel i v obou úřednických vládách, ač byl členem České strany národně sociální.

V těchto dvou případech byl vznik úřednických vlád a jejich trvání plně pod kontrolou prezidenta a tzv. hradní pětky, následně tzv. panské koalice – uskupení hlavních středolevých a středopravých politických stran. Jinou roli plnila třetí úřednická vláda, kterou v roce 1938 jmenoval Edvard Beneš již ve funkci prezidenta po odstoupení vlády v důsledku masových demonstrací proti Mnichovské dohodě. Mezinárodní podmínky ovšem byly již takové, že tato ani následná vláda neměly situaci pod kontrolou.

Polistopadová Praha

V období po listopadu 1989 padla vláda v Praze během svého funkčního období třikrát. Vystřídaly ji vlády, kterým se už neříká „úřednické“, mluví se o vládách nepolitických – myšleno nezávislých na parlamentních stranách – či vládách odborníků nebo o dočasné vládě. Na rozdíl od 1. republiky i takováto vláda musí žádat o důvěru Poslanecké sněmovny.

► Demise vlády Václava Klause po vnitřní krizi ODS i koalice v lednu 1998 vedla ke vzniku vlády Josefa Tošovského. Ta zůstala v úřadě do července téhož roku. Byla složena z nestraníků a členů pravicových parlamentních stran, přičemž zástupci ODS během výkonu mandátu přešli do Unie svobody. V mimořádných volbách nejvíce hlasů a mandátů pak získali sociální demokraté, kteří na základě opoziční smlouvy s ODS sestavili jednobarevnou vládu.

► Vláda pravicové trojkoalice na čele s Mirkem Topolánkem z ODS padla kvůli vyslovení nedůvěry v Poslanecké sněmovně, což umožnili rebelové z řad ODS a Strany zelených. Nastoupila

vláda Jana Fischera složená z nestraníků, ale nominantů nekomunistických stran zastoupených v poslanecké sněmovně. Vládla od května 2009 do července následujícího roku, kdy nastoupila koaliční vláda v čele s ODS vzešlá z řádných parlamentních voleb.

► Třetí „nepolitickou vládu“ sestavil Jiří Rusnok po již zmíněné demisi vlády Petra Nečase v červenci 2013. V lednu 2014 ji po předčasných parlamentních volbách vystřídala koaliční vláda na čele s ČSSD.

Stranické krize

Z tohoto přehledu je zřejmé, že kromě let 1938 a 1989 pády vlády v Praze byly výsledkem vnitrostranických a mezistranických kolizí, nikoliv v důsledku sociálně-ekonomických problémů, mezinárodní krize či pouličních bouří. Situace v době 1. republiky se od poměrů po listopadu 1989 liší tím, že v období před 2. světovou válkou se jednalo o vládní krize, které zůstaly plně pod kontrolou vládnoucí vrstvy, zatímco v současnosti především nevyzrálост stranických vůdců a nestálost volební přízně vedou po pádu vlády k chaotickým reakcím politiků a obtížné předvídatelnosti výsledků voleb.

Z modelového hlediska jsou nejzajímavější první dva pády vlády po roce 1989. Rozklad vládní ODS přivedl v roce 1998 k moci jednobarevnou vládu sociální demokracie, což měřeno ideologicky představovalo výrazný posun. Jenže vláda ČSSD v čele s Milošem Zemanem nedokázala napravit ani nejdramatičtější „přešlapy“ privatizace minulých vlád a v privatizaci pokračovala. Odsouhlasila také bombardování Jugoslávie. To naznačuje, že nástup nové vlády neznamenal z personálních i geopolitických důvodů zásadní změnu orientace, nepředstavoval upřednostnění národního zájmu a vybočení mimo pravidla washingtonského konsensu.

Otázkou je, do jaké míry se na příchodu jednobarevné vlády ČSSD podílela skutečnost, že zástupci pravicových stran zůstali v „nepolitické“ vládě, a převzali tak zodpovědnost za tehdejší problémy. Tato otázka je zásadní v případě vyslovení nedůvě-

ry vládě Mirka Topolánka vedenou ODS. Po více než rok trvající vládě odborníků a volbách totiž opět nastoupila vláda ODS. Vyslovení nedůvěry vládě nepřineslo tedy opozici kýžený zisk. Opozice totiž ztratila výhodu danou tím, že proti Topolánkově vládě vystupovali nejen rebelující poslanci ODS, ale také některá pravicová média. Dlouhé období panování „nepolitické“ vlády umožnilo pravicovým stranám, především ODS, vyvinut se ze zmatků a problémů, jež způsobily; dostaly čas na personální přeskupení a pravicová média našla nové cíle pro své útoky.

Zrcadlovým opakem cesty ODS od Mirka Topolánka k Petru Nečasovi je osud slovenské pravicové vlády vedené Ivetou Radičovou. Ta zůstala u moci až do mimořádných voleb i poté, kdy v roce 2011 nezískala důvěru Národní rady. To přispělo k pozoruhodnému vítězství strany Směr-SD vedené Robertem Ficem.

Hlavní rizika

Svržení vlády nevede vždy k okamžitému vypsání mimořádných voleb. To může dát vládním stranám čas na výměnu viditelného vedení, přeskupení sil, možnost tvářit se jako opozice vůči „vládě odborníků“, která za vše může. V této chvíli lze předpokládat, že strany pětikoalice, které nedokáží čelit ekonomickým a sociální problémům, budou ztrácet důvěru. Pravicová média se musejí dříve nebo později zařadit mezi kritiky vlády. Sdělovací prostředky potřebují krev, a mají-li mít zajímavý cíl, musí to být někdo z mocných. Pravice tak doplácí na fakt, že ovládla obě komory parlamentu, vládu i Hrad. Pnutí uvnitř pětikoalice dané neúspěchy vlády a tlakem vybraných médií v určité chvíli dosáhne stupně, kdy by se některé strany – především Piráti a KDU-ČSL – měly chtít vymanit ze sevření vlády, zbavit se spoluodpovědnosti a zajistit si volebně výhodnou pozici. Také Hrad, bude-li chtít si zachovat tvář, možná dospěje k poznání, že politika je něco víc než série reklamních sloganů a obrázků, že by měla být víc o odpovědnosti než o sebezprezentaci.

V této chvíli není opozice na pád vlády připravená. Je spojená negativní emocí, nikoliv programem – požadavek svržení vlády a zastavení některých reforem nestačí. A stále platí, že bez

programu lze vládu získat, nelze ji však udržet. V parlamentní opozici dnes dominuje ANO, které ve vztahu k ODS představuje více alternativu personální než programovou. To se ukáže například při projednávání *Dohody o obranné spolupráci s USA* v parlamentu. Podle výzkumů preferencí zatím případné vítězství ANO ve volbách nedoprovodí dostatek koaličních partnerů z řad opozice; dostupná čísla ovšem nabízejí obdobu opoziční smlouvy, nyní mezi ANO a ODS. Na druhé straně řada voličů ANO dává najevo ochotu dát svůj případný druhý hlas levicovým stranám. To znamená, že oslabení prestiže ANO (ale i SPD) by mohlo pomoci návratu ČSSD a KSČM do poslanecké sněmovny, kde by tak mohla dnešní opozice získat většinu.

Vstup strany Právo Respekt Odbornost do poslanecké sněmovny by programově opozici neobohatil – jde spíše o jinou verzi SPD než o možného koaličního partnera ANO. Jiné pokusy o organizační a programové sjednocení mimoparlamentní opozice zatím narážejí na skutečnost, že iniciativa povětšinou vychází od politiků, kteří byli úspěšní při výkonu funkce v zaběhlých institucích, nikoliv při stavbě institucí nových.

Shrnutο a podtrženo: pulzujícím tlakem parlamentní i neparlamentní opozice na náměstích, v sálech i kuloárech a zapojením alternativních médií lze vládu svrhnout. Tlakem, který nemusí být nutně koordinován z jednoho centra. Nic by se ale nemělo uspěchat. ◀

!Argument, 9. 5. 2023

Předcházející publikace spolku Argument OVIA z.s. je možné volně stahovat na serveru časopisu **!Argument ve formátu PDF**

- ▶ [Veronika Sušová-Salminen-Ilona Švihlíková \(eds.\), The Covid-19 Pandemic: the End of Neoliberal Globalisation?](#) ↵
- ▶ [Veronika Sušová-Salminen-Ilona Švihlíková \(ed.\): Pandemie covid-19: Konec neoliberální globalizace?](#) ↵
- ▶ [Oskar Krejčí: Komentáře a rozhovory. Díl 3.](#) ↵
- ▶ [Veronika Sušová-Salminen: Ruská mozaika](#) ↵
- ▶ [Oskar Krejčí: Komentáře a rozhovory. Díl 2.](#) ↵
- ▶ [Ivo Šebestík: Eseje a komentáře.](#) ↵
- ▶ [Jan Kondrys – Ondřej Krátký: Politologizace, ideologizace, identita: Islám mezi tradicí a \(post\)modernou.](#) ↵
- ▶ [Oskar Krejčí: Komentáře a rozhovory. Díl 1.](#) ↵

OSKAR KREJČÍ
Komentáře a rozhovory
Díl 4.

Odpovědná redaktorka: Veronika Sušova-Salminen

Grafická úprava: Michal Černý

Foto na zadní straně: Jiří Skupien

Foto na titulní straně: Pixabay

Vydal: Argument OVIA z.s., Praha (Spolek vydává !Argument)

<http://casopisargument.cz/>

První vydání, 2023

ISBN 978-80-907365-8-0

! argument

Webový časopis !Argument a jeho knižní řadu elektronických publikací můžete podpořit finančním darem podle vlastní úvahy.

► Naše bankovní spojení je Fio Banka, č. ú. **2101132773/2010**

!Argument vydává OVIA Argument, z.s., L 67316 vedeného Městským soudem v Praze, IČO: 056 25 017, DIČ: CZ 56 25 017

prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.

(*1948 Praha)

český politolog, univerzitní profesor, autor více než třiceti knih a přibližně tři tisíc nejrůznějších studií, článků a rozhovorů.

! argument